

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΑΡΧΑΙΑ ΚΑΙ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ»
(ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ)

ΟΙ ΝΟΥΒΕΛΕΣ ΣΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΗΡΟΔΟΤΟΥ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Της

Παναγιώτας Βασ. Ζορμπαλά (Α.Μ. 201313011)

Διπλωματούχου Τμήματος Ιστορίας του Ιονίου Πανεπιστημίου,
1991

Επιβλέπων Καθηγητής: Κωνσταντίνουπος Α. Βασίλειος,
ομότιμος καθηγητής Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Συνεπιβλέποντες : Βολονάκη Ελένη, επίκουρος καθηγήτρια Πανεπιστημίου
Πελοποννήσου
Ευσταθίου Αθανάσιος, καθηγητής Ιονίου Πανεπιστημίου

Καλαμάτα, Αύγουστος 2019

Στην κορούλα μου Βασιλιάννα, το όνειρο της ζωής μου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	10
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	13
A. ΗΡΟΔΟΤΟΣ	
ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ.....	15
ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΣ ΤΗΣ ΠΡΩΙΜΗΣ ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑΣ.....	17
ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ.....	18
Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΤΟΥ ΑΝΤΙΛΗΨΗ (ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΙΤΙΟΤΗΤΑΣ) ΚΑΙ Η ΔΙΑΦΟΡΑ ΜΕ ΤΟ ΘΟΥΚΥΔΙΔΗ	19
Η ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΘΟΥΚΥΔΙΔΕΙΟ.....	21
<i>ΙΣΤΟΡΙΗ ΚΑΙ ΗΡΟΔΟΤΕΙΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ</i>	22
ΤΟ ΗΡΟΔΟΤΕΙΟ ΥΦΟΣ [<i>ή είρομένη λέξις</i>].....	25
ΔΟΜΗ.....	25
ΓΛΩΣΣΑ.....	29
ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ.....	30
B. ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΗ ΤΟΥ ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΚΑΙ ΘΕΟΛΟΓΙΑ	32
Γ. ΠΟΙΗΤΙΚΕΣ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ	35
<i>ΙΣΤΟΡΙΗ ΚΑΙ ΤΡΑΓΩΔΙΑ (Κόρος-ἄτη-ὔβρις-τίσις-νέμεσις)</i>	36
Δ. ΟΙ ΗΡΟΔΟΤΕΙΕΣ ΠΑΡΕΚΒΑΣΕΙΣ	39
ΤΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΕΙΔΟΣ ΤΩΝ ΝΟΥΒΕΛΩΝ ΚΑΙ Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥΣ.....	40
ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΝΟΥΒΕΛΩΝ.....	43
ΓΥΝΑΙΚΕΙΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΣΤΙΣ ΝΟΥΒΕΛΕΣ.....	46

Ε. ΤΕΣΣΕΡΙΣ ΝΟΥΒΕΛΕΣ ΑΠΟ ΤΟ Ι ΒΙΒΛΙΟ (ΚΛΕΙΩ):	48
1. Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΓΥΓΗ ΚΑΙ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΤΟΥ ΚΑΝΔΑΥΛΗ (Ι, 8-12/13)	48
ΛΥΔΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ	48
ΜΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ ΜΕ ΔΙΠΛΗ ΕΝΟΧΗ.....	50
ΗΘΟΓΡΑΦΗΣΗ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΩΝ	53
2. ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΚΡΟΙΣΟΥ ΚΑΙ ΣΟΛΩΝΑ (Ι 29-33)	55
ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ.....	57
ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ ΤΟΥ ΟΛΒΙΟΥ ΒΙΟΥ	58
ΥΒΡΙΣ ΚΑΙ ΣΟΦΙΑ ΤΟΥ ΚΡΟΙΣΟΥ	61
ΤΡΑΓΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗ ΝΟΥΒΕΛΑ.....	64
Ο ΑΛΗΘΗΣ ΛΟΓΟΣ ΚΑΙ Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΤΙΛΗΨΗ	67
3. Η ΔΡΑΜΑΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΔΡΑΣΤΟΥ (Ι 34-35)	68
ΔΟΜΗΣΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ	68
ΑΝΑΛΥΣΗ	71
ΔΡΑΜΑΤΙΚΑ ΜΟΤΙΒΑ-ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ	73
4. ΑΣΤΥΑΓΗΣ ΚΑΙ ΑΡΠΑΓΟΣ (Ι 108-119)	76
ΥΠΟΘΕΣΗ	77
ΣΧΟΛΙΑ	78
ΔΡΑΜΑΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΚΑΙ ΤΡΑΓΙΚΑ ΜΟΤΙΒΑ	80
ΣΤ. ΒΙΒΛΙΟ ΙΙ (ΕΥΤΕΡΠΗ): Ο ΘΗΣΑΥΡΟΣ ΤΟΥ ΡΑΜΨΙΝΙΤΟΥ (ΙΙ 121-122)	85
ΥΠΟΘΕΣΗ	86

ΣΧΟΛΙΑ	87
ΜΟΤΙΒΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΟΥ	88
ΑΓΩΝ ΕΥΦΥΪΑΣ.....	89
Z. ΒΙΒΛΙΟ ΙΙΙ (ΘΑΛΕΙΑ):	91
1. Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΥΚΡΑΤΗ (ΙΙΙ 39-43, ΙΙΙ 120-125)	91
ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	91
ΣΑΜΙΑΚΟΣ ΛΟΓΟΣ	92
ΥΠΟΘΕΣΗ	94
ΣΧΟΛΙΑ	96
ΤΟ ΑΝΑΠΟΦΕΥΚΤΟ ΤΗΣ ΜΟΙΡΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΗΘΟΣ ΤΟΥ ΤΥΡΑΝΝΟΥ.....	97
ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΒΟΥΛΗΣΗ Ή ΠΕΠΡΩΜΕΝΟ;	100
ΤΡΑΓΙΚΑ ΜΟΤΙΒΑ.....	101
ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΜΕ ΤΗ ΝΟΥΒΕΛΑ ΤΟΥ ΚΡΟΙΣΟΥ.....	102
2. ΠΕΡΙΑΝΔΡΟΣ ΚΑΙ ΛΥΚΟΦΡΩΝ (ΙΙΙ 50-53)	104
ΥΠΟΘΕΣΗ	105
ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ	106
ΜΙΑ ΑΝΘΡΩΠΟΚΕΝΤΡΙΚΗ ΤΡΑΓΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΤΥΡΑΝΝΙΔΑΣ	107
ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΝΟΥΒΕΛΑΣ	109
3. ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΚΑΜΒΥΣΗ (ΙΙΙ 64-66).....	110
ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΥΠΟΘΕΣΗ	110
ΤΡΑΓΙΚΑ ΜΟΤΙΒΑ.....	113
4. Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΠΡΗΞΑΣΠΗ (ΙΙΙ 74-75).....	115
Η ΤΡΑΓΩΔΙΑ ΤΟΥ	117

5. Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΚΛΗΔΗ (ΠΙ 129-138.4)	118
ΟΙ ΜΗΧΑΝΟΡΡΑΦΙΕΣ ΤΟΥ ΚΡΟΤΩΝΙΑΤΗ ΑΥΛΙΚΟΥ ΓΙΑΤΡΟΥ	118
Η ΣΚΗΝΗ ΤΟΥ ΥΠΝΟΔΩΜΑΤΙΟΥ	121
ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΝΟΥΒΕΛΑΣ	123
Η. ΒΙΒΛΙΟ V (ΤΕΡΨΙΧΟΡΗ): Η ΚΑΤΑΔΙΚΗ ΤΗΣ ΤΥΡΑΝΝΙΑΔΑΣ	
(V 91-93).....	125
ΣΠΑΡΤΙΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ	125
ΥΠΟΘΕΣΗ	125
ΡΗΤΟΡΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ ΣΩΚΛΗ-ΟΙ ΚΥΨΕΛΙΔΕΣ.....	126
ΣΧΟΛΙΑ	129
ΣΥΝΤΟΜΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΡΗΤΟΡΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ	129
ΜΟΤΙΒΑ ΚΑΙ ΤΡΑΓΙΚΟΙ ΠΑΡΑΛΛΗΛΙΣΜΟΙ	131
ΑΤΥΧΗΣ ΡΗΤΟΡΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ.....	133
Η ΚΑΤΑΔΙΚΗ ΤΗΣ ΤΥΡΑΝΝΙΑΔΑΣ.....	135
ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΥΠΑΙΝΙΓΜΟΙ ΗΡΟΔΟΤΟΥ.....	136
Θ. ΒΙΒΛΙΟ VI (ΕΡΑΤΩ): 1. Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΜΕ ΤΟ ΑΣΧΗΜΟ ΠΑΙΔΙ	
(VI 61).....	138
2. Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΩΝΑ (VI 62-63).....	139
Η ΝΟΥΒΕΛΑ.....	139
ΑΝΑΚΛΑΣΗ ΝΟΥΒΕΛΑΣ ΚΑΝΔΑΥΛΗ	140
ΜΟΤΙΒΑ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΝΟΥΒΕΛΑΣ	141
3. Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΓΛΑΥΚΟΥ (VI 86 α-86 δ.1)	142
ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΥΠΟΘΕΣΗ	142

ΣΧΟΛΙΑ	144
Η ΠΑΡΑΙΝΕΤΙΚΗ ΠΑΡΕΚΒΑΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΓΛΑΥΚΟ.....	144
Η ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΤΟΥ ΓΛΑΥΚΟΥ	145
ΕΠΙΤΥΧΗΣ Ο ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΛΕΩΤΥΧΙΔΑ;.....	146
I. ΒΙΒΛΙΟ VII (ΠΟΛΥΜΝΙΑ): ΣΠΕΡΘΙΑΣ ΚΑΙ ΒΟΥΛΙΣ (VII 134-137)	148
ΟΥΚ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΤΟ ΠΡΟΣΚΥΝΕΙΝ.....	150
ΤΡΑΓΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ ΣΤΗ ΝΟΥΒΕΛΑ	150
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ	151
ΙΑ. ΒΙΒΛΙΟ VIII (ΟΥΡΑΝΙΑ): Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΡΜΟΤΙΜΟΥ ΑΠΟ ΤΑ ΠΗΛΑΣΑ (VIII 104-106)	152
ΣΧΟΛΙΑ	153
ΡΟΛΟΣ ΝΟΥΒΕΛΑΣ	153
ΙΒ. ΒΙΒΛΙΟ ΙΧ (ΚΑΛΛΙΟΠΗ): 1. Ο ΕΡΩΤΑΣ ΤΟΥ ΞΕΡΕΗ (ΙΧ 108-113) 2. ΑΡΤΑΪΚΤΗΣ ΚΑΙ ΠΡΩΤΕΣΙΛΑΟΣ (ΙΧ 116-120).....	155
ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΝΟΥΒΕΛΩΝ	155
1. Ο ΕΡΩΤΑΣ ΤΟΥ ΞΕΡΕΗ (ΙΧ 108-113)	
ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ	157
ΣΧΟΛΙΑ	158
ΠΡΟΣΩΠΑ	161
ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΕΣ ΔΟΜΕΣ ΚΑΙ ΜΟΤΙΒΑ:	162
1. Η ανατροπή.....	162
2. Η καταστρατήγηση του νόμου	163

3. Το δώρο.....	163
ΑΝΑΛΥΣΗ.....	164
ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΜΕ ΝΟΥΒΕΛΑ ΓΥΓΗ	166
Η ΑΝΑΤΟΛΙΤΙΚΗ ΤΥΡΑΝΝΙΑ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗ ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΞΕΡΞΗ.....	172
2. ΑΡΤΑΪΚΤΗΣ ΚΑΙ ΠΡΩΤΕΣΙΛΑΟΣ (IX 116-120).....	173
ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	173
ΥΠΟΘΕΣΗ	174
ΑΝΑΛΥΣΗ.....	175
Ο ΗΡΩΑΣ ΠΡΩΤΕΣΙΛΑΟΣ ΓΕΦΥΡΩΝΕΙ ΤΟ ΜΥΘΟ ΜΕ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ	176
ΙΓ. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	179
Η ΚΥΚΛΙΚΗ ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΜΟΙΡΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ.....	179
Η ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΣΤΟ ΝΟΒΕΛΙΣΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ..	179
.....	179
ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ	180
ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΤΡΑΓΙΚΟΥ ΜΟΝΤΕΛΟΥ ΣΤΙΣ ΝΟΥΒΕΛΕΣ	182
Ο ΗΡΟΔΟΤΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΕΙ ΝΑ ΚΑΤΑΝΟΗΣΕΙ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΓΡΑΦΟΝΤΑΣ ΓΡΑΥΤΟΝ.....	183
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	185
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	187

...τοιούτος οὖν μοι ὁ συγγραφεύς. ἔστω ἄφοβος, ἀδέκαστος, ἐλεύθερος, παρρησίας καὶ ἀληθείας φίλος, ὡς ὁ κωμικός φησὶν, τὰ σῦκα σῦκα, τὴν σκάφην δὲ σκάφην ὀνομάσων, οὐ μίσει οὐδὲ φιλία νέμων οὐδὲ φειδόμενος ἢ ἐλεῶν ἢ αἰσχυνόμενος ἢ δυσωπούμενος, ἴσος δικαστής, εὖνους ἅπασιν ἄχρι τοῦ μὴ θατέρῳ τι ἀπονείμει πλεῖον τοῦ δέοντος, ξένος ἐν τοῖς βιβλίοις καὶ ἄπολις, αὐτόνομος, ἀβασίλευτος, οὐ τί τῷδε ἢ τῷδε δόξει λογιζόμενος, ἀλλὰ τί πέπρακται λέγων.

(Λουκιανοῦ, Πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν 41)

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

«Ο Ηρόδοτος μένει λίγο ως πολύ άγνωστος στην Ελλάδα, μια άγνωστη μεγαλειότητα» σημειώνει με λύπη του το 1964 ο Ι.Θ. Κακριδής για τον Αλικαρνασσέα ιστοριογράφο.¹ Και συνεχίζει: «Με τα κοσμοπολιτικά και διαχρονικά του ενδιαφέροντα αγκαλιάζει όλο τον γνωστό τότε κόσμο, για να κρατήσει στη μνήμη² των υστερότερων γενεών την κάθε εκδήλωση της ζωής των ανθρώπων από τα πανάρχαια χρόνια ως τη σύγχρονη εποχή».³ Οι νουβέλες και τα ανέκδοτα που διαβάζουμε στις *Ιστορίες* του μας γοητεύουν εξίσου με την αφήγηση της μάχης στο Μαραθώνα ή της ναυμαχίας στη Σαλαμίνα.

Το έργο του θαυμάστηκε αλλά και αμφισβητήθηκε με ιδιαίτερο πάθος, χωρίς όμως οι *Ιστορίες* στο σύνολό τους να είναι γνωστές σε ένα ευρύτερο κοινό. Για το ελληνικό κοινό παραμένει ο ιστορικός των Περσικών πολέμων, των ηρωικών συγκρούσεων στον Μαραθώνα, τις Θερμοπύλες, τη Σαλαμίνα και τις Πλαταιές, της λαμπρής ελληνικής νίκης, ή ακόμη ο αφηγητής μιας σειράς διδακτικών ιστοριών και δεν μετακινήθηκε από τη θέση του γοητευτικού παραμυθά, ο οποίος όμως έρχεται πάντα δεύτερος στη συνείδηση των αναγνωστών σε σχέση με τον Όμηρο.⁴

Κι όμως, η ρητά επαναλαμβανόμενη από τον ιστορικό αρχή της καταγραφής, διατήρησης και αναδιήγησης της παράδοσης, ως ιστορική μέθοδος, δεν είναι οπισθοδρόμηση, αλλά «ένα σημαντικό βήμα προόδου»⁵, σε σχέση με τον Εκαταίο, «μια τάση που είναι βαθύτατα ριζωμένη στη φύση του Ηροδότου πιο πολύ από το καθήκον της κριτικής και της επιλογής, μια τάση που προετοιμάζει το έδαφος για το Θουκυδίδη».⁶

Η παρούσα Διπλωματική Εργασία ολοκληρώνει μια απαιτητική, κοπιώδη αλλά γοητευτική εμβάθυνση στην Αρχαία Ελληνική Φιλολογία και μια μελέτη που αποτελεί για μένα απαραίτητο διανοητικό και επιστημονικό οπλισμό, σχεδόν τριάντα χρόνια μετά τις προπτυχιακές σπουδές μου στην Ιστορία. Κατά τη διάρκεια των υπέροχων διαλέξεων του καθηγητή μου κ. Βασίλειου Λ. Κωνσταντινόπουλου στο

---

¹ Romm (2004) 35

² Βλ. Harrison (2005) 8, όπου αναφέρεται ότι στέκεται στην πύλη δύο κόσμων, δύο περιόδων της Ιστορίας. Πρωτοπόρο, σκαπανέα τον αποκαλεί ο Myres (1953) 47

³ Πρόλ. Κακριδή στο Μαρωνίτης (1964) 5

⁴ Πρόλ. στο *ΗΡΟΔΟΤΟΣ* (2004) 9

⁵ Jacoby (1913) 472

⁶ Βλ. Ρεγκάκος (2009) 125, υποσημ. 124 και 125

μάθημα της Αρχαίας Ελληνικής Ιστοριογραφίας μαγεύτηκα ακούγοντάς τον να μας αναλύει τις επιστημονικές συγκριτικές προσεγγίσεις του για τους τρεις ιστορικούς της Κλασικής περιόδου, Ηρόδοτο, Θουκυδίδη και Ξενοφώντα⁷, αλλά πιο πολύ με ενέπνευσε ο κόσμος της Ηροδότειας νουβέλας, με τα δραματικά της μοτίβα και τη γειτνίασή της με την Τραγωδία.

Για το λόγο αυτό θα επιχειρήσω να παρουσιάσω, διατρέχοντας τα Βιβλία του Ηροδότου, αρκετές από τις πιο διάσημες Ηροδότειες νουβέλες, πολλές από τις οποίες με το *τριπρόσωπον* των χαρακτήρων τους παραπέμπουν σαφώς στην αττική Τραγωδία. Παράλληλα, θα εντοπίσω συγκεκριμένα θέματα που επαναλαμβάνονται στις εν λόγω νουβέλες, όπως η θεϊκή αιτιότητα, η εφήμερη ανθρώπινη ευτυχία, το ευμετάβλητο της τύχης, η κυκλική σύνθεση, το σχήμα *ὕβρεως – τίσεως*, τα μοτίβα ανόδου και πτώσης, του ψευδοδιλήμματος, της ανάγκης, του δώρου και του αντίδωρου, της αιμοσταγούς λαγνείας, της ανάκρισης, του σοφού συμβουλάτορα κ.ά. και θα συμφωνήσω ότι, παρά τη διαφοροποιημένη μορφική και περιεχομενολογική τους σύσταση, οι νουβέλες δεν λειτουργούν αποσπασματικά, αλλά διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο εμβαθύνοντας, αιτιολογώντας και ενισχύοντας την κύρια ιστορική αφήγηση και εξυπηρετούν τον ιστορικό σκοπό του Ηροδότου.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερος τον επιβλέποντα καθηγητή μου, κ. Βασίλειο Λ. Κωνσταντινόπουλο, διότι προθύμως με ενθάρρυνε με υπομονή και ευγένεια, με καθοδήγησε επιστημονικά στη χρήση κατάλληλης βιβλιογραφίας, μου επέτρεψε ελευθερία δράσης κατά την εκπόνηση τούτης της εργασίας, αλλά προπάντων μου έκανε χρήσιμες παρατηρήσεις -εν μέσω θέρους- γι'αυτή τη συγγραφή. Θερμές ευχαριστίες απευθύνω ακόμη στους συνεπιβλέποντες καθηγητές μου, κ. Βολονάκη Ελένη, για την άοκνη επιστημονική και οργανωτική της υποστήριξη κατά τη φοίτησή μου στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών του τμήματος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, και κ. Ευσταθίου Αθανάσιο, για την προθυμία του να αξιολογήσει αυτή μου την ακαδημαϊκή έρευνα. Θα ήταν παράλειψη να μην ευχαριστήσω από βάθους καρδιάς την ομότιμη καθηγήτρια κ. Ξανθάκη-Καραμάνου Γεωργία και τον καθηγητή κ. Μαρκαντωνάτο Ανδρέα για τους επιστημονικούς δρόμους που μου άνοιξαν, πάντα με την ευγένεια, τη ζεστασιά της προσωπικότητάς

---

⁷ Βλ. Κωνσταντινόπουλος (2013)

τους και ασφαλώς το επιστημονικό, συγγραφικό και διδακτικό τους ανάστημα. Τέλος, ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω στους υπευθύνους της Βιβλιοθήκης της Σχολής Ανθρωπιστικών Επιστημών και Πολιτισμικών Σπουδών του Πανεπιστημίου, κ. Ψιλλούδη Ιωάννη και κ. Κάτσου Γεωργία που ήταν πάντα δίπλα μου σε ό,τι τους ζήτησα.

Την παρούσα εργασία την αφιερώνω με μεγάλη συγκίνηση στην κορούλα μου, Βασιλιάνα, με την οποία πορευτήκαμε μαζί τα τελευταία έξι χρόνια στους δύσκολους δρόμους της μελέτης και της γνώσης.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κοντά στην ώριμη τραγωδία του Σοφοκλή βρίσκεται το έργο του Ηροδότου, με ένα πλήθος αρχαϊκών χαρακτηριστικών και με μια ποικιλία στοιχείων που δεν έχουν συμπηχθεί ακόμα σε σταθερή ενότητα, αλλά που αποτελούν την ιδιαίτερη χάρη της διήγησης του ιστοριογράφου⁸. Ο Κωνσταντινόπουλος το κατατάσσει στην Πρώιμη Ιστοριογραφία σε διαφοροποίηση με το ιστορικό έργο του Θουκυδίδη, τον οποίο ονομάζει θεμελιωτή της επιστημονικής και του Ξενοφώντα, τον οποίο θεωρεί εκπρόσωπο της «δημοσιογραφικής» ιστοριογραφίας.⁹

Δεν είναι τυχαίο ότι οι κάτοικοι της Αλικαρνασσού, τρεις αιώνες μετά το θάνατο του ιστορικού, συγκρίνουν τον πρόγονό τους με τον θρυλικό Όμηρο. Ο Ηρόδοτος παραλληλίζεται με τον μέγιστο ποιητή του αρχαίου κόσμου λόγω του επικών διαστάσεων έργου του. Κατ' αναλογία προς την ομηρική Ιλιάδα, οι *Ιστορίες* του Ηροδότου διατηρούν στο ακέραιο τον έντονα προφορικό χαρακτήρα της σύνθεσής τους μέσα από αυτάρκειες και πολυδύναμους λόγους¹⁰.

Τα θεμέλια της σύγχρονης ιστοριογραφίας τίθενται στην κλασική αρχαιότητα με το έργο του Ηροδότου, ο οποίος διαμορφώνει και τα βασικά στοιχεία του είδους στην ένθεση του υλικού.¹¹ «Αυτό πάντως που χαρακτηρίζει το είδος, έτσι όπως προκύπτει από τη συγκριτική μελέτη των τριών ιστορικών της Κλασικής περιόδου (Ηροδότου-Θουκυδίδη-Ξενοφώντα), είναι η έλλειψη συνοχής και κανόνων που το διέπουν, αφού η διαχείριση του ιστορικού υλικού και η εξέλιξη του είδους εξαρτώνται από τις επιλογές και τη σκοποθεσία του κάθε ιστορικού» γράφει ο Κωνσταντινόπουλος, ο οποίος υποστηρίζει πως, λόγω των διαφορετικών αλλαγών που συμβαίνουν στο είδος από τον έναν εκπρόσωπό του στον άλλον, δεν μπορούμε να μιλάμε για εξέλιξη αλλά μάλλον για τομές στο ιστοριογραφικό είδος.¹² Ο Ηρόδοτος, βέβαια, επιχειρεί να κατανοήσει τον κόσμο γράφοντας γι' αυτόν. Το ίδιο το μέγεθος του βιβλίου του-όσο άκομψο κι αν θεωρείτο από κάποιους- περιέχει το σπέρμα της ακαταμάχητης έλξης που θα ασκήσει ο Θουκυδίδης στους

---

⁸ Lesky (1985) 435

⁹ Βλ. Κωνσταντινόπουλος (2013)19-25

¹⁰ Πρόλ. Μαρκαντωνάτου στο Romm (2004) 13

¹¹ Κωνσταντινόπουλος (2013) 19, βλ. και Πρόλ. επιμ. στο Bichler -Rollinger (2006)17, υποσημ.1

¹² Κωνσταντινόπουλος (2013) 19

μεταγενέστερους του.¹³Το κοινό χαρακτηριστικό που συνδέει αυτές τις δύο μεγάλες μορφές είναι ότι αντιλήφθηκαν την κοσμοϊστορική σημασία των Περσικών Πολέμων και του εμφυλίου Πελοποννησιακού Πολέμου αντίστοιχα¹⁴.

Όπως έχει γραφτεί «η Ηροδότεια ιστορία διέπεται από μian αρχή που χαρακτηρίζει διαχρονικά την αρχαία ελληνική σκέψη, τουλάχιστον έως τα χρόνια του Ευριπίδη και που συμπυκνώνεται στην αντίληψη ότι στη ζωή ατόμων και κρατών επικρατεί μεταβολή από την ευτυχία στη δυστυχία ή το αντίστροφο. Ο Ηρόδοτος, για να εξηγήσει τα ιστορικά φαινόμενα, προβάλλει την πιο πάνω ανθρωπολογική αρχή στο επίπεδο των κρατικών οντοτήτων. Με αυτή την έννοια είναι σε θέση να προβλέψει την αρνητική έκβαση της αλαζονικής επεκτατικής πολιτικής της Αθήνας και να κρατήσει ίσες αποστάσεις από Έλληνες και βαρβάρους, χωρίς να βασίζεται στο κριτήριο της εθνικής ταυτότητας»¹⁵.

---

¹³ Flory στο *ΗΡΟΔΟΤΟΣ*(2004) 166

¹⁴ Πρόλ. επιμ. στο Bichler -Rollinger (2006) 17

¹⁵ Ο.π. 19-20 και υποσημ.6 και 7

Α. ΗΡΟΔΟΤΟΣ

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Ο συγγραφέας του πρώτου μεγάλου έργου σε πεζό λόγο που σώζεται από την αρχαία ελληνική γραμματεία καταγόταν από τα ανατολικά παράλια του Αιγαίου, όπου ήταν εγκατεστημένος πυκνός ελληνισμός, εύρωστος και ακμαίος, ατίθασος υποτακτικός πότε των Λυδών πότε των Περσών, που δημιουργούσε συχνά αναταραχές στην περιοχή αυτή της απέραντης περσικής αυτοκρατορίας¹⁶. Σύμφωνα με τα ψήγματα των πληροφοριών που διαθέτουμε για τη ζωή του Ηροδότου¹⁷, πατρίδα του θεωρείται η Αλικαρνασσός, δωρική αποικία. Προβληματική, ήδη από την αρχαιότητα, είναι η αυθεντικότητα της πρώτης εισαγωγικής φράσης που λειτουργεί ως τίτλος του έργου. Εκεί πληροφορούμαστε για το όνομα και τον τόπο καταγωγής του και διαφωτιζόμαστε για τη θεματική και τους σκοπούς του έργου του¹⁸: *Ηροδότου Αλικαρνησέος ιστορίας απόδεξις ἦδε, ὡς μήτε τὰ γενόμενα ἐξ ἀνθρώπων τῷ χρόνῳ ἐξίτηλα γένηται, μήτε ἔργα μεγάλα τε καὶ θωμαστά, τὰ μὲν Ἕλλησι τὰ δὲ βαρβάροισι ἀποδεχθέντα, ἀκλεᾶ γένηται, τὰ τε ἄλλα καὶ δι' ἣν αἰτίην ἐπολέμησαν ἀλλήλοισι.*

Καταγόταν από οικογένεια αριστοκρατική με καρική μάλλον πρόσμειξη, όπως αντλούμε από αρχαίες παραδόσεις. Τα ονόματα του πατέρα του (Λύξης) και του θείου του (Πανύασσις), επικού ποιητή, μοιάζουν Καρικά¹⁹. Έχοντας λοιπόν στενούς δεσμούς με τους Κάρεις και την Εγγύς Ανατολή ήταν αναμενόμενο να επηρεαστεί. Γεννήθηκε γύρω στο 485/480π.Χ., στα χρόνια δηλαδή της δεύτερης Περσικής εκστρατείας εναντίον των Ελλήνων, και πέθανε (το πού είναι ερώτημα αναπάντητο) γύρω το 425/420π.Χ., δέκα περίπου χρόνια μετά την έκρηξη του Πελοποννησιακού Πολέμου.²⁰ Ο ίδιος στο έργο του δίνει ελάχιστα στοιχεία για τον εαυτό του και αποφεύγει την αυτοαναφορά. Αυτό είναι μια σύμβαση που έλκει την καταγωγή της

---

¹⁶ Βλάχος (1989) xi

¹⁷ Lesky (1985) 435-438

¹⁸ Asheri-Lloyd (2010) 143

¹⁹ Βλ. Easterling - Knox (2000) 566 και Asheri -Lloyd (2010)146

²⁰ Βλ. Easterling - Knox (2000) 566-570

από το έπος²¹.

Στη διαμόρφωση της ιστορικής του αντίληψης φαίνεται πως έπαιξαν σημαντικό ρόλο τα κρίσιμα χρόνια των μηδικών πολέμων αλλά και τα επόμενα. Ο Ηρόδοτος, εξάλλου, είχε δείξει από νωρίς το ενδιαφέρον του για τα πολιτικά πράγματα της ιωνικής πατρίδας του. Ανάμεσα στο 454 και το 445 π.Χ. τοποθετούνται με αρκετή πιθανότητα τα μεγάλα ταξίδια του ιστορικού.²² Αρχαία βιογραφική παράδοση αναφέρει ότι πήγε στην αθηναϊκή αποικία των Θουρίων, όπου εκεί, στην αγορά, φέρεται να έδειχναν αργότερα τον τάφο του. Σύμφωνα με τη χειρόγραφη παράδοση, ο Ηρόδοτος περιγράφει τον εαυτό του ως πολίτη της Αλικαρνασσού στην πρώτη πρόταση του προοιμίου, αλλά των Θουρίων σε μια πρώιμη παραλλαγή του, που πολλοί μελετητές θεωρούν ότι θα μπορούσε να ήταν αυτό που έγραψε ο ιστορικός.²³

Δηλαδή, για την αρχή του Ι βιβλίου των Ιστοριών παραδίδεται διττή παρουσίαση του συγγραφέα: *Ἡροδότου Ἀλικαρνησέος* και *Ἡροδότου Θουρίου*.²⁴ Τα ταξίδια του και προπαντός η παραμονή του στην Αθήνα- κυρίως η εικασία ότι εντάχθηκε στον κύκλο του Περικλή- συνετέλεσαν στην πλήρη ωρίμανσή του. Για το λόγο αυτό η μόρφωσή του παρουσιάζει πολυμέρεια και πληρότητα: «ταξιδιώτη-διανοούμενο» θα μπορούσαμε να τον αποκαλέσουμε και ίσως θα τον συγκρίναμε με τους σοφιστές.²⁵ Φέρεται ως φίλος του Σοφοκλή, ενώ ο τελευταίος φαίνεται να του αφιέρωσε μια ωδή το 442 π.Χ. (απ. ελεγ. 5W)²⁶. Το 445/4 βραβεύτηκε από τους Αθηναίους για δημόσιες αναγνώσεις του, γεγονός που το γνωρίζει ο Ευσέβιος²⁷, μαρτυρία πολύτιμη, επειδή μαθαίνουμε ότι ο Ηρόδοτος διάβαζε τα έργα του σε ακροατήριο όπως οι ραψωδοί απήγγελλαν τα ποιήματά τους²⁸.

---

²¹ Asheri -Lloyd (2010)144

²² Μαρωνίτης (1964) 33

²³ Easterling - Knox (2000) 566

²⁴ Asheri -Lloyd (2010) 146

²⁵ Easterling - Knox (2000) 568

²⁶ Βλ. όμως Nesselrath (2001) 230

²⁷ Asheri -Lloyd (2010)147

²⁸ Βλάχος (1989) xiv

ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΣ ΤΗΣ ΠΡΩΙΜΗΣ ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Με τον Ηρόδοτο εμφανίζεται κάπως αργά η ιστοριογραφία, το πρώτο είδος της πεζογραφίας, αφού νωρίτερα κυριαρχούσε η ποίηση.²⁹ Η αβεβαιότητα για την ύπαρξη ελληνικών ιστορικών έργων πριν από την ηροδότεια ιστορία μας αναγκάζει να εντοπίσουμε τα χαρακτηριστικά της *Πρώιμης Ιστοριογραφίας* μέσα από το έργο του Ηροδότου.³⁰

Ο Ηρόδοτος είναι πράγματι ο πρώτος που δεν παραθέτει απλώς τα γεγονότα ως χρονογράφος, αλλά τα αντικρίζει με ιστορική αίσθηση, με την έννοια ότι αναζητεί - τηρουμένων των αντιλήψεων της εποχής του-την αιτιότητά τους και επιχειρεί, πού και πού, να εξαγάγει συμπεράσματα. Η ιστορική του σκέψη έχει μια ποιητική ιδιοσυγκρασία που συνδυάζεται με ερευνητική διάθεση, στην οποία τον ωθεί η ακόρεστη περιέργειά του. Εκείνο που τον ενδιαφέρει πρώτα απ' όλα είναι « *τὰ μεγάλα καὶ θωμαστά*» έργα των ανθρώπων, τα οποία μνημονεύει για να μη μείνουν «*ἀκλεᾶ*», έργο ποιητή, αλλά και να δείξει ότι ο πόλεμος μεταξύ Ελλήνων και Περσών είναι σύγκρουση δύο κόσμων, έργο ιστορικού. Ο ποιητικός αφηγητής παραθέτει πλήθος επεισόδια, ανέκδοτα και παραμύθια με μακρινή σχέση με το κύριο θέμα. Ο ιστορικός εισάγει, για πρώτη φορά στην ιστορική αφήγηση, συγκεκριμένα στοιχεία για τις επιδιώξεις των αντιπάλων, για την πολεμική τους δύναμη, για την πολιτική τους οργάνωση και την κοινωνική τους δομή καθώς και για τις μεταξύ τους συγκρούσεις, στοιχεία που παρουσιάζονται ως πραγματικά δεδομένα και όχι ως φανταστικές ομηρικές περιγραφές. Με τον Ηρόδοτο λοιπόν περνάμε από το έπος στην κάπως συστηματική εξιστόρηση.³¹ Το έργο του είναι ένα είδος εγκυκλοπαίδειας, με κεντρικό θέμα τους μηδικούς πολέμους, που επεκτείνεται σε όλες τις γνώσεις (ιστορικές, γεωγραφικές, κοινωνικές, ανθρωπολογικές) της εποχής. Δεν ενδιαφέρει τον Ηρόδοτο ο ρυθμός της διήγησής του ούτε η χρονολογική παράμετρος, όσο η περιγραφή των όσων είδε, άκουσε και διαπίστωσε³².

Η έκταση αυτών των παρεκβάσεων και αναφορών στοχεύει στην τέρψη του ακροατηρίου, όπως και στα ομηρικά έπη, αλλά και υπηρετεί την αντίληψη του

²⁹ Κωνσταντινόπουλος (2013) 16, βλ. και Easterling - Knox (2000) 566

³⁰ Κωνσταντινόπουλος (2013) 20

³¹ Βλάχος (1989) xii, xiii

³² Ο.π. xvi- xvii . Βλ. και Κωνσταντινόπουλος (2013) 20-21

ιστορικού για την ιστορική εξέλιξη. Ο Θουκυδίδης, αντίθετα, υπόσχεται στους αναγνώστες όχι τέρψη αλλά αλήθεια.³³ Στο πρώτο μισό των *Ιστοριών* καταγράφεται η ιστορία των λαών με τους οποίους συγκρούστηκαν οι Πέρσες (σα μια Παγκόσμια Ιστορία) και το δεύτερο μισό του έργου το καταλαμβάνουν οι πόλεμοι.³⁴

ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ

Από τον Κικέρωνα ο Ηρόδοτος αποκαλείται «πατέρας της Ιστορίας» (*De legibus* I.5), διότι αποφάσισε να ασχοληθεί με τις ανθρώπινες πράξεις και επιτεύγματα (*τὰ γενόμενα ἐξ ἀνθρώπων*), που εκτείνονται χρονικά και χωρικά, προκειμένου να μην τις σβήσει ο χρόνος (*ἀκλεᾶ γένηται*)(I.1). Ο Ηρόδοτος, λοιπόν, προσδιορίζει την ιστοριογραφία ως θεραπευτική της συλλογικής μνήμης και σε περίπτωση πολέμου ως απλής μάρτυρος της αιτίας της σύρραξης, χωρίς αυτό να συνυποδηλώνει μια βαθύτερη διερεύνηση και ανάλυση των δυνάμεων που δρουν στο βάθος των γεγονότων. Εδώ βρίσκεται σε αντίθεση με τη Θουκυδίδεια ιστοριογραφία³⁵ που έχει ως σκοπό τον ιστορικό διδακτισμό, την αποφυγή δηλαδή μελλοντικών λαθών μέσω της ακριβούς γνώσης των γεγονότων του παρελθόντος, αφού ο άνθρωπος παραμένει σταθερός συντελεστής του ιστορικού γίνεσθαι (*κτῆμα ἐς αἰεί*).³⁶

Η Ηροδότεια *Ιστορίη* είναι έρευνα (*Ιστορίας ἀπόδεξις*), εύρεση της αλήθειας, αλλά και γραπτή έκθεσή της. Είναι παράλληλα και γεωγραφική έρευνα. Στο 2.99 αναφέρονται μάλιστα η *ὄψις* (παρατήρηση), η *γνώμη* (κρίση) και η *ἱστορίη* (αναζήτηση) ως μέσα μεθοδολογικής ανάλυσης του ιστοριογράφου.³⁷ Ειδικότερα ο Ηρόδοτος εξιστορεί τι συνέβη παλαιότερα στην Ελλάδα, πώς σχηματίστηκαν τα μεγάλα βασίλεια της Ανατολής, καθώς και τις αιτίες των Περσικών Πολέμων (περ.490 και 480/79π.Χ).³⁸ Σκοπός του ιστορικού είναι να περιγράψει πώς η Ασία και η Ελλάδα έφτασαν στον πόλεμο (πολιτικό θέμα).³⁹ Η οργάνωση της δράσης εστιάζεται σε κύρια πρόσωπα: Κύρος, Αρταξέρξης, Δαρείος, Ξέρξης και κάνει μια προσπάθεια να χρησιμοποιήσει ως χρονολογικό σύστημα την αιτιώδη συνάφεια στα

³³ Κωνσταντινόπουλος (2013) 53

³⁴ Ξυδάς (1991) 25, 55-56

³⁵ Η λιτότητα και η προσήλωση του Θουκυδίδα στο θέμα (*πόλεμον τῶν Πελοποννησίων καὶ Ἀθηναίων, ὡς ἐπολέμησαν πρὸς ἀλλήλους*), καθώς και η παράθεση αποδείξεων για τη σπουδαιότητα σε σύγκριση με τους προηγούμενους, δίνει ένα μέτρο κατανόησης της επιδιωκόμενης αυστηρότητας και ακρίβειας με την οποία προσεγγίζει τα γεγονότα. Βλ. Κωνσταντινόπουλος (2013) 41-42

³⁶ Ο.π.40-41

³⁷ Ο.π. 47 και υποσημ. 1

³⁸ Snell (1984) 201

³⁹ Said -Trede -Boulluec (2001) 239

γεγονότα⁴⁰.

Ο Ηρόδοτος στην αρχή του έργου του προσπαθεί να αναγάγει την αιτία του πολέμου ανάμεσα στους Έλληνες και τους Πέρσες στην κληρονομική έχθρα Ευρώπης-Ασίας, που άρχισε με τις αρπαγές γυναικών (Ιούς, Ευρώπης, Μήδειας, Ελένης), οπότε παρά την προφανή σύνδεσή του με τους μύθους, δίνει το προσωπικό του στίγμα, δηλώνοντας ότι θα αρχίσει με τον άνθρωπο που πρώτος αδίκησε τους Έλληνες, δηλ. τον Κροίσο. Αυτή ακριβώς η δήλωσή του καταγράφεται προγραμματικά στην εισαγωγή του έργου του που θυμίζει τα προοίμια της επικής ποίησης και την αποστολή τους να εξυμνήσουν τα κλέα ἀνδρῶν (πβ. *μή ἀκλεᾶ γένηται*). Ο συγγραφέας περνάει από τα έργα των ανθρώπων σ' αυτά των Ελλήνων και των βαρβάρων και στη συνέχεια στην αιτία του πολέμου μεταξύ τους.⁴¹

Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΤΟΥ ΑΝΤΙΑΛΗΨΗ (ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΙΤΙΟΤΗΤΑΣ) ΚΑΙ Η ΔΙΑΦΟΡΑ ΜΕ ΤΟ ΘΟΥΚΥΔΙΔΗ

Είναι κυρίαρχη η πεποίθηση του Ηροδότου πως η ανθρώπινη δράση παραμένει θεοκυβέρνητη και παρ' όλο που δεν εκφράζεται ως συστηματική βιοθεωρία, διαπερνά ολόκληρο το έργο του, συμβάλλοντας αποφασιστικά στην εσωτερική συνοχή του.

Η Μοίρα αναγνωρίζεται ως η αποφασιστική παράμετρος των ανθρώπινων πράξεων, χωρίς ωστόσο να μειώνει την ανθρώπινη ευθύνη στη λήψη των αποφάσεων. Η Μοίρα βέβαια δεν είναι τυφλή και πανίσχυρη δύναμη, αλλά οριοθετείται από τη θεότητα, χωρίς να προσδιορίζεται ακριβέστερα, όπως βλέπουμε στα ομηρικά έπη. Επίσης, επιστημονικές αρχαιοελληνικές θρησκευτικές πεποιθήσεις (κυκλική πορεία στην αύξηση και φθορά των πραγμάτων, θείος φθόνος) ανάγονται από τον Ηρόδοτο σε βασικό εργαλείο εξήγησης του ιστορικού γίνεσθαι⁴².

Εδώ ο διαπιστώνουμε σαφώς τη διπλή δράση της ανθρώπινης θέλησης αλλά και της θεϊκής απόφασης στην κίνηση των γεγονότων. Η θεϊκή αιτιότητα στην εξέλιξη της ιστορικής δράσης κατέχει αποφασιστικό ρόλο στην αρχαιοελληνική σκέψη μέσα από το δίπολο *ὑβρις-τίσις* όπως αναγνωρίζεται στην αισχύλεια τραγωδία. Αυτό το ζευγάρι όπως και το σχήμα αύξηση-φθορά-θάνατος αντιμετωπίζονται τώρα από τον ιστορικό

---

⁴⁰ Immerwahr στο *ΗΡΟΔΟΤΟΣ* (2004) 80

⁴¹ Κωνσταντινόπουλος (2013) 39-40

⁴² Ο.π. 28-29

όχι ποιητικά.⁴³ Σημαντική γι' αυτή την ιστορική σύλληψη υπήρξε η πνευματική κίνηση της Αθήνας που καθόρισε, ιδίως με την επίδραση της τραγωδίας, την πνευματική του στάση απέναντι στα γεγονότα. Παρ' όλο όμως ότι έζησε στην θυελλώδη κίνηση της σοφιστικής, η βιοθεωρία του παρέμεινε σταθερά προσηλωμένη στο προσοφιστικό αρχαιοελληνικό κοσμοείδωλο, έτσι όπως το βλέπουμε να εκπροσωπείται στον κύριο εκπρόσωπο της αττικής τραγωδίας, τον Σοφοκλή.⁴⁴

Η πίστη γενικά πως οι θεοί έχουν αποφασιστικό λόγο στις πολεμικές εξελίξεις απηχεί πάντως την άποψη του ίδιου του ιστορικού. Η θεϊκή αυτή αιτιότητα στην εξέλιξη της ιστορίας που κινείται μέσα στο πλαίσιο της αρχαίας ελληνικής κοσμοθεωρίας φέρνει την ιστοριογραφία σε εκπληκτική γειτνίαση με την τραγωδία, από την οποία διαφέρει όχι τόσο στον καλυμμένο διδακτισμό, ούτε στη μορφή, αλλά στην προσπάθεια να παρουσιάσει με τη μεγαλύτερη δυνατή ακρίβεια τα γεγονότα.⁴⁵ Είναι ένα άλλο σημείο επαφής με την ποίηση το γεγονός ότι ο Ηρόδοτος επιθυμεί συνειδητά να εντάξει τις ανθρώπινες πράξεις μέσα σε καθορισμένο ηθικοθρησκευτικό πλαίσιο και να προσδώσει έτσι στο έργο του έναν υιοθετημένο από την ποίηση ηθικό διδακτισμό.⁴⁶

Ασφαλώς, η μεταφυσική του ερμηνεία για την αιτιότητα των γεγονότων και της ανθρώπινης δράσης περιορίζει την αντικειμενικότητα της γραφής του,⁴⁷ σε αντίθεση με τη θουκυδιδική ιστορική αντίληψη που κλείνει ερμητικά την πόρτα στις υπερφυσικές δυνάμεις και την αρχή της αιτιότητας των γεγονότων προσπαθεί να την εντοπίσει αποκλειστικά και μόνο στον άνθρωπο. Με το Θουκυδίδη η ιστοριογραφία δεν είναι μια απλή καταγραφή πράξεων του παρελθόντος, έστω και λεπτομερειακά ακριβής, αλλά αναβαθμίζεται σε μια προσπάθεια εμπειριστατωμένης αναζήτησης των δυνάμεων που δρουν πάντα στο βάθος των πραγμάτων (Επιστημονική Ιστοριογραφία). Η διάκριση επίσης ανάμεσα στα πραγματικά αίτια (*ἀληθεστάτη πρόφασις*) και τις αφορμές (*αἰ ἐς τό φανερόν λεγόμεναι αἰτία*) αναγορεύεται από τον Θουκυδίδη σε σημαντικό εργαλείο ακριβούς ανάλυσης και αντικειμενικότητας.⁴⁸

---

⁴³ Said -Trede -Boulluec (2001) 230,239. Βλ. και Κωνσταντινόπουλος (2013) 29 και Romm (2004)16

⁴⁴ Κωνσταντινόπουλος (2013) 28

⁴⁵ Ο.π. 29-30

⁴⁶ Ο.π.30

⁴⁷ Ο.π.31

⁴⁸ Ο.π.33

Η ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΘΟΥΚΥΔΙΔΕΙΟ

Ο Ηρόδοτος, ως πρώτος ιστορικός, ήταν φυσικό να προσδιορίσει τη μορφή της ιστοριογραφίας. Κατά κύριο λόγο πρόκειται για αφήγηση, διανθισμένη με παρεκβάσεις εθνογραφικές και γεωγραφικές (excursus), αγορεύσεις, διαλόγους και μυθιστορίες (νουβέλες). Από αυτά, οι διάλογοι θυμίζουν το έπος, ενώ οι δημηγορίες δεν αναδεικνύουν το παιχνίδι των δυνάμεων, ούτε χαρακτηρίζουν τους ομιλητές, αλλά αποτελούν γενικά ανθρώπινους τρόπους συμπεριφοράς. Ο γενικός και ο απρόσωπος χαρακτήρας τους δεν είναι ικανός να ρίξει το απαιτούμενο φως στη διερεύνηση των βαθύτερων κινήτρων των ανθρωπίνων πράξεων. Έτσι, το πλησιέστερο πρότυπό τους πρέπει ν' αναζητηθεί δίχως άλλο στους ομηρικούς διαλόγους και δημηγορίες και στον λαϊκότροπο χαρακτήρα τους. Σωστά άλλωστε θεωρείται ο ενδιάμεσος κρίκος ανάμεσα στον Όμηρο και τον Θουκυδίδη.⁴⁹ Η μορφή πάντως που ο Ηρόδοτος καθιέρωσε στην ιστοριογραφία, η πολύπτυχη δηλ. και στρογγυλή εξιστόρηση των γεγονότων επηρέασε σε μεγάλο βαθμό και τους μετέπειτα ιστορικούς.⁵⁰

Στις νουβέλες το πρότυπο των διαλόγων έχει επισημανθεί ότι ανήκει στην αττική τραγωδία. Στα τελευταία βιβλία, όπου εξιστορείται η σύγκρουση Ελλήνων-Περσών η παρατηρημένη μείωση των παρεκβάσεων και η συνακόλουθη μείωση του εθνογραφικού υλικού οφείλονται προφανώς στην απουσία αγνώστων στοιχείων για τους Έλληνες κι έτσι οι «*Λόγοι*» γι' αυτούς δεν είχαν κανένα νόημα.⁵¹

Η ηροδότεια ιστορία υπήρξε ένα καλό προηγούμενο για τον Θουκυδίδη για το τι πρέπει να επιλέξει και τι να απορρίψει. Με φανερό υπαινιγμό για τους λογογράφους και τον Ηρόδοτο απορρίπτει τον τερπνό χαρακτήρα της ιστοριογραφίας και επικεντρώνει την προσπάθειά του στην αντικειμενικότητα και τη σαφήνεια.

Το ιστορικό αρχιτεκτόνημα του Θουκυδίδη ως προς τη μορφή θυμίζει λίγο τον Ηρόδοτο, δηλ. διήγηση, δημηγορίες, γεωγραφικές αναφορές, ως προς το περιεχόμενο όμως η απόσταση είναι αγεφύρωτη. Γιατί στην ιστορική διήγηση δεν διαπλέκει ούτε μύθους, ούτε την προσωπική του άποψη, ενώ αποφεύγει επιμελώς την αυτούσια εκδοχή των μαρτύρων για τα διάφορα συμβάντα. Το σημαντικότερο όμως είναι ότι

---

⁴⁹ Ο.π. 69,72

⁵⁰ Ο.π 76

⁵¹ Ο.π 72, 73

όλη η διήγηση των γεγονότων έχει ενταχθεί σε ένα αυστηρά οριοθετημένο χρονολογικό πλαίσιο. Όταν ο Θουκυδίδης καταφεύγει σε παρεκβάσεις, αυτό επιβάλλεται από την επιθυμία του να διηγηθεί με τρόπο σαφή, αντικειμενικό και επιστημονικό γεγονότα. Καμιά διάθεση αναγνωστικής τέρψης δεν υπάρχει ως κίνητρό του, όπως υπάρχει στον Ηρόδοτο. Και οι εθνογραφικές και γεωγραφικές πληροφορίες του υπηρετούν την καλύτερη κατανόηση των διαδραματιζομένων.⁵²

Η διαφορά τους όμως είναι ουσιωδέστερη στις δημηγορίες. Κι αυτό οφείλεται στην αποκάλυψη μέσω αυτών του παιχνιδιού των δυνάμεων, οι οποίες διαμορφώνουν τα γεγονότα. Οι λόγοι δεν έχουν το χαρακτήρα των γενικών θεωρήσεων του Ηρόδοτου, αλλά διαγράφουν ανάγλυφα τα σχέδια, τις προθέσεις και τους στόχους των πρωταγωνιστών του πολέμου και επομένως γνωρίζουμε τα αληθινά κίνητρα και αίτια του ιστορικού γίνεσθαι.⁵³ Παράλληλα το προσωπικό μερίδιο του Θουκυδίδη στη σύνθεση των λόγων περιορίζεται από το επιχείρημα του *εικότος*. Συνοψίζοντας, η μορφή της θουκυδιδικής ιστορίας υπηρετεί, σε αντίθεση με αυτήν του Ηρόδοτου, την αντικειμενικότητα και την ακρίβεια.⁵⁴

ΙΣΤΟΡΙΗ ΚΑΙ ΗΡΟΔΟΤΕΙΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ

Ο Ηρόδοτος άρχισε να συγγράφει την ιστορία του στο 2^ο μισό του 5^{ου} αι.⁵⁵ Στο περιεχόμενο της *Ιστορίας* του το θετικό χαρακτηριστικό είναι η ποικιλία του υλικού που χρησιμοποιεί όπως και η ευρύτητα των περιθωρίων (τοπικών, χρονικών και ιστορικών). Ο ίδιος ο Ηρόδοτος χρησιμοποίησε για το έργο του τον όρο «*Λόγοι*» (Αιγύπτιοι Λόγοι, Σκυθικοί Λόγοι κλπ). Η σημερινή διαίρεση σε «βιβλία» που δεν ταυτίζεται με τους *Λόγους* οφείλεται στους «Γραμματικούς» της ελληνιστικής εποχής καθώς και η επιγραφή τους με καθένα από τα ονόματα των 9 Μουσών⁵⁶. Οι *λόγοι* αυτοί είναι 28, ομαδοποιήθηκαν ανά 3 από τους Αλεξανδρινούς και αποτέλεσαν τα 9 βιβλία που γνωρίζουμε σήμερα⁵⁷.

Μέσα από τη διάταξη του έργου του ο συγγραφέας θα επιχειρήσει να παραθέσει

---

⁵² Ο.π 76-77

⁵³ Ο.π 77-78

⁵⁴ Ο.π 82

⁵⁵ Snell (1984) 201

⁵⁶ Ξυδάς (1991) 25-26

⁵⁷ Cagnazi στο *ΗΡΟΔΟΤΟΣ* (2004)102 και Κωνσταντινόπουλος (2013) 75

έτσι το ιστορικό του υλικό ώστε να εξυπηρετηθεί ο ιδεολογικός του σκοπός δηλ. να φωτίσει την παραδοσιακή αντιπαράθεση ανάμεσα στον ελληνικό κόσμο και τον κόσμο της Ανατολής: διαφορετική νοοτροπία, διαμετρικά αντίθετη ψυχοσύνθεση και κουλτούρα και διαφορετικές πολιτικές αντιλήψεις.⁵⁸ «Μέσα από αντιλογικά σχήματα και αποκαλυπτικά δίπολα ο Ηρόδοτος εξετάζει την αντιθετική σχέση Ελλήνων και βαρβάρων και αντανακλάσεις της, όπως δεσποτισμός και δημοκρατία, υπεροψία και σωφροσύνη, υλισμός και αρετή, ασέβεια και ευλάβεια»⁵⁹.

Δεν έχει καμιά διάθεση να εξαπατήσει τον αναγνώστη του. Ο ίδιος λέει ότι θα διηγηθεί τα όσα είδε, άκουσε και όσα του ανέφεραν ως παράδοση, αλλά κάθε φορά που κάτι του φαίνεται παράλογο ή απίστευτο το δηλώνει (αφθονούν εκφράσεις όπως: *ταῦτα δὲ οὐ πιστὰ ἢ οὐκ ἀπρεκέως ἔχω λέγειν ἢ ἀκόμα οὐκ ἔχω εἶπειν*).⁶⁰

Ο Ηρόδοτος δεν επιδιώκει την αντικειμενικότητα, ούτε επαινεί σκόπιμα τον εχθρό ή τον αντίπαλο. Η αντικειμενικότητά του είναι αβίαστη, εσωτερική ανάγκη να περιγράφει τις καταστάσεις με τη μεγαλύτερη δυνατή προσέγγιση στην πραγματικότητα κρίνοντάς την με υψηλά και ανόθευτα σταθμά. Είναι ο πρώτος που έχει καθολική εποπτεία του θέματος το οποίο πραγματεύεται.⁶¹

Και σε κάτι άλλο είναι πρωτοπόρος ο Ηρόδοτος. Είναι ο πρώτος (γνωστός) μεγάλος ταξιδιώτης που επισκέφτηκε ολόκληρο τον τότε γνωστό κόσμο.⁶² Μόνο υποθέσεις μπορούν να διατυπωθούν γιατί ταξιδεύει τόσο πολύ: εθελούσια περιπλανητική εξορία για να αποφύγει τον τύραννο Λύγδαμη της Αλικαρνασσού; επαγγελματική ανάγκη, αν ήταν έμπορος, όπως νομίζουν μερικοί; Δίψα του ιστορικού-γεωγράφου για μάθηση;⁶³

Ο Ηρόδοτος εγκαινίασε ένα νέο λογοτεχνικό είδος, *την ιστορίην*. Ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί τον Ηρόδοτο ως παράδειγμα από την Ιστορία για να προσδιορίσει το χαρακτήρα της ποίησης.⁶⁴ Σύμφωνα με το φιλόσοφο (*Ποιητική* 9,1451b4 κ.ε.) τα *γενόμενα*, το ειδικό, είναι το κριτήριο που διαφοροποιεί τον ιστορικό από τον ποιητή,

---

⁵⁸ Συντομόρος (2001) 46

⁵⁹ Μαρκαντωνάτος στο Romm (2004) 34

⁶⁰ Βλάχος (1970) 26

⁶¹ Βλάχος (1989) xxix

⁶² Βλάχος (1970) 20

⁶³ Ο.π. 21

⁶⁴ Περυσινάκης (1998) 13

ο οποίος ασχολείται με το γενικό⁶⁵. Ο Περυσινάκης ασπάζεται την αντίληψη του Αριστοτέλη ότι η ποίηση αναφέρεται μάλλον στα *καθόλου* και η ιστορία στα *καθ' ἕκαστον*, αλλά αναρωτιέται μήπως η *Ιστορίη* εμπεριέχει τα *καθόλου*. Υποστηρίζει, εξάλλου, ότι ακόμη κι εκείνοι που θεωρούν τον Ηρόδοτο απλοϊκό ή εύπιστο δε θα αρνούσαν ότι αυτός έχει μια « φιλοσοφία της Ιστορίας» και θεωρεί ότι και η Ιστορία είναι και *φιλοσοφική*.⁶⁶

Θεωρεί μάλιστα ο μελετητής ότι ο Ηρόδοτος και βέβαια ο Θουκυδίδης από τα *καθ' ἕκαστα* γεγονότα (έργο της Ιστορίας) ανάγεται στα *καθόλου*(έργο της Ποίησης) και από αυτά διαπιστώνει τις αιτίες (που είναι έργο της Φιλοσοφίας). Και τα τρία αυτά είναι συστατικά της *Ιστορίας* του Ηροδότου. Μέρος της φιλοσοφίας του Ηροδότου για την Ιστορία είναι ότι η υπέρτατη ευδαιμονία και δύναμη συνοδευόμενη από υπεροψία είναι μοιραία και θα καταστραφεί. Αυτό λοιπόν είναι κάτι που ισχύει γενικά, *καθόλου* *πεποιημένον*. Αλλά και κάποια γεγονότα που περιγράφει είναι λογικά συνδεδεμένα σύμφωνα με τον τρόπο της ποίησης (*κατὰ τὸ εἶκὸς ἢ τὸ ἀναγκαῖον*) π.χ. στο 7.101(Διάλογος Ξέρξη με Δημάρατο) και όχι *ὡς ἕκαστον τι ἐγένετο*, όπως απαιτεί η σύνθεση της Ιστορίας.⁶⁷Εξάλλου πιστεύει ο Περυσινάκης πως η *διάνοια* ως γνώρισμα της τραγωδίας, το να μπορεί ένα πρόσωπο να λέγει όσα μπορούν να λεχθούν και αρμόζουν στην περίπτωση (Ποιητ. 1450 b 4 κ.ε) είναι και της *Ιστορίας* χαρακτηριστικό: π.χ. οι διάλογοι στις τραγικές σκηνές. Η διέγερση των παθών (του *ἔλεου*, του *φόβου* ή της οργής), η μεγαλοποίηση και μικροποίηση πραγμάτων(*Ποιητ.* 1456 a 37 κ.ε.) είναι χαρακτηριστικά πολλών δραματικών σκηνών που αναλύονται στις νουβέλες παρακάτω.⁶⁸

Από παρένθεση σε παρένθεση η αφήγησή του, αδιάφορη στη χρονολογική συνέχεια, ευκαιριακά ξετυλίγεται μόλις ένας λαός ή ένα σημαντικό πρόσωπο αναδύεται στο πλαίσιο της αφήγησης. Έτσι, καθιερώνεται ως ιστορικός, επειδή ενδιαφέρεται να παρουσιάσει τις αληθινές πράξεις, τα πραγματικά έργα των ανθρώπων και προσπαθεί να καθιερώσει τον άνθρωπο ως το κέντρο του κόσμου. Αυτά που δημιουργούν την Ιστορία του Ηροδότου είναι ο άνθρωπος, τα ενδιαφέροντά του, οι φιλοδοξίες του, τα μίση του, τα λάθη του, τα πάθη του, η

⁶⁵ Said -Trede -Boulluec (2001) 230, 239

⁶⁶ Περυσινάκης (1998) 14

⁶⁷ Ο.π. 15-16 βλ.και υποσ. 3

⁶⁸ Ο.π. 16

οξύνειά του και ο ηρωισμός του. Παρ' όλο που έδωσε έμφαση κυρίως στις ανθρώπινες πράξεις, δεν αποκλείει τις γεωγραφικές, εθνογραφικές αναφορές και τις δημηγορίες μέσα στα έργα του. Αυτός ο δεσμός ανάμεσα σε Γεωγραφία και Ιστορία είναι που κάνει τον Ηρόδοτο να ξεχωρίζει από τους υπολοίπους⁶⁹.

ΤΟ ΗΡΟΔΟΤΕΙΟ ΥΦΟΣ [*ή είρομένη λέξις*]

Το ύφος στην αρχαιοελληνική γραμματεία καλλιεργήθηκε προοδευτικά από τον 6^ο αι. π.Χ., οπότε έχουμε και την πρώτη εμφάνιση του πεζού λόγου. Τα πρώτα μεγάλα έργα σε πεζό λόγο γράφθηκαν από τους Ίωνες λογογράφους. Η ιωνική διάλεκτος μπορεί να χαρακτηριστεί ως πρώτη «κοινή» του ελληνικού πεζού λόγου και χρησιμοποιήθηκε στη φιλοσοφία, την επιστήμη και την ιστοριογραφία.⁷⁰

Παρατακτικό ή λιτό ή συνεχές χαρακτηρίζεται το ύφος του Ηροδότου που είναι και το ύφος της Πρώιμης ιωνικής πεζογραφίας (*είρομένη λέξις*).⁷¹ Οι *Ιστορίαι* είναι θαυμάσιο δείγμα σύνθεσης με λογοτεχνική αξία που επιβάλλεται με τη λιτότητα και την ποικιλία του.

Στοιχεία του ύφους είναι η *Σύνταξις* (Δομή), η *Λέξις* (Λεξιλόγιο και Γραμματική) και η *Ίδέα* (νοηματικό περιεχόμενο). Παράγοντες διαμόρφωσης του ύφους είναι το άτομο (ήθος και προσωπικότητα του συγγραφέα, η εθνικότητά του), η εποχή με τα γενικά κοινωνικά χαρακτηριστικά της, το είδος και το θέμα του λόγου, οι περιστάσεις, το ακροατήριο και η τέρψη αυτού. Το ύφος της Πρώιμης ιωνικής πεζογραφίας ποικίλλει ανάλογα με το θεματικό περιεχόμενο (φιλοσοφία, ιστοριογραφία, ιατρική κλπ), αλλά παρουσιάζει κοινά χαρακτηριστικά σε επίπεδο δομής και γλώσσας. Γενικά βέβαια το θεματικό περιεχόμενο καθορίζει το λεξιλόγιο και τη δομή⁷².

ΔΟΜΗ

Ως προς τη δομή το πρώιμο ύφος του Ηροδότου είναι λιτό, χωρίς στολίδια, με μικρές κατά κανόνα και παρατακτικά συνδεδεμένες προτάσεις. Η σύνδεση των προτάσεων γίνεται με την επανάληψη μιας λέξης στον ίδιο ή διαφορετικό τύπο (λέξη-κλειδί) ή με τη χρήση δεικτικών αντωνυμιών. Έτσι δημιουργείται ένας αλυσιδωτός

⁶⁹ Said -Trede –Boulluec (2001) 202, 239, 231

⁷⁰ Κωνσταντινόπουλος (2013) 121

⁷¹ Βλ. και Κωνσταντινόπουλος-Πανομήτρος (2010) 55 κ.ε.

⁷² Κωνσταντινόπουλος (2013) 122 και Κωνσταντινόπουλος-Πανομήτρος (2010) 36-43

λόγος, που πρώτος ο Αριστοτέλης, στο πλαίσιο μελέτης του αρχαίου ύφους, αποκάλεσε *είρομένην λέξιν* (Ρητορ. 1409α 35) π.χ. **Ηροδ. 1,8**. *Οὗτος δὴ ὧν ὁ Κανδαύλης ἠράσθη της ἐωυτοῦ γυναικός, ἐρασθεῖς δὲ ἐνόμιζε οἱ εἶναι γυναῖκα πολλὸν πασέων καλλίστην. Ὡστε δὲ ταῦτα νομίζων, ἦν γὰρ οἱ τῶν αἰχμοφόρων Γύγης ὁ Δασκύλου ἀρεσκόμενος μάλιστα, τούτῳ τῷ Γύγῃ ...*⁷³

Η κυκλική πορεία των νοημάτων και η αιφνίδια μεταστροφή του λόγου είναι χαρακτηριστικά της πρωιμότητας και απλότητας του ηροδοτικού ύφους. Π.χ.

Ηρόδ. 5,6: *Τῶν δὲ ἄλλων Θρηϊκῶν ἐστὶ ὁδε νόμος...*

οὗτοι σφίων οἱ ἐπιφανέστατοι νόμοι εἰσί.

1,51 *Ἐπιτελέσας δὲ ὁ Κροῖσος ταῦτα ἀπέπεμψε ἐς Δελφούς...*

1,52: *Ταῦτα μὲν ἐς Δελφούς ἀπέπεμψε.*

Η παραμονή του Ηρόδοτου στην Αθήνα ήταν φυσικό να επηρεάσει το ύφος του. Έτσι επιδράσεις της σοφιστικής ρητορικής με τις αντιθέσεις και τη ρυθμικότητα των φράσεων είναι ευδιάκριτες στο έργο του:

1,210: *ὃς ἀντὶ μὲν δούλων ἐποίησας ἐλευθέρους Πέρσας εἶναι, ἀντὶ δὲ ἄρχεσθαι ὑπ' ἄλλων ἄρχειν ἀπάντων.*

Η διαπλοκή κύριων και δευτερευουσών προτάσεων είναι βέβαια τέτοια που δημιουργεί ένα ολοκληρωμένο νόημα, χωρίς όμως την προβολή της λογικής σχέσης των μερών, όπως συμβαίνει στο ρητορικό ύφος.

1,45: *Ἔχω ᾧ ζεῖνε, παρὰ σέο πᾶσαν τὴν δίκην, ἐπειδὴ σεωυτοῦ καταδικάζεις θάνατον. Εἴη δὲ οὐ σύ μοι τοῦδε τοῦ κακοῦ αἴτιος, εἰ μὴ ὅσοι ἀέκων ἐξεργάσαο, ἀλλὰ θεῶν κοῦ τις, ὅς μοι καὶ πάλαι προεσήμανε τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι.*⁷⁴

Ο Μαρωνίτης παρουσιάζει την άποψη του Pohlenz ο οποίος αναγνωρίζει ένα ιδιαίτερο αφηγηματικό-ιονικό στυλ, τραγικό- αττικό στις νουβέλες, εμπειρικό και επιστημονικό στα εθνογραφικά μέρη, ρητορικό στους λόγους, σύνθετο-περιοδικό στα τρία τελευταία βιβλία. Μάλιστα, ο Pohlenz το ερμηνεύει σύμφωνα με την αρχαία

⁷³ Κωνσταντινόπουλος (2013)122

⁷⁴ Ο.π. 124

έννοια του *πρέποντος*, δηλ. το ύφος καθορίζεται από την ίδια τη φύση του διαπραγματευόμενου υλικού. Π.χ. συχνά σκόπιμα προσαρμόζεται ο λόγος στις απαιτήσεις της προφορικότητας (ρητορικές ερωτήσεις, συχνή χρήση β' προσώπου, κατάχρηση του κυρίου ονόματος και των δεικτικών αντωνυμιών, ανακόλουθα, ψυχολογική και όχι λογική διάταξη των όρων μέσα στην πρόταση)⁷⁵.

Χρησιμοποιεί **εναρκτήριες προτάσεις** [A 34] *μετὰ δὲ Σόλωνά οἰχόμενον ἔλαβέ ἐκ θεοῦ νέμεσις μεγάλη Κροῖσον, ὡς εἰκάσαι, ὅτι ἐνόμισε ἑαυτὸν εἶναι ἀνθρώπων ἀπάντων ὀλβιώτατον* , γεγονός που δείχνει λιτότητα, απουσία επιτήδευσης και λογοτεχνικότητας στην αφήγηση⁷⁶. Συνηθίζει να παρουσιάζει τις νουβέλες, τα ανέκδοτα και τις παρεκβάσεις του να ανοίγουν και να κλείνουν συμμετρικά με τις ίδιες προτάσεις: πρώτα μας λέει τι θα μας πει και έπειτα, όταν τελειώνει, μας λέει τι μας έχει πει. Π.χ. η Νουβέλα του Γύγη και της γυναίκας του Κανδαύλη αρχίζει:

«Ἡ δὲ ἡγεμονίη οὕτω περιῆλθε, ἐοῦσα Ἡρακλειδέων, ἐς τὸ γένος τὸ Κροΐσου, καλεομένους δὲ Μερμνάδας [A7]» και καταλήγει [A14] *«.. τὴν μὲν δὴ τυραννίδα οὕτω ἔσχον οἱ Μερμνάδαι τοὺς Ἡρακλείδας ἀπελόμενοι* ». Κι αυτό για να καταλάβουν οι αναγνώστες ή οι ακροατές πότε αρχίζει μια παρέκβαση ή πότε επιστρέφουν στο κεντρικό θέμα. Ο ιστορικός μας δίνει την εντύπωση πως ενώ γράφει, μιλά.

Έτσι, λοιπόν, τα περιγραφικά τμήματα της ιστοριογραφίας του (εθνογραφικά, γεωγραφικά) είναι γραμμένα στο ύφος της ιωνικής λογογραφίας, τα αφηγηματικά τμήματα στο ύφος, γνωστό ως *εἰρομένη λέξις*,⁷⁷ ενώ άλλα κομμάτια έχουν γραφτεί κάτω από την επίδραση της αττικής ρητορείας σε αντιθετικό ή περιοδικό ύφος.⁷⁸ Είναι φυσικό ο Ηρόδοτος να επηρεάστηκε και από την παραμονή του στην Αθήνα και έτσι εξηγείται η αττική ορολογία. Όμως, υπάρχουν στον Ηρόδοτο και πιο σύνθετα οργανωμένες μεγάλες περίοδοι, όπου στη θέση της παράταξης έχουμε μια σειρά από εξαρτημένες προτάσεις, που προτάσσονται ή επιτάσσονται στον πυρήνα, και πιο επιστημονική και αφηρημένη διατύπωση, όπως προγραμματικά διαφαίνεται και από το προοίμιο.⁷⁹

Η γειτνίαση με το έπος φαίνεται και από τη χρήση αφηγηματικών μέσων όπως:

⁷⁵ Βλ. Μαρωνίτης (1964) 127-128

⁷⁶ Romm (2004) 156-158

⁷⁷ Βλ. και Muller (1980) 83 κ.ε.

⁷⁸ Ο.π. 4 κ.ε.

⁷⁹ Μαρωνίτης (1964) 126-127. Lesky (1985) 460

αναφορές σε προγενέστερα ή αναγγελία μεταγενέστερων γεγονότων με μια συνειρμική, αυτόματη γραφή, όπου μιλάει ο σχετικά παντογνώστης αφηγητής αυτοπρόσωπα. Η εστίαση κατά την προσπάθεια της ιστορικής επεξεργασίας είναι εσωτερική, όπως και στην επική ποίηση, ωστόσο προσπαθεί σε ελάχιστες περιπτώσεις να εκφράσει μια επιφύλαξη (*δοκέω*)⁸⁰.

Ωστόσο σε στιγμές δραματικής έντασης ή σε μια επίσημη κατάσταση ή σε ομιλία βασιλιάδων εξυψώνει το ύφος του με ομηρικές λέξεις ή με το μεγαλόπρεπο ύφος της αθηναϊκής τραγωδίας. Στις **νουβέλες** το πρότυπο των **διαλόγων** ανήκει στην αττική τραγωδία, ενώ στους **λόγους** των τελευταίων βιβλίων του υπάρχει επίδραση από την αττική ρητορεία και τη σοφιστική αντιλογία, καθώς και ευθείς λόγοι, ως μια ωριμότερη επεξεργασία από εκείνη των πρώτων βιβλίων⁸¹.

Πάλι ο Μαρωνίτης παραθέτει την άποψη του Frankel ο οποίος παρατηρεί ότι εδώ έχουμε μια **εξελιγμένη μορφή *είρομένης λέξεως*** : αλυσιδωτή σύνθεση των επιμέρους, επιδίωξη αυτοτέλειας και ένταξης των επί μέρους στο όλο, τάση για αδιάκοπη και συναρπαστική αφήγηση. Η συντακτική δομή πρότασης και περιόδου παρουσιάζουν τα εξής: α) προγραμματική εξαγγελία κάθε επιμέρους και κατακλείδα του με κατά λέξη σχεδόν επανάληψη της αρχής β) στενότερη σύνδεση των κώλων της περιόδου μεταξύ τους ή με δεικτικές αντωνυμίες, ή με την επανάληψη της ίδιας λέξης σε διαφορετικό κλιτικό τύπο γ) έτσι με τα παραπάνω η ηροδότεια περίοδος αποκτά νοηματική ενότητα, σαν ένας περίτεχνος ιστός αράχνης, δηλ. η έκφραση αποτυπώνει τη σύνδεση του μέρους με το όλο και τα άλλα μέρη, σε μια σαφή και πλήρη απόδοση όλων των νοημάτων. Ως αδυναμία στο ύφος αυτό ο ανωτέρω μελετητής θεωρεί ότι ο Ηρόδοτος για να πετύχει την αλυσιδωτή, γλωσσική, νοηματική σύνδεση κάνει κατάχρηση συνδετικών μορίων-κυρίως δεικτικών αντωνυμιών-ή επαναλαμβάνει φαινομενικά εκ του περισσού την ίδια λέξη⁸².

Το φαινόμενο της ανακολουθίας (*ἀνακόλουθον*) αποτελεί χαρακτηριστικό της *είρομένης λέξεως* του Ηροδότου. Οφείλεται κυρίως στην κυριαρχία του ψυχολογικού παράγοντα επάνω στον λογικο-γραμματικό και είναι στοιχείο του προφορικού λόγου. Η διατήρηση της σύνταξης στην περίπτωση της λογικής ανακολουθίας επιτυγχάνεται κάποτε

---

⁸⁰ Κωνσταντινόπουλος (2013)71-72

⁸¹ Ο.π.73

⁸² Μαρωνίτης (1964)124-126

με την επανάληψη μιας λέξης.

Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο του προφορικού λόγου στο έργο του ιστορικού είναι η **παρενθετική φράση-πρόταση**.⁸³ Ο Ηρόδοτος κάποιες φορές καταφεύγει στην **παρένθεση** και ξέρει να την χρησιμοποιεί αριστοτεχνικά: διακόπτει τον πλάγιο λόγο και εισάγει παρενθετική πρόταση με τον διασαφητικό *γάρ* ή τον *δε*, αυτό μαρτυρά την πρόθεση ή το χέρι του ιστορικού(I 34)(*ὡς εἰκάσαι*)⁸⁴.

ΓΛΩΣΣΑ

Οι πολυποίκιλες επιδράσεις που δέχτηκε ο Ηρόδοτος από την ποίηση, τη σοφιστική ρητορική και την αττική διάλεκτο αντανakλώνται στη γλωσσική πολυμορφία του έργου του. Ο Ηρόδοτος δεν έγραψε στην καθαρή ιωνική του Εκαταίου, αλλά σε μια μεικτή γλώσσα στην οποία ποιητικές λέξεις και κυρίως ομηρικές έχουν την πρώτη θέση. Αυτό ήταν βέβαια φυσικό, γιατί, όπως είπαμε, ο πεζός λόγος ήταν φτωχός σε λέξεις και το μόνο λεξιλόγιο απ' το οποίο μπορούσε ο συγγραφέας να αντλήσει ήταν αυτό της ποίησης. Η παραμονή επίσης του ιστορικού στην Αθήνα με την πολυδύναμη πνευματική κίνηση αυτής της περιόδου άφησε τα ίχνη της και στη δομή και στο λεξιλόγιο.⁸⁵

Κατά βάση η γλώσσα του έργου του είναι η Ιωνική της Μιλήτου, οι αρχαϊκοί όμως τύποι που απαντούν στο έργο του είχαν πάψει προ καιρού να μιλιούνται. Έτσι ο ίδιος ο Ηρόδοτος έκανε μια αρχαϊκή επίστροφή στο έργο του χωρίς να είναι δυνατό να προσδιοριστεί με ακρίβεια το εύρος της, γιατί πολύ νωρίς από τον 4^ο π.Χ. αι. θέλησαν οι εκδότες του έργου να την επεκτείνουν. Ο τύπος *ὄνομα* π.χ., που είναι αρχαϊκός ιωνικός τύπος και απαντά και στο έπος, είναι μεταγενέστερη διόρθωση του τύπου *ὄνομα* που απαντά και στην Οδύσσεια. Την εποχή του Ηροδότου ο φθόγγος *ο* απέδιδε και τη δίφθογγο *ου* κι επομένως ο ιστορικός μπορεί να έγραψε *ὄνομα* και όχι *ὄνομα*. Πολλές επίσης ασυναίρετες ομάδες φωνηέντων παρατηρούνται στο έργο (*ῥέεθρον, βασιλέες, εὐγενέες, ἔδεε, ἐργάζεαι, δοκέεις, ἀέκων, περιρρόου, νόω* κ.ά.).⁸⁶

---

⁸³ Βλ. Κωνσταντινόπουλος -Πανομήτρος (2010)61 υποσημ.122 και σ.64

⁸⁴ Βλ. Μαρωνίτης (1964)133

⁸⁵ Κωνσταντινόπουλος (2013) 124

⁸⁶ Ο.π. 125 και υποσημ. 5 σελ. 124

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

Στο λεξιλόγιο του Ηρόδοτου παρατηρείται μεγάλη αφθονία ποιητικών και κυρίως επικών λέξεων, όπως: *ὄλβιος, ἴμερος, ἀτρεκέως, σπέρχομαι, ἐπικερτομέω, αἰίρω κ.ά.* Υπάρχουν επίσης διάσπαρτοι στο έργο τεχνικοί όροι από διάφορες ελληνικές διαλέκτους, όπως των Συρακουσών και της αττικής διαλέκτου (*ἄρχων, βουλή, δήμος, εὐθύνη, ὄστρακισμός, νεώσοικοι, πανδημεί κ.ά.*), που οι περισσότερες συσσωρεύονται στα τελευταία βιβλία. Λόγω επίσης των αναφορών σε ξένους πολιτισμούς παρατηρούνται ξένες λέξεις, όπως αιγυπτιακές, περσικές, μηδικές, σκυθικές, λιβυκές, φρυγικές (*βέκος = ψωμί*), αραβικές (*λήθανον = είδος αρωματικής ρετσίνας*).⁸⁷

Μεγάλη επίδραση επίσης έχει ασκήσει και ο αττικός πεζός λόγος. Πολλές φράσεις έλκουν την καταγωγή τους απ' αυτόν, είναι όμως διατυπωμένες σε ιωνική διάλεκτο: *ἀπηγέομαι τό γεγονός, οὐκ ἔχω εἰπεῖν, αἴρεσιν δίδωμι, δεινόν ποιοῦμαι, ἀνεῖλε τό χρηστήριον*, κ.λπ. Συχνότατα επίσης απαντούν οι φράσεις: *οὐκ ἔχω ἀτρεκέως εἰπεῖν, λέγεται δέ, ὁμολογέεται δέ, πυθόμενοι (-μένους)* κλπ.⁸⁸

Ο ιστορικός, εξάλλου, δείχνει έντονο ενδιαφέρον για την αντιλογία, για τις εριστικές δημηγορίες και τους αγώνες λόγων, όπου συναντάμε καθολικές αλήθειες και γνώμες. Επίσης ενδιαφέρεται για τη σημασία των ονομάτων και για άλλα γλωσσολογικά φαινόμενα⁸⁹.

Σχετικά με το ύφος, ο Μαρωνίτης θεωρεί ότι υπάρχει ένα σύστημα εκφραστικό πολύπλοκο, που το επινοούσε κάθε φορά ο συγγραφέας, προκειμένου να υποδηλώσει την αρχή και το τέλος του βιβλίου του ή του κεφαλαίου του ή μια παρέκβαση και που, λόγω αυτού, οι ιδιορρυθμίες του ηροδότειου ύφους χαρακτηρίστηκαν από μελετητές ως αδεξιότητες, ταυτολογίες ή αφελείς επαναλήψεις.⁹⁰ Ο ίδιος πιστεύει, αντιθέτως, ότι είναι σαηγευτικό και «διαθέτει έντεχνη φυσικότητα, επιφανειακή απλότητα που, όμως, εξυπακούει γνώση του βυθού».⁹¹ Ο λόγος του και ειδικότερα οι νουβέλες του αναδεικνύουν τη σχέση ανάμεσα στην τέχνη και τη φύση, όπως το έγραψε ήδη, σχολιάζοντας το ύφος του Ηροδότου, ο συγγραφέας της διατριβής *Περί Ὑψους* στον 1^ο αι. π.Χ.. Δηλαδή, ο έντεχνος λόγος φαίνεται απόλυτα φυσικός (λογοτεχνικό κατόρθωμα) και η κάθε

⁸⁷ Ο.π.130-131

⁸⁸ Ο.π. 131

⁸⁹ Raaflaub στο Bakker-de Jong -van Wees (επιμ.) (2005)163

⁹⁰ Μαρωνίτης (1964) 45

⁹¹ Ο.π.120-122

λογής πραγματικότητα αποκαλύπτει την αληθινή φύση της λόγω της έντεχνης έκφρασης.⁹²

Το έργο του Ηροδότου συνοψίστηκε από το Θεόπομπο και σχολιάστηκε από τον Αρίσταρχο. Ο Διονύσιος ο Αλικαρνασσεύς και ο Λουκιανός τον θαύμαζαν περισσότερο απ' όλους και επαινούσαν το ύφος του πιο πολύ απ' την αξιοπιστία του.⁹³ Πάντως, τον συνόδευε μια άσχημη φήμη στην αρχαιότητα.⁹⁴ Ο Πλούταρχος (*Περί 'Ηροδότου Κακοηθείας*) τονίζει την υποτιθέμενη μεροληψία του ιστορικού. Ο Κτησίας και ο Αριστοτέλης τον κατηγορήσαν για αναξιοπιστία⁹⁵.

Ο Διονύσιος ο Αλικαρνασσεύς είναι ο μοναδικός αρχαίος συγγραφέας που δεν διατύπωσε ποτέ αρνητική άποψη για τον Ηρόδοτο, χωρίς όμως να τον υπερασπιστεί στην πιο σοβαρή κατηγορία των εχθρών του, δηλ. πως ο Ηρόδοτος ήταν ένας ψεύτης⁹⁶. Η υπόληψή του παρέμεινε κηλιδωμένη. Ακόμα και ο Αριστοτέλης τον αποκαλεί *μυθολόγον*.⁹⁷

Στην Αναγέννηση, όμως, συντελέστηκε μεταστροφή της γνώμης των λογίων⁹⁸ και την τελευταία δεκαετία σημειώνεται εντυπωσιακή αναζωπύρωση του ερευνητικού ενδιαφέροντος, διότι το έργο του ιστορικού χαρακτηρίζεται ως μεγαλεπήβολη ιστορική και εθνογραφική σύνθεση και αξιοθαύμαστος συγκερασμός πεζής διήγησης και- στο μέτρο του δυνατού- απροκατάληπτης ιστορικής έρευνας⁹⁹.

---

⁹² Μαρωνίτης (1981)8

⁹³ Momigliano (2006) 70

⁹⁴ Said -Trede -Boulluec (2001) 232

⁹⁵ Nesselrath (2001) 212

⁹⁶ Momigliano στο *ΗΡΟΔΟΤΟΣ* (2004) 15

⁹⁷ Ο.π. 24

⁹⁸ Said -Trede -Boulluec (2001) 233

⁹⁹ Romm (2004)16-17

B. ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΗ ΤΟΥ ΑΝΤΙΑΛΗΨΗ ΚΑΙ ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Και για τον Ηρόδοτο, όπως και για τον Όμηρο, σημαντικό κίνητρο, αν όχι μοναδικό, των ανθρωπίνων πράξεων είναι το πάθος. Γι' αυτό και υπάρχουν στο έργο του αφηγήσεις ή περιγραφές ερωτικών ή αιμοσταγών περιστατικών¹⁰⁰. Ο Ηρόδοτος βλέπει τους ανθρώπους να κινούνται από τα πάθη τους, την αρχομανία, τη φιλοχρηματία, την εκδίκηση, την απληστία. Άνθρωποι που δεν λειτουργούν *κατά λόγον* αλλά παρασύρονται από τα συναισθήματά τους, τις προλήψεις τους, τις ακόρεστες επιθυμίες τους που φτάνουν ως την ύβριν και προκαλούν την μήνιν των θεών¹⁰¹. Πιστεύει ότι πέρα από τις ορέξεις και τα εγχειρήματα των θνητών πλανιέται μια άλλη βούληση, αδυσώπητη και παντοδύναμη, το *θειόν*, που θέλει να υποτάξει τους θνητούς στον μεγάλο κανόνα του *μέτρου* και αποστρέφεται την υπερβολή, την αλαζονεία, την Ύβρη¹⁰².

Μέσα στο έργο του ο κόσμος είναι ακόμη ενιαίος: η φύση δε χωρίζει από τον άνθρωπο, ούτε ο άνθρωπος από το θεό. Δε φαίνεται διατεθειμένος ο Ηρόδοτος να σπάσει αυτή τη σχέση για χάρη οποιασδήποτε αιτιοκρατικής νομοτέλειας. Χωρίς τη θρησκευτική και την ηθική του υποδομή το έργο του καταρρέει. Ιστορία για τον Ηρόδοτο είναι οι πράξεις όλων εκείνων των μορφών που παρουσιάζει, που όμως όλες υπόκεινται στον γενικό νόμο της ανακύκλωσης, στο απότομο πέρασμα από την ευτυχία στη δυστυχία, από τη ζωή στο θάνατο¹⁰³. Καθετί μεγάλο υπόκειται σε κίνδυνο και απειλείται από απότομη πτώση. Πρέπει να φοβόμαστε το φθόνο των θεών και ευτυχής μπορεί να ονομάζεται μόνον αυτός που έχει ζήσει την τελευταία του ημέρα χωρίς να υποστεί πλήγματα. Τέτοιοι άνθρωποι, όμως, δεν είναι οι μεγάλοι της Ιστορίας. Αυτή η άποψη για την Ιστορία διαποτισμένη κι από μια θρησκευτική κοσμοθεώρηση, βρίσκεται πλησίον της αντίστοιχης θεώρησης της τραγωδίας¹⁰⁴. Με άλλα λόγια, στην πρώιμη ιστοριογραφία του ο Ηρόδοτος τονίζει τη δράση της θεϊκής υπαιτιότητας. Διαβάζοντάς τον αισθάνεται κανείς ότι το έργο του διατρέχεται από

---

¹⁰⁰ Σπυρόπουλος (1998) 9

¹⁰¹ Προλεγόμενα στο Βλάχος (1989) xvii, xviii

¹⁰² Βλάχος (1970) 25 και Ό.π. Xxvi

¹⁰³ Παπαρίζου (1980) 44

¹⁰⁴ Szlezák στο

<http://www.ekivolos.gr/H%20aparxh%20tou%20eyrwpaiikou%20istorikou%20stohasmou.htm>

μια ταπεινοφροσύνη κι από μια απαισιοδοξία για τον άνθρωπο, που έχει ζωή τόσο πικρή ώστε, ακόμα κι αν είναι βασιλιάς, αναρωτιέται, σαν τον Ξέρξη, αν υπάρχει κανείς που να μην εύχεται, συχνά, να ήταν πεθαμένος.¹⁰⁵

Στις Ηροδότειες περιπτώσεις θεικού φθόνου ισχύει, παρόλα αυτά, το σχήμα της διπλής αιτιολόγησης της πράξης: Ο Πολυκράτης, όπως και ο Κροίσος, αποφασίζουν ελεύθερα· η πράξη τους όμως εκπληρώνει τη βουλή του θεού. Εξάλλου πολλές φορές οι πράξεις φαίνονται να κινούνται κι από ανθρώπινο *φθόνον*. Ο Ηρόδοτος υποστηρίζει ότι ο φθόνος είναι σύμφυτος με την ανθρώπινη φύση, ενώ η *ὑβρις ἐγγίνεται...ἀγαθῶν*. Οι δυο έννοιες αλληλοσυμπληρώνονται και μπορεί μια πράξη *ὑβρεως* να αποτελεί χτύπημα εξαιτίας του φθόνου.¹⁰⁶ Πουθενά μάλιστα στο έργο του δεν παρέχει άνευ όρων αναγνώριση σε κάποια προσωπικότητα της οποίας το βίο παρακολουθεί από κοντά. Ούτε πάλι σκιαγραφεί απόλυτα μισητές ή απεχθείς φυσιογνωμίες. Για παράδειγμα αυτές του Κύρου, του Κροίσου, του Καμβύση, του Δαρείου, του Ξέρξη, του Πολυκράτη, του Μιλτιάδη, του Θεμιστοκλή, του Πausανία. Σε όλων αυτών τις ζωές παρουσιάζει και τις δύο όψεις, δηλ. τη θεία πρόνοια που άλλοτε ανυψώνει και άλλοτε καταβαθαρώνει τους ανθρώπους οι οποίοι πάντως ενεργούν αυτοβούλως(1,32,7).¹⁰⁷

Το θείο προκαλείται και ερεθίζεται μπροστά σε κάθε υπέρμετρη ανθρώπινη ευτυχία και δύναμη. Έγκαιρα και αμείλικτα τη συντρίβει, υπερασπίζοντας τον ζωτικό του χώρο. Ο χαρακτηρισμός του θείου ως φθονερού ακούγεται τρεις φορές και σε καίρια σημεία του ηροδότειου έργου από το στόμα ενός Έλληνα, ενός Αιγύπτιου και ενός Πέρση: ο Σόλων (1, 32) προλογίζει τη θεωρία του για την ανθρώπινη μοίρα με την πρόταση «ὦ Κροῖσε, ἐπιστάμενόν με τὸ θεῖον πᾶν ἐὼν φθονερόν τε καὶ ταραχῶδες ἐπειρωτᾶς ἀνθρωπήων πρηγμάτων περί»· ο Άμασις (3, 40) γράφει γράμμα στον φίλο του Πολυκράτη, ανήσυχος για την υπερβολική ευτυχία του Σαμίου τυράννου, και σημειώνει «ἐμοὶ δὲ αἰ σαὶ μεγάλα εὐτυχία οὐκ ἀρέσκουσι, τὸ θεῖον ἐπισταμένῳ ὡς ἔστι φθονερόν»· ο Αρτάβανος (7, 46) συνομιλώντας στην Άβυδο με τον Ξέρξη κλείνει την απαισιόδοξή του βιοθεωρία με τη φράση «ὁ δὲ θεὸς γλυκὴν γεύσας τὸν αἰῶνα φθονερός ἐν αὐτῷ εὐρίσκειται ἑών». Δεν είναι όμως ασεβείς και υβριστές οι τρεις άνδρες που σκιαγραφούν έτσι σκοτεινό το πρόσωπο του Θεού· ίσα ίσα ανήκουν και

¹⁰⁵ Βλάχος (1970) 25

¹⁰⁶ Περυσινάκης (1998) 168-169

¹⁰⁷ Strasburger στο *ΗΡΟΔΟΤΟΣ* (2004) 243

οι τρεις τους στην ομάδα των σοφών και μετρημένων συμβούλων. Η νοηματική και εκφραστική σύμπτωση της ελληνικής, αιγυπτιακής και περσικής γνώμης πείθει πως εδώ έχουμε να κάνουμε με βαθιά πίστη του ίδιου του Ηροδότου.¹⁰⁸

Η Μοίρα, εξάλλου, θεωρείται βασική παράμετρος των ανθρωπίνων πράξεων. Βέβαια, το άτομο έχει τη δυνατότητα επιλογών, μερίδιο ευθύνης και προσωπική ελευθερία δράσης· εδώ γειτνιάζει με την τραγική ποίηση του Σοφοκλή. Αυτό φαίνεται ήδη από το πρώτο βιβλίο στην ιστορία του Κροίσου.¹⁰⁹ Επίσης ο Ηρόδοτος δείχνει ιδιαίτερη προσοχή στα θεϊκά σημάδια και παίζουν ιδιαίτερο ρόλο στην αφήγησή του τα όνειρα, οι χρησμοί και τα προμηνύματα. Παρουσιάζει τους θεούς να ενδιαφέρονται ζοηρά για τα ανθρώπινα πλάσματα μέσω των *σημείων* και ιδιαίτερα για την υπερίσχυση του δικαίου στις ανθρώπινες υποθέσεις.¹¹⁰

Ο ίδιος βέβαια ο Ηρόδοτος ανήκει στην αρχαϊκή εποχή. Η πνευματική σχέση του Ηροδότου με τον Αισχύλο τον φέρνει προς το αρχαϊκό πνεύμα, ενώ η πνευματική του συγγένεια με τον Σοφοκλή, ιδιαίτερα στην αντίληψή τους για τη θέση του ατόμου, τον φέρνει προς την κλασική εποχή.¹¹¹

---

¹⁰⁸ Μαρωνίτης (1964) 105- 106

¹⁰⁹ Said -Trede -Boulluec (2001) 241-242

¹¹⁰ Romm (2004) 32

¹¹¹ Περυσινάκης (1998) 23

Γ. ΠΟΙΗΤΙΚΕΣ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ

Τον Ηρόδοτο τον είπαν οι αλεξανδρινοί γραμματικοί *όμηρικώτατον*, επειδή στη σύνταξη της *ιστορίας* του ελέγχονται πολλαπλές ομηρικές επιδράσεις.¹¹² Ο Αλικαρνασσεάς ιστορικός δοκίμασε και πέτυχε να συμφιλώσσει την ομηρική παράδοση με τον ιωνικό εμπειρισμό και ορθολογισμό της εποχής του. Ο Ηρόδοτος κληρονομεί και προβάλλει την ομηρική ανθρωπολογική θεωρία ήδη στο προοίμιο του έργου του. Καθώς όμως η συγγραφή του αφιερώνεται στη σύγκρουση Ελλήνων και βαρβάρων, αναζητώντας τις μυθολογικές και ιστορικές αφορμές της, συντάσσει συγχρόνως και τη διχαστική γραμμή μεταξύ ελληνικού και βαρβαρικού κόσμου και λόγου, από τη στιγμή που ο διχασμός αυτός αντιβαίνει σε κοινές ανθρωπολογικές εντολές, οι οποίες όχι μόνον ελέγχουν αλλά προκαθορίζουν και την τελική έκβαση της σύγκρουσης αυτής.¹¹³

Από την ποίηση επηρεάζεται στις αξιακές κρίσεις του και στην ιστορική ερμηνεία. Επίσης, βρίσκουμε στο έργο του την Ομηρική ιδέα ότι η ιστορία πρέπει να έχει μεγάλο θέμα και ότι μεγάλα θέματα προκαλούν μεγάλα έργα. Παρουσιάζονται ηρωικές προσωπικότητες (Λεωνίδα, Θεμιστοκλής) κατά τα πρότυπα του Αίαντα και του Οδυσσέα. Ήδη στο προοίμιο υπάρχει η έννοια της υστεροφημίας.¹¹⁴ Γνώρισμα επικό είναι και οι παρεκβάσεις. Ο ιστορικός όπως κι ο Όμηρος βάζει τους ήρωές του να μιλούν σε στερεότυπες σκηνές. Εισάγει όχι μόνο σύντομες και ζωηρές συζητήσεις αλλά και διαλόγους και ομιλίες μεγάλου μήκους (π.χ. Κροίσος-Σόλων).¹¹⁵

Άλλο επικό στοιχείο είναι τα τυπικά μοτίβα και αφηγηματικά σχήματα: Μια σειρά από επαναλαμβανόμενα *μοτίβα* (το πρόσωπο που προειδοποιεί, ο φθόνος των θεών, η αντίθεση ανάμεσα στην ανατολίτικη χλιδή και την ελληνική απλότητα, η άνοδος και η πτώση μοναρχών και αυτοκρατοριών, ο πλούτος και η ευτυχία, το θείο και οι άνθρωποι) ή από *αφηγηματικά σχήματα* (π.χ. οι «τυπικοί λόγοι», δηλ. οι εθνογραφικοί λόγοι, το βασιλικό χρονικό, ο δραματικός ή ο κυκλικός λόγος, τα αίτια της *Ιστορίας*, το θέμα του *νόμου* και της *φύσεως*) δρουν σε επίπεδο μακροδομής. Ομοειδείς τυπικές σκηνές, τυπικά μοτίβα ή πρόσωπα σχηματίζουν αλυσίδες αλληλοσυμπληρούμενων

¹¹² Μαρωνίτης (2009) 8, 95

¹¹³ Μαρωνίτης στο http://www.persee.fr/doc/metis_1105-2201_1994_num_9_1_1012

¹¹⁴ Easterling - Knox (2000) 573

¹¹⁵ Bury (1999) 41

και αλληλοερμηνευόμενων στοιχείων που βασίζονται κατά κύριο λόγο στην αναλογία.¹¹⁶

Βέβαια παρά το φαινομενικά άσχετο υλικό που φορτώνει την *Ιστορίην*, υπάρχει μια ενιαία αντίληψη που διατρέχει όλο το μήκος της, την οποία μπορεί κανείς να διακρίνει αφαιρώντας ό,τι αποτελεί επική ύλη.¹¹⁷

ΙΣΤΟΡΙΗ ΚΑΙ ΤΡΑΓΩΔΙΑ (Κόρος-ἄτη-ὑβρις-τίσις-νέμεσις)

Η σχέση Ηροδότου και τραγωδίας αποτελεί ένα από τα βασικά θέματα της Ηροδότειας έρευνας. Ο Ηρόδοτος οπτικοποίησε επεισόδια λες και σχημάτιζε τις σκηνές ενός έργου.¹¹⁸ Για μελετητές όπως ο D. Grene, το κεντρικό θέμα της *Ιστορίας* είναι δραματικό:¹¹⁹ ο νόμος της ανόδου και της πτώσης ηγεμονιών ή ατόμων και η έννοια της *ύβρεως-νεμέσεως*, που αποτελεί μια απλοποιημένη θεωρία της αιτιότητας, γι' αυτό και θα μπορούσε να δει κανείς εδώ ένα θεατρικό θέμα.¹²⁰ Μερικά επεισόδια της *Ιστορίας* έχει υποστηριχθεί ότι απηχούν ή έχουν δομηθεί σύμφωνα με την τραγωδία.¹²¹

Η επίδραση της τραγωδίας φαίνεται εξάλλου στη δραματική ένταση που χαρακτηρίζει τη μοίρα διαφόρων προσώπων που πρωταγωνιστούν στις ηροδότειες νουβέλες, στους διαλόγους τους, στους λόγους και στο αίσθημα της ματαιότητας κάθε ανθρώπινου σχεδίου.¹²² Αρκετές αφηγηματικές ενότητες του Ηροδότου, όπως η ιστορία του Γύγη ως την ιστορία του Ξέρξη που σταδιακά κορυφώνεται καλύπτοντας το τελευταίο τρίτο ολόκληρου του έργου, έχουν χαρακτηριστεί «δραματικές» και έχουν αναλυθεί με μέσα της κριτικής του δράματος. Μάλιστα ο Riels εξέτασε την ιστορία του Κροίσου, του Ἄτη και του Ἄδραστου με πρόθεση να ανακαλύψει σε αυτήν κάτω από την επιφάνεια της αφήγησης, τα δομικά στοιχεία ενός ολόκληρου θεατρικού έργου με διακριτά επεισόδια, αγγελική ρήση, κομμό, στιχομυθία, ενότητα χρόνου και τόπου, κάθαρση, αναγνώριση, τραγική ειρωνεία κλπ.¹²³

---

¹¹⁶ Ρεγκάκος (2009) 105

¹¹⁷ Περυσινάκης (1998) 180

¹¹⁸ Fornara 171

¹¹⁹ D. Grene (1961) 477-88, Περυσινάκης (1998) 107

¹²⁰ Περυσινάκης (1998) 108

¹²¹ Ο.π.109, υποσημ.4

¹²² Nesselrath (2001)212

¹²³ Rosenmeyer στο *ΗΡΟΔΟΤΟΣ* (2004) 473, βλ. και σημ. 17 σελ. 493

Ο Περυσινάκης θεωρεί ότι ένα βασικό χαρακτηριστικό της ιστορικής σκέψης του Ηροδότου είναι ότι ερμηνεύει τα γεγονότα σύμφωνα με τη « φιλοσοφία» της τραγωδίας και παρακολουθεί ιδιαίτερα τη λειτουργία του πλούτου ως κινήτρου πράξεων των ηρώων ως μέρους του συστήματος της αιτιότητας, αλλά και της πλοκής (μύθου) της *Ιστορίας*, όπως εξάλλου υποστηρίζει ότι το Ηροδότειο έργο είναι λογοτεχνικό: ο Ηρόδοτος θα 'λεγε κανείς ότι « ιστοριοποιεί» το μύθο. Θεωρεί ότι παρέλαβε το νόημα όσων συνέβαιναν στη σκηνή της αττικής τραγωδίας, δηλ. στους μύθους των μεγάλων οικογενειών, και τα μετέφερε από τη μυθική ιστορία στην πραγματική. Οι οίκοι που δίνουν το υλικό για τους μύθους στην τραγωδία γίνονται στον Ηρόδοτο έθνη ή βασιλιάδες. Η *Ιστορία* φαίνεται σαν μια ανάπτυξη μυθολογίας, εύρεση δηλ. νέων μύθων, σα να συνέχισε και να αντικατέστησε τη λειτουργία του μύθου θέτοντας και απαντώντας στα θέματά του.¹²⁴

Όπως πρέπει να είναι δραματική η σύσταση των μύθων στο έπος, έτσι είναι και στην *Ιστορίην*. Πολλοί ήρωες που πρωταγωνιστούν σε καθοριστικά γεγονότα βρίσκονται σε κατάσταση *εὐτυχίας*, επιτυχίας και αφθονίας, χωρίς μάλλον να τους λείπει τίποτε (*κόρος*). Κάποια στιγμή όμως κάτι τους εκμαυλίζει ώστε να πετύχουν περισσότερα. Η λογική η δική τους ή των συμβούλων τους αντιδρά και επισείει τους κινδύνους. Τελικά γίνεται το μοιραίο λάθος: είτε από έλλειψη επαρκούς λογικής (*ἄτη*) είτε από λαθεμένη εκτίμηση (*ἀμαρτία*), αναλαμβάνεται ένα έργο-έκφραση της *ὑβρεως* και στο τέλος επέρχεται η καταστροφή (*τίσις/νέμεσις*).¹²⁵

Ο πλούτος, πιστεύει ο Περυσινάκης, εμπεριέχεται στο βασικό αξίωμα *κόρος-ἄτη-ὑβρις-ἄτη* είτε ως συστατικό του *κόρου*, είτε ως κίνητρο της *ἄτης* για την εκπλήρωση της *ὑβρεως* και την καταστροφή από σφάλμα (*ἀμαρτία*). Γι' αυτό τα συνεξετάζει με την τραγωδία. Το επεισόδιο του Κροίσου αποτελεί τυπικό για την τραγική θέση του προσώπου.¹²⁶ Ο μελετητής πιστεύει ότι ο συγγραφέας εκμεταλλεύτηκε το *καθόλου* της τραγωδίας για να γράψει μια καθολική ιστορία του κόσμου αυτού και των δυνάμεων που κινούν την εξέλιξη του, να δώσει μια «φιλοσοφία της Ιστορίας» του καιρού του.¹²⁷

---

¹²⁴ Βλ. Περυσινάκης (1998) 110, 111 υποσ. 1

¹²⁵ Ο.π. 111

¹²⁶ Ο.π. 25

¹²⁷ Ο.π. 112

Προσπαθεί να δείξει ότι οι αποφάσεις των ηρώων στις τραγικές καταστάσεις όπου εκδηλώνεται ή όχι η « ελεύθερη βούληση» λαμβάνονται μέσα στη διαλεκτική της κίνησης του τραγικού ήρωα, δηλ. στην κατάσταση της άτης και αμαρτίας κατά τη λήψη μιας απόφασης. Η επέμβαση του θείου στις τραγικές αυτές καταστάσεις περιορίζεται στην αντίληψη ότι *όταν σπεύδη τις αυτός, χὼ θεός συνάπτεται*. Αυτή είναι η σχέση του πεπρωμένου και της «ελεύθερης βούλησης».¹²⁸

---

¹²⁸ Ο.π. 26

Δ. ΟΙ ΗΡΟΔΟΤΕΙΕΣ ΠΑΡΕΚΒΑΣΕΙΣ

Η ικανότητα του συγγραφέα για παρεκβάσεις είναι εκπληκτική: εκλέγει με δεξιοτεχνία την πιο καλή θέση για την παράθεση υλικού χαλαρού, που όμως εκείνος ήθελε να χρησιμοποιήσει.¹²⁹

Η λειτουργία των παρεκβατικών μεγάλων τμημάτων, νουβελών ή ανεκδότων, δεν είναι μονοσήμαντη. Ο Ρεγκάκος συμφωνεί με τον Cobet πως οι παρεκβάσεις επιτελούν ενίοτε μια σταθερή (κάπως διευκρινιστική) λειτουργία στο πλαίσιο των άμεσων συμφραζομένων. Συχνότερα, όμως, παραπέμπουν στα ευρύτερα συμφραζόμενα χάρη σε ένα «πλεόνασμα νοήματος». Με τον τρόπο αυτό δημιουργείται ένα πυκνό πλέγμα που συνδέει νοηματικά και ενοποιεί τα διάφορα μέρη του έργου.¹³⁰

Έτσι, μπορούμε να μιλήσουμε για ένα δεύτερο στρώμα, πέρα και πάνω από τα πληροφοριακά δεδομένα, που περιλαμβάνει το επίπεδο των ιδεών. «Σε συγκεκριμένα, κομβικά σημεία της αφήγησης το επίπεδο αυτό αποτελεί ένα εννοιολογικό εποικοδόμημα απαραίτητο για να φωτιστεί η ιστορική πλευρά των γεγονότων».¹³¹ Υπό την έννοια αυτή οι παρεκβάσεις των *Ιστοριών* θα μπορούσαν να συγκριθούν με τις θουκυδίδειες δημηγορίες που και αυτές αποκαλύπτουν τις βαθύτερες πτυχές των ιστορικών γεγονότων. Βέβαια, οι λόγοι στην ηροδότεια ιστοριογραφία δεν επιτελούν το ρόλο που έχουν οι δημηγορίες στο θουκυδιδικό έργο, δεν είναι άξονες δράσης, αλλά ένα χαλαρό της πλαίσιο. Γι' αυτό, δεν αναζητούμε την αυθεντικότητά τους μέσα στην ποικιλομορφία τους.¹³² Είναι ένας τεράστιος λογοτεχνικός θησαυρός που έρχεται στό προσκήνιο, κατά τα άλλα χαμένος, ή με ελάχιστα και πολύ μεταγενέστερα ίχνη: πρόκειται για τις λαϊκές αφηγήσεις των Ιώνων. Ο Aly προσδιόρισε συστηματικά τα μοτίβα των παραμυθιών, το υλικό των αφηγήσεων και των νουβελών και παρακολούθησε την εξέλιξή τους μέχρι το ευρωπαϊκό λαϊκό παραμύθι, αλλά και αποκάλυψε επιπλέον τις συνδέσεις τους προς τα πίσω, από την Αρχαία Ανατολή.¹³³ Ο Bury θεωρεί πως το ηροδότειο έργο, που είναι μια Ιστορία του πολιτισμού, έχει ορισμένα γνωρίσματα Παγκόσμιας Ιστορίας: συγκεντρώνει και

---

¹²⁹ Bury (1999) 39

¹³⁰ Ρεγκάκος (2009) 86

¹³¹ Schadewaldt (1982) 164, 168. Βλ. και Ρεγκάκος (2009) 87, υποσημ. 89

¹³² Κωνσταντινόπουλος (2013) 74-75

¹³³ Aly (1921) παράθεμα III

προσαρμόζει σε μια συνεκτική αφήγηση τις ιστορίες διαφόρων λαών, που σχετίστηκαν μεταξύ τους μέσα σε ένα δοσμένο χώρο, όποτε ανασύρονται από την απομόνωσή τους και τους αναγνωρίζεται ένας ρόλος μεγαλύτερος ή μικρότερος στην κοινή ιστορία του ανθρώπου.¹³⁴

Οι παρεκβάσεις που απαγγέλλονταν ή διαβάζονταν όπως τα ομηρικά έπη, διακόπτουν την εξέλιξη της δράσης, αναπαύουν τον ακροατή αλλά και εμπλουτίζουν και ποικίλλουν αδρά τη διήγηση.¹³⁵ Οι παρεκβάσεις (*excursus*) παρεμβάλλουν μια διήγηση, κάτι που μοιάζει με παραμύθι ή σκηνή δράματος και είναι άσχετες προς τα συμφραζόμενα «ιστορίες», είναι πιο συχνές και μεγάλες στα πρώτα βιβλία, ενώ στα τελευταία λίγες και σύντομες. Είναι ευχάριστες, χαριτωμένες και «διδάσκουν».¹³⁶ Είναι δύο ειδών και μπορούμε να τις ονομάσουμε Νουβέλες¹³⁷ και ανέκδοτα (*προσθήκαι* ή *παρενθήκαι*).¹³⁸ Ειδικότερα, με τις νουβέλες ο Ηρόδοτος βρίσκει τον τρόπο να προβάλλει την προσωπική του φιλοσοφία ή να κρίνει έμμεσα τα γεγονότα. Ο αριθμός των προσώπων που πρωταγωνιστούν σε αυτές, κυρίως τρία, οι διάλογοι και οι διακριτές σκηνές παραπέμπουν ολοφάνερα στην αττική τραγωδία.

ΤΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΕΙΔΟΣ ΤΩΝ ΝΟΥΒΕΛΩΝ ΚΑΙ Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥΣ

Η Ηροδότεια νουβέλα αποτελεί το πιο αινιγματικό είδος αφηγηματικής μονάδας. Η λέξη επινοήθηκε μόλις το 14ο αιώνα στην Ιταλία. Μελετητές του Ηροδότου όπως ο Aly, ο Regenbogen, ο Cobet και ο Erbse ορίζουν το χαρακτηριστικό ιωνικό παραλογοτεχνικό γραμματειακό είδος των νουβελών ως σύντομες και διασκεδαστικές ιστορίες για αληθινά πρόσωπα, που τοποθετούνται σε συγκεκριμένο τόπο και συγκεκριμένη χρονική στιγμή (σε αντίθεση προς το λαϊκό παραμύθι) και παρουσιάζονται ως επί το πλείστον σε πλάγιο λόγο¹³⁹. Το λογοτεχνικό αυτό είδος έχει

---

¹³⁴ Bury (1999) 43

¹³⁵ Βλάχος (1989) xvii , xviii

¹³⁶ Ξυδάς (1991) 25 και 55-56

¹³⁷ Οι *innumerabiles fabulae* τις οποίες ήδη είχε εξάρει ο Κικέρων αναφερόμενος στον Ηρόδοτο

¹³⁸ Μαρωνίτης (1981) 11-14

¹³⁹ De Jong στο Bakker-de Jong -van Wees (επιμ.) (2007) 250 και Nesselrath (2001) 196

οριστεί ως μια αφήγηση που αφορά τη μεταβολή της τύχης, μια μικρή ιστορία ενσωματωμένη σε μια ευρύτερη αφήγηση¹⁴⁰.

Για την παράδοση της ηροδότειας νουβέλας και του ανεκδότη ξέρουμε ελάχιστα πράγματα. Δεν είμαστε σίγουροι αν η ηροδότεια νουβέλα έχει ρίζες στη Μ. Ασία ή στην Ινδία και σε άλλες χώρες της Ανατολής ή στην Μητροπολιτική Ελλάδα και συγκεκριμένα στην Αττική.

Οι νουβέλες και τα ανέκδοτα ανήκουν στην κατηγορία του παραδειγματικού λόγου, με τον οποίο ο Ηρόδοτος σχολιάζει και ερμηνεύει τα κάθε λογής δρώμενα και διεκδικούν μέσα στο σύνολο του έργου και ως περιεχόμενο και ως μορφή μια διακριτική ταυτότητα.¹⁴¹ Κάποιος διαχωρισμός ανάμεσα στις νουβέλες και στα ανέκδοτα δεν είναι εύκολο να γίνει. Ωστόσο, η νουβέλα καταλαμβάνει μεγαλύτερη έκταση μέσα στο έργο.¹⁴² Αντίθετα, το ανέκδοτο καταλαμβάνει μικρότερη έκταση και συχνά σχολιάζει.¹⁴³

Αυτές οι μικρές ιστορίες δεν μπορούν να υπάρξουν αυτοτελώς και διακρίνονται για τη σαφήνιά τους, την απλότητα και την οικονομία. Οι νουβέλες ενσωματώνονται στην ευρύτερη αφήγηση και συσσωρεύουν όλο το βάρος προς το τέλος, προς την έκβαση. Ο χαρακτήρας της νουβέλας είναι καθολικός, σοβαρός και σεμνός και τον θεματικό τους πυρήνα τον συνιστά η τραγική μοίρα ενός προσώπου. Με βάση το περιεχόμενό τους, άλλοτε μπορεί να έχουν υλικό καθαρά ιστορικό και άλλοτε ερμηνευτικό ως εξήγηση ιστορικών γεγονότων και προσώπων. Ο ιστορικός, όπως γοητευόταν από την πολυμορφία των ανθρώπινων εθίμων και πεποιθήσεων, έτσι εντυπωσιαζόταν από την ποικιλία των ανθρώπινων αντιδράσεων. Μετέφραζε την ανθρώπινη συμπεριφορά σε χαρακτηριστικούς τύπους, την προσωποποιούσε και την τοποθετούσε αριστοτεχνικά στη μεγάλη παραδειγματική ιστορία του.¹⁴⁴ Αυτές οι μυθιστορίες(=Novelles)διηγούνται φανταστικά γεγονότα που διαφέρουν από τα παραμύθια και τους θρύλους. Είναι αυτοτελείς δραματικού περιεχομένου διηγήσεις ενός φανταστικού γεγονότος, που ωστόσο έχει ιστορικές ρίζες και ξεχωρίζει από το παραμύθι. Είναι συνήθως τριπρόσωπες, σαν τραγωδίες, σφηνωμένες στο ιστορικό

---

¹⁴⁰ Gray στο Bakker-de Jong -van Wees (επιμ.) (2007) 278-279

¹⁴¹ Βλ. Μαρκιανός (1994) 87 υποσ. 144

¹⁴² Ξυδάς (1991) 56

¹⁴³ Μαρωνίτης (2009) 12

¹⁴⁴ Asheri -Lloyd (2010) 202

έργο, μάλλον δάνειο από το έπος¹⁴⁵. Σε αυτές τις διηγήσεις κάθε τι σημαντικό διαδραματίζεται στον ανθρώπινο περίγυρο, χωρίς τη μεσολάβηση κάποιου θαύματος, όπως γίνεται στα παραμύθια¹⁴⁶. Και διαφέρουν από τα ανέκδοτα-που έχουν χαρακτήρα περιστασιακό και ευτράπελο-γιατί τις διακρίνει σοβαρότητα, καθολικότητα και παρουσίαση της τραγικής μοίρας ενός συγκεκριμένου και επώνυμου προσώπου. Στο σημείο αυτό συγγενεύουν με την τραγωδία. Παρόλο που δείχνουν πως απομακρύνονται από την ιστορική διήγηση και διασπούν την ενότητα του έργου, στην ουσία φωτίζουν καλύτερα τις καταστάσεις και τα ιστορικά πρόσωπα και δένονται έτσι οργανικά με το όλο έργο.¹⁴⁷

Στα ανέκδοτα πάντως έχουμε να κάνουμε με ένα ελεύθερο θέμα, που όποιος θέλει μπορεί να το αποδώσει π.χ. σε όποιον τύρανο θέλει. Το ανέκδοτο, στην αρχή τουλάχιστο, πλάστηκε για να δείξει πιο πολύ την πολιτική διορατικότητα των τυράννων παρά την αιμοβορία τους». ¹⁴⁸ Τα ανέκδοτα χαρακτηρίζονται, όπως και οι νουβέλες, από το ότι διαδραματίζονται σε συγκεκριμένο ανθρώπινο χώρο, μέσα σε ρεαλιστικές συνθήκες, χωρίς τη μεσολάβηση υπερφυσικών δυνάμεων, και οι πρωταγωνιστές τους είναι επώνυμοι· είναι αυτό που θα λέγαμε σήμερα «ενσταντανέ» (=στιγμιότυπα). Η αστάθεια των χαρακτηριστικών τους οδήγησε τους μελετητές να καταλήγουν σε διαφορετικές κατατάξεις. Τέλος εντοπίζονται και «μίξεις ειδών», αφού σε ορισμένες νουβέλες παρεμβάλλονται μοτίβα γνωστά από παραμύθια, όπως συμβαίνει στη νουβέλα του Αδράστου. Εκείνο για το οποίο συμφωνούν περισσότερο μεταξύ τους οι μελετητές του Ηροδότου είναι ότι οι νουβέλες δίνονται με ιδιαίτερα φροντισμένη καλλιτεχνική επεξεργασία και διεισδυτικότερη ψυχολογική παρατηρητικότητα». ¹⁴⁹

Κατά τον Regenbogen¹⁵⁰ οι νουβέλες εμβαθαίνουν στην κατανόηση της μεγάλης πορείας των γεγονότων. Εκπροσωπούν την **ηροδοτία φιλοσοφία της ιστορίας**(δράση μιας ανώτερης μεταφυσικής-θρησκευτικής αρχής μαζί με την ανθρώπινη αδυναμία, σε αντίθεση προς τη δύναμη του πεπρωμένου, και αγώνας

¹⁴⁵ Βλ. Bichler -Rollinger (2006) 232 υποσημ.52

¹⁴⁶ Συντομόρος (2001) 53

¹⁴⁷ Παπαρίζου (1980) 22

¹⁴⁸ Κακριδής (1981) 28, 29

¹⁴⁹ Σπυρόπουλος (1998) 79- 80 στο http://users.sch.gr/ipap/herodotos/Herodotos_06.htm

¹⁵⁰ Βλ. Bichler -Rollinger (2006) 222 υποσημ. 10

μεταξύ Ανατολής και Δύσης) και υποστηρίζουν το κεντρικό μοτίβο του έργου του: την αναζήτηση των αιτιών και της ευθύνης για τα ιστορικά γεγονότα.¹⁵¹

Η διαφορετική λειτουργία τους αλλά και πολλά άλλα στοιχεία του περιεχομένου και της μορφής ποικίλλουν την ηροδότεια αφήγηση και συντελούν στην αποφυγή της τυποποίησης και της μονοτονίας.¹⁵²

Διαισθάνεσαι εντούτοις μια λογική και μια σύνθετη διάνοια πίσω από τις νουβέλες, γιατί όταν τις διαβάξει κανείς μαθαίνει να βλέπει τον κόσμο, όπως ο Ηρόδοτος. Σε νουβέλες, όπως εκείνη του Ερμοτίμου και του Περίανδρου, εντοπίζουμε θέματα που χαρακτηρίζουν όλη την αφήγηση: η *τίσις*, η λύτρωση των αθών και η νίκη μιας συγκεκριμένης ηθικής πάνω στους πιο κτηνώδεις εχθρούς.¹⁵³

Στις περιπτώσεις **αφηγήσεων**, όπως η αφήγηση για την τυραννίδα στην Κόρινθο που απαντά στο λόγο του Σωσικλή, η ιστορία του Πρηξάσπη στο 3^ο βιβλίο¹⁵⁴ ή **νουβελών** (άνοδος και πτώση της δυναστείας των Μερμναδών ή ο θρύλος για την παιδική ηλικία του Κύρου, η νουβέλα του δεξιοτέχνη κλέφτη),¹⁵⁵ ο Ηρόδοτος φαίνεται να χρησιμοποιεί παλαιότερες, ήδη διαμορφωμένες αφηγήσεις, επιφέροντας περισσότερο ή λιγότερο σημαντικές τροποποιήσεις· αυτές οι αφηγήσεις, διάσπαρτες σε όλα τα βιβλία αποδεικνύουν μια ευρύτερη αφηγηματική κουλτούρα (storytelling culture) στην αρχαϊκή Ελλάδα πριν από τον Ηρόδοτο.¹⁵⁶

ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΝΟΥΒΕΛΩΝ

Υπήρξε δυσκολία ορισμού των γραμματειακών ειδών νουβέλας, ανεκδότου, παραμυθιού ή πλαστής ιστορίας από τη φιλολογική κριτική. Λόγω αβεβαιότητας για τη χρήση των όρων αυτών κάποιοι μελετητές τους παρασιωπούν για να μην τους

---

¹⁵¹ Ο.π. 222

¹⁵² Μαρκιανός (1994) 90

¹⁵³ Romm (2004) 152

¹⁵⁴ Βλ. Ρεγκάκος (2009) 73 υποσημ. 64, 65, 66, 67

¹⁵⁵ Ο.π. 74 υποσημ. 68, 69, 70

¹⁵⁶ Ο.π. 74

κακομεταχειριστούν.¹⁵⁷ Από λειτουργική άποψη οι νουβέλες ανήκουν στον παραδειγματικό τύπο λόγου.¹⁵⁸

Οι νουβέλες του Ηροδότου¹⁵⁹ με τη θέση τους μέσα στο έργο μπορούν να ερμηνευθούν με τρία κριτήρια I) την πλοκή του θέματος, II) την προέλευση του θέματος και III) την οργανική σύνδεση με τα εξιστορούμενα.

I) Ως προς την πλοκή του θέματος, υπάρχουν νουβέλες όπου το ένα γεγονός διαδέχεται το άλλο και όλη η ιστορία κορυφώνεται προς την έκβαση, προς το τέλος. Αυτό το είδος παρουσιάζει τα χαρακτηριστικά της περιπέτειας, χωρίς να απουσιάζει βέβαια ούτε το παραμυθικό στοιχείο, ούτε η περιγραφή του ψυχικού κόσμου του ανθρώπου. Άλλες νουβέλες πάλι, έχουν ως βασικό θέμα τους το παραμυθικό στοιχείο. Στη νουβέλα «Η γυναίκα του Κανδαύλη» (I 7-13) υπάρχει το στοιχείο του παραμυθιού.

Και τέλος, σε νουβέλες-καθαρές λογοποιίες- εγκαταλείπεται η περιπέτεια και το παραμυθικό στοιχείο και ο άνθρωπος στέκει μετέωρος στην ανθρώπινη μοίρα, ανάμεσα στο θείο φθόνο, την κληρονομική ενοχή και τον πειρασμό της εξουσίας. Η ροή των γεγονότων, δηλαδή, καθορίζεται από τη Μοίρα. Σ' αυτήν την κατηγορία -ομάδα ανήκει για παράδειγμα η ιστορία του Αδράστου (I 34-45).

II) Ως προς την προέλευση του θέματος, υπάρχουν νουβέλες που μας δείχνουν αμέσως την ελληνική τους καταγωγή. Υπάρχουν, όμως, και άλλες, των οποίων ο μύθος, ο χαρακτήρας των προσώπων, ο ηθικός τους προβληματισμός, το πλέγμα της εξουσίας και η σοφία τους μας δείχνουν την Ασιατική-Ανατολική τους προέλευση, όπως η νουβέλα για το Γύγη και τον Κανδαύλη (I 7-13). Η ομάδα των νουβελών που περιλαμβάνει Έλληνες διακρίνεται σαφώς από την ομάδα που περιλαμβάνει ανατολικές ιστορίες. Οι ελληνικές νουβέλες διακρίνονται για το μη τραγικό τους περιεχόμενο και για την απουσία ύβρεως και κυρίως το περιεχόμενό τους είναι πολιτικό και όχι σκοτεινό (επενέργεια της μοίρας, φθόνος των θεών κ.λπ.). Από την άλλη, οι ανατολικές-ασιατικές νουβέλες έχουν ανθρωποκεντρικό θεματικό πυρήνα με έντονο το δραματικό στοιχείο. Τραγικές νουβέλες με ανθρωποκεντρικό

---

¹⁵⁷ Μαρκιανός (1994) 87-88

¹⁵⁸ Ο.π. 89

¹⁵⁹ Μαρωνίτης(1964) 80-88

χαρακτήρα υπάρχουν και στην ελληνική πλευρά στα πλαίσια τυραννικού πολιτεύματος, λείπουν, όμως, από τη ζωή της ελληνικής πόλης.¹⁶⁰

Ο Reinhardt επισημαίνει ότι στην κατανομή του νοβελιστικού και ανεκδοτολογικού υλικού μέσα στο έργο του Ηροδότου υπάρχει μια ανισομέρεια: στην ασιατική πλευρά πέφτουν οι περισσότερες καθαρές νουβέλες και ένα πλήθος από ανέκδοτα με θεματικό πυρήνα ανθρωποκεντρικό· στην ελληνική σχεδόν αποκλειστικά ανέκδοτα, και αυτά περισσότερο ως υπομνήματα γεγονότων και λιγότερο ως έκφραση ανθρώπινης μοίρας.¹⁶¹

Το ιδιαίτερο δραματικό στοιχείο ορισμένων περσικών –ανατολικών διηγήσεων τονίζει ο Reinhardt είναι: ο μονάρχης βασιλιάς, με την απόλυτη εξουσία, φέρει τραγική ευθύνη για τις συνέπειες των αποφάσεων και των πράξεών του απέναντι στο λαό του και στην ιστορία. Ο μονάρχης κατά βούλησή του επιδεικνύει εύνοια, εμπιστοσύνη και εξομολογητική διάθεση, όμως η υπακοή του βεζίρη του είναι πάντα δεδομένη και αυτονόητη. Η ασιατική νουβέλα αντλεί τη δραματικότητά της από την ιδιότυπη σχέση μονάρχη και υπηκόου: ο πρώτος φύσει και θέσει προστάζει και ενεργεί, ο δεύτερος –όχι ο ανώνυμος, αλλά ο σύμβουλος και παραστάτης του βασιλιά- υπακούει και γίνεται όργανο διεκπεραίωσης των βασιλικών βουλών, γιατί διαφορετικά τον περιμένει ο φρικτός, σκληρός αφανισμός. Πολύ σύντομα η ηθική αντίσταση του υπηκόου εκφυλίζεται σε αποδοχή των μοναρχικών όρων ή το πολύ πολύ να στήσει μια εκδικητική παγίδα. Δεν υπάρχουν περιθώρια για διάλογο. Αλλά και σε κάποιον υποτυπώδη διάλογο (Γύγης-Κανδαύλης, Γύγης-γυναίκα του Κανδαύλη) το τέλος του είναι εκ των προτέρων καθορισμένο: επιβάλλεται οπωσδήποτε η βασιλική βουλή. Οι ασιάτες μονάρχες συζητούν πραγματικά στο Ηροδότειο έργο μόνο με Έλληνες ή με εξελληνισμένους ασιάτες (Κροίσος), με μικρή όμως δυνατότητα για διαλογική πειθώ. Προκύπτει δηλ. ένα άλυτο ηθικό πρόβλημα και ηθικό αδιέξοδο, πάνω στο οποίο στηρίζεται η δραματικότητα της ασιατικής νουβέλας.¹⁶²

III) Ως προς την οργανική και λειτουργική σύνδεση με τα εξιστορούμενα, οι ηροδότειες νουβέλες κατανέμονται: σε συστατικές (θυμίζουν Ομηρική γενεαλογία, π.χ. η ιστορία του Οτάνη στο 5.25), αιτιολογικές, παραιναιτικές(η ιστορία του

¹⁶⁰ Ο.π. 84-88

¹⁶¹ Ο.π. 84

¹⁶² Μαρωνίτης (1964) 85

Γλαύκου, παράδειγμα προς αποφυγή στο 6.86 α-δ ή ο αποτρεπτικός λόγος του Σωκλή για τους Κυψελίδες στο 5.92) και ιστορικές ως μέρος της ευθείας ιστορικής αφήγησης¹⁶³.

Οι συστατικές, οι αιτιολογικές και οι παραινετικές νουβέλες εισάγονται στο έργο ως προσθήκες, ενώ οι ιστορικές νουβέλες μπορούν να είναι μέρος της ιστορικής διήγησης. Παράδειγμα αιτιολογικής νουβέλας είναι «Η γυναίκα του Κανδαύλη» (I 7-13) όπου εισάγεται για να εξηγήσει την κληρονομική ενοχή του Κροΐσου. Ο διάλογος του Κροΐσου και του Σόλωνα (I 29-33), η Ιστορία του Αδράστου (I 34-35) είναι παραδείγματα ιστορικών νουβελών, εντάσσονται κατευθείαν στην ιστορική αφήγηση του Ηροδότου και την προωθούν χρονολογικά όσο μία μάχη ή μία εκστρατεία.

ΓΥΝΑΙΚΕΙΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΣΤΙΣ ΝΟΥΒΕΛΕΣ

Στον ιστορικό κόσμο του Ηροδότου, ιδιαίτερη εντύπωση προκαλεί η εξέχουσα θέση της γυναίκας. Οι γυναικείες μορφές αντιπροσωπεύουν ένα είδος σειсмоγράφου που καταγράφει τη γενικότερη κατάσταση ενός πολιτισμού ή μιας κοινωνίας. Σύμφωνα με τον Lateiner¹⁶⁴ είναι βασικοί δείκτες του φυσιολογικού κατά συνέπεια και της παραβίασης του φυσιολογικού.¹⁶⁵ Κατά βάση, οι περισσότερες γυναίκες που αναφέρονται στις *Ιστορίες* παρουσιάζονται αφοσιωμένες στους οικογενειακούς τους ρόλους και ανταποκρίνονται σε μια πατριαρχική εικόνα. Ορισμένες, όμως, γυναικείες μορφές υπερβαίνουν τα όρια της συμβατικής δράσης: κυβερνούν βασιλεία, γεννούν ή ανατρέπουν βασιλικούς γόνους, λαμβάνουν κρίσιμες αποφάσεις που αποδεικνύονται μοιραίες για τους συζύγους τους και εκδικούνται τους σφάλλόντες άρχοντες ή συμμετέχουν στις μάχες. Χαρίζουν μάλιστα μια ιδιαίτερη νότα στην αφήγηση των *Ιστοριών*.¹⁶⁶

Ειδικότερα, στο ηροδότειο νοβελιστικό σύμπαν μεμονωμένες γυναίκες υπερασπίζονται κατά κανόνα τις αξίες της κοινωνίας στην οποία ανήκουν, πολλές φορές με πλάγια ή δόλια μέσα· συχνά τέτοιες δυναμικές γυναίκες επιδίδονται σε

---

¹⁶³ Ο.π. 84

¹⁶⁴ Lateiner (1989)

¹⁶⁵ Blok στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 224

¹⁶⁶ Ο.π. 222, 227

βίαιες πράξεις σεξουαλικής ζηλοφθονίας και εκδίκησης με τρόπο «αντρικό». Σε ορισμένες περιστάσεις, παρεμβάλλονται στο δίπολο ηγεμόνα-αρχομένου γυναίκες βασίλισσες, Περσίδες ή μη, με πρόθεση να διεκδικήσουν και να αποκτήσουν εξουσιαστικό μερίδιο. Η διακριτή θέση τους δίπλα στον δεσπότη δεν αμφισβητείται, αλλά είναι όντως αξιοπρόσεκτο ότι μέσω αυτών ο Ηρόδοτος «προτείνει» εναλλακτικούς τρόπους-στάσεις απέναντι στην παντοδυναμία του Πέρση μονάρχη.

Ο ιστορικός επιλέγει γυναικείες φιγούρες για να υποδείξει πως ο πανίσχυρος ηγέτης δεν είναι άτρωτος, αλλά γήινος, με εκμεταλλεύσιμα ελαττώματα. Ωστόσο, οι ηροδότειες βασίλισσες, εκτός από τον δυναμικό ρόλο τους, αποκαλύπτουν πτυχές του αέναου χαρακτήρα του θηλυκού που οργανώνει, που θέλγει, που ριψοκινδυνεύει και που, όταν πλήττεται, ενεργοποιεί τους κατάλληλους μηχανισμούς αυτοάμυνας και δεν διστάζει να καταφύγει στον δόλο και στο τέχνασμα, προκειμένου να επιβιώσει. Υπό αυτή την οπτική δεν αποτελούν μόνο λογοτεχνικές φιγούρες, αλλά προσωπικότητες που εκπέμπουν διαχρονικά μηνύματα.¹⁶⁷

Ο Ηρόδοτος, επομένως, είχε μια θαυμάσια όσφρηση για ωραίες ιστοριούλες¹⁶⁸ και η χαρούμενη φλυαρία του είναι μια από τις απολαύσεις που θα προσφέρει πάντα στους αναγνώστες του.¹⁶⁹

Όλα τα παραπάνω ζητήματα, λοιπόν, θα προσπαθήσουμε, διατρέχοντας τις *Ιστορίες*, να τα ανιχνεύσουμε σε μια ενδεικτική σειρά δεκαοκτώ από τις σημαντικότερες νουβέλες των ηροδότειων βιβλίων.

---

¹⁶⁷ Περίλ. στο Δεληγιώργης (2015)

¹⁶⁸ Οι Γερμανοί το λένε ιστορική νουβέλλα (historische Novelle). Το έργο του Ηροδότου είναι πλούσιο σε κατασκευές αφηγήσεων με ιστορικό φόντο, ιστορικά πρόσωπα, ιστορικά κίνητρα.

¹⁶⁹ Bury (1999) 52

Ε. ΤΕΣΣΕΡΙΣ ΝΟΥΒΕΛΕΣ ΑΠΟ ΤΟ Ι ΒΙΒΛΙΟ (ΚΛΕΙΩ) :

**Η νουβέλα του Γύγη και της γυναίκας του Κανδαύλη I 8-12/13 ,
Διάλογος Κροίσου και Σόλωνα I 29-33, Η νουβέλα του Αδράστου I
34-45, Αστυάγης και Άρπαγος I 108-119**

1. Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΓΥΓΗ ΚΑΙ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΤΟΥ ΚΑΝΔΑΥΛΗ (I, 8-12/13)

ΛΥΔΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Ο Ηρόδοτος προτάσσει το Λυδικό λόγο κάνοντας μια εμφανή τομή στο μύθο: χρησιμοποιεί ως πηγές τους μύθους περί αρπαγών γυναικών οι οποίες οδήγησαν στον Τρωικό πόλεμο, προσπαθεί να τους βάλει σε τάξη και αποδίδει στον Κροίσο την αιτία της διαμάχης βαρβάρων και Ελλήνων. Έτσι, αρχίζει με τον Λυδό Κροίσο, ο οποίος «πρώτος άρχισε τα άδικα έργα κατά των Ελλήνων»(1,5.3)¹⁷⁰ .

Υπάρχουν, κατά τον Ηρόδοτο, πολλοί μύθοι και παραδόσεις που εξηγούν την αρχή της σύγκρουσης Ευρώπης και Ασίας, με αποκορύφωμα τους περσικούς πολέμους: ο ίδιος όμως πιστεύει ότι η ιστορική αφορμή αυτής της σύρραξης οφείλεται στην επεκτατική πολιτική του Κροίσου, που, πρώτος αυτός και συστηματικά, υπέταξε τις ιωνικές πόλεις της Μικρασίας και τις έκανε φόρου υποτελείς. Με επώνυμο λοιπόν κέντρο τον Κροίσο (την άνοδό του, την ακμή του και την πτώση του) οργανώνεται η ύλη που αφορά στην ιστορία των Λυδών.¹⁷¹

Το 1^ο βιβλίο των *Ιστοριών* (ΚΛΕΙΩ) προοικονομεί ολόκληρο το έργο, αφού ο κόσμος του 6^{ου} αι. π.Χ. (Ανατολή και Δύση, πολιτισμοί και πολεμικές συγκρούσεις, λαοί και προσωπικότητες) παρουσιάζεται μπροστά μας ως εισαγωγή στα πιο σημαντικά πεδία όπου θα εκτυλιχθεί το ιστορικό δράμα των επόμενων βιβλίων: Περσία, Ιωνία, Αθήνα, Σπάρτη.

Η δομή του βιβλίου αυτού οργανώνεται γύρω από δύο κύριους χαρακτήρες, τον Κροίσο και τον Κύρο και διέπεται μάλλον από ηθικό-διδασκτικό, ιστορικό και

---

¹⁷⁰ Asheri -Lloyd (2010) 232

¹⁷¹ Μαρωνίτης (2001) 207 στο <http://users.sch.gr/ipap/Ellinikos%20Politismos>

φιλοσοφικό πνεύμα.¹⁷²

Η *αίτιη* είναι το θέμα της πρώτης παρέκβασης, όπου αναφέρονται οι ισχυρισμοί Περσών και Φοινίκων για την αρχή της εχθρότητας μεταξύ Ελλήνων και βαρβάρων, δηλ. Ευρώπης και Ασίας. Η διαμάχη αυτή καταλογίζεται στον Κροίσο, τον τελευταίο βασιλιά της Λυδίας (560-546 π. Χ.), στην οποία αφιερώνεται ο πρώτος ηροδότειος λόγος (*Λυδικός λόγος*) (1,6-94),¹⁷³ με τον Κροίσο να είναι ο κεντρικός άξονας της αφήγησης.

I 8-12/13: Η νουβέλα του Γύγη και της γυναίκας του Κανδαύλη. Ο Γύγης σφετερίζεται το θρόνο, αποσπά τη Δελφική αναγνώριση. Κατάλυση του λυδικού οίκου των Ηρακλειδών.

I 26-28: Έναρξη βασιλείας Κροίσου, τελευταίου των Μερμναδών. Υποταγή όλων των κατοίκων της Μ. Ασίας δυτικά του Άλυ.

Ακολουθούν δύο **διάσημες λογοτεχνικές δημιουργίες:**

I 29-33 Διάλογος Κροίσου και Σόλωνα με θέμα την ανθρώπινη ευτυχία.

I 34-45 Η νουβέλα του Αδράστου: Η τραγική ιστορία του γιου του Κροίσου Άτυ/η, ο οποίος φονεύεται ακούσια από τον Άδραστο, Φύγα ικέτη στη λυδική αυλή. Διετές πένθος του Κροίσου για το χαμό του γιου του¹⁷⁴.

Το ηθικό δίδαγμα από αυτές τις αφηγήσεις λειτουργεί ως προαίσθηση όσων θα ακολουθήσουν και κυρίως για να εξαρθεί η τραγική φιγούρα του Κροίσου, καθώς η υπέρμετρη αλαζονεία του μεταβάλλεται σε έκπληξη και πόνο¹⁷⁵.

Η πρώτη και η τρίτη νουβέλα που παρουσιάζονται παρακάτω μπορούν να χαρακτηριστούν ως παρεκβατική σκηνοθεσία του ιστοριογράφου¹⁷⁶.

Ο Ηρόδοτος, στο I βιβλίο των *Ιστοριών* του (κεφ. 8 – 13), αφηγείται μ' έναν λόγο απλό, αλλά μεστό και γεμάτο ένταση, την τραγική ιστορία του βασιλιά της Λυδίας Κανδαύλη, της όμορφης γυναίκας του και του πιστού του ακολούθου, Γύγη.¹⁷⁷ Πρόκειται για μια βαθιά ηθογραφική νουβέλα, την περίφημη νουβέλα «Η γυναίκα του Κανδαύλη», την πρώτη μέσα στο ηροδότειο έργο, η οποία αποσκοπεί

¹⁷² Asheri -Lloyd (2010) 231, 237, 241

¹⁷³ Ό.π. 156

¹⁷⁴ Ό.π. 247

¹⁷⁵ Ό.π. 233

¹⁷⁶ Easterling - Knox (2000) 573

¹⁷⁷ Για το Γύγη οι Έλληνες χρησιμοποίησαν τη λέξη *τύραννος* (Αρχίλ. Απ. 19 West). Στις ελληνικές αναμνήσεις η μορφή του Γύγη συμπυκνώνεται στην εικόνα ενός περιβόητου σφετεριστή και μεγαλοπρεπούς τυράννου. Βλ. Asheri -Lloyd (2010) 265

στην εξήγηση του τρόπου, με τον οποίο οι Μερμνάδες κέρδισαν την εξουσία στη Λυδία (7ος αι. π.Χ.).

ΜΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ ΜΕ ΔΙΠΛΗ ΕΝΟΧΗ

Περίληπτικά, η ιστορία αυτή έχει ως εξής: ο παθολογικά ερωτευμένος με τη γυναίκα του βασιλιάς της Λυδίας, Κανδαύλης, εκθειάζει την ομορφιά της στον έμπιστό του αυλικό Γύγη, τον οποίο και παροτρύνει να τη θαυμάσει γυμνή. Ο Γύγης αναγκάζεται να υπακούσει στη βασιλική εντολή και ακολουθεί η υλοποίηση του σχεδίου του Κανδαύλη. Η βασίλισσα, όμως, το αντιλαμβάνεται και, επειδή είναι σίγουρη για το ρόλο του συζύγου της, καλεί το επόμενο πρωί το Γύγη, τον οποίο θέτει αμέσως αντιμέτωπο στο δίλημμα ή να σκοτώσει το βασιλιά του, που την προσέβαλε, ή να θανατωθεί ο ίδιος. Ο Γύγης, υπακούοντας πάλι στη βασιλική προσταγή και επιθυμώντας φυσικά να ζήσει ο ίδιος, δολοφονεί τον Κανδαύλη, τελευταίο βασιλιά της δυναστείας των Ηρακλειδών, κι αποκτά και τη βασίλισσα και τη βασιλεία του Λυδικού κράτους, ιδρύοντας έτσι την δυναστεία των Μερμναδών.

Στο **I 7.1** παρατίθενται οι Ηροδότειες αντιλήψεις για τη λυδική γενεαλογία και χρονολογία. Ως χρονολογία μάλλον στερείται ιστορικής αξίας, ενώ η παράδοση για τη γενεαλογία δύο λυδικών βασιλικών οίκων ίσως να μην είναι εντελώς πλαστή. Τα ανθρωπωνύμια είναι προϊόν τεχνητής ανασύνθεσης, λαϊκής ή λόγιας¹⁷⁸.

I 8: Παρουσιάζεται η αρχαία εκδοχή ανάρρησης του Γύγη στην εξουσία, μια αυλική ιστορία με Ανατολίτικο χρώμα. Διατρέχεται από μια κωμική χροιά, αλλά με ατόφια τραγικά στοιχεία. Συγκροτείται από μια σειρά διαλόγων και γλαφυρών σκηνών, ενώ μάλλον γίνεται χρήση ποιητικών και δραματικών πηγών. Ορισμένοι εικάζουν ότι προήλθε από την επεξεργασία της *υποθέσεως* μιας τραγωδίας 5 σκηνών και παριστανομένης από 3 υποκριτές και χορό. Ένας πάπυρος του 2-3^{ου} μ.Χ. αι. (TGF II, απ.664), στον οποίο παραδίδονται 16 ιαμβικοί τρίμετροι, δείχνει ότι η νουβέλα πράγματι αποτέλεσε αντικείμενο της αρχαίας δραματουργίας.¹⁷⁹

Πρόκειται, λοιπόν, για εκτεταμένη νουβέλα όπου η ασύδοτη ερωτική παθολογία του ασιάτη βασιλιά Κανδαύλη, που τον οδήγησε και στην πτώση του, εγκαινιάζει τη δράση και την εξωθεί σε φονική πράξη.¹⁸⁰ Τούτη η ιστορία έχει μέχρι

---

¹⁷⁸ Ο.π. 261-262

¹⁷⁹ Ο.π. 264

¹⁸⁰ Μαρωνίτης (2009) 225

σήμερα ένα ισχυρό δυναμικό προκειμένου να ερεθίσει τον ευαίσθητο αναγνώστη.¹⁸¹

Εδώ εντοπίζουμε έντονα δραματικά στοιχεία: Στην ιστορία του Γύγη και της γυναίκας του Κανδαύλη (1.8-13) ακούμε τη συνδιάλεξη ανάμεσα στο βασιλιά και τον υποτακτικό του, όπου καταστρώνεται η συνομοσία, παρακολουθούμε τη σκηνή του υπνοδωματίου, όπου ο Γύγης βλέπει τη βασίλισσα γυμνή και ύστερα γίνεται αντιληπτός από αυτή, τη συνδιάλεξη βασίλισσας- υποτακτικού, τη δολοφονία του βασιλιά και την άνοδο του Γύγη στο θρόνο με την προφητεία της Πυθίας για εκδίκηση του θανάτου του Κανδαύλη στην 5^η γενεά¹⁸². Δηλαδή, ο πρόγονος του Κροίσου, Γύγης, κέρδισε το βασιλικό αξίωμα παραβιάζοντας τους κοινωνικούς κανόνες (είδε γυμνή τη βασίλισσα) και διαπράττοντας ένα έγκλημα (σκότωσε το βασιλιά), ενώ η μοίρα έχει ορίσει πως ο Κροίσος θα υποφέρει γι' αυτό. Επίσης, στη νουβέλα αυτή εντοπίζεται το μοτίβο των παραβιάσεων εναντίον γυναικών και η εκδίκησή τους.¹⁸³

Η ιστορία αυτή, κατά τον Μαρωνίτη¹⁸⁴, θα μπορούσε να απλωθεί σε πολυσέλιδη αφήγηση ή να καλύψει με το εύρος της μια τραγωδία.

Ο παθολογικός έρωτας του Κανδαύλη για τη γυναίκα του γίνεται αιτία της δραματικής εξέλιξης. Από την πρώτη κιόλας εικόνα εμφανίζονται και τα τρία πρωταγωνιστικά πρόσωπα της νουβέλας, που θυμίζουν το *τριπρόσωπον* της αρχαίας τραγωδίας, δηλ. ο βασιλιάς, η γυναίκα του – βασίλισσα (ανώνυμη στην ηροδότηα αφήγηση) και ο έμπιστος σωματοφύλακάς του, Γύγης. Θα μπορούσαμε να φαντασθούμε ότι πρόκειται για ένα τυπικό ερωτικό τρίγωνο· όμως δεν συμβαίνει κάτι τέτοιο. Εκτός από τους τρεις πρωταγωνιστές, στο εσωτερικό και στον επίλογο της νουβέλας δευτερεύοντα ρόλο διαδραματίζουν: 1) η φρουρά της βασίλισσας, που παρακολουθεί σιωπηλά τον διάλογό της με το Γύγη και 2) ο λυδικός λαός, ο οποίος μετά τη δολοφονία του Κανδαύλη εμφανίζεται διχασμένος και έτοιμος για επανάσταση, ύστερα όμως από το χρησμό του μαντείου των Δελφών ηρεμεί και αποδέχεται τη νέα βασιλική εξουσία.

---

¹⁸¹ Τον 19ο αι. λειτούργησε ως πρόπλασμα για το βαθυστόχαστο δράμα του Hebbel σχετικά με τον Κανδαύλη (*Gyges und sein Ring*, 1856), ενώ πριν από λίγα χρόνια προσέφερε την εκρηκτική αφηγηματική ιδέα για την επιτυχημένη ταινία “*The English Patient*”, σύμφωνα με το μυθιστόρημα του M. Ondaatje. Βλ. [Szlezák](http://www.ekivolos.gr/H%20aparxh%20tou%20eyrwpaiikou%20istorikou%20stohasmou.htm) στο <http://www.ekivolos.gr/H%20aparxh%20tou%20eyrwpaiikou%20istorikou%20stohasmou.htm>

¹⁸² Easterling - Knox (2000) 573

¹⁸³ Raaflaub στο Bakker-de Jong -van Wees (επιμ.) (2007) 170

¹⁸⁴ Μαρωνίτης(2009)183-189

Ο χρόνος της δράσης στην αρχή τουλάχιστον παραμένει απροσδιόριστος και περιορίζεται σε 2 ημέρες και 2 νύχτες. Την 1η ημέρα ο βασιλιάς πείθει τον έμπιστο αυλικό να δει τη βασίλισσα γυμνή και καταστρώνει το σχέδιο δράσης. Τη νύχτα η επιχείρηση εκτελείται και στο διάστημα που απομένει η βασίλισσα καταστρώνει το δικό της σχέδιο. Τη 2η ημέρα η βασίλισσα αναγκάζει το Γύγη να δεχθεί το σχέδιό της και τη νύχτα ο Γύγης φονεύει τον Κανδαύλη. Χώρος της δράσης είναι το βασιλικό υπνοδωμάτιο, όπου διαδραματίζονται η επίδειξη της βασίλισσας γυμνής και η δολοφονία του Κανδαύλη. Η κρυψώνα *ὄπισθε τῆς ἀνοιγομένης θύρης* (I 9, 2) είναι το μέρος που χρησιμοποιείται και τις δύο φορές από το Γύγη [την πρώτη για να δει τη βασίλισσα γυμνή με υπόδειξη του Κανδαύλη και τη δεύτερη για να σκοτώσει τον Κανδαύλη με υπόδειξη της βασίλισσας: *ἐκ τοῦ αὐτοῦ μὲν χωρίου ἡ ὄρμη ἔσται ὄθεν περ καὶ ἐκεῖνος ἐμὲ ἐπεδέξατο γυμνήν* (I, 11, 5)].

Στη νουβέλα κυριαρχούν δύο βασικά θέματα: 1) η *ἀνάγκη* και 2) η *αἵρεσις*, το δίλημμα δηλαδή που η βασίλισσα θέτει στο Γύγη, ένα μοτίβο που παραπέμπει κι αυτό στην αττική τραγωδία, όπου πραγματικά ο άνθρωπος πολλές φορές βρίσκεται μπροστά σε δύο δρόμους καλούμενος να επιλέξει ποιον από τους δύο επιθυμεί να ακολουθήσει.

Στον επίλογο της ηροδότειας νουβέλας ο βασιλιάς Κανδαύλης είναι νεκρός, δολοφονημένος από τον πιστό του αυλικό Γύγη, ο οποίος ιδρύει μία νέα δυναστεία. Μέσα σ' αυτή την αλλαγή της εξουσίας, σταθερή στη θέση της μένει μόνον η γυναίκα του Κανδαύλη, που γίνεται βέβαια γυναίκα του Γύγη, αλλά δεν επανεμφανίζεται στη συνέχεια της λυδικής ιστορίας¹⁸⁵.

Όπως σε μια αισχύλεια τραγωδία, έτσι και στην ιστορία του Γύγη εμπλέκεται, εκτός από την ανθρώπινη ενέργεια, μια υπερφυσική αιτιότητα, εφόσον *χρῆν γὰρ Κανδαύλη γενέσθαι κακῶς*. Ο ήρωας δύο φορές τοποθετείται σε τραγική κατάσταση: στο 1.10.1: *Ὁ μὲν δὴ ὡς οὐκ ἐδύνατο διαφυγεῖν*, όταν ο βασιλιάς τον αναγκάζει να δει τη βασίλισσα γυμνή στο δωμάτιό της και στο 1.11.4: *« οὔκων δὴ ἔπειθε, ἀλλ' ὥρα ἀναγκαίην ἀληθέως προκειμένην ἢ τὸν δεσπότεα ἀπολλύναι ἢ αὐτὸν ὑπ' ἄλλων ἀπόλλυσθαι· αἰρέεται αὐτὸς περιεῖναι. ἐπειρώτα δὴ λέγων τάδε. "ἐπεὶ με ἀναγκάζεις δεσπότεα τὸν ἐμὸν κτείνειν οὐκ ἐθέλοντα, φέρε ἀκούσω τέω καὶ τρόπῳ ἐπιχειρήσομεν αὐτῶ»* όπου αναγκαστικά επιλέγει να δολοφονήσει το

¹⁸⁵ Αργυροπούλου-Παπαδοπούλου (2011) στο <http://www.palmografos.com/permalink/8561.html>

βασιλιά, μια επιλογή που θα έχει τραγικές συνέπειες για τους απογόνους του. Διακρίνουμε ομοιότητα με την τραγική επιλογή των αισχύλειων ηρώων. Αυτός ο φόνος, αν και καταναγκαστικός από έναν άνδρα που ακολούθησε τις επίβουλες οδηγίες μιας γυναίκας, είναι ωστόσο ένα αδίκημα. Απαιτεί εκδίκηση, η οποία θα έρθει στην πέμπτη γενιά. Η Πυθία προφήτευσε ότι θα πέσει η εκδίκηση στον 5^ο απόγονο του Γύγη: ο Κροίσος θα πληρώσει πράγματι για το αδίκημα του Γύγη κάτι ανάλογο έχουμε και στους *Επτά επί Θήβας* με την τρίτη γενιά, δηλ. τους γιους του Οιδίποδα¹⁸⁶.

Η νουβέλα αυτή καθίσταται το κατάλληλο υπόβαθρο για την πτώση του Κροίσου τέσσερις γενιές μετά και παρασύρει τον αναγνώστη με έναν ακατανίκητο συνδυασμό απαγορευμένου ερωτισμού, βίας και εγκλήματος¹⁸⁷.

ΗΘΟΓΡΑΦΗΣΗ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΩΝ

Πρόκειται για τριπρόσωπη ιστοριούλα που παραπέμπει, όπως είπαμε, στην αττική τραγωδία.¹⁸⁸

Ο Ηρόδοτος χτίζει τη νουβέλα του σε συνοπτική αττική τραγωδία, βάζοντας μάλιστα στο πρόσωπο του Γύγη προσωπείο ελληνικό, χωρίς να αλλοιώνεται ο ασιατικός χαρακτήρας της ιστορίας. Η διάρθρωση της διήγησης έχει ως εξής:

Πρόλογος

Α΄ Διάλογος (Κανδαύλης-Γύγης-Κανδαύλης)

Πυκνωμένη δράση.

Β΄ διάλογος (βασίλισσα-Γύγης-βασίλισσα).

Ραγδαία δράση.

Έξοδος άμεση στην ευθύγραμμη ιστορική πληροφορία.

Γενικότερα, ένα δίχτυ αναγκαιότητας συνδέει τα πρόσωπα και τα δρώμενα της νουβέλας. Μόνο όταν τα πράγματα φτάσουν σε νοσηρά άκρα (αρσενική ή θηλυκή δεσποτική εξουσία, παθολογικός έρωτας, εξημμένο πάθος, διάκριση) και ο Υποτακτικός πρέπει να επιλέξει τη ζωή ή το θάνατό του, αυτός δεν κρατά καμιά ηρωική στάση, παρόλη τη λεκτική του υπόκριση. Εκεί που δε λειτουργεί η λογική και η πειθώ, εμφανίζεται η νοσηρότητα, η γυναικεία εκδίκηση, ο φόνος σε

¹⁸⁶ Saïd στο Bakker-de Jong -van Wees (επιμ.) (2007) 140- 141

¹⁸⁷ Romm (2004)149

¹⁸⁸ Easterling - Knox (2000) 573

συσχετισμό μ' ένα αυστηρό εθιμικό δίκαιο. Ο Γύγης στη συγκεκριμένη νουβέλα ξέρει τους νόμους αυτού του δεσποτικού συστήματος εξουσίας και δεν είναι πειστικός στο δίλημά του: λογική ή θάνατός του. Έτσι από το θάνατό του προτιμά το έγκλημα. Ο Γύγης εκτελεί έναν αυτοσυντηρητικό φόνο συμμετέχοντας ως τρίτο πρόσωπο σε αυτή την ασιατική παθολογία.

Ο στυφός ρεαλισμός του και η εμπειρική του νηφαλιότητα δεν είναι ατομικά του χαρακτηριστικά, αλλά εκφράζουν έναν κώδικα δεσποτικής ηθικής. Στη δεσποτική ηθική αντιστοιχεί και ανάλογη θεολογία: όσο αναπόδραστη είναι η βουλή του μονάρχη για το βεζίρη του, άλλο τόσο άφευκτη είναι και η βουλή του θεού για τον ίδιο τον εξουσιαστή. Όταν φτάνει το πλήρωμα του χρόνου, ο θεός κόβει το νήμα της εξουσίας με οποιοδήποτε πρόσχημα.¹⁸⁹

Η γυναίκα του Λυδού βασιλιά Κανδαύλη παρουσιάζεται στη νουβέλα ως η πρώτη από τις συναρπαστικές γυναικείες μορφές του Ηροδότου, παρ' όλο που εμφανίζεται για λίγο και μάλιστα ανώνυμα. Αυτή όμως η ανωνυμία είναι που προβάλλει καθαρότερα το ήθος της γυναίκας. Ως θύμα, λοιπόν, του καταστροφικού πόθου του άνδρα της αισθάνεται έντονη ντροπή (*αἰδῶ, αἰσχύνη*), επειδή κάποιος άλλος άντρας την είδε γυμνή. Η ντροπή της την αναγκάζει να ζητήσει εκδίκηση μέσω του φόνου. Η ετοιμότητα του Γύγη να ενδώσει στη επιθυμία της γυναίκας για εκδίκηση και η από κοινού κατάληψη της εξουσίας θα οδηγούσαν, σύμφωνα με το μαντείο των Δελφών, στην τιμωρία των απογόνων του Γύγη στην πέμπτη γενεά(1.13.91).¹⁹⁰ Παίρνει για μια στιγμή στα χέρια της το νόμο της πολιτικής δράσης και φέρνει το Γύγη αντιμέτωπο με ένα δίλημμα: ή να σκοτώσει τον κύριό του και να τον διαδεχτεί ή να πεθάνει ο ίδιος. Ο Γύγης μένει έκπληκτος, έπειτα ικετεύει και προσπαθεί να πείσει, ενώ ήδη γνωρίζει πως έξοδος από τον κλοιό αυτό δεν υπάρχει. Με την ανάληψη της εξουσίας από τον Γύγη η γυναίκα του Κανδαύλη εξαφανίζεται πάλι στο σκοτάδι της ανωνυμίας. Αυτή η γυναικεία εξουσία προέρχεται από ένα βασιλικό περιβάλλον και μια μοναρχική αυλή και συνοδεύεται από εντυπωσιακές σκηνές πανουργίας και έρωτα, δολοπλοκιών και φρίκης¹⁹¹.

Ο Κανδαύλης, ο τελευταίος Ηρακλείδης βασιλιάς της Λυδίας, που «ήταν γραφτό να πεθάνει άσχημα» ανήκει σε αυτούς τους ανατολίτες βασιλείς που έδωσαν

---

¹⁸⁹ Μαρωνίτης (2009)184-186

¹⁹⁰ Fisher στο Bakker-de Jong -van Wees (επιμ.) (2007) 206

¹⁹¹ Bichler-Rollinger (2006)157-158

μεγαλύτερη προτεραιότητα στην επίδειξη του απόλυτου χαρακτήρα της εξουσίας παρά στις απαιτήσεις της σεξουαλικής ηθικής και των οικογενειακών δεσμών. Οπότε, προκάλεσε ο ίδιος την πτώση του, λόγω της απρεπούς ανάγκης του να επιβεβαιώσει πως η ομορφιά της γυναίκας του εκτιμάται από τον ευνοούμενό του Γύγη, ενέργεια αντίθετη προς το πρόπον, το καλό και τον νόμον¹⁹².

Εξάλλου, υπάρχει η άποψη κάποιων μελετητών ότι εδώ υπάρχει κι ένα **ηθικό δίδαγμα** με ευρύτερη σημασία: οι βασιλείς που καταστρέφουν τον εαυτό τους και το βασίλειό τους, έχουν ήδη αρχίσει καταστρέφοντας το σπίτι τους.¹⁹³

2 . ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΚΡΟΪΣΟΥ ΚΑΙ ΣΟΛΩΝΑ (Ι 29-33)

Η νουβέλα Κροΐσου και Σόλωνα είναι τυλιγμένη σ' ένα ψευδοϊστορικό σχήμα καθώς η ιστορικότητα της συνάντησης των δύο ανδρών αμφισβητήθηκε ήδη στην αρχαιότητα (Πλούτ., Σόλ.27.1).¹⁹⁴ Κάποιοι μελετητές υποθέτουν ότι ο Ηρόδοτος κατέγραψε τη συνάντηση αυτή¹⁹⁵ επειδή τη διέσωσε η προφορική παράδοση. Την αποδέχτηκε λοιπόν ο ιστορικός, παρουσιάζει τους δύο άντρες συγχρόνους και δημοσίευσε μια συζήτηση μεταξύ Σόλωνα και Κροΐσου μεγάλης πολιτισμικής σημασίας.¹⁹⁶

Το περιεχόμενό του διαλόγου αυτού πλάστηκε χωρίς να ενδιαφέρει το χρονολογικό πλαίσιο.¹⁹⁷ Η νουβέλα αυτή είναι μια κατασκευή με ιστορικό φόντο, ιστορικά πρόσωπα, ιστορικά κίνητρα και με διαχρονική αξία, αφού καταφέρνει να δώσει συμπτυκνωμένα και παραστατικά την αντιθετική σχέση δύο ολόκληρων κόσμων,¹⁹⁸ της ελληνικής λιτότητας και της ανατολικής χλιδής, των εννοιών της τιμής, του μέτρου, του κύκλου, της σχετικότητας των ανθρωπίνων πραγμάτων και του θείου φθόνου που ταράσσει την ανθρώπινη ζωή στην ελληνική πλευρά και του εντυπωσιακού υλικού

---

¹⁹² Fisher στο Bakker-de Jong -van Wees (επιμ.) (2007) 206

¹⁹³ Blok στο Bakker-de Jong -van Wees (επιμ.) (2007) 227

¹⁹⁴ Asheri -Lloyd (2010) 288-289

¹⁹⁵ Ο Αγγ. Βλάχος επισημαίνει ότι ο Σόλων πέθανε το 559 π.Χ. και ο Κροΐσος έγινε βασιλιάς της Λυδίας το 561 π.Χ. Δεν αποκλείεται όμως ο Σόλων να γνώρισε τον Κροΐσο ως βασιλόπαιδα. Βλ. Βλάχος (1989) 28

¹⁹⁶ Rosenmeyer στο *ΗΡΟΔΟΤΟΣ* (2004) 478-479

¹⁹⁷ Μαρωνίτης (1964) 356-357 σχόλ.. 70

¹⁹⁸ Παπαρίζου (1980) 22, Βλάχος (1989) 34-35, υποσ.1

πλούτου, της έπαρσης της αυτάρκειας και της ανωριμότητας για εποπτεία και *θεωρίη* στην ασιατική.¹⁹⁹

Δεν είναι σύμπτωση όμως ότι ο Ηρόδοτος δραματοποίησε και τοποθέτησε αυτή τη φήμη της συνάντησης²⁰⁰ στην αφετηρία του έργου²⁰¹. Η συνάντηση Σόλωνα-Κροΐσου²⁰² βρίσκεται εδώ για να λειτουργήσει σαν εισαγωγή²⁰³, να προσδώσει τον κατάλληλο τόνο και να φωτίσει τα κύρια μοτίβα που γύρω τους θα περιστραφεί το υπόλοιπο μακροσκελές έργο. Ακολουθεί τον κύκλο της ζωής ενός προσώπου που, αφού απέκτησε μεγαλείο και δύναμη, αγνοώντας το φθόνο του θείου, τιμωρήθηκε φριχτά με ήττα και πτώση, προδιαγράφοντας έτσι σε μικρογραφία την άνοδο και την πτώση της περσικής αυτοκρατορίας, το θέμα των υπόλοιπων *Ιστοριών*.²⁰⁴ Οι αξίες που αντιτίθενται εδώ θα συγκρουστούν και μέσα στο έργο.²⁰⁵ Η νουβέλα αυτή είναι ο θεμέλιος λίθος του ηροδότειου έργου, διότι εδώ κατατίθενται και συνυπάρχουν, ως θέσεις και αντιθέσεις, ιδρυτικά ζεύγη της κοσμοαντίληψης του Ηροδότου για τον άνθρωπο, τη μοίρα και την ιστορία του: η αινιγματική σχέση θεού και ανθρώπου, πλούτου και ευτυχίας, δεσποτικής εξουσίας και έννομης πόλης, η παθολογική χειροπιαστή εμπειρία και η στοχαστική *θεωρίη* και *σοφίη*, το ανεξέλεγκτο πάθος και ο ελεγχόμενος και ελέγχων λόγος, η ακμή και το τέλος της προσωπικής και συλλογικής περιπέτειας στον κινούμενο κύκλο των *άνθρωπείων πρηγμάτων*.²⁰⁶

---

¹⁹⁹ Μαρωνίτης (1964) 75-76

²⁰⁰ Ένα απόσπασμα από ανώνυμο Διάλογο που ανακάλυψαν οι Grenfell και Hunt (Oxyg. Papyri, IV, 664) παρουσιάζει το Σόλωνα στην Ιωνία, όταν το 560 π.Χ. ο Πεισίστρατος έγινε τύραννος στην Αθήνα, οπότε θα μπορούσε η συνάντηση με τον Κροΐσο να είναι χρονολογικά δυνατή. Βλ. Bury (1999) 66 σημ.22

²⁰¹ Η Susan Shapiro υποστηρίζει «Η περίοπτη θέση της ομιλίας του Σόλωνα στην αρχή της Ιστορίας του δείχνει ότι ο Ηρόδοτος σκόπευε η ομιλία να είναι προγραμματική, εκθέτοντας τις βασικές παραδοχές σχετικά με τη φύση της ανθρώπινης ζωής και τη σχέση της με τους θεούς που θα μπορούσαν στη συνέχεια να παρέχουν ένα φιλοσοφικό πλαίσιο για τις Ιστορίες σαν μια ολότητα.» Shapiro (Oct. 1996) 362.

²⁰² Μαρωνίτης (1964)356, σχόλ. 68: Ο Ηρόδοτος διαχωρίζει τον Σόλωνα από την υπόλοιπη ομάδα σοφών, που επισκέπτονται την πρωτεύουσα του λυδικού κράτους θαμπωμένοι πιο πολύ από τα πλούτη της. Και συνειδητά παραλλάσσει και μια γνωστή παράδοση (Διογ. Λαέρ.1,40 και Πίνδ.,Πυθίον. 1,94) που ήθελε και τους επτά σοφούς να μαζεύονται στις Σάρδεις ως προσκεκλημένοι του Κροΐσου. Βλ. και Lloyd (1987) 22-28

²⁰³ Romm (2004)101

²⁰⁴ Ο.π. 102

²⁰⁵ Περυσινάκης (1998) 114

²⁰⁶ Μαρωνίτης (2009)8

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

Το Λυδικό κράτος βρίσκεται σε ακμή (6ος αι. π. Χ.). Οι Σάρδεις, πρωτεύουσα του κράτους, είναι οικονομικό και πνευματικό κέντρο της Μ. Ασίας. Ο Κροίσος στην αυλή του φιλοξενεί τους «σοφούς» της εποχής. Ο Σόλων, αφού θέσπισε στους Αθηναίους τους νόμους, έφυγε από την πόλη, επειδή ήθελε να γνωρίσει τον κόσμο (φιλομάθεια), όπως έλεγε ο ίδιος, ή για να μην αναγκαστεί να λύσει κάποιον από τους νόμους του. Φτάνει στις Σάρδεις και ξεναγείται στους αμύθητους θησαυρούς του Κροίσου για να εντυπωσιαστεί. Ο Κροίσος τον ρωτά ποιον θεωρεί ευτυχισμένο, βέβαιος για τον εαυτό του. Ο Σόλων αναφέρει τον Τέλλο τον Αθηναίο. Οι αξίες βάσει των οποίων ο Σόλων θεωρεί *ὄλβιον* τον Τέλλο τον Αθηναίο είναι οι καλοί *κάγαθοι* απόγονοι, ο *κάλλιστος* θάνατος και η λαμπρότατη τελευτή και ότι η πόλη του *εὖ ἤκει*, δηλ. η ατομική και οικογενειακή ευτυχία μέσα στην ευπραξία της πόλης, με την εξασφάλιση των αναγκαίων, χωρίς υπέρμετρο πλούτο.

Ο Κροίσος εκνευρίστηκε και τον ρώτησε ποιον θεωρεί δεύτερο στη σειρά πιο ευτυχισμένο άνθρωπο, πιστεύοντας πάλι ότι ο Σόλων θα έλεγε αυτόν. Ο Σόλων, όμως, είπε τον Κλέοβη και τον Βίωνα, δηλ. απλούς ανθρώπους. Εξάλλου οι αξίες για τις οποίες έλαβαν τα δευτερεία ο Κλέοβις και ο Βίων ήταν: αρκετή περιουσία μαζί με σωματική ρώμη και αθλητικές επιτυχίες, ο σεβασμός στη μητέρα, η ευσέβεια προς τη θεά, πάλι η αρίστη τελευτή και η τιμή εκ μέρους των συμπατριωτών τους.²⁰⁷ Ο Κροίσος που τοποθετεί τον εαυτό του πιο πάνω από τους άλλους ανθρώπους (ύβρις), θυμώνει και τον διώχνει. Όμως ο Σόλων του είπε πως η εμπειρία του τού έχει διδάξει πως στο μάκρος της ζωής του κανείς μπορεί να πάθει και να δει πολλά πράγματα που δεν θα ήθελε, καθώς ο άνθρωπος είναι έρμαιο της τύχης και η κάθε μέρα φέρνει και κάτι καινούριο. Θεωρεί επίσης πως κανείς στη ζωή του δεν μπορεί να είναι αυτάρκης είτε είναι φτωχός είτε πλούσιος. Για τον Σόλωνα ευτυχισμένος είναι ο άνθρωπος εκείνος που έχει καλό τέλος και δεν μπορούμε να αποκαλέσουμε κάποιον ευτυχισμένο εάν πρώτα δεν δούμε το τέλος του. Ο Κροίσος δεν πήρε καμία χαρά από τα λόγια του Σόλωνα, τον θεώρησε ανίδεο και τον έδιωξε

---

²⁰⁷ Περυσινάκης (1998) 115

από το παλάτι του, πιστεύοντας πως έχει απέναντι του έναν άνθρωπο αμαθή που αψηφά όλα αυτά τα πλούτη που έχει μπροστά του²⁰⁸.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ ΤΟΥ ΟΛΒΙΟΥ ΒΙΟΥ

Ο Διάλογος(29-33) λειτουργεί ως μια προγραμματική έκθεση των ηθικών και θρησκευτικών ιδεών –διάχυτων στο έργο του Ηροδότου και θέτει το ηθικό θέμα τι πραγματικά αποτελεί ευτυχία για τον άνθρωπο.²⁰⁹ Ο λόγος του Σόλωνα στον Κροίσο (I 32,5 κ.ε.) έχει αντιλογικό χαρακτήρα, προκειμένου να αποδειχθεί η υπεροχή του ολβίου έναντι του πλουσίου.²¹⁰ Ολόκληρη η σκηνή θα μπορούσε να θεωρηθεί πρόδρομος του φιλοσοφικού διαλόγου, που ανέπτυξε αργότερα ο Πλάτωνας.²¹¹

Με βάση την αστάθεια της ανθρώπινης τύχης ο Σόλων εξηγεί τρεις σημαντικές αντιλήψεις σχετικά με αυτήν: η θεότητα είναι φθονερή της ανθρώπινης τύχης, *τὸ θεῖον πᾶν ἐὼν φθονερόν τε καὶ ταραχῶδες ἐπειρωτᾶς ἀνθρωπιῶν πρηγμάτων*, τα πάντα είναι θέμα περιστασης, *πᾶν ἐστὶ ἀνθρώπος συμφορῆ*, και ότι κανένας άνθρωπος δεν μπορεί να θεωρηθεί ευτυχής έως ότου είναι νεκρός²¹², μάλλον θα πρέπει να ονομάζεται τυχερός, *ὁ ὄλβιος κεκλήσθαι ἄξιος ἐστὶ πρὶν δ' ἂν τελευτήσῃ ἐπισχεῖν, μηδὲ καλέειν κω ὄλβιον ἀλλ' εὐτυχέα* (1.32).²¹³

Ο Κροίσος γίνεται υβριστής, αφού καυχιέται πως του ανήκει ένα αγαθό, η ευτυχία, που κανένας θνητός, όσο ζει, δεν έχει το δικαίωμα να πει πως το κατέχει. Η απόλυτη ευτυχία είναι αποκλειστικά για τους θεούς και εκείνοι είναι «φθονεροί» και αγανακτούν κάθε φορά που κάποιος στη γη δείχνει πρόθεση να καταπατήσει το ζωτικό τους χώρο. Η ύβρη θα παταχθεί αμέσως, γιατί έχει διαταράξει την προαιώνια και παγκόσμια τάξη, που πρέπει οπωσδήποτε να αποκατασταθεί (*νέμεσις*).

Η έννοια όμως που στέκεται απέναντι από την ύβρη, για τα ανθρώπινα, είναι το ελληνικό **μέτρο**.²¹⁴ Ο Περυσινάκης πιστεύει ότι η απόρριψη από τον Σόλωνα του

²⁰⁸ Μαρωνίτης (2009) 32-45, Harrison (2005) 33 κ.ε.

²⁰⁹ Montanari (2010) 511

²¹⁰ Κωνσταντινόπουλος (2013) 74

²¹¹ Romm (2004) 101

²¹² Πριν από τον Ηρόδοτο απαντά ποικιλοτρόπως στο Σιμωνίδη (521 RMG) και στον Αισχύλο *Αγαμ.* 928-9. Βλ. Asheri -Lloyd (2010) 296

²¹³ Βλ. και Harrison (2005) 35 όπου η αιτία αλλαγών στην ανθρώπινη ευτυχία είναι το θείο, ήδη τονισμένο από την εκπλήρωση της προσευχής της μητέρας του Κλέοβη και του Βίτωνα. (I.32.1)

²¹⁴ Παπαρίζου (1980) 23

χρυσού του Κροίσου στο I βιβλίο συνεχίζεται στο VIII από τους Αθηναίους, που μόλις πριν από την τελική μάχη των Πλαταιών, απορρίπτουν όλο το χρυσό της γης έναντι της ελευθερίας και του *όμαιμου* και του *όμογλώσσου* των Ελλήνων.²¹⁵ Με την αναχώρηση του Σόλωνα κλείνει η νουβέλα μας, αλλά η τραγωδία του Κροίσου δεν τελειώνει: η ύβρη του θα δεχτεί τα πλήγματα του θείου φθόνου σε δύο φάσεις: στην πρώτη με το θάνατο του παιδιού του και στη δεύτερη με την αιχμαλωσία του από τον Κύρο. Είναι χαρακτηριστική η καμπύλη που διαγράφεται με τη ζωή και τη δράση του Λυδού μονάρχη: άνοδος στο θρόνο, αύξηση του κράτους του, μεσουράνημα της δύναμής του, ύβρη και καταστροφή. Την ίδια καμπύλη θα τη δούμε να σχηματίζεται με τον ίδιο σχεδόν τρόπο και στον καθένα από τους τέσσερις Πέρσες βασιλείς που θα παρουσιάσει ο Ηρόδοτος: τον Κύρο, τον Καμβύση, το Δαρείο και τον Ξέρξη. Όλοι τους θα πρωταγωνιστήσουν και σε μια τραγωδία, με πιο τραγικό όλων τον Ξέρξη.²¹⁶

Κατά τη γνώμη του Μαρωνίτη, ο Σόλων παρουσιάζεται σα να εκπροσωπεί τη γενικότερη ανθρώπινη σοφία. Άρα η ανθρωπολογική θεωρία του μπορεί να εκληφθεί ως προϊόν κοσμοπολιτικής γνώσης και εμπειρίας, μιλά ως άνθρωπος για τους ανθρώπους.²¹⁷

Η V. Gray²¹⁸ θεωρεί ότι η συγκεκριμένη ανήκει στις μικρές ιστορίες του Ηροδότου, όπου εμπεριέχουν συνήθως μια κρίση, μια αντιπαράθεση, μια δυνατότητα επιλογής μεταξύ δύο πιθανοτήτων που επιφέρει αλλαγές που σημαίνουν είτε βελτίωση είτε επιδείνωση για τον κύριο χαρακτήρα. Πρόκειται για ένα μοτίβο ευρέως αναγνωρισμένο.²¹⁹ Ο Σόλων τρεις φορές απαντά στο ερώτημα για την ευτυχία που του θέτει ο Κροίσος, κάθε φορά με περισσότερη σαφήνεια. Τρεις φορές τον απορρίπτει ο Κροίσος με συντομία, κάθε φορά επιδεικνύοντας μεγαλύτερη άγνοια. Η συμβουλή του σοφού αποτελεί ένα λειτουργικό γεγονός: δημιουργείται η δυνατότητα επιλογής, υπάρχει αντιπαράθεση, η άγνοια του Κροίσου δηλώνει την έλλειψη και η επιλογή του οδηγεί στην άμεση επιδείνωση της κατάστασής του (στην απώλεια του γιου του

---

²¹⁵ Περυσινάκης (1998) 52

²¹⁶ Παπαρίζου (1980) 24

²¹⁷ Μαρωνίτης (2009) 200

²¹⁸ Gray στο Bakker -de Jong -van Wees (επιμ.) (2007) 280, 283

²¹⁹ Dewald (1987) 20

ακολουθώς).²²⁰ Η ιστορία αυτή έχει πράγματι την απαραίτητη συσσώρευση τραγικού βάρους που οδηγεί προς την έκβαση.²²¹

Η κορύφωση επιτυγχάνεται σε μια περίτεχνη τελική σκηνή, μίαν αυτοτελή μικρή ιστορία (I 86), στην οποία ο ίδιος ο Κροίσος καθίσταται σοφός μέσα από τις συμφορές που έχει υποφέρει.²²² Ο Ηρόδοτος για να αποτυπώσει το διάλογο Σόλωνα-Κροίσου στη μνήμη μας επανέρχεται για δεύτερη φορά σε αυτόν, όταν αφηγείται πώς ο Κροίσος σώζεται από την πυρά. Στο επεισόδιο αυτό, επινοημένο ή εξωραϊσμένο από τον Ηρόδοτο, ο Κροίσος κραυγάζει «Ω, Σόλων» γεμάτος αγωνία και τύψεις και σώζεται επαναλαμβάνοντας το δίδαγμα του Αθηναίου στον Κύρο-τόρα το αντιλαμβάνεται ο Κροίσος [A 86].²²³

Στο κείμενο εναλλάσσονται 4 όροι: *ὄλβος*, *εὐτυχία*, *εὐδαιμονία*, *μακαρίζω*. Ὀλβος είναι η μόνιμη ευτυχία, ενώ *εὐτυχία* είναι η πρόσκαιρη καλοτυχία(32.7) Στο 30.1 ο ὄλβος ισοδυναμεί με τον πλούτο. Ο καλότυχος (ευτυχία) μπορεί να γίνει ευτυχισμένος (ὄλβος), αν δεν παρεμβληθεί συμφορά πριν η ζωή του λάβει τέλος με έναν ένδοξο (Τέλλος) ή ήρεμο θάνατο (Κλέοβις και Βίτων)²²⁴, αν δεν προσελκύσει την προσοχή των θεών και εξάψει το φθόνο τους, διατηρώντας στο μέγιστο βαθμό τα υλικά και κοινωνικά ωφελήματα και τις χαρές που είναι προσιτές στον άνθρωπο(32).²²⁵ Η πρόσκαιρη ευτυχία μπορεί εύκολα να μετατραπεί στην απόλυτη δυστυχία του αύριο. Συνεπώς τα ανθρώπινα πράγματα είναι σχετικά, παροδικά και ασταθή. Όποιος έχει πλούτο, πριν από το τέλος του είναι απλώς *ευτυχής*.²²⁶ Στον Ηρόδοτο ο *μέγα πλούσιος* υπερέχει σε δύο μόνο πράγματα έναντι του απλώς πλουσίου αλλά ευτυχί, ότι μπορεί να εκτελέσει ό,τι επιθυμεί και να υποφέρει μια καταστροφή που τον βρίσκει.²²⁷

Κατά τον Lloyd το καλύτερο στο οποίο μπορεί κανείς να ελπίζει είναι να απολαμβάνει μια συνεχώς μέτρια ευημερία όπως ο Τέλλος. Αλλά αν αυτό δεν είναι δυνατό, τότε η δεύτερη πιο ευτυχισμένη συνθήκη είναι ο θάνατος. Έτσι ο Κλέοβις και

²²⁰ Gray στο Bakker -de Jong -van Wees (επιμ.) (2007) 280

²²¹ Ο. π. 283

²²² Gray στο Bakker -de Jong -van Wees (επιμ.) (2007) 284

²²³ Romm(2004) 101

²²⁴ Asheri.-Lloyd (2010) 286. Βλ. και Harrison (2005) 34 υποσημ. 7 για το νόημα που αποδίδει ο Immerwahr (1966) 155-7

²²⁵ Asheri.-Lloyd (2010) 241

²²⁶ Περυσινάκης (1998) 117

²²⁷ Ο.π. 116

ο Βίτων λέγεται πως είναι οι δεύτεροι πιο ευτυχισμένοι. Η τρίτη και χειρότερη συνθήκη είναι η δυστυχισμένη ζωή ή ακόμα και μια ζωή, σαν αυτή του Κροΐσου, που πέφτει από την ευημερία στην καταστροφή.²²⁸

ΥΒΡΙΣ ΚΑΙ ΣΟΦΙΑ ΤΟΥ ΚΡΟΪΣΟΥ

Θεμέλιος λίθος της ηροδότειας ανθρωπολογίας είναι ο ορισμός του θείου: «Ω Κροΐσε, ἐπιστάμενόν με ...πρηγμάτων περί». ²²⁹Με βάση λοιπόν, τον φθόνο και την ταραχή ή την οργή του θείου(Ι 34) κανείς άνθρωπος πάνω στη γη δεν μπορεί να ισχυριστεί πως είναι αυτάρκης πριν να δει το τέλος του. Το *ταραχῶδες* του θείου μάλλον έπεται του θεϊκού φθόνου. Αν το θείο είναι αμετάβλητο, ο κλήρος του ανθρώπου είναι η συνεχής, και κάποτε *πρόρριζος* (ανατρεπτική), μεταβολή. Πρόκειται για μια ταραχώδη αλλαγή στην οποία ο άνθρωπος είναι έρμαιο: *πᾶν ἔστι ἄνθρωπος συμφορῆ*. Μόνον το μέρος και όχι το όλον ανήκει στον άνθρωπο και στο χώρο όπου κατοικεί, το όλον ανήκει στο θεό. Τα μεριδιακά αγαθά καθενός ανθρώπου κυμαίνονται και ποτέ δεν φτάνουν στην πλήρη επάρκεια.²³⁰Μεριδιακός λοιπόν ο πλούτος, μεριδιακή και η ευτυχία που μπορεί και να αυξομειώνεται ή και να εναλλάσσεται με τη δυστυχία.²³¹

Ο Κροΐσος δεν μπορεί να κατανοήσει την επιφυλακτικότητα του Σόλωνα και την *αστάθεια* της ανθρώπινης ευδαιμονίας. Αυτή η *ἀγνοιά* του αρχίζει να δουλεύει για να φανεί η *ἀμαρτία* του. Ούτε κατανοεί τη σχέση του *όλβου* με το χρέος του πολίτη προς την πατρίδα του. Ως Ανατολίτης δεσπότης κρίνει και αξιολογεί τον *όλβον* του σύμφωνα με τα προσωπικά του κριτήρια, την επιδίωξη πλούτου για προσωπική δόξα.²³² Απαντώντας στον Κροΐσο, ο Σόλων ισχυρίζεται πως η *αὐτάρκεια*, είτε ενός ατόμου είτε μιας χώρας, δεν είναι εφικτή.²³³

Η θέση του Ηροδότου είναι ότι η καταστροφή του Κροΐσου οφείλεται στην *ὑβριν* του. Ήδη η αποπομπή του Σόλωνα(1.33) αποτελεί την πρώτη της εκδήλωση. Μάλιστα η γνώμη του Κροΐσου για το Σόλωνα *κάρτα δοξας. ἐκέλευε* εδραιώνει το ρίζωμα αυτής της *ὑβρεως*, αλλά και λειτουργεί ως τραγική ειρωνεία για τον Κροΐσο

²²⁸ Lloyd (1987) 22-28

²²⁹ Μαρωνίτης (2009)200

²³⁰ Ο.π. 200-201

²³¹ Ο.π. 202

²³² Ο.π. 118

²³³ Raaflaub στο Bakker-de Jong -van Wees (επιμ.) (2007) 171

και ίσως να είναι και μια έμμεση παρουσία του ίδιου του ιστορικού. Στη συνάντησή του με το Σόλωνα βρίσκεται σε κατάσταση *κόρου*.²³⁴ Οτι ο Κροίσος *ἐνόμισε ἑαυτὸν εἶναι ἀνθρώπων ἀπάντων ὀλβιώτατον-το φρονέειν μέγα-* διαταράσσει την απόσταση μεταξύ ανθρώπου και θεού ώστε έρχεται η καταστροφή ως θεία *νέμεσις* (1.34.1). Το χτύπημα προς τον Κροίσο σε σχέση με το παιδί του λειτουργεί ως λογοτεχνική αντίθεση προς τη λαμπρή *τελευτήν* του βίου του Τέλλου του Αθηναίου.²³⁵

Επίσης η εδαφική επεκτατικότητά του είναι μορφή αδικίας, αφού παραβιάζει ό,τι ανήκει σε κάποιον, είναι ανάπτυξη *ύβρεως*. Η ελπίδα ότι θα καταλύσει την Περσία και η έπαρση για τη δική του δύναμη, υποτιμώντας τον αντίπαλο, είναι το έργο της *ἄτης*. Ο Περυσινάκης πιστεύει ότι η έπαρση του Κροίσου για τη δύναμή του που αποδίδεται στο θεό (*τῷ χρηστηρίῳ πίσυνος ἐὼν 73.1, ὁ Ἑλλήνων θεὸς ἐπαείρας ἐμὲ στρατεύεσθαι 87.3*) είναι απλώς ο «ποιητικός» τρόπος να εκφραστεί ο αρχαϊκός άνθρωπος.²³⁶

Τα κεφ. **86-88** αναφέρονται στην πυρά του Κροίσου και τη θαυμαστή διάσωσή του, ενώ το κεφ. **91** επέχει θέση επιλόγου: ο συντριμμένος πια βασιλιάς της Λυδίας αναγνωρίζει την εγκυρότητα των χρησμών και παραδέχεται την προσωπική ευθύνη για όσα συνέβησαν.²³⁷

Πάνω στην πυρά(1.86 κ.ε.) θυμήθηκε τα λόγια του Σόλωνα και πίστεψε *οἱ εἶη σὺν θεῷ εἰρημένον, τὸ μηδένα εἶναι τῶν ζώντων ὄλβιον* (86.3). Εδώ άρχισε να φωτίζεται η άγνοια του Κροίσου και όταν μετά το διάλογο με το μαντείο συνειδητοποίησε ότι ήταν δικό του το σφάλμα, έμαθε, ώστε να διδάξει ο ίδιος και να ολοκληρώσει αυτός το μάθημα που άρχισε ο Σόλων, συμβουλευοντας τον Κυρο, *ἐκεῖνο πρῶτον μάθε, ὡς κύκλος τῶν ἀνθρωπήϊων ἐστὶ πρηγμάτων, περιφερόμενος δὲ οὐκ ἔῃ αἰεὶ τοὺς αὐτοὺς εὐτυχέειν* (1.207.2). Ο Κροίσος, λοιπόν, ως ο πρώτος ακροατής της σολώνειας θεωρίας σε πρώτη φάση την απορρίπτει χαρακτηρίζοντας τον Σόλωνα αμαθή, μόνο όταν καταστρέφεται από τον Κύρο, αναγνωρίζει την αξία αυτής της θεωρίας και αυτή του η πράξη τον σώζει την τελευταία στιγμή από τον θάνατο.²³⁸ Ο ίδιος ο Ηρόδοτος είναι σαφής ως προς την ευθύνη του Κροίσου: *ὁ δὲ ἀκούσας συνέγνω ἑωυτοῦ εἶναι τὴν*

²³⁴ Περυσινάκης (1988) 121

²³⁵ Ο.π. 165-166

²³⁶ Ο.π. 121

²³⁷ Παπαρίζου (1980) 43

²³⁸ Περυσινάκης (1998) 119

ἀμαρτάδα καὶ οὐ τοῦ θεοῦ (1.91.6). Το *συνέγνω*, ως μια εσωτερική πνευματική διαδικασία, η συνείδηση, η γνώση του Κροίσου είναι και γνώση της *Ιστορίας*.²³⁹

Ο Κροίσος τώρα έχει μεταμορφωθεί σε **σοφό σύμβουλο**. Το ρόλο αυτό, που είναι τυπικός ηροδότειος χαρακτήρας (βλ.1.27.2),²⁴⁰ αναλαμβάνει ήδη πάνω στην πυρά (1.86 κ.ε) και ιδιαίτερα στο διάλογο με τον Κύρο σχετικά με τη συμβουλή του Σόλωνα.²⁴¹ Είναι μια σκηνή ως αντιστάθμισμα της σκηνής με τον Σόλωνα. Με την ανάμνηση των λόγων του Σόλωνα και με την προφορά του ονόματός του τρεις φορές είναι σα να δίνει με μαγικό τρόπο στον Κύρο τη σοφία του Σόλωνα και την ικανότητα του σοφού συμβούλου.²⁴² Η τωρινή συζήτηση με τον Κύρο αρχίζει με την απόρριψη των *μεγάλων χρημάτων*(86). Στην παρούσα σκηνή η σύγκριση είναι μεταξύ του Σόλωνα, δηλ. της σοφίας και *γνωμοσύνης* και *μεγάλων χρημάτων*. Ο Κροίσος με ολοκληρωτικό τρόπο διαγράφει τελείως εκείνο που υποστήριζε με τόση απόλυτητα την πρώτη φορά, τον *ὄλβον*, τον οποίο βάσιζε στον μεγάλο του πλούτο. Αντίθετα ο Κύρος, *μεταγόντα τε καὶ ἐννώσαντα ὅτι καὶ αὐτὸς ἄνθρωπος ἐὼν ἄλλον ἄνθρωπον, γενόμενον ἐωυτοῦ εὐδαιμονίη οὐκ ἐλάσσω, ζῶντα πυρὶ διδοίη, πρὸς τε τούτοισι δείσαντα τὴν τίσιν καὶ ἐπιλεξάμενον ὡς οὐδὲν εἴη τῶν ἐν ἀνθρώποισι ἀσφαλῆως ἔχον* (86.6). Οι ὅροι που χρησιμοποιεί ο Ηρόδοτος είναι λογικοί: *μεταγόντα, ἐννώσαντα, ἐπιλεξάμενον*. Μάλιστα είναι ο Κύρος που δίνει την ευκαιρία να εκφραστεί η σωφροσύνη του Κροίσου πως θα προτιμούσε τη σοφία του Σόλωνα ἀντὶ *μεγάλων χρημάτων* (1.88.2,89.1 και 1.207.1).²⁴³ Ο Κροίσος διατυπώνει την αντίληψη: *τὰ δὲ μοι παθήματα ἐόντα ἀχάρिता μαθήματα γέγονε* (1.207.1).²⁴⁴

Η συνάντηση Σόλωνα-Κροίσου εξυπηρετεί και τους λογοτεχνικούς-διδασκτικούς σκοπούς του ιστορικού: να καταδειχτεί η τριμερής σύλληψη της ιστορίας ἀνθρώπων και κρατῶν (1.5.4) και (9.27.4): ἀνοδος, ἀπόγειο, παρακμή, θεία δικαιοσύνη στην ἀνοδο και πτώση ευημερουσῶν πολιτειῶν και ἀτόμων (στο 1.5.4).²⁴⁵

Στον Ηρόδοτο ἐξάλλου οι μεγαλοπρεπεῖς τραγικές φιγούρες βασιλέων και τύραννων υπερέχουν πάνω σε ἓνα φόντο κυκλικῆς θεώρησης της ἀνθρώπινης ζωῆς με

²³⁹ Ο.π. 123

²⁴⁰ Asheri - Lloyd (2010) 287

²⁴¹ Περυσινάκης (1998) 124

²⁴² Ο.π. 124-125

²⁴³ Ο.π. 125

²⁴⁴ Ο.π. 126

²⁴⁵ Easterling - Knox (2000) 573 και Asheri-Lloyd (2010) 193

παραδειγματικά μοτίβα που επανέρχονται επίμονα.²⁴⁶ Η ιστορία δηλ. του Κροίσου λειτουργεί ως συνολικό παράδειγμα του θέματος της ανόδου και της πτώσης που ορίζει τη φύση της Ιστορίας. Όλα αποτελούν σημεία που ορίζουν την περιφέρεια του κύκλου. Η ενότητα όλων είναι ο κύκλος, με μόνο σταθερό την αλλαγή. Ο κανόνας είναι ότι για κάθε άτομο ή χώρα οι πραγματικές προϋποθέσεις που προκαλούν την αύξηση και την ανάπτυξή του αποτελούν επίσης τις προϋποθέσεις για πτώση και το αντίστροφο²⁴⁷.

Όπως και στην Αττική τραγωδία, ο κύκλος των γεγονότων ενεργοποιείται από την ακούσια συνεργασία ανθρώπων και θεών. Οι Ηροδότριοι άνθρωποι ενεργούν συνήθως πιστεύοντας ότι είναι ελεύθεροι να πράξουν το συμφέρον τους, υπάρχει δηλ. ένας βαθμός ελεύθερης βούλησης που δεν μπορεί να αλλάξει τον προκαθορισμένο ρου της ιστορίας, μόνο το πότε και το πώς. Το μοιραίο πρέπει να εκπληρωθεί. Ο Κροίσος πλήρωσε το τίμημα (*τίσις*) για την ανομία του προγόνου του Γύγη (1.13.2 και 91.1).²⁴⁸ Αυτή είναι η ηροδότεια μοιρολατρεία. Ο Κροίσος είναι όμως και ο ίδιος αίτιος της πτώσης του, αφού ο ίδιος προκαλεί τις συμπτώσεις. Στα κεφάλαια μετά τη σκηνή με το Σόλωνα λέγεται ποια ήταν η πορεία της *συμφορῆς* του και μπορεί να συναχθεί και η αιτία της πτώσης του: η εκστρατεία εναντίον των Περσών (1.73.1 πβλ.87.3) και (1.46.1). Το αποτέλεσμα είναι η *κακοδαιμονία* του Κροίσου και η *εὐδαιμονία* του Κύρου(87.3).²⁴⁹

ΤΡΑΓΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗ ΝΟΥΒΕΛΑ

Παρόλο που κάποιοι μελετητές αρνούνται κάθε σχέση του Ηροδότου με την τραγωδία,²⁵⁰ η επίδρασή της φαίνεται στη δραματική ένταση που χαρακτηρίζει τη μοίρα διαφόρων ατόμων, στους διαλόγους, στους λόγους και στο αίσθημα της ματαιότητας κάθε ανθρώπινου σχεδίου.²⁵¹

Εξάλλου, στην περίπτωση του Κροίσου η καταστροφή του ήταν αποτέλεσμα της δικής του *ἀμαρτίας* με την έννοια της ελλιπούς γνώσης των πραγμάτων και

---

²⁴⁶ Asheri -Lloyd (2010) 196

²⁴⁷ Βλ. Περυσινάκης (1998) 119

²⁴⁸ Asheri- Lloyd (2010)198-199

²⁴⁹ Περυσινάκης (1998) 120

²⁵⁰ Ο.π. 122

²⁵¹ Nesselrath (2001) 212

εσφαλμένου προγραμματισμού.²⁵² Είναι δική του απόφαση ότι ο Σόλων είναι *άμαθής*, ενώ η απόφασή του για την εκστρατεία λαμβάνεται χωρίς καμιά επέμβαση των θεών: *αίτια έλομένου θεός άναίτιος*, αλλά έτσι εκπληρώνεται η βουλή τους.²⁵³

Έπειτα, το σκηνικό στην πρώτη αυτή ηροδότεια «τραγωδία» είναι χαρακτηριστικό: ο μικρασιατικός χώρος. Αυτός ο χώρος έχει το δικό του ρόλο στην οικονομία του μεγάλου δράματος που θα αρχίσει και θα κλείσει με τον ίδιο χώρο²⁵⁴. Καθώς η ιστορία του Κροίσου τελειώνει προσημαίνεται η ύβρις των Ασιατών μοναρχών. Όπως ο Λυδός μονάρχης ξεκίνησε σιγά σιγά, ανέβηκε σταθερά η δύναμή του, μεσουράνησε, υπέπεσε σε ύβρη και συνετρίβη, το ίδιο θα συμβεί και με τους Κύρο, Καμβύση, Δαρείο και Ξέρξη. Μόνο που ο Κροίσος θα ζήσει και μετά τη συντριβή του και θα μεταμορφωθεί σε κήρυκα του ελληνικού πνεύματος του μέτρου, το οποίο και αφομοίωσε μέσα από τις μεγάλες συμφορές, και το οποίο το χρησιμοποίησε ως σύμβουλος πια και του Κύρου και του Καμβύση. Αυτοί όμως δε θα τον ακούσουν και θα χαθούν, ενώ αυτός θα έχει κερδίσει την απόλυτη ηρεμία και γαλήνη. Στη συνέχεια ο Ηρόδοτος θα προχωρήσει στην ιστορία του, χωρίς πουθενά να μας πληροφορήσει για το θάνατο του Λυδού μονάρχη, που στη ζωή του δοκίμασε τις πιο απίθανες μεταπτώσεις.²⁵⁵

Στη συγκεκριμένη νουβέλα το λογοτεχνικό στοιχείο κυριαρχεί σε σχέση με το καθαρά ιστορικό, οπότε και το ύφος του Ηροδότου έγινε πιο ποιητικό, χωρίς όμως να υπάρχει πουθενά κραυγαλέος τόνος: όλα παρέμειναν απλά και οικεία, και μας φάνηκε πως ακούγαμε έναν άνθρωπο να μιλά με τη φυσική άνεση που διακρίνει όποιον αναπτύσσει ένα πολύ γνώριμό του θέμα.²⁵⁶

Αν πρότυπό του στη δημιουργία των κακότυχων ηρώων του, όπως ο Κροίσος, είναι η τραγωδία, για πρότυπο των σοφών συμβούλων, που αποκαλύπτουν τα ανεπίτρεπτα λάθη τους, λειτουργεί ο τραγικός Χορός. Ο Χορός της τραγωδίας που αντιπροσωπεύει το μέσο θεατή, ο οποίος τυπικά αισθάνεται έλεο και φόβο για τα επί σκηνης δρώμενα και ταυτόχρονα διατηρεί κάποια απόσταση από αυτά, ομοιάζει ως

---

²⁵² Περυσινάκης (1998) 122

²⁵³ Ο.π. 123

²⁵⁴ Παπαρίζου (1980)24

²⁵⁵ Ο.π. 43

²⁵⁶ Ο.π. 24

προς τα συναισθήματα με το λόγο του Σόλωνα στον Κροίσο, στον οποίο επαινεί τον απλό άνθρωπο που ζει και πεθαίνει μακριά από τα μεγαλεία.²⁵⁷

Αργότερα ο ίδιος ο Κροίσος, αφού έχει κατανοήσει την αξία της σολώνειας σοφίας, γίνεται ένα είδος κορυφαίου του Χορού ακολουθώντας στις εκστρατείες τους τον Καμβύση και τον Κύρο. Στο I 207 προσπαθεί να εμφυσήσει την με τόσο κόπο αποκτημένη σοφία του στον Κύρο. Εδώ ο Κροίσος είναι πια αρκετά σοφός για να εκφράσει το ευμετάβολο της τύχης, για το οποίο πρώτος μίλησε ο ίδιος ο Ηρόδοτος στο προοίμιο των Ιστοριών. Τα λόγια του Κροίσου μοιάζουν πολύ με ένα όμορφο χορικό από τις *Τραχίνιες* του Σοφοκλή (Σοφ., *Τραχίνιες*, στίχ.126-136). Μεταμορφώθηκε σε σοφό που στέκεται στην περιφέρεια της δράσης και επεμβαίνει σποραδικά με συνετές συμβουλές, όπως ο τραγικός Χορός μιας τραγωδίας επεμβαίνει στη δράση. Ο Κροίσος είναι ο μόνος από τους καταραμένους βασιλιάδες των *Ιστοριών* που ισχυρίζεται ότι έβαλε γνώση από την πτώση του. Οι λέξεις που χρησιμοποιεί παραπέμπουν στον *Αγαμέμνονα* του Αισχύλου, όπου το θείο σχέδιο για την ανθρωπότητα ορίζεται ως το *πάθει μάθος*.²⁵⁸ Ακόμη, η διάσωσή του από την πυρά θυμίζει *από μηχανής θεόν*.

Ο Ηρόδοτος προσδίδει στον Κροίσο ένα είδος ενόρασης, μιας σοφίας που γεννήθηκε από την εμπειρία της ανόδου και της πτώσης της δικής του αυτοκρατορίας-την ίδια σοφία, αρκετά βαθυστόχαστη, που ο Ηρόδοτος ισχυρίζεται ότι κατέχει ο ίδιος στην αρχή των *Ιστοριών*,²⁵⁹ ενώ ύστερα ο Κροίσος χάνεται, λες και η ελληνική ιστορία τον έκανε κατά κάποιο τρόπο αθάνατο.²⁶⁰ Μπορεί να πρόκειται για αρχαϊκή τεχνική που παραπέμπει στην αισχύλεια τραγωδία.²⁶¹

Οι ηγεμόνες της ανατολής που καταστρέφονται ή ηττώνται μπορούν να θεωρηθούν και τραγικοί ήρωες, όμοιοι σε αρκετά και σημαντικά σημεία με τους ηγεμόνες που πρωταγωνιστούν στα αθηναϊκά δράματα. Ο Ηρόδοτος μας επιτρέπει να αισθανθούμε έλεο και φόβο για τα πρόσωπα αυτά, δείχνοντάς μας το δίχτυ των περιστάσεων που επιφέρουν την καταστροφή τους.²⁶² Αν και είναι εν μέρει υπεύθυνοι για τη μοίρα τους είναι και τα θύματα δυνάμεων που δεν ελέγχουν. Όπως

²⁵⁷ Romm (2004) 106

²⁵⁸ Ο.π. 107

²⁵⁹ Ο.π. 108

²⁶⁰ Μαρωνίτης (1964) 76

²⁶¹ Ο.π.74

²⁶² Romm (2004) 104-105

και στον Αισχύλο, η αλυσίδα των αμαρτημάτων κληροδοτείται από γενιά σε γενιά).²⁶³

Ο Ηρόδοτος πάντως μας δίνει παραπάνω από μια εξήγηση της πτώσης του Κροίσου. Η πεποίθηση του Σόλωνα για τον φθόνο του θείου δεν είναι η μόνη επικρατούσα άποψη. Στο τελευταίο επεισόδιο της ιστορίας του Κροίσου [I 91] ακούμε τον δελφικό χρησμό να μας εξηγεί: «*Κροῖσος...έξεπλήρωσε ὄς... ἐκείνου..οἱ προσήκουσαν*». Ο απόγονος του Γύγη τιμωρείται όχι επειδή ο Γύγης απέκτησε τεράστια δύναμη αλλά επειδή τη στήριζε πάνω σε ένα *έγκλημα*. Ο Ηρόδοτος ωστόσο επιτρέπει στις δύο αντιλήψεις να αλληλοεπικαλύπτονται ή και να αλληλοσυμπληρώνονται, επειδή αντιλαμβάνεται το μεγαλείο ή την απεριόριστη δύναμη αυτή καθαυτή ως ένα είδος ηθικού παραπτώματος.²⁶⁴

Τέλος, ο Κροίσος ηθογραφείται από τον ιστορικό ως ο άνθρωπος με τα μυθικά πλούτη και τη δεσποτική εξουσία, την οποία σκέφτεται να την επιβάλει και στους γείτονές του, τους Έλληνες [I 27], και ως εκείνος που απορρίπτει αλαζονικά τη Σολώνεια πρόταση του *πῶς βιωτέον* [I 33]. Γίνεται όμως στο τέλος άοπλος φορέας του αληθούς λόγου και απαθανατίζεται, κατά κάποιο τρόπο.²⁶⁵ Αλλά και στην επόμενη νουβέλα σχετικά με τον πολυαγαπημένο του γιο, τον Άτυ, αποκαλύπτεται μια ευγενική και πιο ιδιωτική πλευρά του Κροίσου.²⁶⁶

Ο ΑΛΗΘΗΣ ΛΟΓΟΣ ΚΑΙ Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΤΙΛΗΨΗ

Ο αληθής λόγος επιλέγει ο Ηρόδοτος απλώς να *σημαίνεται* στο παρόν, να *προσημαίνεται* στο παρελθόν και μόνο στο μέλλον να κυρώνεται. Σοφοί άνθρωποι, πολίτες και πολιτικοί, είναι όσοι ακούνε την προσήμανση, προσέχουν το φανέρωμα της αλήθειας και την αναδεικνύουν, ενώ άσοφοι είναι όσοι πέφτουν στην παγίδα του παρόντος, υποκρίνονται ότι την υπηρετούν, αλλά δεν αντέχουν το βάρος της. Αυτούς ο λόγος της αλήθειας τους καταστρέφει.²⁶⁷

Η αλήθεια στις *Ιστορίες* είναι παρούσα ως αντι-λόγος που χρησιμοποιείται τις περισσότερες φορές για να υπομνηματίσει τα καπρίτσια της εξουσίας. Έτσι ο Σόλων

---

²⁶³ Montanari (2010) 512

²⁶⁴ Romm (2004) 102

²⁶⁵ Μαρωνίτης (2009) 219

²⁶⁶ Romm (2004) 184

²⁶⁷ Μαρωνίτης (2009) 220

λέει απερίφραστα τη γνώμη του στον Κροίσο. Οι μελετητές πιστεύουν πως υπάρχει και μια πολιτική διάσταση στη στάση του Σόλωνα: όπως και οι σπαρτιάτες απεσταλμένοι στο 7.136 αρνούνται να προσκυνήσουν τον Ξέρξη, ο ηροδότειος Σόλων υπερασπίζεται ως ελεύθερος Έλληνας όλα όσα θεωρεί ως αλήθεια.²⁶⁸

Σε σχέση με την ιστορική αντίληψη του Ηροδότου, η Romilly θεωρεί πως ο ιστορικός περιστασιακά μόνο προωθεί γενικές αντιλήψεις περί θρησκευτικής ύβρεως, ενώ δείχνει μια σαφή τάση να υιοθετεί πιο ορθολογιστικές εξηγήσεις με τις οποίες-εκών άκων-προλειαίνει το δρόμο για το Θουκυδίδη.²⁶⁹ Για παράδειγμα, οι θεοί οδήγησαν τον Κροίσο στην πτώση μέσω δύο χρησμών που τους παρανόησε το ίδιο και στις δυο περιπτώσεις, γιατί ήταν πολύ αισιόδοξος ως προς τη δική του ευτυχία και δεν ενήργησε, όπως λέει ο ιστορικός, ως άνθρωπος (I,91) *εὔ μέλλοντα βουλευέσθαι*.²⁷⁰ Επίσης, στην εντυπωσιακά παρόμοια ιστορία με τον Κροίσο, ο Πολυκράτης προειδοποιείται από ένα σοφό σύμβουλο του επικείμενου κινδύνου του αφού *το θεῖον πᾶν ἐὸν φθονερὸν τε καὶ παραχῶδες* (1.32), αυτός όμως στην ατέρμονη αναζήτησή του για περισσότερο πλούτο (όπως ακριβώς και ο Κροίσος), δεν ακολούθησε τη Σολώνεια αντίληψη της σωστής διαβίωσης.²⁷¹

Τέλος, ο Harrison δηλώνει ότι η αρχή της αστάθειας της ανθρώπινης τύχης επαναλαμβάνεται κατόπιν και από άλλους ηροδότειους χαρακτήρες²⁷² που «παπαγαλίζουν» ότι ο Σόλωνας εξήγησε ωριότερα, η οποία γίνεται θεωρία του Ηροδότου για την Ιστορία.²⁷³

3. Η ΔΡΑΜΑΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΔΡΑΣΤΟΥ (I 34-35)

ΔΟΜΗΣΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

Η δομή της συγκεκριμένης νουβέλας θυμίζει ξεκάθαρα τραγικό έργο. Η δραματικότητα της αφήγησης και η πλοκή της θυμίζουν τραγωδία. Πρωταγωνιστούν

²⁶⁸ Cartledge- Greenwood στο Bakker-de Jong -van Wees (επιμ.) (2007) 330

²⁶⁹ Ο.π. 71

²⁷⁰ Romilly (2007) 67

²⁷¹ Οπρ στο https://scholar.google.com/scholar_url?url=http://www.academia.edu

²⁷² Ο Ηρόδοτος στην ιστορία του Πολυκράτη καταλήγει λέγοντας ότι όλη η επιτυχία, *εὐτυχίαι*, η οποία τον είχε πλήξει είχε φύγει, όπως ακριβώς ο Άμασις είχε προβλέψει (3.125). Είναι για πρώτη φορά στο 1.30, όπου ο Ηρόδοτος αναφέρει τυχαία ότι ο Σόλων επισκέφτηκε τον Άμαση πριν από την επίσκεψή του στον Κροίσο.

²⁷³ Harrison(2005), 62. Βλ. και στο Οπρ ό.π.

τρία πρόσωπα στη συγκεκριμένη νουβέλα. Επανέρχεται, λοιπόν, το τριπλό σχήμα από τις τραγωδίες.

Πρόλογος{34}: 2 βασικά θέματα: το απειλητικό όνειρο και ο προληπτικός γάμος.

Α επεισόδιο{35}: μοναδικό θέμα ο καθαρμός ενός ξένου με το σημαδιακό όνομα Άδραστος.

Β Επεισόδιο{36-42}: Σχεδιάζεται το κυνήγι

Γ επεισόδιο{43}(σύντομο και αφηγηματικά πυκνό): αντί να σκοτωθεί ο κάπρος, φονεύεται ο Άτης. Αντί να προστατέψει τον Άτη ο Άδραστος, τον σκοτώνει από αστοχία. Βρισκόμαστε στην ακμή της τραγωδίας. Θα ακολουθήσει η καταστροφή του δράματος.

Δ επεισόδιο{44-45} συντίθεται από 4 θέματα: την αγγελική ρήση (μαθαίνει ο Κροίσος), τον κομμό του πατέρα, τη νεκρική πομπή και έναν έσχατο διάλογο του Κροίσου με τον Άδραστο.

Ο επίλογος της τραγικής ιστορίας{46}: η ταφή του γιου και η αυτοκτονία του Αδράστου.²⁷⁴

Το κυρίαρχο μοτίβο της νουβέλας αυτής είναι ο φόνος και η τραγική ευμεταβλητότητα της ανθρώπινης τύχης. Στον πρόλογο (I 34) έχουμε την ονειρική πρόβλεψη του φόνου, όπου καθορίζεται το επίδοξο θύμα, ο Άτης, και το μέσο, δηλαδή η αιχμή του δόρατος, δεν καθορίζεται όμως ο θύτης. Τα κύρια επώνυμα πρόσωπα που εμφανίζονται είναι ο Κροίσος και ο ένας από τους δυο γιους, ο αγαπημένος Άτης. Τα πρόσωπα που συνοδεύουν τον τραγικό πρόλογο είναι ο Σόλων και ο κωφάλαλος ανώνυμος γιος που ο βασιλιάς δεν τον λογαριάζει .

Στο πρώτο επεισόδιο (I 35) έχουμε την άφιξη του Αδράστου και τον καθαρμό του από τον Κροίσο· το ζήτημα του φόνου μετατοπίζεται στο παρελθόν και θύμα δεν είναι ο Άτης, αλλά ο αδελφός ενός ξένου.

Στο δεύτερο επεισόδιο (I 36-42) ένα ζώο είναι το επίδοξο θύμα. Ο φόνος σχεδιάζεται για έναν κάπρο, στα βουνά της Μυσίας. Ο Άτης είναι ο κυνηγός και επίδοξος θύτης και ο Άδραστος είναι ο φύλακας του Άτη.

Το επόμενο, τρίτο επεισόδιο (I 43) έχει ως βασικό θέμα το κυνήγι του κάπρου, αντί, όμως, η σιδερένια αιχμή του Αδράστου να βρει τον κάπρο, ταλαντεύεται, αστοχεί και βρίσκει τον Άτη. Ο Άδραστος από φύλακας-άγγελος του Άτη

---

²⁷⁴ Μαρωνίτης (2009) 208-209

μετατρέπεται σε φονιά του.

Στο τέταρτο επεισόδιο (I 44-45) το θέμα του φόνου δεν έχει εξαντληθεί ακόμα. Έχουμε την **αγγελική ρήση**, όπου ο Κροίσος μαθαίνει τον φόνο του γιου του, του Άτη, τον **κομμό** του Κροίσου, στον οποίο κυριαρχεί ο θρήνος και η κατάρα για τον φονιά, τη νεκρική πομπή και τέλος, έναν διάλογο μεταξύ του Κροίσου και του Αδράστου, όπου ο τελευταίος προσφέρει τη ζωή του ως εκδίκηση στον Κροίσο. Αλλά ο βασιλιάς, αρνείται να δώσει τέλος στο δράμα μ' αυτήν την πρόχειρη λύση²⁷⁵.

Στον **επίλογο** αυτής της τραγωδίας έχουμε την αυτοκτονία του Αδράστου, ο οποίος με πλήρη συνείδηση της μοίρας του, μόνος του και σε απόλυτη σιωπή σφάζεται πάνω στον τάφο του Άτη. Ο Άδραστος, δηλαδή, ο διπλά ακούσιος φονιάς σκέφτεται τη ζωή του, τη μετρά και τέλος την καταργεί²⁷⁶ (*παρεδίδου έωυτὸν Κροίσω*) : η πράξη της αυτοπροσφοράς του θύτη δεν είναι παρά μια χειρονομία τραγικής δραματικότητας²⁷⁷.

Πρέπει, ωστόσο, να σημειωθεί ότι η αρχή και το τέλος της νουβέλας καλύπτονται μ' έναν λόγο *εἰς έαυτόν*: στον πρόλογο, το λόγο του Κροίσου και στον επίλογο, το λόγο του Αδράστου. Ακόμα, στο εσωτερικό της νουβέλας όλοι οι διάλογοι που αναπτύσσονται έχουν ένα σταθερό υποκείμενο, τον Κροίσο: Κροίσος- Άδραστος, Κροίσος-Μυσοί, Κροίσος-Άτης, Κροίσος-Άδραστος, Άδραστος-Κροίσος²⁷⁸.

Ο Κροίσος, λοιπόν, με τον λόγο του αποδεικνύεται τριπλά αμαθής γιατί: πρώτον, αγνοεί την κληρονομική ενοχή που τον βαραίνει, αυτή που του φόρτωσε ο Γύγης. Δεύτερον, που προβάλλεται και ως αφετηρία του κακού: η νέμεση του θεού, που την προκάλεσε ο Κροίσος θεωρώντας τον εαυτό του ως τον πιο ευτυχισμένο όλων των ανθρώπων και μάλιστα κατηγορήσε και τον Σόλωνα ως αμαθή. Τρίτον, κλείνει τα μάτια μπροστά στη δυστυχία του σακατεμένου γιου και δεν τον σκέφτεται καθόλου.²⁷⁹ Η τραγικότητα του πρωταγωνιστή μοιάζει να είναι επηρεασμένη από τη σοφόκλεια τραγωδία (Οιδίπους Τύραννος).²⁸⁰ Παρουσιάζεται εδώ η πτώση του μεγαλείου, όπως ο Ηρόδοτος την αντιλαμβάνεται, δηλαδή ως τιμωρία κακών πράξεων ή ως αποκατάσταση της κοσμικής ισορροπίας.

---

²⁷⁵ Μαρωνίτης (2009) 210-211

²⁷⁶ Ο.π. 208-209

²⁷⁷ Asheri -Lloyd (2010) 300

²⁷⁸ Μαρωνίτης (2009) 212-213

²⁷⁹ Ο.π. 216

²⁸⁰ Βλ. και Saïd στο Bakker- de Jong -Wees (επιμ.) (2007) 151

ΑΝΑΛΥΣΗ

Η νουβέλα του Αδράστου αφηγείται μια από τις μεγαλύτερες τραγωδίες που μπορεί να ζήσει ένας πατέρας, το θάνατο του πρωτότοκου ή του αγαπημένου του γιου. Η πρώτη τιμωρία του Κροΐσου, το αποτέλεσμα προφανώς της «αγανάκτησης» του «θείου» (*νέμεσις*) απέναντι στην υπερφίαλη αυτοπεποίθησή του για την ευημερία του, ήταν η απώλεια του μόνου άξιου γιου του, του Άτη. Η ιστορία ταιριάζει απόλυτα στη δομή της ελληνικής τραγωδίας, ενώ αξίζει να προσέξουμε και τα ονόματα των χαρακτήρων: το όνομα Άτης είναι κατ' αρχάς ένα αρχαίο λυδικό όνομα, δεύτερον ανακαλεί το θεό της Ανατολής τον Άτυ ή Άτι και τρίτον παραπέμπει στην αρχαιοελληνική έννοια της *ἄτης*, με την ταυτόχρονη έννοια της αυταπάτης, της συμφοράς, του σφάλματος και της καταστροφής. Πάντως το ανθρωπινόμοιο Άτυς είναι γνωστό στο λυδικό ονοματολόγιο (7.3 και 7.27.1). Είναι πιθανόν η ιστορία να έχει τις ρίζες της σε κάποια τοπική αιτιολογία.²⁸¹

Από την άλλη, ο Άδραστος παραπέμπει στην *Ἀδράστεια*, την προσωποποίηση της Μοίρας, το αναπόφευκτο. Ο Άδραστος προσωποποιεί το θύμα της μοίρας: είναι ο συφοριασμένος.²⁸² Αυτός υποτίθεται πως ήταν απόγονος του Μίδα, του περίφημου βασιλιά της Φρυγίας και ίσως ο Ηρόδοτος υπαινίσσεται μια παλαιά ενοχή σε αυτή τη βασιλική οικογένεια, παρόμοια με αυτή που ξεκίνησε στο λυδικό οίκο από το Γύγη.²⁸³

Μετά τη συνομιλία του Κροΐσου με το Σόλωνα, ο Ηρόδοτος κάνει μια λογική και ηθική σύνδεση της αλαζονείας του Κροΐσου και με την ιστορία του τραγικού θανάτου του γιου του που ακολουθεί.²⁸⁴ Στη Λυδία ήταν ευρέως γνωστός ο βίαιος θάνατος ενός από τους δύο γιους του Κροΐσου, όμως κατά τα λοιπά η νουβέλα είναι επινόηση του συγγραφέα. Ο Άδραστος, ο συφοριασμένος,²⁸⁵ είναι αυτός που δεν μπορεί να ξεφύγει από το ριζικό του· η ιστορία του Άτη θυμίζει έναν πολύ γνωστό τύπο παραμυθιών: Μια δυσοίωνα προφητεία, που δίνεται είτε από τις Μοίρες είτε από μαντείο είτε με όνειρο είτε όπως αλλιώς, και ο άνθρωπος αγωνίζεται με κάθε τρόπο να τη ματαιώσει· και την ώρα που νομίζει πως το πέτυχε, το ριζικό παραφυλάει και του δίνει το χτύπημα από εκεί που δεν το περίμενε. Άδικα ο βασιλιάς

---

²⁸¹ Romm (2004)105-106

²⁸² Asheri -Lloyd (2010)201

²⁸³ Fisher στο Bakker-de Jong -van Wees (επιμ.) (2007) 203-204 και υποσημ.24

²⁸⁴ Romm (2004)105

²⁸⁵ Asheri -Lloyd (2010) 201

του παραμυθιού καιεί όλα τ' αδράχτια του βασιλείου του, όταν οι Μοίρες του προλέγουν πως ένα αδράχτι θα χτυπήσει το κεφάλι της κόρης του και θα την κοιμίσει για εκατό χρόνια. Άδικα ο Οιδίποδας παλεύει να βγάλει ψεύτη το χρησμό που τον βεβαίωσε πως θα σκότωνε τον πατέρα του και θα παντρευόταν τη μητέρα του. Το ίδιο και στην ιστορία μας: Η Μοίρα χτυπάει τον Άτη με το χέρι του ανθρώπου που είχε την πιο μικρή πιθανότητα να διαπράξει το φόνο. Η ιστορία λοιπόν του Άτη είναι γεμάτη από λαϊκά θέματα. Και οι τρεις άνδρες είναι παγιδευμένοι σε ένα πλέγμα κακόβουλων θεϊκών δυνάμεων, που ακόμα και ο εξαγνισμός του Αδράστου από τον Κροίσο, οδηγεί σε πιο καταστρεπτικές συνέπειες. Εδώ οι θεοί μοιάζει να τιμωρούν πολλές φορές τον Κροίσο για ένα και μόνο ατόπημα, την αλαζονεία του να θεωρήσει τον εαυτό του τον πιο ευτυχισμένο άνθρωπο στον κόσμο.²⁸⁶

Όμως, σωστά τονίστηκε, δεν πρέπει να την πούμε παραμύθι, μέσα σε άλλα και γιατί το τραγικό τέλος της αντιβαίνει στη συνηθισμένη κατακλείδα του παραμυθιού: και έζησαν κι αυτοί καλά κι εμείς καλύτερα! Ποιος της έδωσε για πρώτη φορά τη μορφή αυτή, ο Ηρόδοτος ή η πηγή του, δυσκολευόμαστε να κρίνουμε. Οπωσδήποτε, είναι φανερό με πόση επιμέλεια η διήγηση τείνει από την αρχή προς το θλιβερό τέλος.²⁸⁷

Η νουβέλα οργανώνεται πάνω σε ζευγαρωτή δομή (δύο θύματα και δύο ζευγάρια διαλόγων), εκλογικεύεται ο μύθος και προσλαμβάνει τραγική υφή, με τραγικό ήρωα τον Κροίσο, χωρίς μάλλον να είχε μεγάλη επίδραση στην αρχαιότητα.²⁸⁸

Άρα, ο επικίνδυνος κύκλος που άρχισε με τον Γύγη, η ίδια η ιστορία του Κροίσου και η δραματική ιστορία του θανάτου του Άτη, γιου του Κροίσου, προετοιμάζουν το δρόμο για τη μεγάλη τραγωδία του Ξέρξη στα βιβλία 7-9. Αυτό το τραγικό υπόβαθρο είναι βασικό για την κατανόηση των Περσικών πολέμων.²⁸⁹

---

²⁸⁶ Romm (2004)105-106

²⁸⁷ Κακριδής (1981)72- 75 στο <http://users.sch.gr/ipap/Ellinikos%20Politismos>

²⁸⁸ Asheri -Lloyd (2010) 297

²⁸⁹ Easterling - Knox (2000) 574

ΔΡΑΜΑΤΙΚΑ ΜΟΤΙΒΑ-ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ

Η Saïd ²⁹⁰ πιστεύει πως αυτή η νουβέλα βρίσκεται τραγικά πιο κοντά στο Σοφοκλή. Ο Ηρόδοτος, σύγχρονος και ίσως φίλος του Σοφοκλή, είναι λογικό κατά το διάστημα της παραμονής του στην Αθήνα (445-444 π.Χ.) να διδάχτηκε πολλά από αυτόν και τον Ευριπίδη και να υιοθέτησε τρόπους της τραγωδίας, για να τους χρησιμοποιήσει στο νέο λογοτεχνικό είδος.²⁹¹

Ο Ηρόδοτος υπαινίσσεται ήδη από την αρχή μια προκαθορισμένη μοίρα: η *νέμεσις* (δίκαιος θυμός ενός θεού) κατέλαβε τον Κροίσο, επειδή θεώρησε τον εαυτό του τον πιο ευτυχισμένο από τους ανθρώπους. Αυτή βέβαια την ερμηνεία την παρουσιάζει ως απλή εικασία (1.34.1 *ἔλαβέ ἐκ θεοῦ νέμεσις μεγάλη Κροῖσον, ὡς εἰκάσαι, ὅτι ἐνόμισε ἑαυτὸν εἶναι ἀνθρώπων ἀπάντων ὀλβιώτατον*).²⁹² Το επεισόδιο ακολουθεί αμέσως μετά τη συνομιλία του Κροίσου με το Σόλωνα (1.30-3), όπου εκεί ο βασιλιάς είναι σαφώς αδύναμος να λάβει υπόψη του την προειδοποίηση ενός σοφού άνδρα, τον οποίο εσφαλμένα προσβάλλει ως ανόητο-μια τραγική ειρωνεία που θυμίζει τις προσβολές του Οιδίποδα προς τον Τειρεσία. Η Saïd διαπιστώνει πολύ περισσότερες παραλληλίες μεταξύ Οιδίποδα Τυράννου και της τραγωδίας του Κροίσου. Όπως και ο Οιδίποδας έτσι και ο Κροίσος έχει δεχτεί προειδοποίηση από τους θεούς για την επικείμενη συμφορά και κάνει ό,τι μπορεί για να αποτρέψει τη μοιραία κατάληξη: στο 1.41 και 1.42 (*φυλάκα ,φυλάσσειν, τοῦ φυλάσσοντος*) μαθαίνοντας από ένα όνειρο ότι ένας από τους γιους του θα σκοτωθεί από ένα σιδερένιο όπλο (1.34) «του βρήκε γυναίκα, φρόντισε να μην ξαναβγεί με τους λυδούς στρατιώτες και απέσυρε όλα τα όπλα από τους ανδρικούς θαλάμους» (1.34.3). Όταν τον έπεισε ο γιος του να πάει σε κάποιο κυνήγι, πήρε πάλι κάθε προφύλαξη: ζήτησε από τον Άδραστο, τον οποίο είχε νωρίτερα δεχτεί ως φίλο και τον είχε εξαγνίσει με τελετές από το μίasma ενός φόνου, να του φυλάξει το γιο ανταποδίδοντας έτσι την υποχρέωση. Ο γιος του όμως σκοτώνεται κατά ειρωνικό τρόπο από το δόρυ του ίδιου άντρα που ο πατέρας του είχε ορίσει για να τον προσέχει. Και ο Άτυς , όπως και ο Οιδίποδας, συμμετέχει ενεργά στην απόφαση που θα προκαλέσει τελικά το θάνατό του: αυτός ο ίδιος πείθει τον Κροίσο να του επιτρέψει να πάρει μέρος στο κυνήγι²⁹³ , λέγοντας πως το όνειρο δεν

²⁹⁰ Saïd στο Bakker- de Jong -Wees (επιμ.) (2007) 142

²⁹¹ Romm (2004) 106, 108

²⁹² Ο.π. 105

²⁹³ Υός: το κυνήγι του κάπρου ως περιπέτεια, άθλημα, ανταγωνιστική δραστηριότητα ή επίδειξη ανδρισμού χρονολογείται από τα χρόνια του Ομήρου. Βλ. Asheri -Lloyd (2010) 299

ανέφερε τίποτε για τους χαυλιόδοντες ενός κάπρου.²⁹⁴

Τέλος ο Άδραστος, που τυχαία γίνεται ο δολοφόνος, τελικά αυτοκτονεί θυμίζοντας την ηρώιδα των *Τραχινίων* του Σοφοκλή. Πρώτα σκοτώνει τον αδελφό του «άθελά του»(1.35.3), έπειτα σκοτώνει το γιο του ευεργέτη του επίσης τυχαία και μάλιστα κατά τη διάρκεια ενός κυνηγιού στο οποίο παίρνει μέρος ενάντια στη θελησή του (1.42.1). Κι ενώ ο Κροίσος θα τον συγχωρέσει από «οίκτο» (1.45) (*κατοικτείρει*), λέγοντας :*εἷς δὲ σὺ μοι τοῦδε τοῦ κακοῦ αἴτιος, εἰ μὴ ὅσον ἀέκων ἐξεργάσασο, ἀλλὰ θεῶν κού τις, ὅς μοι καὶ πάλαι προεσήμαινε τὰ μέλλοντα ἔσσεσθαι* ", όπως και ο Ὑλλος στις *Τραχίνιες* όταν ανακαλύπτει την αλήθεια για τη μητέρα του (*Τραχ.*934-5, 1134-42), ο Άδραστος αυτοκτονεί.²⁹⁵

Σύμφωνα με τους πιο πολλούς μελετητές είναι ο πιο «δραματικός, τραγικός και θεατρικός» λόγος και αποδεικνύει με τον καλύτερο τρόπο την επίδραση της τραγωδίας στις *Ιστορίες*.²⁹⁶ Για παράδειγμα, ο βασιλιάς Κροίσος σκιαγραφείται για πρώτη φορά μέσω μιας σειράς δραματικών προσώπων, που παρουσιάζουν, σχεδόν όπως στη θεατρική σκηνή, τραγική εμπλοκή σε μια περίπλοκη σχέση ανάμεσα στη μοιραία αναγκαιότητα και την προσωπική ευθύνη, ταυτόχρονα όμως αποτελούν ένα παράδειγμα προβλέψιμης πολιτικής δράσης και αποτυχίας. Το δράμα της ύβρεως και της τύφλωσης, του ολέθρου και της πτώσης αρχίζει με τη συνάντηση Κροίσου και Σόλωνα (I 29-33). Η αυθαιρεσία του κυριαρχεί στην τραγωδία του γιου του και του ακούσιου δολοφόνου του, του βαριόμοιρου Αδράστου (I34-45), διότι ο ίδιος ο Κροίσος προκαλεί, ακουσίως και εν αγνοία του, το μοιραίο τέλος του γιου του. Αυτό που παρουσιάζεται από τον ιστορικό ως μεγαλειώδης αφήγηση, υφασμένη από το υλικό της τραγωδίας και του θρύλου, θα μπορούσαμε να το εκλάβουμε ως διακριτική κριτική της αυθαίρετης βασιλικής εξουσίας. Η περιγραφή του Ηροδότου αποκαλύπτει στο τέλος έναν αιμοσταγή δεσπότη, του οποίου η δύναμη βασιζόταν σε βασανιστήρια και φόνους, ακόμα και του ετεροθαλούς αδερφού του.²⁹⁷

Ολόκληρος ο Λυδικός λόγος έχει θεωρηθεί ως “ το πεζό σενάριο μιας τραγικής άλωσης των Σάρδεων”, όπως η Μιλήτου *Άλωσις*. Η σκιαγράφηση της ανόδου των

---

²⁹⁴ Saïd στο Bakker-de Jong -van Wees(επιμ.) (2007)142

²⁹⁵ Ο.π. 143

²⁹⁶ Ο.π. 140-141

²⁹⁷ Bichler -Rollinger (2006)132-133

Μερμναδών κατέχει τη θέση προλόγου, η σκηνή ανάμεσα στον Κροίσο και στον Σόλωνα είναι το ειρωνικό αντίβαρο στη σκηνή Κρέοντα και Τειρεσία στην *Αντιγόνη*, και ακολουθείται από το θάνατο του Άττος, όπως εκείνη η σκηνή ακολουθείται από το θάνατο του Αίμωνα, όταν ο Κροίσος είναι στην πυρά, εμφανίζεται ο Απόλλων ως ο από μηχανής θεός.²⁹⁸

Πρόκειται για δύο (η γυναίκα του Κανδαύλη-η νουβέλα του Αδράστου) «πεζές τραγωδίες», με «αριστοτεχνικό τρόπο συνύφανσης ευθύ και πλάγιου λόγου»,²⁹⁹ που εμφανίζουν την αυστηρή δομή ενός δράματος με τρία πρόσωπα και σαφώς διακριτές σκηνές, ενώ πολυάριθμα είναι και τα μορφολογικά στοιχεία της τραγωδίας- «επεισόδια, αγγελικές ρήσεις και στιχομυθίες- που απαντούν στα χωρία αυτά των *Ιστοριών*. Η ενότητα του χώρου και του χρόνου διατηρείται και στις δύο περιπτώσεις και επιπλέον αξιοποιούνται ευρέως τραγικά σχήματα πλοκής (ικεσία και κάθαρση, αναγνώριση και περιπέτεια, κατάρα γενεών, ακούσια ενοχή κλπ.).³⁰⁰ Επίσης, το ενδιαφέρον του Ηροδότου για τους χρησμούς ερμηνεύεται ως εξάρτησή του από τα σχήματα της τραγωδίας. Δηλ. ως μια τάση εξομοίωσης των τρόπων του ιστορικού και του ποιητή.³⁰¹

Όπως και στην Αττική τραγωδία, ο κύκλος των γεγονότων ενεργοποιείται από την ακούσια συνεργασία ανθρώπων και θεών. Η ύβρις προκαλεί το φθόνο των θεών(1.32.1).³⁰² Ο θεός τιμωρεί λόγω της *ὑβρεως*, της τυπικής αντίδρασης του ανθρώπου, όταν φτάνει στο ανώτατο όριο της δύναμής του. Διακρίνουμε την πίστη ότι η *νέμεσις* προφυλάσσει την κοσμική ισορροπία και τάξη, επειδή κάποτε πραγματώνει και τη δίκαιη τιμωρία.³⁰³

Με τα παραπάνω προβάλλει η Ηροδότεια θεολογία: ο 5ης γενιάς απόγονος του Γύγη-ο Κροίσος- πληρώνει το τίμημα για την αμαρτία του γενάρχη της βασιλικής δυναστείας του (13.2 και 91.1-3). Η προγονική, επομένως, ενοχή αλλά και η προσωπική του «ύβρις» προδιέγραψαν την πτώση του. Η *Τίσις* επενεργεί κατά την ηροδότεια αντίληψη περί δίκαιης ανταπόδοσης.³⁰⁴

²⁹⁸ Saïd στο Bakker -de Jong -Wees (επιμ.) (2007) 140-141

²⁹⁹ Ό.π. 143 Βλ. Gould (1989)54 και Stahl (1975) 4

³⁰⁰ Βλ. Ρεγκάκος(2009) 118- 119 υποσημ. 111

³⁰¹ Easterling - Knox (2000) 573

³⁰² Asheri -Lloyd (2010) 198-199

³⁰³ Ό.π. 201, 242

³⁰⁴ Ό.π. 244

Κι από την άλλη ο ιστορικός δεν αμφιβάλλει για την ύπαρξη των θεών ή για την παρέμβασή τους στα ανθρώπινα ούτε όμως οδηγείται στον αγνωστικισμό. Είναι ένα είδος εμπειρισμού που κάνει τον Ηρόδοτο να πιστεύει στη δράση των θεών. Η παρέμβαση του θείου στη ζωή των ανθρώπων και στην πορεία της ιστορίας είναι ένα εμπειρικό γεγονός που διαπιστώνεται καθημερινά, μάλιστα, για την πραγματοποίηση αυτής της «θείας πρόνοιας», συνεργάζεται συχνά και ο άνθρωπος, χωρίς να το συνειδητοποιεί. [Κάτι που διαπιστώνεται στην περίπτωση όπου ο Κροίσος αναθέτει τη φρούρηση του Άτη στον Άδραστο (I 41)].³⁰⁵

4. ΑΣΤΥΑΓΗΣ ΚΑΙ ΑΡΠΑΓΟΣ (I 108-119)

Πρόκειται για ιστορική νουβέλα που εντάσσεται κατευθείαν στην ιστορική αφήγηση του Ηροδότου και την προωθεί εξωτερικά, όσο και μια μάχη ή κάποια εκστρατεία. Με την οργάνωση της μορφής και τον ανθρωπολογικό προβληματισμό της η ιστορική νουβέλα αποτελεί ένα είδος κύκλου στον γραμμικό συρμό της ιστορικής πληροφορίας και είναι σαν να ρηγματώνει την επιφάνεια της ιστορικής αφήγησης. Έτσι τα απρόσωπα γεγονότα γίνονται *γενόμενα έξ ανθρώπων* και η περιπέτεια του πολέμου συνδέεται με την ανθρώπινη φύση και τον μεταφυσικό ρόλο του θεού.³⁰⁶

Η ιστορία του Αστυάγη και του Άρπαγου φαίνεται ότι προσφέρει έναν συνδετικό κρίκο μεταξύ του *Μηδικού λόγου* και της ανάρρησης του Κύρου στην εξουσία. Στα κεφ. 107-122 διαβάζουμε την αφήγηση της γέννησης και ανατροφής του Κύρου, ενώ συνολικά η αφήγηση παρουσιάζει χαρακτηριστικά των λαϊκών θρύλων και ιστοριών, εντούτοις οργανώνεται με άξονα τη βιογραφία του Κύρου από τη γέννησή του έως την κατάκτηση της εξουσίας. Ευδιάκριτα είναι τα στοιχεία που παραπέμπουν στη βιογραφία ελληνικών και ανατολικών ηρώων: όνειρα βασιλέων που ερμηνεύονται με εσφαλμένο τρόπο, έκθεση νηπίων πριγκίπων, συνεχής εναλλαγή σκηνικού μεταξύ χωριού και ανακτόρων, αυλικές δολοπλοκίες, σκηνές αναγνώρισης κλπ. Μια σειρά διαλόγων εμπεριέχουν την ουσία της όλης αφήγησης και συμβάλλουν στο δραματικό της αποτέλεσμα.³⁰⁷

³⁰⁵ Σπυρόπουλος (1998) 36- 37 στο http://users.sch.gr/ipap/herodotos/Herodotos_03.htm

³⁰⁶ Μαρωνίτης (2009) 18

³⁰⁷ Asheri- Lloyd (2010) 374

ΥΠΟΘΕΣΗ

Η κόρη του Αστυάγη, Μανδάνη, ήταν παντρεμένη με τον Καμβύση. Τον πρώτο χρόνο του γάμου τους, ο Αστυάγης είδε ένα όνειρο που προμήνυε ότι το παιδί που θα γεννούσε η κόρη του θα του έπαιρνε τον θρόνο. Αποφάσισε, λοιπόν, να την φέρει στο σπίτι του, όπου θα την φρουρούσαν έτσι ώστε, μόλις γεννήσει, να σκοτώσει το παιδί. Όταν η Μανδάνη γέννησε το γιο της, τον Κύρο, ο Αστυάγης κάλεσε αμέσως τον Άρπαγο, ο οποίος ήταν ο πιο έμπιστος από τους ανθρώπους του, και του ζήτησε να πάρει ο ίδιος το παιδί και να το σκοτώσει. Ο Άρπαγος υπάκουσε, όμως, όταν πήρε το αγόρι, δεν θέλησε κλαίγοντας να το θανατώσει με το δικό του χέρι, καθώς το λυπήθηκε και φοβήθηκε την εκδίκηση της Μανδάνης, όταν αυτή θα αναλάμβανε τη θέση του πατέρα της στο θρόνο, μετά το θάνατό του, αφού δεν υπήρχε στην οικογένεια κάποιος άρρενας κληρονόμος. Έκρινε όμως αναγκαίο ο φονιάς του παιδιού να είναι κάποιο άτομο από τους ανθρώπους του Αστυάγη. Έστειλε λοιπόν αγγελιοφόρο σε έναν από τους βοσκούς του βασιλιά και του ζήτησε να σκοτώσει εκείνος το παιδί, αφήνοντάς το έκθετο στο βουνό. Τον απείλησε μάλιστα πως είναι διαταγή από τον Αστυάγη να το κάνει. Για να σιγουρευτεί ο Άρπαγος ότι ο βοσκός ακολούθησε τις εντολές του και σκότωσε το βρέφος του ζήτησε να του δείξει το νεκρό παιδί. Ο βοσκός δέχτηκε καθώς δεν είχε άλλη επιλογή. Το όνομά του ήταν Μιτραδάτης. Συγχρόνως, η γυναίκα του βοσκού περίμενε να γεννήσει από ώρα σε ώρα. Ο Μιτραδάτης πήρε το παιδί και το πήγε στο σπίτι του, όπου όμως η γυναίκα του, τον παρακάλεσε να μην το σκοτώσει. Όταν εκείνος της είπε πως δεν είχε άλλη επιλογή, αυτή του πρότεινε να κρατήσουν οι ίδιοι το παιδί και στη θέση του να δείξουν το πραγματικό τους, το οποίο είχε γεννήσει νεκρό. Ο βοσκός δέχτηκε καθώς λυπόταν κι αυτός το νεογέννητο και η ιδέα του φάνηκε καλή. Έτσι, λοιπόν, το κράτησαν και το μεγάλωσαν σαν δικό τους παιδί δίνοντάς του άλλο όνομα και όχι Κύρος.

Τα χρόνια πέρασαν και, όταν το παιδί είχε γίνει πια δέκα χρονών, αποκαλύφθηκε η ιστορία και αναγνωρίστηκε από τον παππού του. Αφορμή αποτέλεσε ένα παιχνίδι, στο οποίο συμμετείχε ο μικρός Κύρος μαζί με άλλα παιδιά, ανάμεσα στα οποία ήταν και ο γιος του Αρτεμβάρη, ενός άντρα με ξεχωριστή θέση ανάμεσα στους Μήδους. Πάνω στο παιχνίδι, ο υποτιθέμενος γιος του βοσκού είχε αναλάβει από τα άλλα παιδιά τον ρόλο του βασιλιά και επειδή το παιδί του Αρτεμβάρη δεν υπάκουε στις εντολές του, εκείνος του φέρθηκε με άσχημο και σκληρό τρόπο. Τότε, ο Αρτεμβάρης

θεωρώντας μεγάλη προσβολή να φερθεί με αυτόν τον τρόπο στο γιο του το παιδί ενός βοσκού πήγε στον Αστυάγη. Ο βασιλιάς τότε κάλεσε τον βοσκό και τον γιο του και ζήτησε από τον μικρό να απολογηθεί για αυτή του την συμπεριφορά. Η απάντηση του παιδιού θύμισε στον Αστυάγη ελεύθερο άνθρωπο και όχι δούλο· το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με τα φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά του αγοριού, έκανε τον βασιλιά να υποψιαστεί την αλήθεια. Αμέσως, έδιωξε τον Αρτεμβάρη και με μια σειρά ερωτήσεων και απειλών κατάφερε να κάνει τον βοσκό να παραδεχτεί την αλήθεια. Ο βοσκός αναγκάστηκε και φανέρωσε την αλήθεια μόνο όταν τον έσερναν για να τον βασανίσουν.

Στη συνέχεια, ο Αστυάγης κάλεσε τον Άρπαγο και του ζήτησε να απολογηθεί, επειδή δεν είχε τηρήσει τη ρητή εντολή του. Ο Άρπαγος αντικρίζοντας τον βοσκό θεώρησε προτιμότερο να παραδεχθεί την αλήθεια. Ο Αστυάγης κρύβοντας την οργή του είπε στον Άρπαγο πως τον συγχωρεί, καθώς ένιωθε τάχα βάρος στη συνείδησή του γι' αυτό που είχε κάνει στον εγγονό του και στην κόρη του. Μάλιστα, του ζήτησε να φέρει τον δεκατριάχρονο γιο του να παίξει με τον Κύρο και προσκάλεσε αργότερα και τον ίδιο για φαγητό. Μόλις ο Άρπαγος τέλειωσε το γεύμα και ο Αστυάγης βεβαιώθηκε πως ευχαριστήθηκε το φαγητό, του αποκάλυψε πως αυτό που έφαγε δεν ήταν κρέας ζώου, αλλά το κρέας του ίδιου του γιού του, τον οποίο είχε σφάξει, κομματιάσει και μαγειρέψει νωρίτερα. Στη συνέχεια, του ξεσκεπάσε ένα πανέρι στο οποίο είχε βάλει μέσα το κεφάλι και τα άκρα του παιδιού.

Ο Άρπαγος διατήρησε την ψυχραιμία του κι όταν τον ρώτησε ο Αστυάγης, αν τώρα καταλάβαινε ποιανού αγριμιού το κρέας είχε φάει, ευχαρίστησε τον βασιλιά του για το γεύμα, λέγοντας πως ό,τι προσφέρει ο βασιλιάς είναι καλοδεχούμενο και έφυγε για το σπίτι του παίρνοντας μαζί και το πανέρι με τα απομεινάρια του παιδιού του. Εκεί, σκόπευε μάλλον να τα θάψει³⁰⁸.

ΣΧΟΛΙΑ³⁰⁹

107.1: Ο *Αστυάγης* δεν μαρτυρείται στις προγενέστερες του Ηροδότου αρχαιοελληνικές μαρτυρίες. Ο ηροδότειος λόγος περιγράφει τον τύραννο Αστυάγη να υποφέρει από τα πλήγματα που δέχεται και να καταλήγει θύμα της μοχθηρής επιρροής των Μάγων. Η βασιλεία του Αστυάγη αρχίζει στα 593 π.Χ.

³⁰⁸ Μαρωνίτης (2009) 62-87

³⁰⁹ Asheri- Lloyd (2010) 374-383

Μανδάνη= πιθανόν συμβολικό επωνύμιο, manda, ίσως η γυναίκα από τη Μηδία.

ἐν τῷ ὕπνῳ =τα όνειρα του Αστυάγη και οι εσφαλμένες ερμηνείες τους ενεργοποιούν μια σειρά πράξεων και αντιδράσεων, από τις οποίες εξαρτάται μια ολόκληρη αλυσίδα γεγονότων και συγχρόνως προμηνύουν την κατάλυση του μηδικού βασιλικού οίκου. Τα δύο όνειρα (107.1 και 108.1) είναι παρόμοια και μεταφέρουν το ίδιο μήνυμα. Το δεύτερο μας θυμίζει το όνειρο της Κλυταιμνήστρας στην *Ηλέκτρα* του Σοφοκλή(419-23). Παρά την οικουμενικότητα των συμβολισμών (ούρα= γέννηση παιδιού, κλήμα= επιτυχία, σωτηρία κλπ.) ίσως η αφήγηση στο συγκεκριμένο χωρίο στηρίζεται στη χρήση ανατολικών πηγών από τον Ηρόδοτο.³¹⁰

Μας προκαλεί έκπληξη η ηροδότεια πληροφορία ότι ο Αστυάγης, κατά τη γέννηση του εγγονού του, ήταν πια «γέρος» και ανίκανος να αποκτήσει άρρενα διάδοχο(109.3), ενώ ήταν μόλις σαράντα! Βέβαια στο περιβάλλον του λαϊκού παραμυθιού η δημοφιλής εικόνα του παππού ως γέροντα υπερίσχυσε των χρονολογικών εκτιμήσεων.

108.3 Άρπαγον: Η μεταφορά του ονόματος στην αρχαία ελληνική παρετυμολογείται από το ρ. *ἀρπάζω* και το ουσιαστικό *ἄρπαγος*. Στον *λόγον* για τον Κύρο ο Άρπαγος είναι ένας από τους κεντρικούς χαρακτήρες. Στη συνέχεια του 1^{ου} βιβλίου αναβαθμίζεται σε στρατηγό, σύμβουλο του Κύρου, σατράπη, ενώ καθίσταται ο κατακτητής της δυτ. Μικράς Ασίας.³¹¹

116.1 ἡ ὑπόκρισις ἐλευθερωτέρη = η απάντηση του Κύρου φανερώνει παρηρησία και άρα αρμόζει σε άνθρωπο με ελεύθερο φρόνημα. Όπως και στο δράμα στις σκηνές του αναγνωρισμού οι συμβάσεις απαιτούν τη διατήρηση των ευγενών χαρακτηριστικών στα άτομα αριστοκρατικής καταγωγής ακόμη και μετά από πολύχρονη συμβίωση με κοινούς και αμόρφωτους ανθρώπους.³¹² Η αναγνώριση αρχίζει από τη διαπίστωση της φυσιολογικής ομοιότητας που κάνει ο Αστυάγης με μια πορεία ψυχολογικά δικαιολογημένη, ζωντανή και παραστατική.³¹³ Έπειτα, τον αναγνωρίζει από τον τρόπο που απαντούσε σαν ελεύθερος άνθρωπος και τέλος από την ηλικία του. Εδώ λειτουργεί η τεχνική της αναγνώρισης που, ωστόσο, είναι πολύ απλή σε σύγκριση με αυτήν του Οιδίποδα και πολύ περισσότερο με αυτή του Οδυσσέα.

³¹⁰ Ο.π. 374-375

³¹¹ Ο.π. 377-378

³¹² Ο.π. 382

³¹³ Μαρωνίτης (1964) 374-375 Σχόλ.241 και 248

I 120: Η παιδοφαγία είναι θέμα συχνότατο στην Μυθολογία α) Θυέστεια δείπνα, β) δείπνα Ταντάλου, Γ) δείπνα του Λυκάονος.³¹⁴

ΔΡΑΜΑΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΚΑΙ ΤΡΑΓΙΚΑ ΜΟΤΙΒΑ

Η Ηροδότεια εξιστόρηση της γέννησης και της ανατροφής του Κύρου εμπεριέχει μια εντυπωσιακή δραματική μορφή: καταγράφεται σε ευθύ λόγο μια σειρά διαλόγων μεταξύ Αστυάγη-Άρπαγου (108.5-5), Άρπαγου-γυναίκας του (109.2-4), Άρπαγου-βοσκού(110.3), βοσκού-γυναίκας του (111.2-112.3), Αρτεμβάρη-Αστυάγη (114.5), Κύρου- Αστυάγη(115.1-3), Αστυάγη-Αρτεμβάρη(116.2), Αστυάγη-Άρπαγου (117.2-118.2), Αστυάγη-μάγων(120.2-6), Αστυάγη-Κύρου (121) που μάλλον έχουν κάποια συγγένεια με την αθηναϊκή τραγωδία, ακόμα κι αν δεν αποτελούν άμεσα δάνεια από αυτήν³¹⁵.

Στην νουβέλα αυτή είναι ευδιάκριτα δύο παραμυθικά μοτίβα: α) της έκθεσης του νεογέννητου μωρού (βλ. Οιδίποδα, Μωυσή κ.λπ.) και β) της σφαγής και εστίασης ανθρώπινων μελών (βλ. Θυέστης). Η ιστορία του Κύρου μοιάζει σε πολλά σημεία με την ιστορία του Οιδίποδα και του Μωυσή. Η τελευταία έχει ως εξής: Τη χρονιά που γεννήθηκε, ένα από τα μέτρα που πήραν οι Αιγύπτιοι για να περιορίσουν την αύξηση του πληθυσμού των Εβραίων ήταν να διατάζουν τον θάνατο όλων των νεογέννητων εβραίων αρρένων. Έτσι, οι γονείς του Μωυσή, τον έκρυψαν για τρεις μήνες και κατόπιν τον τοποθέτησαν σε ένα καλάμιο καλάθι πασαλειμμένο με πίσσα, το οποίο άφησαν να το παρασύρει ο Νείλος. Το βρέφος, που το βρήκε η θυγατέρα του Φαραώ, ενώ λουζόταν, ανατράφηκε στην αυλή του Φαραώ³¹⁶.

Η έκθεση και η εκ θαύματος διάσωση βρέφους (το οποίο είτε το θηλάζει ή τρέφει κάποιο ζώο, είτε το μεγαλώνουν άποροι θετοί γονείς ή βρίσκει στέγη σε κάποιο παλάτι), που ύστερα από περιπέτειες στο τέλος αναγνωρίζεται ως ο νόμιμος διάδοχος ενός βασιλείου ή εναλλακτικά ως ο κληρονόμος μεγάλης περιουσίας και φτάνει ακόμη και στην ανάρρηση στο θρόνο, συχνά ύστερα από γάμο του με την κόρη ή τη χήρα του προκατόχου του κλπ. αποτελεί μοτίβο σταθερό και πάγιο στη θεματική των λαϊκών επών και διηγήσεων όλων των λαών και εποχών και μάλιστα με απειράριθμες

³¹⁴ Βλάχος (1989) 132, υποσ. 1

³¹⁵ Βλ. Saïd στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 136, υποσημ. 34

³¹⁶ Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα, σελ. 284-288

παραλλαγές. Ως αφηγηματικό θέμα έχει τις ρίζες του στην οικονομική και κοινωνική πρακτική της βρεφοκτονίας που κάποτε χρησιμοποιήθηκε για ιστορικοφανή νομιμοποίηση σφετεριστών της εξουσίας, δυναστικής μεταβολής, ίδρυσης ενός κράτους ή ίδρυσης μιας λατρείας κλπ. Στους Ανατολικούς μύθους έκθετα βρέφη ήταν η Σεμίραμις και ο Μωυσής, στους αρχαιοελληνικούς ο Οιδίπους, ο Περσέας, ο Πάρης, ο Νηλέας και στους ρωμαϊκούς ο Ρώμος και ο Ρωμύλος. Επίσης η πλοκή και οι σκηνές αναγνώρισης απαντώνται στην κωμωδία και στο μυθιστόρημα της ελληνιστικής και ρωμαϊκής περιόδου.³¹⁷

Η ιστορία της ανάρρησης του Κύρου στην εξουσία(1.107-30) είναι ένα παράδειγμα σύνδεσης ενός ιστορικού χαρακτήρα με μυθικά μοτίβα, δηλ. ο Ηρόδοτος εξιστορεί ιστορικά «γεγονότα» βάσει αφηγηματικών δομών που γνωρίζουμε ήδη από τους μύθους. Τέτοιο μοτίβο είναι τα προφητικά όνειρα που προειδοποιούν το βασιλιά Αστυάγη ότι θα εκθρονιστεί από το γιο της κόρης του. Άρα, μια βασική ιστοριογραφική αντίληψη του Ηροδότου, που είναι χαρακτηριστική στην Ανατολή, είναι ότι τα όνειρα εκφράζουν θεϊκή βούληση .

Εξάλλου, ο βασιλικός γόνος «σώζεται από έναν καλόκαρδο βοσκό και τη γυναίκα του (μια ακόμα πιο απίστευτη παραλλαγή, ότι το παιδί ανατράφηκε από ένα ζώο, βρίσκεται πίσω από το όνομα της γυναίκας, «Κυνώ»). Η αληθινή φύση του παιδιού αποκαλύπτεται και τελικά τα προφητικά όνειρα επαληθεύονται. Αυτός ο ευρέως διαδεδομένος θρύλος του βασιλικού γόνου διαπλέκεται στενά με το γνωστό μοτίβο στον μύθο του Ατρέα και του Θυέστη. Ο Αστυάγης τιμωρεί τον Άρπαγο, επειδή δεν σκότωσε τον Κύρο, σερβίροντάς του το μαγειρεμένο κρέας του δικού του γιου(1.118-19).³¹⁸ Αυτό το κανιβαλικό τέχνασμα, όπως και στο μύθο του Ατρέα, προκαλεί επιπρόσθετη εκδίκηση, καθώς ο Άρπαγος, ενθουμούμενος τη μοίρα του γιου του, θα ενθαρρύνει αργότερα τον Κύρο να εναντιωθεί στον Αστυάγη (1.123-4).³¹⁹ Η Saïd επισημαίνει κάποια μεμονωμένα μοτίβα, που φαίνεται να έχουν εξέχουσα θέση στην πρόιμη και μέση αττική τραγωδία καθώς και σε «δραματικές» ή «τραγικές» ιστορίες ανόδου και πτώσης βαρβάρων βασιλέων, ελλήνων τυράννων ή σπαρτιατών

---

³¹⁷ Asheri- Lloyd (2010) 379-380

³¹⁸ Το μυθολογικό πρότυπο της ιστορίας αποτελεί το γεύμα που παρέθεσε ο Ατρέας στον αδελφό του Θυέστη . Βλ. Asheri- Lloyd (2010) 382

³¹⁹ Boedeker στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 121

ηγεμόνων, στις οποίες τα τραγικά κίνητρα ενυπάρχουν σε μια σφικτά δομημένη αφήγηση.³²⁰

Ο Fisher τονίζει ότι πολλοί βασιλείς της Ανατολής έδωσαν προτεραιότητα στην κατάληψη της εξουσίας ή στην επίδειξη της απολυτότητάς της, παρά στη σεξουαλική ηθική και στους οικογενειακούς δεσμούς. Το παράδειγμα της ιστορίας του Κανδαύλη και του Γύγη και της ιστορίας του Αστυάγη και της προθυμίας του να παντρεύει την κόρη του με έναν άντρα που προέρχεται από κάποιο κατώτερο έθνος και ακολουθώς να διατάξει το θάνατο του γιου της, του εγγονού του, Κύρου, για να μην τον δει διάδοχο της αυτοκρατορίας του, έχει ως φυσική συνέπεια μια πράξη ακόμα πιο βδελυρή και αντίθετη προς τις αξίες της οικογένειας και της διαδοχής. Ακολουθεί η τιμωρία: ο Αστυάγης εκδικείται τον Άρπαγο προσφέροντάς του σε εορταστικό δείπνο το γιο του. Το φρικτό γεύμα περιγράφεται στα κεφ. 118-119 και η βοήθεια που παρέχεται στον Κύρο από τον Άρπαγο στα κεφ.123-129.³²¹ Αλλά και ο Άρπαγος αντεκδικείται παρακινώντας τον Κύρο να οδηγήσει τους Πέρσες σε επανάσταση (1.107-30)³²². Ο πόλεμος διήρκεσε τρία χρόνια. Ο Κύρος υπέστη δύο ήττες, αλλά νίκησε τελικά το 549 π.Χ. χάρις την αυτομολία των προστατών του Αστυάγη. Ο Κύρος κυριέψε και λεηλάτησε τα Εκβάτανα.³²³

Οι **γυναικείες μορφές** και σ' αυτή τη νουβέλα παίζουν αποφασιστικό και ενεργό ρόλο: Η κόρη του Αστυάγη, η Μανδάνη, αποκτά ιδιαίτερο ρόλο επειδή γέννησε τον - ανεπιθύμητο - διάδοχο του θρόνου, τον Κύρο. Ως μητέρα του βασιλιά του περσικού βασιλικού οίκου, η ιστορικά άγνωστη Μανδάνη, εντυπώνεται στη μνήμη του αναγνώστη. Εκτός, από τη Μανδάνη ιδιαίτερο ρόλο αποκτάει και άλλη μια γυναικεία μορφή, η γυναίκα του βοσκού Μιτραδάτη, η οποία έσωσε κυριολεκτικά το νεογέννητο παιδί, τον Κύρο, από το θάνατο και το μεγάλωσε σαν να ήταν δικό της.

Ιστορικά πίσω από τη νουβέλα αυτή ο Ηρόδοτος θέλει να δώσει ένα μυθολογικό υπόστρωμα στη σύγκρουση Μήδων και Περσών και στη συγχώνευσή τους σε ένα ενιαίο κράτος. Λόγους για να εκδικηθούν τον Αστυάγη είχαν και ο Κύρος και ο Άρπαγος. Απέναντι στους δύο άνδρες, ο Μήδος βασιλιάς είχε φερθεί με σκληρό και απάνθρωπο τρόπο. Τον Κύρο, τον εγγονό του, είχε σχεδιάσει να τον σκοτώσει την

---

³²⁰ Saïd στο Bakker-de Jong- Wees (2007)130

³²¹ De Jong στο *ΗΡΟΔΟΤΟΣ* (2004)

³²² Fisher στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 206 , Cagnazzi στο *ΗΡΟΔΟΤΟΣ* (2004)104

³²³ Βλάχος (1989) 142 υποσ .1

ώρα που γεννήθηκε για να μην του πάρει την εξουσία, αλλά τελευταία στιγμή, σαν από θαύμα, σώθηκε. Τον Άρπαγο, από την άλλη, επειδή δεν υπάκουσε στις εντολές του και δεν σκότωσε το παιδί, τον προσκάλεσε σε δείπνο και του έδωσε να φάει τα μέλη του παιδιού του (βλ. Θυέστης). Εδώ παριστάνεται έκδηλα η διαφορά στη νοοτροπία και στο ανθρώπινο αίσθημα ελευθερίας ανάμεσα στους Έλληνες και τους βάρβαρους. Ο Άρπαγος ευχαρίστησε(!) τον Αστυάγη για το ανόσιο δείπνο, κάτι ασυμβίβαστο με την ελληνική αντίληψη ελευθερίας και ηθικής.

Ο Αστυάγης βιώνει στο τέλος πράγματι μια τραγωδία- εκθρονίζεται από τον Κύρο- το ίδιο και ο Άρπαγος-ο γιος του σκοτώνεται εξαιτίας των μέτρων ασφαλείας που είχε λάβει ο πατέρας. Η Saïd παραλληλίζει³²⁴ τον Αστυάγη, που δέχτηκε δύο δυσοίωνα όνειρα σε σχέση με τον γιο της κόρης του, με τον Λάιο που προειδοποιήθηκε από έναν χρησμό ότι θα σκοτωθεί από τον γιο του. Γι' αυτό και πάντρεψε την κόρη του, Μανδάνη, με κάποιον άντρα κατώτερό της³²⁵ και προσπάθησε να σκοτώσει το παιδί της, το οποίο όμως τελικά, όπως ο Οιδίποδας, σώζεται από κάποιον βοσκό.

Στη νουβέλα αυτή εξάλλου ο ιστορικός αναπτύσσει το ίδιο μυθικό μοτίβο της αντιπαλότητας ανάμεσα στον ηγεμόνα και τον απόγονό του. Εδώ βέβαια ο νεαρός βλαστός στρέφεται κατά του παππού κι όχι του πατέρα του. Η νουβέλα αυτή παρουσιάζει έντονες ομοιότητες με το μύθο του Οιδίποδα: και στις δυο περιπτώσεις ένα μωρό εγκαταλείπεται στην ερημιά από μια βασιλική οικογένεια, ανακαλύπτεται και αναθρέφεται από ταπεινούς βοσκούς και όταν γίνεται άντρας, το εγκαταλελειμμένο παιδί παίρνει τη θέση που δικαιούται εκμηδενίζοντας τους βασιλικούς προγόνους του. Στον εβραϊκό μύθο του Μωυσή επίσης ενυπάρχει το ίδιο σχήμα, αν και με ανεστραμμένη την ταξική δομή. Εκεί το μωρό εγκαταλείπεται από ταπεινούς γονείς και μεγαλώνει από βασιλιάδες. Ο Romm πιστεύει πως αυτά τα σχήματα έχουν μια οικουμενικότητα και οι αφηγήσεις περνούν από στόμα σε στόμα ακολουθώντας την εξέλιξη της ανθρώπινης εμπειρίας. Ο μελετητής πιστεύει ακόμη ότι η μυθική φαντασία του 5^{ου} αι. είχε ήδη επεξεργαστεί τέτοιες αφηγήσεις πριν τις *Ιστορίες* του Ηροδότου.³²⁶

Αναλογία διαπιστώνουμε και στις συνθήκες αποκάλυψης της ταυτότητας του Κύρου με αυτήν του Οιδίποδα: ο βοσκός απειλείται με βασανιστήρια. Επίσης και ο Αστυάγης, όπως και ο Λάιος, εκθρονίζεται λόγω δύο «τραγικών» σφαλμάτων: α.

³²⁴ Βλ. Saïd στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 137

³²⁵ Θυμίζει τον Ευριπίδειο Αίγισθο που πάντρεψε την Ηλέκτρα με ένα χωρικό.

³²⁶ Romm (2004) 154

πιστεύει εσφαλμένα ότι η προφητεία έχει πραγματοποιηθεί, εφόσον ο Κύρος είχε γίνει βασιλιάς κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού, και β. έγινε ο ίδιος θύμα της *άτης* και «τυφλωμένος κατά κάποιο τρόπο από τους θεούς» (1.127.2) τοποθέτησε τον Άρπαγο επικεφαλής του στρατού που έστειλε εναντίον του Κύρου, αφού πρώτα του είχε σερβίρει το κρέας του ίδιου του τού γιου, μια τιμωρία για την ανυπακοή του που επαναλαμβάνει το συμπόσιο του Θυέστη στις τραγικές του λεπτομέρειες, «με την πρόφαση μιας χαρούμενης γιορτής» (*Αισχ. Αγ.* 1595). Το παραπάνω τραγικό μοτίβο αναπτύσσεται με μια τυπική τραγική ειρωνεία.³²⁷

Τραγική ειρωνεία είναι που ο Άρπαγος αυταπατάται ότι θα μείνει ατιμώρητος που παράκουσε το βασιλιά του και θεώρησε ότι «ήταν σπουδαίο που ξέφυγε τόσο εύκολα» (119.1), αλλά έπειτα κάνει τη φοβερή ανακάλυψη ότι έφαγε τη σάρκα του γιου του. Αυτό θα μπορούσε να ενσωματωθεί σε μια σοφόκλεια τραγωδία. Το επεισόδιο κλείνει με διάλογο ανάμεσα στον Άρπαγο και στον Αστυάγη, ο οποίος υποδηλώνει ότι ο Άρπαγος υπήρξε εξίσου τυφλωμένος και ως προς τη δική του εκδίκηση: βοηθώντας τον Κύρο να γίνει βασιλιάς και να υποδουλώσει τους Μήδους, στάθηκε ιδιαίτερα ανόητος και άδικος: ανόητος, γιατί ενώ θα μπορούσε να είναι βασιλιάς ο ίδιος έδωσε την εξουσία σε κάποιον άλλο, και άδικος, γιατί οδήγησε τους Μήδους στη δουλεία (129.3). Βέβαια, ενώ τον Λάιο τον σκότωσε ο γιος του, το τέλος για τον Αστυάγη δεν είναι τραγικό: «ο Κύρος δεν τον έβλαψε και τον κράτησε κοντά του» (130.3).³²⁸

---

³²⁷ Βλ. Said στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 137, υποσημ. 36

³²⁸ Ο.π. 137

ΣΤ. ΒΙΒΛΙΟ ΙΙ (ΕΥΤΕΡΙΠΗ): Ο ΘΗΣΑΥΡΟΣ ΤΟΥ ΡΑΜΨΙΝΙΤΟΥ (ΙΙ 121-122)

Στο Β' βιβλίο (ΕΥΤΕΡΙΠΗ) των *Ιστοριών*, στον **Αιγυπτιακό λόγο**, διαβάζουμε ένα Ηροδότειο παραμύθι με φρικιαστικές σκηνές, που όμως τη φρικαλεότητά του την απαλύνει το ότι από τη φύση του, ως παραμύθι, λειτουργεί καταπραυντικά³²⁹. Πρόκειται για την ιστορία με το θησαυρό του Ραμψίνιτου. Η νουβέλα αυτή έχει στοιχεία παραμυθικά και ψυχογραφικά, αλλά η πλοκή της συνιστά μια τυπική περιπέτεια. Με κριτήριο την πλοκή του θέματος ο Μαρωνίτης εντοπίζει στο ηροδότειο έργο νουβέλες που η πλοκή τους παρουσιάζει τα χαρακτηριστικά της περιπέτειας: το ένα επεισόδιο διαδέχεται το άλλο και η όλη ιστορία προχωρεί προς τη λύση της με το ενδιαφέρον συγκεντρωμένο στο τι θα γίνει. Τυπικό παράδειγμα είναι και η συγκεκριμένη νουβέλα.³³⁰ Ανάλογη είναι και η με ελληνική προέλευση ιστορία του Πολυκράτη, στο ΙΙΙ 39-43 που ακολουθεί.

Κι εδώ, το υλικό του Ηροδότου ανήκει στον προφορικό πολιτισμό ιδιαίτερα της Εγγύς Ανατολής, αλιευμένο από τον κόσμο της λαϊκής παράδοσης και του θρύλου, όπου οι έξυπνοι κατεργάρηδες νικούν τους σπουδαίους και τους ισχυρούς. Η αντίστοιχη νουβέλα του ανώνυμου Αιγύπτιου κλέφτη που ξεπέρασε σε πανουργία τον Φαραώ Ραμψίνιτο [ΙΙ 121]³³¹ μας θυμίζει μεσαιωνικά γνωστά αραβικά παραμύθια του Αλί Μπαμπά.³³² Μεταγενέστερα αιγυπτιακά χειρόγραφα περιέχουν παρόμοιες διηγήσεις. Εξάλλου στις « χίλιες και μια νύχτες» βρίσκεται πανομοιότυπο το ίδιο παραμύθι, επιβίωση της λαϊκής παράδοσης. Απαριθμήθηκαν μάλιστα 28 παραλλαγές του ίδιου παραμυθίου από όλες τις περιοχές του κόσμου.³³³ Ο Άγγελος Βλάχος³³⁴ θεωρεί προφανές ότι ο Ηρόδοτος εξέλαβε ως πραγματικότητα ένα λαϊκό αιγυπτιακό παραμύθι. Βέβαια, η ηροδότεια αφήγηση είναι περίτεχνη και πυκνή σύνθεση μοτίβων λαϊκού παραμυθίου και τοποθετείται έντεχνα στα αιγυπτιακά συμφραζόμενα, όμως η έρευνα δε συμφωνεί σχετικά με την έκταση, την προέλευση και το χαρακτήρα του

³²⁹ Σπυρόπουλος (1998) 103

³³⁰ Μαρωνίτης (1964) 82

³³¹ Η μορφή του Ραμψίνιτου τον 5^ο αι. π.Χ. είχε καταστεί θρυλική, Βλ. Asheri – Lloyd (2010) 632

³³² Romm (2004) 154

³³³ Βλάχος (1989) 356 υποσημ.1

³³⁴ Ο.π. 356

αφηγηματικού υλικού που ανάγεται στην πρότυπη αιγυπτιακή αφήγηση.³³⁵ Μια άποψη που επικρατεί είναι ότι αυτό που διακρίνει αυτή την έκδοση από τα ελληνικά της παράλληλα ή προγόνους της είναι ότι εδώ αρκετές, ίσως αρχικά ανεξάρτητες, ιστορίες έχουν ενωθεί για να προκύψει μια μεγαλύτερη αλυσίδα.³³⁶

ΥΠΟΘΕΣΗ³³⁷

Στον Αιγύπτιο βασιλιά Ραμψίνιτο, που πρέπει να έζησε γύρω στο 1200 π.Χ., αποδίδει λοιπόν ο Ηρόδοτος μια αρκετά διασκεδαστική ιστορία. Ας τη δούμε:

Ο πάμπλουτος φαραώ Ραμψίνιτος,³³⁸ για να ασφαλίσει τους θησαυρούς του, αναθέτει την κατασκευή περικλειστού θησαυροφυλακείου σε έναν τεχνίτη, ο οποίος όμως πανέξυπνα φρόντισε να εξασφαλίσει εύκολη είσοδο, κατά τρόπο που, χωρίς να παραβιάζονται οι πύλες και χωρίς να αντιλαμβάνεται ο βασιλιάς τίποτε, να μπαίνοβγαίνει όποιος ξέρει το μυστικό, το οποίο και αποκαλύπτει, λίγο πριν πεθάνει, στους δυο γιους του. Αυτοί δεν αργούν να βάλουν μπρος την επιχείρηση κι ο Ραμψίνιτος, όταν αντιλαμβάνεται το ξάφρισμα των θησαυρών του, καταφεύγει στην κατασκευή ανθρωποπαγίδας, στην οποία πράγματι πιάνεται ο ένας από τους ληστές.³³⁹ Γι' αυτόν λοιπόν δεν υπήρχε καμιά σωτηρία και για να μην πάρει και τον αδελφό του στο λαιμό του τού ζήτησε να του κόψει το κεφάλι και να φύγει παίρνοντάς το μαζί του. Την άλλη μέρα ο Φαραώ είδε τον κλέφτη ακέφαλο στην παγίδα και την κλειδωνιά πάλι άθικτη. Πρόσταξε τότε και κρέμασαν το ακέφαλο κορμί ψηλά από το κάστρο κι έβαλε φύλακες με την εντολή, μόλις θα έβλεπαν κάποιον που θα έβαζε τα κλάματα αντικρίζοντας το πτώμα, να τον συλλάβουν. Όταν μαθεύτηκε αυτό στην πόλη, η χήρα του τεχνίτη και μητέρα των δύο ληστών, που δεν άντεχε να μένει ατιμωτικά άταφος ο γιος της, άρχισε να πιέζει τον άλλο να της φέρει το νεκρό κορμί του αδερφού του, αλλιώς θα πήγαινε η ίδια να τον καταγγείλει στο βασιλιά. Εκείνος πονηρός καθώς ήταν κατάφερε να ξεγελάσει με ένα δαιμόνιο τέχνασμα τους φρουρούς, να τους καλοπιάσει και να τους μεθύσει: φόρτωσε τα γαϊδούρια του με ασκιά με κρασί και πέρασε από το κάστρο. Φτάνοντας κοντά στους φρουρούς λύνει κρυφά τα ασκιά από κάτω κι έπειτα άρχισε να χτυπιέται ότι θα του

³³⁵ Asheri – Lloyd(2010) 632-635

³³⁶ Munson (1993) 27-44 στο <http://www.jstor.org/stable/295380> [Accessed: 23-01-2017 21:18]

³³⁷ Πρόλ. Κακριδή στο Μαρωνίτης (1964) 7-9

³³⁸ Σπυρόπουλος (1998) 181, σχόλ. 60: Ο Ραμψίνιτος ταυτίζεται με το φαραώ Ραμψή Γ (1183-1152 π.Χ.)

³³⁹ Ο.π. 103 και Μαρωνίτης (1964) 7-9

χυθεί όλο το κρασί, αφού δεν ήξερε σε ποιο ζώο να πρωτοτρέξει. Οι φύλακες βλέποντας το κρασί να χύνεται άδικα έτρεξαν κι άρχισαν να πίνουν. Ο κλέφτης στην αρχή έκανε το θυμωμένο κι έπειτα τους μέθυσε και τους «πότισε» όλο το κρασί του. Όταν αυτοί κοιμήθηκαν βαθιά, εκείνος τους ξύρισε από το ένα μάγουλο και ξεκρέμασε και κουβάλησε στη μάνα του το κορμί του αδερφού του. Ο Ραμψίνιτος, στην επιδίωξή του να τον πιάσει πάση θυσία, στήνει δεύτερη ανθρωποπαγίδα. Το πείσμα του δεν τον άφησε να ομολογήσει πως νικήθηκε. Αυτό που έκανε ο φαράώ ούτε ο Ηρόδοτος δεν μπορεί να πιστέψει: Πήρε την ίδια του την κόρη, την έβαλε σε ένα πορνείο με την εντολή να βάζει όποιον άντρα ερχόταν να κοιμηθεί μαζί της πρώτα να της διηγηθεί το πιο έξυπνο και το πιο ανόσιο έργο της ζωής του, μήπως μεταξύ αυτών των αντρών τύχαινε κάποιος να της μιλήσει για την κλοπή των βασιλικών θησαυρών. Όταν τα έμαθε αυτά ο κλέφτης κατάλαβε πως αυτόν είχε ως στόχο και θέλησε να δείξει ότι είναι πιο πονηρός και άξιος από όλους με το εξής τέχνασμα: έκοψε κάποιο βράδυ το χέρι από έναν νεκρό, το έκρυψε κάτω από τα ρούχα του κι όταν η βασιλοπούλα στο κακόφημο σπίτι τον ρώτησε αυτό που της είχε δασκαλέψει ο πατέρας της τής είπε πως το πιο ανόσιο έργο ήταν που έκοψε το κεφάλι του αδερφού του και το πιο έξυπνο που μέθυσε τους ανθρώπους του βασιλιά και έκλεψε το νεκρό. Μόλις αυτή πήγε να τον γραπώσει από το χέρι στο σκοτάδι, αυτός της πρόβαλε το νεκρό χέρι και άνοιξε την πόρτα κι έφυγε. Τότε ο φαράώ καταλαβε πως δεν μπορούσε να τα βγάλει πέρα με τον κλέφτη. Ανακοίνωσε λοιπόν σε όλη τη χώρα πως τον συγχωρεί και πως αν παρουσιαζόταν μπροστά του θα τον συγχωρούσε, θα του χάριζε τη ζωή και πολλά δώρα. Αυτός εμφανίστηκε μπροστά του γελαστός και άφοβος και επειδή ο Ραμψίνιτος του αναγνώρισε την εξυπνάδα και την τόλμη τού έδωσε την κόρη του για γυναίκα.³⁴⁰

ΣΧΟΛΙΑ

βουλόμενον δὲ αὐτὸν ...καὶ ὑπὸ δύο ἀνδρῶν καὶ ὑπὸ ἑνός: Από εδώ και σε ολόκληρο το επεισόδιο ο Ηρόδοτος στρέφεται στην απόδοση των λεπτομερειών με σκοπό την ακριβή και αληθοφανή αφήγηση της ιστορίας. Το στοιχείο του πέτρινου δώματος, κάπως αταίριαστο σε ένα αιγυπτιακό παλάτι, μάλλον αντλεί από τις λίθινες

---

³⁴⁰ Σπυρόπουλος (1998) 103 και Μαρωνίτης (1964) 7-9

κρύπτες που ασφαλιζόνταν με ογκόλιθους και είναι γνωστές από τους αιγυπτιακούς ναούς.³⁴¹

ὡς δὲ αὐτῷ καὶ δις καὶ τρὶς ἀνοίξαντι: τυπικός αριθμός 3 στον Ηρόδοτο.

τὴν θυγατέρα τὴν ἑωυτοῦ κατίσαι ἐπ' οἰκῆματος: το μοτίβο του πατέρα που εκδίδει την κόρη του.

ὡς δὲ καὶ ταῦτα ἐς τὸν βασιλέα ἀνηνείχθη, ἐκπεπληῆχθαι μὲν ἐπὶ τῇ πολυφροσύνῃ τε καὶ τόλμῃ τοῦ ἀνθρώπου, ...ὡς πλεῖστα ἐπισταμένῳ ἀνθρώπων: Επίσης οι ανάλογες μεταβολές της τύχης ανήκουν στο απόθεμα μοτίβων των λαϊκών παραδόσεων.

μετὰ δὲ ταῦτα ἔλεγον τοῦτον τὸν βασιλέα ζῶν καταβῆναι κάτω ἐς τὸν οἶ "Ἕλληνες Ἄιδην νομίζουσι εἶναι: Στο μύθο και στο λαϊκό παραμύθι συναρτώνται συχνά πλούτη και Κάτω Κόσμος. Επίσης συναντάμε συχνά προνόμια που κερδίζονται ως έπαθλο ενός παιχνιδιού.³⁴²

ΜΟΤΙΒΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΟΥ

Ο Ηρόδοτος πιστός στο προοίμιό του κρίνει *θωμαστόν [θωμάσαι]* αυτόν τον μεγάλο πλούτο, τον οποίο και αναφέρει πρώτα, έπειτα την κατασκευή της οικοδομής και την απάτη του κτίστη, ώστε τα παιδιά του να γίνουν *ταμίαι τῶν βασιλέος χρημάτων*.³⁴³ Ο ιστορικός θεωρεί *θωμαστά* τη διάρρηξη του θησαυρού, το θάνατο ενός από τους δύο αδελφούς, το κρέμασμα του ακέφαλου σώματος και την κλοπή του έπειτα από τον άλλο αδελφό, την έκθεση της κόρης του βασιλιά και την τελική απόδραση του κλέφτη, αν και αμφιβάλλει για τα δυο τελευταία. Η ιστορία δίνει έμφαση στην *πολυτροπήν* (2.121 ε 3) και την *πολυφροσύνην* του δράστη (ζ 1), πράγμα που θυμίζει τον πολυμήχανο Οδυσσέα. Η κάθοδος του Ραμψίνιτου στον Άδη(2.122.1) θυμίζει το ανάλογο με τον Οδυσσέα(*Νέκυια*).³⁴⁴

Το κεντρικό μοτίβο/θέμα αυτής της ιστορίας είναι γνωστό σε διάφορες παραλλαγές, με αναλλοίωτο όμως το κεντρικό θέμα: ο έξυπνος κλέφτης που ξέρει να μπαίνει κρυφά και να κλέβει τα πλούτη του παλατιού κι έπειτα, όταν ο σύντροφός του πιάνεται στην παγίδα, του κόβει το κεφάλι και στο τέλος κλέβει το σώμα του

³⁴¹ Asheri -Lloyd (2010)632-635

³⁴² Ο.π.

³⁴³ Περυσινάκης (1998) 49

³⁴⁴ Ο.π. 50

συντρόφου του μεθώντας τους φύλακες. Στη συγκεκριμένη νουβέλα διακρίνουμε στοιχεία παραμυθιού: την ανωνυμία των ηρώων (του τεχνίτη, των γιων και της βασιλοπούλας) έξω από τόπο και χρόνο. Μόνο ο βασιλιάς έχει όνομα, αφού, όπως θεωρεί ο Κακριδής, οι Αιγύπτιοι απέδωσαν στον αρχικά ανώνυμο βασιλιά του παραμυθιού το όνομα του μυθικού βασιλιά τους Ραμψίνιτου, ενώ σε πιο παλιά χρόνια ούτε ο βασιλιάς στο παραμύθι θα είχε όνομα³⁴⁵.

Ο Ηρόδοτος αναφέρει την ικανότητα του Ραμψίνιτου να υπερβαίνει τα φυσιολογικά όρια της ανθρώπινης δράσης (II.122), αφού, όπως επισημαίνει, πράγματι οι θεοί στην Αίγυπτο μπορούν να επικοινωνούν με το βασιλιά-φαραώ μέσω χρησμών και ονείρων. Πρόκειται για την αιγυπτιακή ιδεολογία του θεϊκού βασιλέα.³⁴⁶

Όμως ο Ηρόδοτος προχωρά πιο πέρα από την καταγραφή του Αιγυπτιακού ιστορικού πλαισίου: προσδίδει στους αιγύπτιους βασιλείς χαρακτήρα και κίνητρα και ηθογραφεί τον Ραμψίνιτο: τον χαρακτηρίζει κάποια δολιότητα αλλά και μεγαλοψυχία, χωρίς να μπορούμε να ξέρουμε αν αυτά τα χαρακτηριστικά προέρχονται από τους αιγύπτιους πληροφοριοδότες ή αν τα εισήγαγε ο ίδιος ο ιστορικός για λόγους αφηγηματικού εξοπλισμού.³⁴⁷

Κι εδώ τα πρόσωπα που πράττουν είναι τρία (Φαραώ-κατεργάρης κλέφτης-βασιλοπούλα), αλλά στην περιπέτεια που προωθεί την πλοκή διευρύνονται με τον τεχνίτη/πατέρα, τον ακέφαλο κλέφτη/αδερφό, τη μητέρα των κλεφτών και τους φρουρούς.

ΑΓΩΝ ΕΥΦΥΪΑΣ

Ένα ζήτημα που τίθεται στη νουβέλα είναι η εξισορρόπηση κερδών και απωλειών μεταξύ του κραταιού βασιλιά και του παμπόνηρου κατεργάρη. Η σταδιοδρομία του κλέφτη χτίζεται με μια σειρά συμβιβασμών μεταξύ κερδών και απωλειών: πρέπει πάντα κάτι να δίνει για να παίρνει. Δηλ. κλέβει μέρος του θησαυρού, αλλά πρέπει να εγκαταλείψει τον αδελφό του, παρόλο που ο ίδιος κρατά το κεφάλι του αδελφού του, που του επιτρέπει να σώσει τον εαυτό του και αργότερα αυτός καταφέρνει να κλέψει το σώμα του αδελφού του σπαταλώντας και δίνοντας μια μεγάλη ποσότητα κρασιού. Ακολούθως ο κλέφτης καταφέρνει να σώσει κάτι πολύτιμο (τον ίδιο), ενώ δίνει κάτι

---

³⁴⁵ Βλ. Μαρωνίτης (1964) 7 -9

³⁴⁶ Lloyd στο Bakker-de Jong- Wees (2007)395

³⁴⁷ Ο.π. 392

άνευ αξίας (το ακρωτηριασμένο άκρο που λαμβάνεται από έναν άγνωστο άνδρα ήδη νεκρό), σε αντίθεση με την προηγούμενη απόδρασή του, που επετεύχθη με το υψηλό κόστος του να αφήσει πίσω το ακρωτηριασμένο σώμα του αδελφού του, τον οποίο έπρεπε να σκοτώσει. Αντίθετα, για την πλευρά που χάνει, μια παρόμοια εναλλαγή του κέρδους και της εγκατάλειψης/απώλειας ακολουθεί καμπύλη φθίνουσα: ο βασιλιάς χτίζει ένα θάλαμο από πέτρα, προκειμένου να διατηρήσει το θησαυρό του, αλλά αναγκάζεται να στερηθεί μέρος αυτού. Ο ίδιος θέτει μια παγίδα και πιάνει έναν από τους κλέφτες, αλλά μόνο ως ένα ακέφαλο πτώμα, το οποίο του δίνει μια δεύτερη φθηνή παγίδα, αλλά τα οποία θα πρέπει στη συνέχεια να παραδώσει. Η εξώθηση από το βασιλιά σε πορνεία της δικής του κόρης αντιπροσωπεύει την τελευταία και υψηλότερη δαπάνη του για χάρη του κέρδους και τονίζεται ακόμα πιο έντονα.

Η βασιλική πορνεία της κόρης του αντιστοιχεί στην πραγματικότητα σε μια σκανδαλώδη και απίστευτη αφηγηματική στιγμή, όταν οι δύο αντίπαλοι, και λεξιλογικά αντίθετα (βασιλεύς-κλέφτης), άρχισαν να γίνονται ένα. Όπως όταν ο κλέφτης αποκεφάλισε τον αδελφό του, οι δεσμοί αίματος εδώ διαπραγματεύονται από το βασιλιά με σκοπό την απόκτηση κάτι άλλου και ο βασιλιάς εξωφρενικά αποδέχεται τον αγώνα της εξυπνάδας/πνεύματος σύμφωνα με τους όρους του κλέφτη: για να είναι ισότιμος με τον κλέφτη στη σοφία, ο βασιλιάς πρέπει να είναι επίσης ανόσιος στον ίδιο βαθμό, όπως κι ο κλέφτης. Αυτή η εξίσωση βασιλιά- κλέφτη με βάση το εξωφρενικό μείγμα εξυπνάδας και ασέβειας ανοίγει το δρόμο για την τελική συμφωνία και συμβόλαιο συγγένειας γάμου μεταξύ των δύο. Ακριβώς όπως ο βασιλιάς γίνεται ισοδύναμος με τον κλέφτη, έτσι κι ο κλέφτης γίνεται «βασιλικός»: παντρεύεται την κόρη του βασιλιά και επαινείται ως εκείνος που ξέρει τα περισσότερα μεταξύ των ανδρών. Εξισώνεται με το αξίωμα του βασιλιά.³⁴⁸

Η ιστορία αυτού του αγώνα σοφίας/εξυπνάδας συμβάλλει ειρωνικά στην εξερεύνηση δύο θεμάτων μεγάλης σημασίας για τον Ηρόδοτο. Το πρώτο είναι αυτό της δυνατότητας της σύγκλισης των αντιθέτων (π.χ. Έλληνες και βάρβαροι), η οποία περιλαμβάνει το στενότερο ζήτημα του κατά πόσον ένας βασιλιάς είναι ουσιαστικά διαφορετικός ή ουσιαστικά παρόμοιος με άλλα ανθρώπινα όντα. Το δεύτερο είναι το ζήτημα του κατά πόσον η σοφία πρέπει να είναι μια ηθική ή ανήθικη αρετή.³⁴⁹

³⁴⁸ Munson(1993) 27-44: <http://www.jstor.org/stable/295380> Accessed: 23-01-2017 21:18

³⁴⁹ Ο. π. 27-44

Z. ΒΙΒΛΙΟ ΙΙΙ (ΘΑΛΕΙΑ)

Στο Γ' βιβλίο (ΘΑΛΕΙΑ) ο Μαρωνίτης διακρίνει νουβέλες με ελληνική προέλευση του θέματος, όπως η ιστορία του Πολυκράτη στο ΙΙΙ 39-43 και 120-125 και αυτή του Περίανδρου και Λυκόφρονα στο ΙΙΙ 50-53, αλλά και ανατολίτικη, όπως: Το τέλος του Καμβύση στο ΙΙΙ 64-66, η ιστορία του Πρηξάσπη στο ΙΙΙ 74 και η ιστορία του Δημοκήδη στο ΙΙΙ 129 κ.ε. Ας τις γνωρίσουμε:

1. Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΥΚΡΑΤΗ (ΙΙΙ 39-43, ΙΙΙ 120-125)

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Ο συγχρονισμός της εκστρατείας του Καμβύση στην Αίγυπτο με αυτήν των Σπαρτιατών προς βοήθεια των εξορίστων της Σάμου εναντίον του τυράννου Πολυκράτη προσφέρει στον Ηρόδοτο την ευκαιρία για μια παρέκβαση για τη Σάμο. Η παρέκβαση εισάγεται με το περίφημο επεισόδιο της διάλυσης της συμμαχίας Πολυκράτη και Αιγύπτου βασιλιά Άμαση που συνδέονται με στενή φιλία.³⁵⁰ Ο Ηρόδοτος δεν ενδιαφέρεται ιδιαίτερα για τις χρονολογίες αυτές καθαυτές, αλλά κυρίως για τις χρονολογικές σχέσεις, όταν αυτές τον βοηθούν να ερμηνεύσει τα γεγονότα, οπότε η χρονική σύμπτωση είναι ίσως ένας τρόπος με τον οποίο εισάγει στο έργο του υλικό, που διαφορετικά δε θα υπήρχε στο συγκεκριμένο σημείο της εξιστόρησής του, υποδεικνύοντας κατ' αυτόν τον τρόπο στον αναγνώστη ένα ερμηνευτικό πλαίσιο.³⁵¹ Τέτοιο εύστοχο παράδειγμα θεωρείται η ηροδότεια αναφορά στον Πολυκράτη. Επιπρόσθετα, ο θάνατος του Πολυκράτη (3.120.1) συσχετίζεται με το θάνατο του Καμβύση. Θεωρείται λοιπόν πως ο Ηρόδοτος ενδιαφέρεται για τη σειρά των γεγονότων μόνο διότι αυτή η σειρά σχετίζεται στενά με την αιτιότητα. Δηλ. γεγονότα της πρώιμης ελληνικής ιστορίας εξιστορούνται βασικά για να επεξηγήσουν τα μεταγενέστερα γεγονότα.³⁵² Μάλιστα, ο αναγνώστης αισθάνεται συχνά αμήχανος μπροστά στις αλλεπαλληλίες ή στις συγχρονίες που επισημαίνει ο ιστορικός, καθώς

---

³⁵⁰ Montanari (2010) 502

³⁵¹ Osborne στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 458-459

³⁵² Ο.π. 459

δεν είναι σαφές αν πρόκειται για μια αιτιακή ακολουθία ή για ένα παράλληλο δομικό σχήμα.³⁵³

Ο λόγος του ιστορικού ενισχύεται από σκόπιμους συσχετισμούς-αναλογίες που συμβαίνουν κατά τον ίδιο χρόνο:³⁵⁴ Όπως ο Καμβύσης έτσι και ο Πολυκράτης σκοτώνει έναν από τους αδελφούς του (III, 39)³⁵⁵. η βία είναι εξίσου τυφλή και στις δύο περιπτώσεις (και στο III,35).³⁵⁶ Ο Πολυκράτης βοηθά τον Καμβύση στην εκστρατεία του εναντίον της Αιγύπτου στέλνοντάς του σαράντα τριήρεις (III,44). Η δίψα του για εξουσία δίνει το έναυσμα για έναν καταγιγισμό αντιδράσεων και συνεπειών, διπλωματικών και στρατιωτικών· Σάμιοι, Λακεδαιμόνιοι, Κορίνθιοι και Κερκυραίοι γίνονται οι πρωταγωνιστές μιας σειράς αδικοπραγιών και μνησικάκων πράξεων που διαρθρώνονται κατά το σχήμα «ύβρις-τίσις». Η παραφροσύνη του Πολυκράτη έχει μία ακόμη έμμεση συνέπεια: την ιστορία του Περιάνδρου, που οργανώνεται όπως κι εκείνη του Σάμιου τυράννου ως παραμύθι.³⁵⁷

ΣΑΜΙΑΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Η εξιστόρηση του τέλους του Καμβύση αναβάλλεται και μεσολαβούν εικοσιένα κεφάλαια για τη Σάμο, κυρίως για την εκστρατεία των Λακεδαιμονίων εναντίον της. Η τεχνική αυτού του μέρους είναι πολύπλοκη αλλά ωραιότατη, ενώ η διήγηση κλιμακώνεται με παράλληλα επίπεδα δράσης: η περίφημη νουβέλα με το δαχτυλίδι ανοίγει την όλη διήγηση προαναγγέλλοντας το άτυχο τέλος του Σαμίου τυράννου (III κεφ. 120-125). Ακολουθούν οι λόγοι της εκστρατείας των Λακεδαιμονίων εναντίον της Σάμου, στην οποία βοηθούν και οι Κορίνθιοι. Αναζητώντας την έχθρα Κορινθίων-Σαμίων, έμμεσα διερευνάται η υπάρχουσα έχθρα Κορινθίων – Κερκυραίων.³⁵⁸

³⁵³ Ο.π. 460

³⁵⁴ Η γενική απόλυτη *Καμβύσεω δὲ ἐπ' Αἴγυπτον στρατευομένου* της αρχής του κεφ. 39, η οποία διασφαλίζει τη μετάβαση από τα περσικά στα ελληνικά πράγματα, αποδίδει με μεγάλη επιτυχία αυτή τη συγχρονία. Βλ. σημ. 102 στο *ΗΡΟΔΟΤΟΣ* (2004) 465

³⁵⁵ F. Hartog, “ *Le miroir d' Herodote*, 330: «Ο βασιλιάς και ο τύραννος πηγαίνουν μαζί. Ο ένας παίρνει τη θέση του άλλου μπροστά στον καθρέφτη: ο τύραννος είναι ο καθρέφτης του βασιλιά, όπως ακριβώς ο βασιλιάς είναι ο καθρέφτης του τυράννου [...]. Στο σημείο όπου οι δύο εικόνες συμπίπτουν, κατασκευάζεται η αναπαράσταση της δεσποτικής εξουσίας». Πρόκειται για εγκλιβατισμούς στην αφήγηση. Βλ. σημ. 103 στο *ΗΡΟΔΟΤΟΣ* (2004) 465

³⁵⁶ Βλ. και σημ.105 στο *ΗΡΟΔΟΤΟΣ* (2004) 465

³⁵⁷ Payen στο *ΗΡΟΔΟΤΟΣ* (2004) 451

³⁵⁸ Μαρωνίτης (1964) 51

Στα κεφάλαια III 39 & III 44 περιέχονται **Ιστορικά Στοιχεία**: Ο τρόπος ανάληψης εξουσίας από τον Πολυκράτη, η αύξηση της δύναμής του, η δημιουργία στόλου και οι ληστρικές επιδρομές στο Αιγαίο, οι συμμαχίες εναντίον του αλλά και οι συμμαχίες του ίδιου, η εκστρατεία του Καμβύση εναντίον της Αιγύπτου και η αποστολή των πολιτικών του αντιπάλων σ' αυτήν προκειμένου να εξοντωθούν και η εκστρατεία των Λακεδαιμονίων εναντίον της Σάμου και η αποτυχία τους.

Τα *Σαμιακά* παρουσιάζονται στις *Ιστορίες* ως τρεις ημιανεξάρτητοι *λόγοι*: ο πόλεμος της Σπάρτης εναντίον της Σάμου (3.39-60), η δολοφονία του Πολυκράτη από τον Οροίτη (120-125) και η κατάληψη της Σάμου από τους Πέρσες (3.139-149). Η πρώτη διείσδυση των Περσών στην Ελλάδα υπό την ηγεσία του Δημοκίδη (3.138,4) αιτιολογείται σε δύο ενότητες, στις οποίες ανήκει και η περίφημη ιστορία με το δαχτυλίδι του Πολυκράτη.³⁵⁹

III, 40-43:**Νουβέλα**:Το δαχτυλίδι του Πολυκράτη.

III, 50-53:**Νουβέλα**:Ο Περίανδρος και οι γιοι του

Οι δύο νουβέλες (III, 40-43 και III, 50-53) εναλλάσσονται με τις ιστορικές αναφορές στην έκρυθμη κατάσταση στην οποία περιέρχονται οι Έλληνες, ακολουθώντας το παράδειγμα των δύο τυράννων. Η συμπεριφορά του Άμαση προς τον Πολυκράτη (III, 43) και ο φόνος του Λυκόφρονα, γιου του Περίανδρου (III 53) από τους Κερκυραίους δείχνουν με δυο διαφορετικές εκδοχές ότι είναι αδύνατη η διαφυγή από τον παραλογισμό των τακτικών που ακολουθούν οι τύραννοι.³⁶⁰

Ο Lloyd πιστεύει ότι μέσω της αιγυπτιακής ιστορίας ιδιαίτερα στο II βιβλίο ο ιστορικός φωτίζει και επιβεβαιώνει τις θεμελιώδεις ελληνικές ηθικές αντιλήψεις για τον κόσμο. Βάση της αφήγησης είναι μια συμμαχία ανάμεσα στον Πολυκράτη και στον Άμαση για στρατηγικούς λόγους ενόψει της αυξανόμενης περσικής απειλής. Αυτή η συμμαχία λήγει πιθανότατα με πρωτοβουλία του Άμαση και ίσως επειδή ο Πολυκράτης παύει κάποια στιγμή να αποτελεί πλεονέκτημα και μετατρέπεται σε βάρος. Ο Ηρόδοτος εκμεταλλεύεται την ιστορία και τη συνδυάζει με υλικό από διάφορους θρύλους για να δημιουργήσει μια «νουβέλα», μια λογοτεχνική φόρμα.³⁶¹

³⁵⁹ Immerwahr στο *ΗΡΟΔΟΤΟΣ* (2004) 69-70

³⁶⁰ Payen στο *ΗΡΟΔΟΤΟΣ* (2004) 450

³⁶¹ Lloyd στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 395

Ο Ηρόδοτος αιτιολογεί επίσης αυτή την αναφορά του στη Σάμο εν μέρει λόγω των μηχανικών της επιτευγμάτων αλλά και του παρέχεται η ευκαιρία να παρουσιάσει την απολυταρχία εν δράσει³⁶² με μια ελεύθερη λογοτεχνική δημιουργία.

Κι εδώ, ως προς την πλοκή του θέματος, διακρίνουμε τον παραμυθικό πυρήνα³⁶³ που προδίδει τη λαϊκή προέλευση της νουβέλας. Ο σχετικός μύθος θα πρέπει να ήταν ευρύτατα διαδεδομένος στην Ελλάδα και στην Ανατολή με κεντρικό πυρήνα την ανεύρεση κάποιου χαμένου αντικειμένου στην κοιλιά ενός ψαριού. Το ίδιο μοτίβο συναντάμε ακόμα και σήμερα σε νεοελληνικά παραμύθια.³⁶⁴

ΥΠΟΘΕΣΗ (III 39-43)³⁶⁵

Ο Πολυκράτης κυβέρνησε³⁶⁶ το δεύτερο μισό του 6ου αι. π.Χ. Αρχικά συγκυβέρνησε με τους αδελφούς του, Παντάγνωτο και Συλοσώντα. Αργότερα όμως τους εξόντωσε. Έφτιαξε ισχυρό στόλο και λεηλατούσε τα νησιά του Αιγαίου. Έκανε πολλά σπουδαία έργα, όπως το «Ευπαλίνειο όρυγμα» που ύδρευε την πόλη και το Ηραϊόν, τον μεγαλύτερο ελληνικό ναό που είχε δει ο Ηρόδοτος. Δημιούργησε συμμαχίες, όπως με τον τύραννο της Νάξου, Λύγδαμη, και με τον φαραώ της Αιγύπτου, Άμαση.³⁶⁷ Εξόντωνε ή εξόριζε τους πολιτικούς του αντιπάλους (π.χ. κάποιους τους έστειλε ως βοήθεια στον Καμβύση, τον Πέρση βασιλιά, στην εκστρατεία του κατά της Αιγύπτου, ζητώντας του να βρει τρόπο να τους ξεφορτωθεί). Ο Άμασις (φαραώ), σύμμαχος και φίλος του Πολυκράτη, σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, βλέποντας την μεγάλη τύχη του, τον συμβούλεψε να ξεφορτωθεί το πολυτιμότερο από τα υπάρχοντά του, που αν το έχανε θα του προκαλούσε μεγάλη στενοχώρια, για να μην θυμώσει τους θεούς, αφού όλες αυτές οι επιτυχίες και η ευτυχία δεν είναι καλό σημάδι. Ο Πολυκράτης άκουσε αμέσως τη συμβουλή του φίλου του και έπραξε όπως ακριβώς του είχε γράψει. Ψάχνοντας λοιπόν ανάμεσα στην περιουσία του,

³⁶² Osborne στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 470

³⁶³ Μαρωνίτης (1964) 82

³⁶⁴ Παπαρίζου (1980) 87

³⁶⁵ Βλ. Ζενάκος (1992) και Μαρωνίτης (2009) 88-107

³⁶⁶ Είναι πιθανό να ανέτρεψε την κυβερνώσα ολιγαρχία στη Σάμο και να κατέλαβε την εξουσία γύρω στο 532 π.Χ. Βλ. Ζενάκος (1992) 375 σχόλ.39

³⁶⁷ Ο Άμασις είχε επιδιώξει να προστατεύσει την Αίγυπτο σχηματίζοντας ομοσπονδία ναυτικών κρατών, αλλά λόγω της αποστασίας της Κύπρου και της υποταγής της Φοινίκης στους Πέρσες η ισορροπία δυνάμεων μετεβλήθη και ο Πολυκράτης πήγε με το μέρος του ισχυρότερου. Ο Ηρόδοτος δεν αναφέρει τους πραγματικούς λόγους της πολιτικής του Πολυκράτη και δεν αναφέρει την προδοσία της Σάμου. Ο.π. 375 σχόλ.39

βρήκε πως γι'αυτόν πολυτιμότερο ήταν ένα δαχτυλίδι.³⁶⁸ Το πήρε και το έριξε στο πέλαγος, να χαθεί. Πράγματι, γυρνώντας στο σπίτι του, ένιωθε βαθύτατα δυστυχισμένος. Ύστερα από μέρες, τον επισκέφτηκε ένας ψαράς ο οποίος είχε πιάσει ένα μεγάλο ψάρι και θεώρησε χρέος και τιμή του να το δωρίσει στον βασιλιά. Οι υπηρέτες του Πολυκράτη, καθαρίζοντάς το, ανακάλυψαν στην κοιλιά του το δαχτυλίδι που είχε πετάξει ο τύραννος στη θάλασσα και του το επέστρεψαν. Τότε ο Πολυκράτης, θεωρώντας το συμβάν αυτό θείο θέλημα, έγραψε του Άμαση πώς είχε η ιστορία. Κι ο Άμασις διέλυσε τη φιλία του με τον Πολυκράτη, κατανοώντας πως είναι αδύνατον άνθρωπος να γλιτώσει άνθρωπο από ό,τι πρόκειται να του συμβεί και σίγουρος πια πως το τέλος του Πολυκράτη δεν διαγραφόταν ευόιωνα, όπως και έγινε. Ο Άμασης έπραξε με αυτόν τον τρόπο, προκειμένου η επικείμενη συμφορά του Πολυκράτη να μην χτυπήσει και τη δική του πόρτα. Το πιο πιθανό όμως είναι η συμμαχία να διαλύθηκε, επειδή ο Πολυκράτης είχε στείλει βοήθεια στον Καμβύση, όταν αυτός επιτέθηκε στην Αίγυπτο. Οι Σάμιοι στράφηκαν τελικά εναντίον του βοηθούμενοι από Σπαρτιάτες και Κορίνθιους, αλλά απέτυχαν.

Το τραγικό τέλος του Πολυκράτη (κεφ. ΙΙΙ 120-125): Δολοφονήθηκε το 522 π.Χ. από τον Οροίτη, εξαιτίας της απληστίας του: αυτός του διαμήνυσε ότι η δική του περιουσία κινδύνευε από τον βασιλιά της Περσίας και τον κάλεσε στις Σάρδεις για βοήθεια στη φυγάδευση του θησαυρού του, υποσχόμενος στον Πολυκράτη τα μισά. Ο Σάμιος τύραννος, ενώ σε άλλες περιπτώσεις ήταν πολύ καχύποπτος, θαμπώθηκε από το χρυσάφι που του υποσχόταν και έπεσε στην παγίδα. Μη δίνοντας σημασία στα μαντεία, στις συμβουλές των φίλων του και στην κόρη του, η οποία είχε δει όνειρο που προμήνυε το θάνατο του πατέρα της και τον απέτρεπαν για το ταξίδι, εκείνος πήγε ο ίδιος στις Σάρδεις. Εκεί όμως ο Οροίτης τον συνέλαβε και έβαλε να τον σκοτώσουν με φρικτό τρόπο και σταύρωσε το πτώμα του³⁶⁹. Ο Ηρόδοτος υποστηρίζει πως ο Οροίτης ήθελε πάση θυσία να συντρίψει τον Πολυκράτη για τις φιλοδοξίες του για απόλυτη κυριαρχία σε στεριά και σε θάλασσα.³⁷⁰

³⁶⁸ Ο μύθος για το δαχτυλίδι του Πολυκράτη θυμίζει ένα παλιό μοτίβο, την ανεύρεση κάποιου χαμένου αντικειμένου στην κοιλιά του ψαριού, αλλά στο σημείο που σχετίζεται με τον Πολυκράτη ήταν πρόσφατη προσθήκη. Το ριζίμο δαχτυλιδιού στη θάλασσα ήταν συμβολικό για τη θαλασσοκρατία και η ανεύρεσή του ήταν μοιραία για τον κυρίαρχο των θαλασσών. Βλ. Bury (1999) 53

³⁶⁹ Παπαρίζου (1980) 83 και Μαρωνίτης (2009) 88-107

³⁷⁰ Η ιδέα της θαλασσοκρατίας ήταν διάχυτη κατά τον 5^ο αι., με τον Θεμιστοκλή να αποκαλύπτει τις δυνατότητές της και τον Κίμωνα και τον Περικλή να τις αντιλαμβάνονται. Βλ. Ζενάκος (1992) 393 σχόλ. 122

ΣΧΟΛΙΑ³⁷¹

Πολυκράτης: καταγόταν από αριστοκρατική οικογένεια· η άνοδός του στην εξουσία ήταν αιματηρή και η διακυβέρνησή του (531- 522 π.Χ.) τυραννική, αλλά έκανε τη Σάμο μεγάλη οικονομική και στρατιωτική δύναμη. Ο Ευσέβιος τοποθετεί την ανάληψη της τυραννίας από τον Πολυκράτη το 532 π. Χ.³⁷² Θέλησε να ανακόψει τον περσικό επεκτατισμό με συμμαχίες, αλλά απέτυχε. Ο Ηρόδοτος επικρίνει την τυραννική διοίκησή του και αναφέρεται επαινετικά στα θαυμαστά για την εποχή του έργα με τα οποία κόσμησε τη Σάμο (το υδραγωγείο με τη σήραγγα, το ναό της Ήρας και τον μώλο του λιμανιού).

Ο Διόδωρος (I 16) λέει ότι ο Πολυκράτης είχε δολοφονήσει κάποιους Λυδίους για να αποκτήσει τα πλούτη τους.³⁷³

Ο Ηρόδοτος, διαποτισμένος από το Ιωνικό πνεύμα, θεωρεί τον Πολυκράτη πιο μεγαλοπρεπή ακόμα και από τον Πεισίστρατο, όπως πιστεύει και ότι οι πιο μεγαλοπρεπείς Ελληνικοί ναοί είναι εκείνοι της Σάμου και της Εφέσου.³⁷⁴

Άμασης: βασιλιάς της Αιγύπτου (570- 526 π.Χ.), τον οποίο ο Ηρόδοτος χαρακτηρίζει φιλέλληνα, καθώς έδωσε στους Έλληνες για μόνιμη εγκατάσταση την πόλη Ναύκρατη, στο Δέλτα του Νείλου. Δημιούργησε συμμαχία ναυτικών δυνάμεων, για να αντιμετωπίσει τους Πέρσες, αλλά διαλύθηκε γρήγορα.

τοῦτο ἀπόβαλε οὕτω ...: το μοτίβο του χαμένου θησαυρού και της εύρεσής του είναι διαδεδομένο σε παραμύθια που συναντάμε σε πολλούς λαούς.

Η προσφορά του φτωχού αλιέα που θεώρησε δίκαιο (*οὐκ ἐδικαίωσα*) να προσφέρει το μεγάλο ψάρι στον Πολυκράτη(3.42.2). Το δώρο αυτό περιέχει βέβαια παραμυθικό στοιχείο και υπηρετεί το θέμα του δακτυλιδιού του Πολυκράτη.³⁷⁵

αὐτὸς ἀγλήσειε τὴν ψυχὴν......: στην πραγματικότητα τη συνθήκη φιλίας διέλυσε το 525 π.Χ. ο Πολυκράτης, όταν έμαθε για την εκστρατεία του Καμβύση στην Αίγυπτο

³⁷¹ Φιλολογική ομάδα Κάκτου (1994) 250 και στο http://users.sch.gr/ipap/herodotos/Herodotos_07.htm

³⁷² Ο.π. 241 σχόλ. 30

³⁷³ Οπ. 250 σχόλ. 97

³⁷⁴ Ζενάκος (1992) 393 , Φιλολογική Ομάδα Κάκτου (1994) 250, σχόλ.102

³⁷⁵ Περυσινάκης (1998) 86, υποσημ. 1

και προτίμησε να ταχθεί με το μέρος του ισχυρού, όπως καταλαβαίνουμε από το επόμενο κεφάλαιο. Μεταξύ Πολυκράτη-Άμαση δεν υπήρχε, κατά συνέπεια, φιλία· συμάχησαν, όταν το επέβαλε το συμφέρον τους και ο ένας διέλυσε τη συμμαχία, όταν νόμιζε ότι δεν τον ωφελούσε.

ΤΟ ΑΝΑΠΟΦΕΥΚΤΟ ΤΗΣ ΜΟΙΡΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΗΘΟΣ ΤΟΥ ΤΥΡΑΝΝΟΥ

Ανθρωποκεντρικός ο χαρακτήρας της συγκεκριμένης νουβέλας, με πρωταγωνιστή τον Έλληνα τύραννο, που η τραγική του μοίρα σημαδεύτηκε αποφασιστικά από το πάθος του για την εξουσία. Ο φθόνος του θείου και το σχήμα ύβρις-νέμεσις κυριαρχούν ως εξηγητική αρχή στην ιστορία του Πολυκράτη. Στο κεφάλαιο 39 τα ιστορικά γεγονότα που συνδέονται (έμμεσα ή άμεσα) με τον Πολυκράτη και ο τρόπος με τον οποίο γίνεται απόλυτος κυρίαρχος αποκαλύπτουν την εύνοια της τύχης του τυράννου, μιας «τύχης» που υποδηλώνει την ύβρη που διαπράττει ο τύραννος, καθώς μεταφράζεται σε εξουσία κατακτημένη με βία, φόνους και λεηλασίες. Έτσι στο κεφ. 40, η «προειδοποίηση» έρχεται σαν φυσικό επακόλουθο: ο Άμασης, σε ρόλο «σοφού συμβούλου», «τραγικού προειδοποιητή», προσπαθεί να αφυπνίσει τον Πολυκράτη - αν και δεν μιλάει για ύβρη στο γράμμα του, μόνο για εύνοια της τύχης και φθόνο των θεών.³⁷⁶

Η ζωή του Πολυκράτη διαγράφει μια τροχιά από την ευτυχία στη δυστυχία και μας θυμίζει τις αντιλήψεις που έχει εκφράσει ο ιστορικός ήδη στο προοίμιο. Ιστορίες ανόδου και πτώσης-είναι η συνηθέστερη αφηγηματική δομή των *Ιστοριών*: πώς η απότομη συσσώρευση πλούτου οδηγεί έμμεσα ή άμεσα στην καταστροφή. Μια εκτενέστερη εκδοχή της ίδιας δομής είναι η παρούσα ιστορία της ανόδου(3.39-43) και της πτώσης του Πολυκράτη (3. 120-5), οι δυο φάσεις της οποίας παρατίθενται χωριστά, έτσι ώστε να τονιστεί η αντίθεση, ενώ το βάρος και στα δύο μέρη, αλλά κυρίως στο δεύτερο, τίθεται στην έκβαση. Στο Α' μέρος η άνοδος του Πολυκράτη και η απόκτηση πλούτου και δόξας είναι απότομη (3,39). Στη συνέχεια η ιστορία διευρύνεται όταν εισάγεται η σοφή συμβουλή του Άμαση για τους κινδύνους που ενέχονται στη μεγάλη τύχη του Πολυκράτη, την οποία όμως αυτός δεν είναι ικανός να λάβει υπόψη του (3.40-3). Στο Β' μέρος κι ενώ δέχεται κι άλλες προειδοποιήσεις, ο Πολυκράτης πεθαίνει (3.124-125). Ανάλογη ανάπτυξη αυτής της δομής σε πλήρη

³⁷⁶ http://users.sch.gr/ipap/herodotos/Herodotos_07.htm

μορφή βρίσκουμε και στην ιστορία του Κροίσου. Η άνοδός του είναι εξίσου απότομη με αυτήν του Πολυκράτη.³⁷⁷

Το αναπόφευκτο της μοίρας και το ήθος του τυράννου τοποθετούνται στο κέντρο της ιστορίας του Πολυκράτη. Το πρώτο συνδέεται με το φθονερό θείο και το δεύτερο με το μοτίβο του χαμένου θησαυρού και με την ιστορική πραγματικότητα (κεφ. 39). Ο Ηρόδοτος χρησιμοποιεί το μοτίβο του χαμένου θησαυρού, για να περιγράψει την (άκαρπη) προσπάθεια του Πολυκράτη να αποφύγει την εύνοια της τύχης, επομένως και το φθόνο του θείου· την προσπάθεια αυτή ο ιστορικός την αποδίδει με εικόνες από θαλασσινά ταξίδια (που γνώριζε πολύ καλά) και από τη ζωή του παλατιού. Ενώ όμως ο «σοφός σύμβουλος» εισακούεται, η προειδοποίηση αποδεικνύεται μάταιη. Το λάθος του Πολυκράτη δεν είναι ότι μόνο εγκαταλείπει αμέσως κάθε άλλη προσπάθεια να αποφύγει το φθόνο του θείου, αλλά και ότι δεν παραιτείται από την αλαζονική συμπεριφορά και στάση (η συμπεριφορά ίδια στα κεφ. 39 και 44, πριν και μετά την «προειδοποίηση»). Το τέλος του είναι αναπόφευκτο (κεφ. 120), σφραγίζεται τραγικά με την προμηθεϊκή ανασταύρωση του πτώματος του Πολυκράτη από τον Οροίτη³⁷⁸.

Και ο νόος του Πολυκράτη χαρακτηρίζεται από τα φρονήματα και τα μεγαλεπήβολα σχέδιά του να υποτάξει, αν διέθετε πολλά χρήματα, όλη την Ελλάδα. Αυτά τα χρήματα υποσχέθηκε να τα δώσει ο Οροίτης. Ο θάνατός του χαρακτηρίζεται πράγμα *οὐκ ὄσιον*, και γιατί έγινε με κτηνώδη τρόπο, αλλά και γιατί ο Οροίτης άρχισε πρώτος την αδικία χωρίς να πάθει, να δει ή να ακούσει κανένα κακό. Έτσι *Πολυκράτεος...έτελεύτησαν (125.4)*, *άλλά και χρόνω...μετῆλθον (126.1)*. Επομένως ο θάνατος του Πολυκράτη προκλήθηκε επειδή έπεσε θύμα του δόλου του Οροίτη *συμβουλῆς άλογήσας* και επειδή ήθελε χρήματα να πραγματοποιήσει *πρήγματα μεγάλα*. Και είχε αυτόν τον τρόπο σκέψης επειδή *ἔστι πρώτος..ἄρξιν(122.2)* και γιατί *οὐδε εἰς..συμβληθῆναι(125.2)*.³⁷⁹Κι εδώ δίνεται έμφαση στη μεγάλη ανατροπή της τύχης, ιστορική αντίληψη ανόδου και πτώσης τόσο χαρακτηριστική της τραγωδίας και της ελληνικής αντίληψης για την ιστορία.³⁸⁰

---

³⁷⁷ Gray στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 283

³⁷⁸ Παπαρίζου (1980) 88

³⁷⁹ Περυσινάκης (1998) 194

³⁸⁰ Romilly (2007) 19

Γράφει ο Μαρωνίτης ότι η μοίρα του Πολυκράτη³⁸¹ μοιάζει πολύ με την τύχη ασιατών μοναρχών, του Κροίσου, του Κύρου, του Καμβύση· κοινός παρανομαστής ο θείος φθόνος και η θεία νέμεση που δεν ανέχονται την υπέρβαση ενός καθορισμένου μέτρου στην ανθρώπινη ευδαιμονία. Παρουσιάζει όμως και μια χαρακτηριστική διαφορά: ο Έλληνας τύραννος είναι διαλεκτικότερος από τους ασιάτες συναδέλφους του, ακούει το συμβουλάτορα και ρίχνει στη θάλασσα το πιο ακριβό του δαχτυλίδι. Ο διάλογος λοιπόν εδώ υπάρχει και η δυνατότητα για πειθώ επίσης. Κανένα όμως αποτέλεσμα, διότι ο πλούσιος Πολυκράτης δέχεται να στερηθεί ένα τεκμήριο του πλούτου του, όχι όμως ένα μέρος της τυραννικής του εξουσίας· αυτό το πάθος για πλούτη κι εξουσία εξακολουθεί να τον διακατέχει ως το τέλος της ζωής του, όπως αποδεικνύει η συνέχεια της ιστορίας του με τον Οροίτη. Η μοίρα όμως δεν αποτρέπεται με μέσα τόσο εξωτερικά, όπως το δαχτυλίδι. Άρα, χώρος για τραγικές νουβέλες υπάρχει και στην ελληνική μεριά, στα πλαίσια πάντα του τυραννικού πολιτεύματος· δίλημμα όμως υποταγής ή αφανισμού, εδώ τουλάχιστον στη νουβέλα του Πολυκράτη, δεν υπάρχει.³⁸²

Το πρόσωπο που προκαλεί το φθόνο του θείου στη νουβέλα αυτή είναι Έλληνας, ενώ ο προειδοποιητής Αιγύπτιος. Έχει προηγηθεί ο Κροίσος, όπου οι ρόλοι είναι αντίστροφα μοιρασμένοι στον Λυδό και τον Αθηναίο. Μπορούμε να προσέξουμε το ίσο «δικαίωμα» Ελλήνων και «βαρβάρων» στη διάπραξη ύβρης, αλλά και τη μετατόπισή της στον ελληνικό χώρο. Η έννοια του *μέτρου* υποβάλλεται και από τη συμβουλή του Αιγύπτιου Άμαση: *τὸ μὲν τι εὐτυχέειν τῶν πρηγμάτων τὸ δὲ προσπταίειν*.

Η πράξη του Πολυκράτη να ρίξει το δαχτυλίδι στη θάλασσα είναι μια μορφή «θυσίας» προς τους θεούς, η οποία δε γίνεται δεκτή. Είναι όμως προσφορά όχι για να προσελκύσει την εὐνοια των θεών αλλά εξαγοράς του φθόνου τους. Μοιάζει να ανήκει ως συμπεριφορά στον «πολιτισμό ενοχῆς».³⁸³ Ρίχνοντας ο Πολυκράτης το δαχτυλίδι-σφραγίδα στη θάλασσα, σύμβολο και σφραγίδα του πλούτου του, διακινδυνεύει συμβολικά ολόκληρο τον πλούτο του, στον οποίο οφείλεται κυρίως το *μεγάλως εὐτυχέειν*. Αργότερα όμως εξοντώνεται από την επιδίωξη περισσότερων χρημάτων, μέσω των οποίων θα γινόταν ηγεμών της Ελλάδας (3.122.3 κ.ε.). Το

³⁸¹ Η περίπτωση του Πολυκράτη αποτελεί *θωμαστόν* καθαυτό γεγονός της *Ιστορίας*. Δεν έχει κάποια ιδιαίτερη δυναμική μέσα στην πλοκή των γεγονότων, αν και ανήκει στο τυπικό σχήμα της ανόδου και της πτώσης μιας δύναμης, από την πλευρά της Ελλάδας. Βλ. και Περυσινάκης (1998) 195

³⁸² Μαρωνίτης (1964) 86

³⁸³ Ο.π. 167

δαχτυλίδι του Πολυκράτη χρησιμοποιείται εκ των υστέρων ως αιτιολογικός μύθος για την καταστροφή του, και οι πράξεις του παρουσιάζονται σε ένα δεύτερο επίπεδο, το θεϊκό. Η ιδιαίτερη μεταχείριση του Πολυκράτη από τον ιστορικό ότι είναι ο *πρῶτος τῶν ἡμεῖς ἴδμεν... ἐπενοήθη* (3.122.2) ίσως να μπορεί να αποτελέσει μια ιστορική «αναδρομή» της αθηναϊκής θαλασσοκρατορίας. Πολύ περισσότερο που η μεγαλεπίβολη πολιτική του να γίνει κύριος (*ἄρξεις*) όλης της Ελλάδας, και που γι' αυτό επιθυμεί *χρήματα.....κατὰ φρονήματα*, ίσως παραπέμπει στα πολυπράγματα σχέδια της αθηναϊκής πολιτικής των ημερών του Ηροδότου.³⁸⁴

Το ουσιαστικά ποιητικό στοιχείο της προσήμανσης των χρησμών, των οίωνων, των μάντεων και των ονείρων που όσοι τους περιφρονούν, ξεχνούν, παρερμηνεύουν ή απορρίπτουν είναι, όπως και στην τραγωδία, στιγματισμένοι από την ώρα αυτή για καταστροφή και πόνο, αποτελεί ένα από τα αγαπημένα τεχνάσματα του Ηροδότου, όταν θέλει να προδιαγράψει και σε κάποιες περιπτώσεις να εξηγήσει τις συμφορές που πλήττουν τα ιστορικά πρόσωπα, π.χ. τον Πολυκράτη (3.124-125).³⁸⁵ Εδώ βέβαια με την ιστορία του Πολυκράτη παρουσιάζεται μια πλουσιότερη και πιο δραματική εξήγηση των συμφορών. Κάνει λόγο για *ἀτασθαλίαν, ὕβριν* και θείο φθόνο, έννοιες που κατά κύριο λόγο εντοπίζονται στο έπος, τη λυρική ποίηση και την αρχαία τραγωδία.³⁸⁶

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΒΟΥΛΗΣΗ Ἡ ΠΕΠΡΩΜΕΝΟ;

Το τέλος της νουβέλας (κεφ. 44) και στη συνέχεια το τέλος του Πολυκράτη (κεφ. 120) αλλά και η τύχη της Σάμου (κεφ. 149) τοποθετούν το άτομο στη θέση του πρωταγωνιστή της ιστορίας. Έτσι η συμφορά του νησιού-η «σαγήνευση»- παρουσιάζεται ως συνέπεια κάποιων χειρισμών από τους ανθρώπους. Αποτέλεσμα: *Τὴν δὲ Σάμον [σαγηνεύσαντες] οἱ Πέρσαι παρέδοσαν Συλοσῶντι ἔρημον ἐοῦσαν ἀνδρῶν* (III 149).

Φαίνεται όμως ο άνθρωπος να μην έχει τη δυνατότητα να αποτρέψει αυτό που πρόκειται να γίνει. Ο Άμασις π.χ. έμαθε από την ιστορία του Πολυκράτη ότι *ἐκκομίσαι τε ἀδύνατον εἶη ἀνθρώπῳ ἄνθρωπον ἐκ τοῦ μέλλοντος γίνεσθαι πρήγματος* (3.43.1) και ο Καμβύσης ομολογεί ότι *ἐν τῇ γὰρ ἀνθρωπῆι φύσει οὐκ ἐνήν ἄρα τὸ*

³⁸⁴ Ο.π.168

³⁸⁵ Mikalson στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 196

³⁸⁶ Ο.π. 193

μέλλον γίνεσθαι ἀποτρέπειν. (3.65.3).³⁸⁷ Εξάλλου, ο Μαρωνίτης δηλώνει ότι η ιδρυτική πρόταση της ηροδότειας ανθρωπολογίας (τὸ θεῖον φθονερόν τε καὶ παραχῶδες) ακούγεται εκτός από τη νουβέλα του Κροίσου και του Σόλωνα και άλλες δύο φορές, αλλά από δύο ξένους, το βασιλιά της Αιγύπτου Άμαση και από το σύμβουλο του Ξέρξη Αρτάβανο. Αυτό σημαίνει ότι ο πυρήνας της ηροδότειας ανθρωπολογίας κινείται σε όλη την ηροδότεια οικουμένη³⁸⁸.

ΤΡΑΓΙΚΑ ΜΟΤΙΒΑ

Η Saïd πιστεύει πως η αφήγηση της πτώσης του Πολυκράτη δεν πρέπει να ταυτιστεί με μια πραγματική τραγωδία, διότι δεν ανταποκρίνεται διόλου στα κριτήρια που θέτει ο Αριστοτέλης (Ποιητ.1452a18-20: *Ἔστι δὲ περιπέτεια μὲν ἢ εἰς τὸ ἐναντίον τῶν πραττομένων μεταβολὴ καθάπερ εἴρηται, καὶ τοῦτο δὲ ὥσπερ λέγομεν κατὰ τὸ εἶκός ἢ ἀναγκαῖον*). Θεωρεί ότι έχει μια επουσιώδη πλοκή, (Αρ. Ποιητ. 1451b34-5: *ἐπεισοδιώδη μῦθον ἐν ᾧ τὰ ἐπεισόδια μετ' ἄλληλα οὔτ' εἶκός οὔτ' ἀνάγκη εἶναι*). Πιστεύει πως τα αλλεπάλληλα γεγονότα που οδηγούν στο θάνατο του τυράννου δεν εξελίσσονται σύμφωνα με τους νόμους της αναγκαιότητας ή της πιθανότητας, όπως θα βρει κάποιος σε μια καλή τραγική πλοκή.³⁸⁹

Όμως, υπάρχουν πράγματι τραγικά μοτίβα: Στην προσπάθειά του να γίνει ο μοναδικός ηγέτης της Σάμου, ο Πολυκράτης συμπεριφέρεται όπως οι γιοι του Οιδίποδα: σκοτώνει έναν από τους αδερφούς του και εκδιώκει τον άλλο.(3.92.2). Το δαχτυλίδι που είχε πετάξει ο Πολυκράτης στη θάλασσα επανεμφανίζεται «ως εκ θαύματος»(3.42.4) μέσα στην κοιλιά ενός ψαριού που του έφερε ένας ψαράς: αποδεικνύεται έτσι το τέχνασμα των θεών μέσα από μια σειρά συμπτώσεων, όπως στον *Αίαντα* του Σοφοκλή, όπου ο Τεύκρος τονίζει την εντυπωσιακή σχέση ανάμεσα στη μοίρα του Έκτορα, ο οποίος σύρθηκε στο θάνατο από τη ζώνη που του είχε δώσει ο Αίας, και τη μοίρα του Αίαντα, ο οποίος πεθαίνει από ένα ξίφος που ήταν δώρο του Έκτορα (Αι.1028-37). Ακολουθεί μια τραγική αναγνώριση, αλλά την αλήθεια δεν την αντιλαμβάνεται ο «τραγικός» ήρωας Πολυκράτης, αλλά κάποιος φίλος του, ο

³⁸⁷ Περυσινάκης (1998) 159

³⁸⁸ Μαρωνίτης (2009) 203

³⁸⁹ Saïd στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 135

αιγύπτιος Φαραώ Άμασης, ο οποίος καταλαβαίνει ότι «είναι αδύνατο να σώσει ένας άνθρωπος κάποιον άλλο από αυτό που πρόκειται να συμβεί»(3.43.1).³⁹⁰

Η πτώση του τυράννου, ωστόσο, δε συνδέεται με τα αδικήματά του. Αυτό , διότι η επιθυμία του σατράπη Οροίτη να συλλάβει και να σκοτώσει³⁹¹ τον Πολυκράτη δεν έχει καθόλου σχέση με κάποιο σοβαρό παράπτωμα του Σάμιου τυράννου και μένει τελικά χωρίς εξήγηση. Στο 3.120.1 ο Ηρόδοτος λέει «ο Οροίτης δεν είχε υποστεί κάποια ζημία ούτε είχε διασυρθεί από τον Πολυκράτη ούτε καν τον είχε δει ποτέ». Αφήνει την επιλογή ανοιχτή ανάμεσα σε δυο εξηγήσεις οι οποίες υπογραμμίζουν είτε τον παραλογισμό της εκδίκησης είτε τον δυσανάλογο χαρακτήρα της (3.120.1, 122.1)

Στο 3.126.1 και 3.128.5 κλείνει η ιστορία του Πολυκράτη με το θάνατο του Οροίτη, που παρουσιάζεται προφανώς ως τιμωρία για το θάνατο του Πολυκράτη. Αλλά τα αδικήματά του που εξηγούν την προθυμία του Δαρείου να σκοτώσει τον Οροίτη (3.126.1-127.1) δεν εμπεριέχουν το θάνατο του Πολυκράτη.³⁹²

ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΜΕ ΤΗ ΝΟΥΒΕΛΑ ΤΟΥ ΚΡΟΪΣΟΥ

Συγκρινόμενη η νουβέλα αυτή με τη νουβέλα του Κροΐσου παρουσιάζει πολλά κοινά σημεία: Α) ένοχη προϊστορία των δυο πρωταγωνιστών· τον Κροΐσο τον βαραίνει το αδικοχυμένο αίμα του Κανδαύλη, τον Πολυκράτη το αδερφικό Β) δεσποτική άσκηση της εξουσίας και συνεχής ανοδική πορεία της δύναμης που απορρέει από αυτήν Γ) ξεπέρασμα του καθορισμένου μέτρου της ανθρώπινης ευδαιμονίας-«ύβρη» Δ) εκδήλωση της θείας οργής, που και οι δυο τους, μάταια, προσπάθησαν να αποφύγουν Ε) απερίσκεπτες ενέργειες που προκάλεσαν πλήγματα της μοίρας εναντίον τους. Ένα **καινούριο στοιχείο** που παρεμβαίνει χαρακτηριστικά στην περίπτωση του Σάμιου τυράννου είναι η συμβουλή του Άμαση³⁹³.

Η περίπτωση του Πολυκράτη είναι ένα ακόμα συνταρακτικό παράδειγμα ανθρώπου που παγιδεύεται στα δόκανα της μοίρας. Όπως και ο Κροΐσος, προειδοποιείται από

³⁹⁰ Saïd στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 134

³⁹¹ Ο θάνατός του από τον Οροίτη στο III 125 είναι προδιαγεγραμμένος , αλλά «ανάξιος». Βλ. Fisher στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 211

³⁹² Saïd στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 134

³⁹³ Παπαρίζου (1980)88

ένα σοφό ηθικολόγο³⁹⁴ για το φθόνο των θεών, αυτός όμως αντίθετα από τον Κροίσο διαλέγει να λάβει υπόψη του την προειδοποίηση,³⁹⁵ χωρίς όμως να έρθει το αναμενόμενο αποτέλεσμα. Δεν ήταν ασφαλώς το δαχτυλίδι αλλά η εξουσία που είχε δημιουργήσει την ένοχη προϊστορία, από αυτήν τρεφόταν η τωρινή του ευδαιμονία και αλαζονεία που προκαλούσε ανοιχτά το θείο φθόνο³⁹⁶. Αλλά αυτό δεν είχε τη δύναμη να το στερηθεί, γιατί είχε γίνει ένα με την ίδια του την ύπαρξη.

Ο τρόπος που ο Άμασις ιστορεί την πτώση του Πολυκράτη, σαν «μέλλοντος γίνεσθαι πρήγματος», μας θυμίζει τη γλώσσα που χρησιμοποιεί ο Κροίσος για να περιγράψει το αναπόφευκτο του θανάτου του γιου του· ο Πολυκράτης όμως φαίνεται να αξίζει ακόμα λιγότερο την τιμωρία συγκριτικά με τον Κροίσο. Εντέλει είχε προσπαθήσει να κατευνάσει το φθόνο των θεών, μετριάζοντας ηθελημένα την καλή τύχη του. Όμως οι άτεγκτοι νόμοι της *τίσεως* και του *φθόνου* επικρατούν και τιμωρούν ακόμα κι αυτούς που προσπαθούν ειλικρινά να τους υπακούσουν.³⁹⁷

Ο τρόπος που παρουσιάζει τον Πολυκράτη ο Ηρόδοτος έχει μια αμφισημία ήδη από την αρχή της αφήγησης. Αφού κατέλαβε την εξουσία προσπάθησε αρχικά να την μοιραστεί με τους δύο αδελφούς του, αλλά στη συνέχεια, αποφασίζοντας ότι προτιμούσε την απόλυτη κυριαρχία, σκότωσε τον έναν αδερφό του και εξόρισε τον άλλο, τον Συλοσώντα.³⁹⁸ Έπειτα, ο Πολυκράτης αντιμετωπίζει τον ταπεινό ψαρά που κοπιάζει να του επιστρέψει το δαχτυλίδι με πρόπουσα αίσθηση ευγνωμοσύνης και σεβασμού (μια διπλή *χάρις* οφείλεται για το δώρο του και τα λόγια του) και τον προσκαλεί σε δείπνο. Αν και επιδεικνύει την ανηλεή στυγνότητα του τυράννου με διάφορους τρόπους, ωστόσο παρουσιάζεται κάποιες φορές και ως ο απλόχερος και γενναιόδωρος ηγέτης, κύριος μιας λαμπρής αυλής και προστάτης ποιητών(3.121) και ως κάποιος που γνωρίζει το πρωτόκολλο της αμοιβαιότητας (*χάρις*).³⁹⁹

---

³⁹⁴ Στην αφήγηση αυτή ο Ηροδότειος Άμασις εκφράζει τη «σολώνεια» μέριμνα για μια μακροπρόθεσμη άποψη της επιτυχίας και το φόβο για το φθόνο των θεών. Ίσως ο Άμασις αισθάνεται ανήσυχος, για λόγους ηθικής αλλά και σύνεσης, για την αχαλίνωτη φύση της απληστίας του Πολυκράτη, που πολύ πιθανόν να εγείρει τη θεία ή και την ανθρώπινη αντίδραση, κάτι που δε θα ήταν σωστό να εκφράσει στον Πολυκράτη στο γράμμα του. Βλ. και Fisher στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 210

³⁹⁵ Romm (2004)106

³⁹⁶ Παπαρίζου (1980) 89

³⁹⁷ Romm (2004)106

³⁹⁸ Fisher στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 209

³⁹⁹ Βλ. και Fisher στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 210

Ακολουθεί η επίσης ελληνικής προέλευσης⁴⁰⁰νουβέλα **ΠΕΡΙΑΝΔΡΟΣ ΚΑΙ ΛΥΚΟΦΡΩΝ (III 50-53)**

2. ΠΕΡΙΑΝΔΡΟΣ ΚΑΙ ΛΥΚΟΦΡΩΝ (III 50-53)

Άλλη ομάδα από νουβέλες είναι οι καθαρές Λογοποιίες-σε ποσοστό συγκριτικά μεγαλύτερο-με τις οποίες ο συγγραφέας εγκαταλείπει την περιπέτεια και το παραμύθι, για να συνθέσει διηγήσεις αποκαλυπτικές της ανθρώπινης μοίρας, που ταλαντεύεται μεταξύ του θείου φθόνου, της κληρονομικής ενοχής και των πειρασμών της εξουσίας. Σε αυτές εντάσσεται ως προς την πλοκή του θέματος η ιστορία του Περίανδρου-Λυκόφρονος στο **III 50-53**.⁴⁰¹

Ως προς την οργανική σύνδεσή της με τα ιστορούμενα ανήκει στις αιτιολογικές νουβέλες. Την παρεμβάλλει ο Ηρόδοτος ως αιτιολογικό παράγοντα της αντιδικίας Κερκυραίων και Κορινθίων.⁴⁰² Με τον τρόπο αυτό η προϊστορία της εκστρατείας των Λακεδαιμονίων εναντίον της Σάμου κλείνει με την ίδια νοβελιστική τεχνική, όπως και άνοιξε (δηλ. με τη νουβέλα του Πολυκράτη). Η ιστορία του Περίανδρου οργανώνεται, όπως κι εκείνη του Σάμιου τυράννου, σαν παραμύθι. Και εδώ, όλα αρχίζουν με έναν φόνο: ο Περίανδρος σκοτώνει τη γυναίκα του, τη Μέλισσα· ο καλύτερος από τους δύο γιους του, ο Λυκόφρων, αγανακτεί και απομακρύνεται.⁴⁰³ Απορρίπτει επίμονα όλες τις προτάσεις του πατέρα του, ακόμα και πολλά χρόνια μετά τον φόνο· τελικά δολοφονείται από τους Κερκυραίους τη στιγμή που επιτέλους δέχεται να επιστρέψει (III, 52-53).⁴⁰⁴

Ο Μαρωνίτης θεωρεί ότι οι δυο ελληνικές νουβέλες, του Πολυκράτη και του Περίανδρου, παρουσιάζουν πολλές, εξωτερικές τουλάχιστον, ομοιότητες με τις ασιατικές. Η νουβέλα του Πολυκράτη είναι απευθείας ένας διάλογος του τυράννου με τη μοίρα, ενώ η νουβέλα του Περίανδρου, πολύ πιο σύνθετη, έχει ως αντίδικο πρόσωπο της τυραννικής εξουσίας τον ίδιο το γιο του Περίανδρου, το Λυκόφρονα.

---

⁴⁰⁰ Βλ. Μαρωνίτης (1964) 52

⁴⁰¹ Μαρωνίτης (1964) 82

⁴⁰² Βλ. Μαρωνίτης (1964) 51-52

⁴⁰³ Θυμόμαστε πως ο Πολυκράτης επίσης σκοτώνει τον ένα από τους δύο αδελφούς του και καταδιώκει τον νεότερο (III, 39). Εντοπίζουμε το μοτίβο των δύο γιων ή των δύο αδελφών στη δομή του παραμυθιού. Βλ. και *ΗΡΟΔΟΤΟΣ* (2004) 466 σημ.107.

⁴⁰⁴ Ραγεν στο *ΗΡΟΔΟΤΟΣ* (2004) 451

Αυτές οι δυο συγγενεύουν με τις ασιατικές λόγω του ανθρωποκεντρικού, τραγικού τους χαρακτήρα και λόγω της τυραννικής ιδιότητας των πρωταγωνιστών.⁴⁰⁵

Εξάλλου πολλές ηροδότειες νουβέλες αναφέρονται σε οικογενειακές σχέσεις και συχνά ακολουθούν αρχετυπικά σχήματα που αντιστοιχούν στενά με εκείνα των μύθων. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η οικογένεια του Περίανδρου σε ό,τι αφηγείται ο ίδιος ο Ηρόδοτος στο 3^ο βιβλίο.⁴⁰⁶

Σύμφωνα με το Μαρωνίτη η ελληνική πόλις δεν ευνοεί την ανάπτυξη της τραγικής νουβέλας. Όμως μόλις αναχθούμε στο τυραννικό πολίτευμα, εμφανίζονται οι προϋποθέσεις της τραγωδίας: δύναμη συγκεντρωμένη σε ένα πρόσωπο, φαινομενική αυτάρκεια και παντοδυναμία που εκτρέπει τον άρχοντα σε *ύβριν*, πρόκληση του θείου φθόνου, τιμωρία και καταστροφή που μπορεί να εμπεριέχει μεγαλείο.⁴⁰⁷

ΥΠΟΘΕΣΗ⁴⁰⁸

Ο τύραννος της Κορίνθου Περίανδρος ήταν παντρεμένος με την Μέλισσα και είχε αποκτήσει μαζί της δυο γιους. Στην ιστορία ονοματίζεται μόνο ο μικρότερος, ο δεκαεπτάχρονος Λυκόφρων. Όταν ο Περίανδρος σκότωσε τη μητέρα τους, κάλεσε ο πατέρας της Πρόκλης, ο τύραννος της Επιδαύρου, τους εγγονούς του στο παλάτι του, όπου τους ρώτησε εάν γνωρίζουν ποιος σκότωσε τη μητέρα τους. Ο μεγαλύτερος γιος δεν έδωσε σημασία, ο μικρότερος, όμως, κατάλαβε αμέσως το μυστικό που ήθελε να τους αποκαλύψει ο παππούς τους. Σαν πιο ευαίσθητος πληγώθηκε τόσο, που όταν γύρισε πίσω στην Κόρινθο άρχισε μια επανάσταση σιωπής εναντίον του πατέρα του αρνούμενος να του μιλήσει. Εκείνος τον έδιωξε από το παλάτι και έβγαλε διάταγμα πως, όποιος τολμούσε να τον φιλοξενήσει, θα πλήρωνε πρόστιμο στον θεό Απόλλωνα. Έτσι λοιπόν ο Λυκόφρων αναγκάστηκε να ζει στις στοές και κατάντησε ένας ρακένδυτος ζητιάνος που προσέβαλλε την τυραννική δυναστεία. Ύστερα από μερικές μέρες, ο Περίανδρος τον συνάντησε τυχαία κι έτσι βρώμικο και νηστικό όπως τον είδε τον συμπόνεσε και με κάθε είδους επιχειρήματα προσπαθούσε να τον μεταπείσει ώστε να γυρίσει πίσω. Ο νέος όμως παρέμεινε ανένδοτος και μάλιστα με

⁴⁰⁵ Μαρωνίτης (1964) 85

⁴⁰⁶ Romm (2004)153-154

⁴⁰⁷ Χαρακτηριστική η νεκρολογία του Ηροδότου για τον Πολυκράτη στο III 125. Βλ. Μαρωνίτης (1964) 86

⁴⁰⁸ Ο.π. 86-87, Μαρωνίτης (2009)108-119, Romm (2004)153-154

ειρωνικό τόνο του είπε πως αφού τόλμησε να του μιλήσει, θα πρέπει να πληρώσει και αυτός πρόστιμο στον Απόλλωνα. Η απάντηση του Λυκόφρονα εκνεύρισε τόσο τον Περίανδρο, σε σημείο να τον στείλει να ζήσει στην Κέρκυρα, η οποία βρισκόταν στην επικράτειά του.

Καθώς τα χρόνια περνούσαν ο Περίανδρος άρχισε να συνειδητοποιεί πως γερνά και πως πλέον δεν έχει την ίδια ισχύ όπως πρώτα. Από φόβο μήπως η εξουσία του πέσει στα χέρια άλλων και βλέποντας πως ο μεγάλος του γιος ήταν ανίκανος να την διαχειριστεί, έστειλε άνθρωπο στην Κέρκυρα, προκειμένου να πείσει τον Λυκόφρονα να επιστρέψει. Και πάλι όμως ο νέος δεν δέχτηκε. Ο Περίανδρος δεν εγκατέλειψε την προσπάθεια. Αυτή τη φορά έστειλε την κόρη του και αδελφή του νέου να τον παρακαλέσει για την επιστροφή του, αλλά και αυτή η προσπάθειά του έπεσε στο κενό.

Τέλος, ο Περίανδρος επιστράτευσε το τελευταίο του όπλο: Έστειλε κήρυκα να μεταφέρει στο νέο την πρόταση του Περίανδρου, να τον διαδεχτεί στο θρόνο και να αναλάβει τα ηνία της εξουσίας, ενώ ο ίδιος θα πήγαινε να ζήσει στην Κέρκυρα. Ο Λυκόφρονας με τον όρο αυτό δέχτηκε να επιστρέψει στην Κόρινθο. Όμως όταν οι Κερκυραίοι πληροφορήθηκαν ότι επρόκειτο να έρθει στο νησί τους ο Περίανδρος, ένας τόσο μισητός τύραννος, για να το αποφύγουν, δολοφόνησαν τον Λυκόφρονα.

Τότε για εκδίκηση ο Περίανδρος διατάζει να σταλούν στη Λυδία τριακόσιοι νέοι Κερκυραίοι, να ενουχιστούν και να πουληθούν ως δούλοι. Πηγαίνοντας προς τη Λυδία, όμως, στα αγόρια προσφέρεται άσυλο από τους Σαμίους, οι οποίοι καθιερώνουν και γιορτή προς τιμήν τους.

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

Αν και πολλοί ιστορικοί υποθέτουν πως τουλάχιστο ο κορμός αυτής της ιστορίας είναι αληθινός, η Sourvinou- Inwood⁴⁰⁹ πιστεύει πως η ιστορία είναι γεμάτη από μυθικές και ιδεολογικές δομές, όπως οι συνέπειες της αντιπαράθεσης πατέρα και γιου και θεωρεί αδύνατη την ανασύνθεση ενός ιστορικού πυρήνα.⁴¹⁰

Πάντως στα συγκεκριμένα κεφάλαια[50-53] έχουμε τα εξής ιστορικά γεγονότα:α)ο Περίανδρος σκότωσε τη σύζυγό του β)εξεστράτευσε κατά του πεθερού του γ) έκανε

⁴⁰⁹ Sourvinou- Inwood (1988) 181

⁴¹⁰ Boedeker στο Bakker- de Jong- Wees (2007) 122-123 και υποσημ. 51

υποτελή την Κέρκυρα δ) πιθανώς ο Λυκόφρων κυβέρνησε για ένα διάστημα την Κέρκυρα ε) ο Περίανδρος δεν άφησε γιο διάδοχο· διάδοχός του ήταν ο ανηψιός του Ψαμμήτιχος. Όλη η υπόλοιπη αφήγηση είναι ηθικοπλαστικό παραμύθι και θεωρήθηκε ότι μπορεί να αποκληθεί «απαρχή του μυθιστορήματος», με ύφος[52-53] χαρακτηριστικό της εποχής των Επτά Σοφών, ένας από τους οποίους ήταν και ο Περίανδρος.⁴¹¹

ΜΙΑ ΑΝΘΡΩΠΟΚΕΝΤΡΙΚΗ ΤΡΑΓΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΤΥΡΑΝΝΙΑΣ

Όποιο κι αν είναι το πραγματικό ιστορικό περιεχόμενο του επεισοδίου, έτσι όπως το παρουσιάζει ο Ηρόδοτος, μοιάζει με το μύθο του Ορέστη με τον οποίο θα μπορούσε ίσως και να παραλληλιστεί: η αγωνία των παιδιών που δεν ξέρουν σε ποιον να είναι πιστά, στον πατέρα ή στη μητέρα, και η ανάγκη του εφήβου (ανεκπλήρωτη για το Λυκόφρονα) να αποδείξει την αξία του διαδεχόμενος τον πατέρα του.⁴¹²

Ο Μαρωνίτης επισημαίνει μια βάνανυση και σκληρή ιστορία σε αυτή την έξοχη νουβέλα που δεν μπορεί να εκληφθεί μόνο σαν οικογενειακό δράμα. Υπάρχει εδώ μια ανθρωποκεντρική τραγική ιστορία με πολιτικό περιβάλλον την τυραννίδα στον Ελληνικό κόσμο⁴¹³ σε αντιστοιχία με τις ασιατικές νουβέλες, αφού κι εδώ προβάλλει το θέμα της υπακοής και της υποταγής στις βουλές και τις αποφάσεις ενός τυράννου, με την αντίστροφη βέβαια όψη του: της έμμονης δηλ. ηθικής αντίστασης. Η ιδιότυπη σχέση του τυράννου που διατάζει και του προσώπου που αντιστέκεται, αποκλείει την άμεση τιμωρία, το φόνο του ανυπάκουου γιου (κάτι ανάλογο υπάρχει στη νουβέλα του Ξέρξη και του αδελφού του, του Μασίστη). Μέσα από τη σύγκρουση πατέρα και παιδιού καθίσταται ευκολότερη η διείσδυση του ελληνικού στοιχείου, το οποίο αναγνωρίσαμε και στη νουβέλα του Πολυκράτη: αυτό είναι ο αποτελεσματικός διάλογος, με αποκορύφωση την παραίτηση του Περίανδρου από τον τυραννικό θρόνο της Κορίνθου για χάρη του γιου του. Βέβαια η υποχώρηση του Περίανδρου υπαγορεύεται από την αγάπη του πατέρα για το γιο κι όχι από τον έλεγχο ή την απόρριψη της τυραννικής εξουσίας. Ίσα ίσα το κίνητρο για την παραχώρηση του

---

⁴¹¹ Ζενάκος (1992) 376-377

⁴¹² Romm (2004) 153-154

⁴¹³ Οι επιπτώσεις της αντίδρασης του Περίανδρου προς το γιο του ξεπερνούν τα οικογενειακά όρια: εκπόρθηση της Επιδάουρου, για να τιμωρηθεί ο Προκλής που μαρτύρησε στα παιδιά το μυστικό· η στάση των Κερκυραίων γίνεται αιτία μόνιμης και βαθιάς έχθρας ανάμεσα στη μητρόπολη και την αποικία. Βλ. Μαρωνίτης (1964) 87

Περίανδρου και το δέλεαρ για την επιστροφή του Λυκόφωνα παραμένουν τελικά η τυραννίδα και η με κάθε θυσία διατήρησή της. Ο γιος με την ηθική του αντίσταση μόνο μερικά υπερβαίνει αυτόν τον πειρασμό της εξουσίας.⁴¹⁴

Ο Περυσινάκης βέβαια υποστηρίζει ότι ο Λυκόφρων θα φθονούνταν από το ακροατήριο αν ήταν τύραννος και απολάμβανε τα αγαθά της τυραννίδας, ενώ τώρα οικτίρεται στη θέση του *άλητου*, φτωχού ζητιάνου, στην οποία βρισκόταν λόγω της απέλασής του από τον πατρικό οίκο. Ο Λυκόφρων αποποιείται τον οίκο και τα αγαθά του. Τα *δίκαια*, τα οποία προτιμά ο Λυκόφρων από τα *έπιεικέστερα*, πρέπει να είναι η τιμή προς τη μητέρα του και ίσως η απόρριψη των αδικιών της τυραννίας. Τα *έπιεικέστερα* πρέπει να είναι η απόλαυση των αγαθών και της δύναμης της τυραννίδας. Ιδιαίτερα το όλο επεισόδιο με τον Περίανδρο και τον γιο του (3.50 κ.ε.) υποστηρίζει ο μελετητής αποτελεί μια τραγωδία μέσα στην *Ιστορίην* και θυμίζει την «πεπρωμένη» πορεία του Οιδίποδα προς την καταστροφή.⁴¹⁵ Η προηγούμενη απόρριψη του πλούτου και της τυραννίδας τοποθετεί τον Λυκόφωνα σε μια μοναδική θέση μέσα στην *Ιστορίην*, να προτιμά τα δίκαια από τα υλικά αγαθά.⁴¹⁶

Η Said θεωρεί ότι η ιστορία αυτή είναι μια «τραγωδία» που θυμίζει την Ορέστεια ή την Ηλέκτρα του Σοφοκλή: Ο παλιός χρησμός όριζε τη διακυβέρνηση των Κυβελίδων στην Κόρινθο μόνο για δυο γενιές. Έτσι η ιστορία της έριδας μεταξύ του Περίανδρου και του γιου του φαίνεται αναδρομικά ως η συνέπεια μιας αρχαίας κατάρας. Εξάλλου ο Περίανδρος είχε σκοτώσει τη γυναίκα του και προέβη σε νεκροφιλικές σχέσεις με το σώμα της (ύβρη). Ο Περίανδρος εκδικείται το νεαρό γιο του που αρνείται κάθε σχέση μαζί του διώχνοντας τον από το σπίτι και απαγορεύοντας σε όλους να τον δεχτούν ή ακόμη και να του μιλήσουν. Ο γιος χάνει την περιουσία του και όταν ο Περίανδρος του ζητάει να επιστρέψει στο σπίτι, ο Λυκόφρων, θυμίζοντας την Ηλέκτρα του Σοφοκλή, αρνείται την πολυτελή και προνομιούχο ζωή του παλατιού με μια ειρωνική απάντηση σε πλάγιο λόγο. Στην τρίτη προσπάθεια του Περίανδρου να αποκαταστήσει τις σχέσεις του με το γιο του σχεδόν το κατορθώνει, όταν όμως οι Κερκυραίοι σκοτώνουν το γιο του για να αποτρέψουν την έλευση του πατέρα, έχουμε ένα ειρωνικό τέλος κατά το μοτίβο του

---

⁴¹⁴ Ο.π.87

⁴¹⁵ Περυσινάκης (1998)174

⁴¹⁶ Ο.π. 174

«πολύ αργά πλέον» γνωστό και από το Σοφοκλή.⁴¹⁷ Το τέλος του Λυκόφρονα παρά την τελική του υποχώρηση, μπορεί να σημαίνει το τραγικό αδιέξοδο μιας κατ'εξάιρεση συμπεριφοράς που αρνείται τα *οίκια αγαθά*.⁴¹⁸

Για τον Stahl (1983) πρόκειται για μια ηθικο-πολιτική ιστορία που αφορά στην εξαχρείωση της τυραννίας. Η Boedeker επισημαίνει ότι η αφήγηση έχει στοιχεία μυθικά και ιδεολογικά που αντανακλούν τις οικογενειακές αξίες και τις κοινωνικές ιδεολογίες, αλλά και τις πολιτικές ή φιλοσοφικές ανησυχίες του ίδιου του Ηρόδοτου ή των πηγών του. Πιστεύει μάλιστα πως ανάλογα με τις συνθήκες υπό τις οποίες εξιστορείται μια ιστορία, το ενδιαφέρον του αφηγητή και του κοινού του μπορεί να εκτείνεται και στους μύθους της αττικής τραγωδίας.⁴¹⁹

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΝΟΥΒΕΛΑΣ

Η ιστορία του Περιάνδρου και του γιου του εξηγεί κατά κάποιον τρόπο τη συμμετοχή των Κορινθίων στη σπαρτιατική εκστρατεία εναντίον της Σάμου.⁴²⁰ Τον ίδιο τον Ηρόδοτο ελάχιστα τον ενδιαφέρει η Κόρινθος, αλλά αυτά τα περιστατικά επιτρέπουν να κατανοήσουμε καλύτερα τις ιστορίες που ο ίδιος ο ιστορικός θεωρεί σημαντικές και συνάμα προσφέρουν μια εικόνα της τυραννικής εξουσίας, ώστε να παρουσιάσει την απολυταρχία με τον ιδιαίτερο δικό του τρόπο.⁴²¹

Και η νουβέλα με το δαχτυλίδι του Πολυκράτη και αυτή εγκιβωτίζονται στην ιστορία του Καμβύση· έτσι, ούτε ο ελληνικός κόσμος δεν ξεφεύγει από την λεγόμενη *βαρβαρικήν ὕβριν*. Οι παρενθήκες αυτές ενισχύουν τη διαμορφωτική διάσταση της διήγησης, καθώς υποβάλλουν σε κριτική τον ελληνοκεντρισμό. Η διήγηση για τον περσικό επεκτατισμό, συνδεδεμένη με την *ὕβριν* των Ελλήνων ηγεμόνων ίσως αποτελεί προειδοποίηση, κατά τον Payen, του ιστορικού προς τους Αθηναίους και τις

---

⁴¹⁷ Saïd στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 136

⁴¹⁸ Περυσινάκης (1998) 175

⁴¹⁹ Βλ. Boedeker στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 123

⁴²⁰ Αυτή η ηροδότεια εξιστόρηση της μικρής τραγωδίας του Περιάνδρου και του Λυκόφρονα αποτελεί το υπόβαθρο στην ηροδότεια αφήγηση του πραξικοπήματος που προσπάθησαν να κάνουν οι δυσαρεστημένοι Σάμιοι εναντίον του τυράννου τους Πολυκράτη κατά την εποχή του Καμβύση (3.39-60) Βλ. Boedeker στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 123

⁴²¹ Osborne στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 470

επεκτατικές τους τάσεις, οι οποίες γίνονται ολοένα και πιο πειστικές στο εσωτερικό της ηγεμονίας.⁴²²

Για το λόγο αυτό ο Ηρόδοτος δεν περιορίζει την έννοια των διεθνών σχέσεων στις ελληνοβαρβαρικές σχέσεις, αλλά καλύπτει όλους τους λαούς και τις αναμεταξύ τους σχέσεις. Έτσι, το νόημα της Ιστορίας από τη μια αφορά θέματα της αθηναϊκής προπαγάνδας, από την άλλη επιτρέπει στον Ηρόδοτο να καταδείξει, μετατοπίζοντας την οπτική γωνία, τους μακροπρόθεσμους κινδύνους κάθε επεκτατισμού. Ο μελετητής καταλήγει ότι ο λόγος του ιστορικού, ελληνοκεντρικός στην επιφάνεια, πολύ κριτικός κατά βάθος, υποστηρίζεται από την οργάνωση της μορφής του ιστορικού υλικού. Έτσι, από την αμφισβήτηση του ελληνοκεντρισμού είναι σαν να περνά στη συγκρότηση μιας παγκόσμιας ιστορίας.⁴²³

Ακολούθως θα παρουσιαστούν τρεις ανατολίτικες (ο Μαρωνίτης τις διακρίνει με κριτήριο την εσωτερική τους ατμόσφαιρα, τον ηθικό τους προβληματισμό, τη φρίκη που αποπνέουν ή τον ουδέτερο εμπειρισμό της σοφίας τους)⁴²⁴ νουβέλες από το ίδιο βιβλίο: Το τέλος του Καμβύση στο III 64-66, η ιστορία του Πηρξιάσπη στο III 74 και η ιστορία του Δημοκίδη στο III 129 κ.ε..

ΝΟΥΒΕΛΕΣ ΜΕ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ:

Το τέλος του Καμβύση (III 64-66)- Η ιστορία του Πηρξιάσπη (III 74)-Η ιστορία του Δημοκίδη (III 129 κ.ε.)

3. ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΚΑΜΒΥΣΗ (III 64-66)

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΥΠΟΘΕΣΗ ⁴²⁵

Ο Καμβύσης ήταν τρία χρόνια στην Αίγυπτο, όταν έμαθε ότι ο αδελφός του, Σμέρδης, κατέλαβε το θρόνο του στην Περσία. Σύμφωνα όμως με μια φήμη που διαδόθηκε στους Πέρσες και την επαναλαμβάνει κι ο Ηρόδοτος, ο σφετεριστής δεν

---

⁴²² Payen στο *ΗΡΟΔΟΤΟΣ* (2004) 452

⁴²³ Ο.π. 453

⁴²⁴ Μαρωνίτης (1964) 82-83

⁴²⁵ Ζενάκος (1992) στο http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=30&page=81

ήταν στην πραγματικότητα ο αδερφός του Σμέρδης, τον οποίο ο Καμβύσης είχε κρυφά δολοφονήσει, αλλά ένας ψευτο-Σμέρδης, ένα μέλος του ιερατείου των Μάγων-κάποιος Γκαουμάτα, σύμφωνα με τις περσικές πηγές-που τεχνηέντως είχε πάρει τη θέση του Σμέρδη.⁴²⁶

Σύμφωνα με αυτήν την εκδοχή των γεγονότων, αυτός ο απατεώνας προκάλεσε υποψίες κι ο Δαρείος, ευγενής κι απόγονος της βασιλικής οικογένειας, με μια ομάδα ανδρών τον σκότωσε κι έβαλε τέλος στην υφαρπαγή της εξουσίας. Οι σύγχρονοι ιστορικοί βλέπουν με μεγάλο σκεπτικισμό την περίπτωση του «ψευτο-Σμέρδη», γιατί ο Δαρείος που κατέλαβε την εξουσία χάραξε την ιστορία σε τρεις γλώσσες σ' έναν ψηλό βράχο σε μια τοποθεσία που λεγόταν Behistun, όπου υπάρχει μέχρι σήμερα, κάνοντας μάλιστα τα πάντα για να μαθευτεί η ιστορία. Ίσως ο Σμέρδης να ήταν πράγματι απατεώνας, το πιθανότερο όμως είναι ο Δαρείος να επινόησε τον Γκαουμάτα σαν προπέτασμα καπνού κι ο άνθρωπος που σκότωσε και του υφάρπαξε την εξουσία ήταν πράγματι ο Σμέρδης, ο νόμιμος γιος του Κύρου και αδερφός του Καμβύση. Πιθανόν το αρχαίο αυτό μυστήριο να μη λυθεί ποτέ, το τελικό συμπέρασμα όμως είναι ότι το 522 π.Χ. ο περσικός θρόνος περνά σε ένα νέο κλάδο της οικογένειας των Αχαιμενιδών και η γραμμή του Κύρου και του Καμβύση σβήνει.⁴²⁷

Ο Καμβύσης είχε δει στον ύπνο του ότι κάποιος του είχε αναγγείλει ότι ο Σμέρδης καθισμένος στον βασιλικό θρόνο άγγιζε με το κεφάλι του τον ουρανό. Κατάλαβε τότε ότι άδικα είχε σκοτώσει τον αδελφό του, τον αληθινό Σμέρδη, και βάλθηκε να τον κλαίει, βαθιά λυπημένος για όλην την συμφορά. Ανέβηκε λοιπόν στο άλογό του έχοντας κατά νου να εκστρατεύσει το ταχύτερο στα Σούσα, εναντίον του Μάγου, του ψευτο-Σμέρδη, του σφετεριστή του θρόνου του. Αλλά καθώς ανέβαινε, ξεκουμπώθηκε η άκρη της θήκης του ξίφους του και το ξίφος τον χτύπησε στον μηρό· τραυματισμένος στο ίδιο ακριβώς σημείο όπου αυτός είχε παλιότερα χτυπήσει τον Άπη, τον θεό των Αιγυπτίων, και επειδή του φάνηκε ότι ήταν άσχημα χτυπημένος, ο Καμβύσης ρώτησε ποιο ήταν το όνομα της πόλης όπου βρίσκονταν. Του είπαν Αγβάτανα. Ακόμη πιο παλιά λοιπόν του είχε δοθεί χρησμός ότι θα τελείωνε τη ζωή του στα Αγβάτανα. Αυτός όμως είχε πιστέψει τότε ότι θα πέθαινε γέρος στα μηδικά

---

⁴²⁶ Romm (2004) 82

⁴²⁷ Ο.π. 83

Αγβάτανα, όπου είχε όλα τα καλά του, ενώ ο χρησμός μιλούσε ακριβώς για τα Αγβάτανα της Συρίας. Έτσι, όταν έμαθε το όνομα της πόλης, συγκλονισμένος τόσο από το κακό που τον είχε βρει με τον Μάγο όσο και από το τραύμα του, συνειδητοποίησε το νόημα του χρησμού και είπε: «Το πεπρωμένο του Καμβύση, του γιου του Κύρου, είναι να πεθάνει εδώ». Ύστερα από καμιά εικοσαριά ημέρες κάλεσε κοντά του τους σημαντικότερους από τους Πέρσες που βρίσκονταν εκεί και σ'έναν επιθανάτιο λόγο τους διηγήθηκε το όνειρό του στην Αίγυπτο και πώς το παρεξήγησε και φοβήθηκε τότε μην του αρπάξει ο αδελφός του την αρχή, και βιαστικά, αστόχαστα κι ασύνετα έστειλε στις Σάρδεις τον Πρηξάσπη να σκοτώσει τον Σμέρδη, προσπαθώντας να εμποδίσει την πραγματοποίηση του ονείρου. Και ενώ τόσο μεγάλο κακό είχε γίνει, εκείνος ήταν ανόητα ξέγνοιαστος, λες κι εκτός από τον αδερφό του δε θα υπήρχε άλλος άνθρωπος να στασιάσει εναντίον του. Παραδέχτηκε το σφάλμα του, την ανόσια ύβρη της αδελφοκτονίας και την τραγική απώλεια της βασιλείας του από τον ψευτο-Σμέρδη. Ανακοίνωσε στους Πέρσες επικεφαλής ότι το βασίλειό τους το κατέχουν οι Μάγοι, αυτός που άφησε διαχειριστή του παλατιού του κι ο Σμέρδης που ήταν ο ψευτο-Σμέρδης. Και στους Πέρσες συνεργάτες του άφησε εντολές και τους εξόρκισε να μην αφήσουν την ηγεμονία να πέσει πάλι στα χέρια των Μήδων, αλλά με δόλο κι αυτοί να τους την αφαιρέσουν έστω και με τη βία· έπειτα τους ευχήθηκε ευφορία της γης, γονιμότητα σε γυναίκες και ζώα και ελευθερία· αν όμως δεν πάρουν πίσω την εξουσία κι ούτε προσπαθήσουν γι' αυτό, τότε τους καταράστηκε να πάθουν τα αντίθετα, κι από πάνω όλοι οι Πέρσες να πεθάνουν με ένα τέλος σαν το δικό του. Στο τέλος ο Καμβύσης βάλθηκε να κλαίει για την τόση συμφορά του.

Οι Πέρσες, μόλις είδαν τον βασιλιά τους να βάζει τα κλάματα, έσκιζαν τα ρούχα τους και θρηνούσαν με την ψυχή τους. Ύστερα απ' αυτά, το κόκαλο γαγγραίνιασε και ο μηρός σάπισε γρήγορα, και έτσι πέθανε ο Καμβύσης του Κύρου, αφού είχε βασιλεύσει επτά χρόνια και πέντε μήνες συνολικά, χωρίς να αφήσει απογόνους. Ωστόσο, οι Πέρσες που ήταν εκεί, δεν τον πίστεψαν καθόλου ότι στην εξουσία είχαν ανέβει οι Μάγοι, αλλά ότι τα περί θανάτωσης του αδερφού του ο Καμβύσης τα είπε με πανουργία, για να ξεσηκώσει όλη την Περσία σε πόλεμο εναντίον του. Πίστεψαν λοιπόν οι Πέρσες ότι είχε αναρριχηθεί στο θρόνο ο Σμέρδης του Κύρου· και άλλωστε και ο Πρηξάσπη αρνιόταν πέρα για πέρα ότι είχε σκοτώσει τον Σμέρδη, γιατί με πεθαμένο τον Καμβύση, φοβόταν να πει ότι είχε ξεκάνει με τα ίδια του τα χέρια τον γιο του Κύρου. Όσο για τον Μάγο, τον ψευτο-Σμέρδη, μετά τον θάνατο του

Καμβύση, παριστάνοντας τον συνονόματό του Σμέρδη, τον γιο του Κύρου, βασίλευσε ανέμελος επτά μήνες, όσο υπολειπόταν δηλαδή για να συμπληρώσει οκτώ χρόνια ο Καμβύσης.

ΤΡΑΓΙΚΑ ΜΟΤΙΒΑ

Η ιστορία του Καμβύση, διαδόχου του Κύρου, χωρίζεται σε δύο μέρη: την τρέλα και τα εγκλήματά του (3.1-38) και την τιμωρία του (3,61-6). Το πρώτο μέρος είναι τραγικό στο βαθμό που παρουσιάζει αλλαγή προς το χειρότερο. Ενώ στην αρχή συμπεριφέρεται ως φιλεύσπλαγχος βασιλιάς, στη συνέχεια διαπράττει ανόσιες πράξεις ενός μαινόμενου ανθρώπου. Και μόνο ο φόνος του αδερφού του Σμέρδη μπορεί να εξομοιωθεί με μια τραγική *ἀμαρτία*. Μάλιστα ο Erbse⁴²⁸ τονίζει πως τα τραγικά κίνητρα έρχονται στο προσκήνιο στο δεύτερο μέρος της ιστορίας του Καμβύση, σε μια αφήγηση που διακόπτεται από διαλόγους και κορυφώνεται στον μεγάλο λόγο που απευθύνει ο ετοιμοθάνατος βασιλιάς στους Πέρσες επικεφαλής.⁴²⁹

Έχοντας ήδη σχηματίσει το προφίλ ενός μισότρελου βασιλιά για τον Καμβύση, ο Ηρόδοτος περνά στην αφήγηση (3.30) μιας σειράς ενδοοικογενειακών αδικημάτων που διέπραξε:⁴³⁰ πρώτον, σκοτώνει από ζήλια τον αδερφό του Σμέρδη, έχοντας παρερμηνεύσει ένα όνειρό του· σε αυτό ο Σμέρδης καθόταν σε θρόνο και το κεφάλι του άγγιζε τον ουρανό, οδηγώντας τον Καμβύση στο λάθος συμπέρασμα ότι εποφθαλμιούσε τον δικό του θρόνο.⁴³¹

Η τρέλα όμως του Καμβύση, είτε ήταν κλινική περίπτωση είτε όχι, δεν αποτελεί ελαφρυντικό, αλλά αντίθετα απόδειξη ότι η παράνοια μπορεί να ευδοκιμήσει ακόμα περισσότερο σε ένα συγκεντρωτικό καθεστώς, με τις ανάλογες τραγικές συνέπειες της δύναμης, όταν βρίσκεται σε λάθος χέρια.⁴³²

Δεν είναι διόλου τυχαίο που στο πέρας της συγκεκριμένης αφήγησης ο Ηρόδοτος συμπεριλαμβάνει το πινδαρικό ρητό⁴³³ «νόμος ό πάντων βασιλεύς» (3.38.4), με το οποίο εξαίρει το βάρος και την καθολικότητα του *νόμου* στην ιστορία του κατεξοχήν

---

⁴²⁸ Erbse (1992) 55

⁴²⁹ Saïd στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 138

⁴³⁰ Βλ. Flory (1978a) 149-150. Ο Καμβύσης, όπως και πολλοί ακόμα βασιλείς (Κανδαύλης, Κροίσος, Ξέρξης), αγνοεί ότι όλα αρχίζουν από την ευτυχία του οίκου. Βλ. Παπαθανασίου (2014) 15

⁴³¹ Το περιστατικό αυτό υπάγεται στο σύνθημα μοτίβο της λανθασμένης ερμηνείας ονείρων και χρησμών από τους μονάρχες, τους οποίους η απόλυτη εξουσία (και ο φόβος της απώλειάς της) παρασύρει σε στρεβλές εντυπώσεις. Βλ. κεφ. IV.2. Ό.π. 15

⁴³² Παπαθανασίου (2014) 17

⁴³³ Πινδ. απ. 169.1 SM.

παραβάτη του, στο πλαίσιο ενός ξεκάθαρα τυραννικού πορτραίτου⁴³⁴.

Στο δεύτερο μέρος της αφήγησης, αυτό της τιμωρίας του, η θανάσιμη πληγή του Καμβύση, «στο σημείο όπου ο ίδιος είχε νωρίτερα χτυπήσει το θεό των Αιγυπτίων Άπη» (3.64.3), θεωρεί η Said⁴³⁵ πως είναι ένα τέλειο παράδειγμα τραγικής ανταπόδοσης, που ακολουθείται από το κατά Αριστοτέλη στοιχείο της τραγικής αναγνώρισης. Στο τέλος ο Καμβύσης επανέρχεται στα λογικά του *έσωφρόνησε* (3.64,5). Μας θυμίζει τον Ηρακλή στις *Τραχίνιες* (στ. 1159-6, 1164-71), ο οποίος κατάλαβε το νόημα των χρησμών, όταν ήταν πια πολύ αργά. Ο Σμέρδης που εμφανίστηκε στο όνειρό του δεν ήταν ο αδερφός του, αλλά ο απατεώνας, και κατά αυτόν τον τρόπο «ο φόνος του αδερφού του ήταν τελείως μάταιος» (3.64.2). Τα Αγβάτανα όπου επρόκειτο να πεθάνει σύμφωνα με το χρησμό στη Βουτώ, δεν ήταν – όπως νόμιζε ο ίδιος-τα μηδικά Αγβάτανα, αλλά ο χρησμός εννοούσε τα Αγβάτανα της Συρίας (3.64.4). Αλλά και τα λόγια του (3.64.5) «*ένθαυτα Καμβύσεια τὸν Κύρου ἐστὶ πεπρωμένον τελευτᾶν*» απηχούν την κραυγή του Ηρακλή στις *Τραχίνιες* «*Αλίμονο, καταλαβαίνω σε ποια συμφορά βρίσκομαι*» (1145). Και ο Καμβύσης καταλαβαίνει πως η συμπεριφορά του δεν ήταν σωστή: «*έποίησα ταχύτερα ἢ σοφότερα*» και *παντὸς δὲ τοῦ μέλλοντος ἔσσεσθαι ἁμαρτῶν* (3.65.4). Είναι γνωστή από την τραγωδία η στιγμή της συνειδητοποίησης και της αναγνώρισης μιας γενικής αλήθειας που αφορά την ανθρώπινη κατάσταση. Ο ήρωας στις *Τραχίνιες* καταλαβαίνει επιτέλους ότι «μόνο για τους νεκρούς δεν υπάρχει πόνος»(1173). Ο Καμβύσης ανακαλύπτει ότι *ἐν τῇ γὰρ ἀνθρωπηῇ φύσει οὐκ ἐνῆν ἄρα τὸ μέλλον γίνεσθαι ἀποτρέπειν* (3.65.3). Δεν μπορεί η ανθρώπινη φύση να αποτρέπει αυτό που υπαγορεύει η δυναμική των πραγμάτων και των πράξεων, που ίσως ξεκίνησαν από τους ίδιους τους ανθρώπους με άλλη προοπτική (πβ. 3.65.3). Αυτό μας οδηγεί στα όρια των ανθρώπινων ικανοτήτων και την πιθανή (τραγική) *αμαρτίαν* που οδηγεί στην καταστροφή⁴³⁶. Το δράμα του Καμβύση, όπως και του Οιδίποδα, ξετυλίγεται τραγικά όταν ανακαλύπτει την αλήθεια ή πιο σωστά όταν ανακαλεί τα γεγονότα της ζωής του.⁴³⁷

⁴³⁴ Ο τρόπος με τον οποίο το ρητό χρησιμοποιείται και η αρχική του σημασία έχουν προκαλέσει μεγάλη συζήτηση, στον Ηρόδοτο όμως φαίνεται να παρατίθεται εκτός των αρχικών συμφραζομένων του, όποια κι αν αυτά ήταν. Πρβ. επίσης τον *δεσπότην νόμον* του Δημάρατου (7.104.1), κεφ. IV. Βλ. Παπαθανασίου (2014) 18

⁴³⁵ Said στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 139

⁴³⁶ Περυσινάκης (1998) 132

⁴³⁷ Asheri στο Asheri- Lloyd-Corcella (2007) 461

Ο τελευταίος λόγος του Καμβύση έχει έναν εξίσου τραγικό τόνο. Η εντολή του προς τους Πέρσες να εκδικηθούν τους Μάγους και να επανακτήσουν την κυριαρχία τους «*ἀλλ' εἴτε δόλω ἔχουσι αὐτὴν κτησάμενοι, δόλω ἀπαιρεθῆναι ὑπὸ ὑμέων, εἴτε καὶ σθένει τεῶ κατεργασάμενοι, σθένει κατὰ τὸ καρτερόν ἀνασώσασθαι*»(3.65.6) απηχεί το χρησμό που λαμβάνει ο Ορέστης: με τον ίδιο τρόπο, δηλ. με δόλο να καταδιώξει τους δολοφόνους του πατέρα του και να ανταποδώσει το φόνο με φόνο(*Χο.* 273-4, 555-9). Η περιγραφή του θανάτου του Καμβύση, που παρουσιάζει ένα βασιλιά να κλαίει πικρά τη σκληρή του μοίρα και τους Πέρσες να ξεσκίζουν τα ρούχα τους (3.65.6-67.1) και να συμπάσχουν κλαίγοντας και θρηνώντας γοερά υποδηλώνει ένα τέλος παρόμοιο με αυτό των Περσών του Αισχύλου, όπου ο θρήνος του βασιλιά επαναλαμβάνεται και ενισχύεται από το Χορό των Περσών γερόντων.⁴³⁸

Όταν λοιπόν η τρέλα του Καμβύση θεραπεύεται, ο Ηρόδοτος τον ανυψώνει κυριολεκτικά με έναν επιθανάτιο λόγο βαθιάς μετανοίας, που κάνει το συμβούλιο των Περσών να δακρύσει (III 65-66). Ο Ηρόδοτος δεν δαιμονοποιεί τον Καμβύση, αντίθετα παρουσιάζει έναν τραγικό άνθρωπο, που η αρρώστια (τρέλα) και άτη τού αποστέρησαν το χάρισμα της ανθρωπιάς και που την τελευταία στιγμή, όταν ξαναβρίσκει το λογικό του, γίνεται πάλι άνθρωπος. Κι αυτού ως τραγικού προσώπου, όπως και του Κροίσου, η ευγένειά του βρίσκεται στα βάσανα που υπέφερε ή στο ότι στο τέλος του συναισθάνεται τα βάσανα των άλλων.⁴³⁹

4. ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΠΡΗΞΑΣΠΗ (III 74-75)

Στο [3.34.1-3.35.5] διαβάζουμε⁴⁴⁰ πως ο Καμβύσης, μεταξύ πολλών άλλων τρελών πράξεων, έκανε και σε βάρος του έμπιστού του Πρηξάσπη το εξής παρανοϊκό για να αποδείξει ότι δεν είναι τρελός: Του είπε: «το παιδί σου που στέκεται εκεί στη βεράντα θα το σημαδέψω, κι αν το πετύχω και του τρυπήσω την καρδιά, τότε θα αποδειχτεί ότι οι Πέρσες λένε σαχλαμάρες· αν όμως αστοχήσω, τότε θα πει ότι οι Πέρσες λένε την αλήθεια και εγώ δεν είμαι στα καλά μου». Τέντωσε το τόξο και σημάδεψε το παιδί του Πρηξάσπη, το παιδί έπεσε και ο Καμβύσης πρόσταξε να το ανοίξουν και να εξετάσουν το τραύμα· και όταν διαπιστώθηκε ότι το βέλος ήταν μέσα στην καρδιά, ο

⁴³⁸ Said στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 139

⁴³⁹ Romm (2004) 187

⁴⁴⁰ Μτφρ. Ζενάκος(1992) http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=30&page=78

Καμβύσης όλος χαρά είπε γελώντας στον πατέρα του παιδιού: «Είναι για σένα ολοφάνερο, Πρηξάσπη, ότι εγώ δεν τα έχω χαμένα και ότι οι τρελοί είναι οι Πέρσες: πες μου όμως τώρα, έχεις δει άλλον άνθρωπο ανάμεσα σε όλους τους ανθρώπους να σκοπεύει με τόση ακρίβεια;» Βλέποντας ωστόσο ο Πρηξάσπης ότι ο άνθρωπος αυτός δεν ήταν με τα καλά του και φοβούμενος και για τον ίδιο του τον εαυτό, είπε: «Κύριέ μου, θαρρώ ότι ούτε ο ίδιος ο θεός δεν σκοπεύει τόσο καλά». Αυτά λοιπόν έκανε τότε ο Καμβύσης, αφηγείται ο Ηρόδοτος.

[3.74.1-3.75.3]⁴⁴¹Οι Μάγοι αποφάσισαν να πλησιάσουν τον Πρηξάσπη, και επειδή είχε υποστεί τρομερά πράγματα από τον Καμβύση, που του είχε σκοτώσει με το τόξο το παιδί του, και επειδή ήταν ο μόνος που γνώριζε τον θάνατο του Σμέρδη, του αδερφού του Καμβύση, του γιου του Κύρου, αφού τον είχε σκοτώσει με τα ίδια του τα χέρια, και επειδή επιπλέον ο Πρηξάσπης είχε μέγιστο κύρος ανάμεσα στους Πέρσες. Γι' αυτούς λοιπόν τους λόγους τον κάλεσαν και προσπαθούσαν να κερδίσουν τη φιλία του βάζοντάς τον να υποσχεθεί και να ορκιστεί ότι θα κρατούσε μυστική και δεν θα φανέρωνε σε κανέναν την απάτη που οι ίδιοι είχαν κάνει σε βάρος των Περσών με τον ψευτο-Σμέρδη, τάζοντάς του να του δώσουν χίλια καλά. Αφού ωστόσο τον έπεισαν και δέχτηκε δήθεν να τα κάνει όλα αυτά, οι σφετεριστές Μάγοι του έκαναν δεύτερη πρόταση: αυτοί, του είπαν, θα συγκαλούσαν όλους τους Πέρσες κάτω από το βασιλικό ανάκτορο και στον ίδιο υπέδειξαν ν' ανέβει σ' έναν πύργο και να διαλαλήσει ότι βασιλιά τους οι Πέρσες είχαν τον Σμέρδη του Κύρου και όχι κανέναν άλλο. Και του το ανέθεσαν αυτό επειδή, υποτίθεται, οι Πέρσες τον εμπιστευόνταν εξαιρετικά και επειδή ο Πρηξάσπης πολλές φορές είχε εκφράσει ανεπιφύλακτα την άποψη ότι ο Σμέρδης του Κύρου ζούσε και είχε αρνηθεί σθεναρά ότι ήταν σκοτωμένος. Έτσι θα τους επέβαλλαν τον ψευτο-Σμέρδη. Όταν λοιπόν ο Πρηξάσπης συμφώνησε και σε αυτό, οι Μάγοι συγκέντρωσαν τους Πέρσες, ανέβασαν τον ίδιο στον πύργο και τον πρόσταξαν να μιλήσει. Αυτός όμως σκόπιμα αγνόησε όσα οι Μάγοι του είχαν ζητήσει και αρχίζοντας από τον Αχαιμένη, απαρίθμησε τη γενεαλογία⁴⁴² της πατριάς του Κύρου, μετά έφτασε ως αυτόν για να πει καταλήγοντας πόσα καλά είχε κάνει ο Κύρος στους Πέρσες και μετά φανέρωσε την

⁴⁴¹ Ο.π.

⁴⁴² *έγγενηλόγησε*: Ο Πρηξάσπης ξεκινά με τη γενεαλογία, κατόπιν λέει την αληθινή ιστορία και καταλήγει με μια θυσία. Μοιάζει με καθαρή δόμηση ελληνικού ρητορικού λόγου. Βλ. Asheri (2007)469

αλήθεια λέγοντας ότι προηγουμένως την έκρυβε (επειδή ήταν επικίνδυνο για τον ίδιο να πει τί είχε συμβεί), αλλά τώρα πια ένιωθε την ανάγκη να τη φανερώσει· είπε δηλαδή ότι τον Σμέρδη του Κύρου τον είχε σκοτώσει ο ίδιος, επειδή τον ανάγκασε ο Καμβύσης, και ότι τη βασιλεία την είχαν οι Μάγοι με απάτη. Και αφού άφησε στους Πέρσες πολλές κατάρες αν δεν ανακτούσαν την αρχή και δεν τιμωρούσαν τους Μάγους, ρίχτηκε από τον πύργο με το κεφάλι κάτω. Έτσι λοιπόν, λέει ο Ηρόδοτος, τέλειωσε τη ζωή του ο Πρηξάσπης, που υπήρξε σ' όλη του τη ζωή άνθρωπος τιμημένος.

Η ΤΡΑΓΩΔΙΑ ΤΟΥ

Στην τραγωδία του Καμβύση ενσωματώνεται και η τραγωδία του Πρηξάσπη. Αποτελεί μια ιστορία παράλληλη προς αυτήν του Άρπαγου, η οποία ήταν μέρος του δράματος του Αστυάγη, αλλά με αντίστροφο τρόπο. Όπως και ο Άρπαγος, ο Πρηξάσπης ήταν «ο πιο έμπιστος» (3.30.3) από τους φίλους του βασιλιά. Αλλά, αντιθέτως προς τον Άρπαγο, όταν ο Πρηξάσπης έλαβε τη διαταγή να σκοτώσει τον αδερφό του βασιλιά, παρέμεινε πιστός και εκτέλεσε το καθήκον του. Ωστόσο, όπως και στην περίπτωση του Άρπαγου, ο βασιλιάς σκοτώνει το γιο του Πρηξάσπη (3.35.1-4).⁴⁴³ Αλλά αντί της αναμενόμενης προδοσίας και εκδίκησης προς τον Καμβύση, όσο ήταν ζωντανός και μανιακός, ο Πρηξάσπης αποφασίζει τελικά, μετά το θάνατό του, να ταχθεί με τους Μάγους σφετεριστές, που τον είχαν πάρει με το μέρος τους, «καθώς ο Καμβύσης του είχε φερθεί βάνανυσα» (3.66.3). Αφού πρώτα συμφώνησε να ανακοινώσει ό,τι του ζήτησαν, δηλ. ότι ο Σμέρδης ήταν ακόμη ζωντανός, *ἀποκάλυψε την αλήθεια* (3.75.2) και στη συνέχεια αυτοκτόνησε.⁴⁴⁴ Είναι ένας ανατολίτης υποτακτικός, με έναν ανάξιο θάνατο, με μια τραγική κατάληξη στην εσωτερική του διαπάλη, αφού (3. 75.3) *νυν ἐὼν τὸν πάντα χρόνον ἀνὴρ δόκιμος οὕτω ἐτελεύτησε*. Είναι θύμα της αναπόδραστης κοσμικής και ηθικής σύγκρουσης μεταξύ ψεύδους και αλήθειας, σύγκρουσης που καλούνται να επαναλάβουν οι άνθρωποι επανειλημμένα στην πορεία της Ιστορίας.⁴⁴⁵

Στις δύο παραπάνω νουβέλες μπορεί να διακρίνει κανείς την τραγική αντίληψη του Ηρόδοτου για τη ζωή καθώς και το δυσοίωνα προαίσθημα της βαθείας σύγκρουσης

⁴⁴³ Said στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 139

⁴⁴⁴ Ο.π. 140

⁴⁴⁵ Asheri- Corcella (2010) 133

ανάμεσα στο ψεύδος και την αλήθεια.⁴⁴⁶ Πίσω από τα μεμονωμένα γεγονότα αναζητεί ένα ηθικό και θεολογικό νόημα, με την αφήγηση να εστιάζει στις σκέψεις και τις πράξεις ελάχιστων πρωταγωνιστών και μετατρέποντάς τις σε ηθικό παράδειγμα.⁴⁴⁷

5. Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΚΗΔΗ (ΠΙ 129-138.4)

ΟΙ ΜΗΧΑΝΟΡΡΑΦΙΕΣ ΤΟΥ ΚΡΟΤΩΝΙΑΤΗ ΑΥΛΙΚΟΥ ΓΙΑΤΡΟΥ

Είμαστε περίπου στο 520 π. Χ., σε περίοδο ειρήνης και ο Βασιλιάς είναι ελεύθερος να σχεδιάσει καινούριες κατακτήσεις. Ο Δημοκίδης, ο έλληνας γιατρός που βρέθηκε ανάμεσα στα λάφυρα του Οροίτη και οδηγήθηκε στην περσική αυλή, αισθάνεται απεγνωσμένα την ανάγκη να αποδράσει από το χρυσό κλουβί στα Σούσα και να επιστρέψει στην πατρίδα του, τον Κρότωνα. Η νοβελιστική ιστορία του διασυνδέεται από τον ιστορικό με εκείνες του Πολυκράτη και του Οροίτη(125.1) χρονικοαιτιολογικά και παρουσιάζει μια αλυσίδα μεταπτώσεων τύχης και προσημάνσεων στις πράξεις και τις αντιδράσεις των χαρακτήρων.⁴⁴⁸ Ο Δημοκίδης μηχανορραφεί με τη βασιλική σύζυγο Άτοσσα και ως συνέπεια πετυχαίνει ο Δαρείος να τον στείλει στην Ελλάδα σε μια αναγνωριστική αποστολή (3.129-38) που θα προετοίμαζε τη μελλοντική κατάκτηση, πράγμα που πιθανά να ήταν μια περσική τακτική.⁴⁴⁹ Εδώ ενώνονται στοιχεία ανατολίτικης νουβέλας στο παλάτι και στο χαρέμι με βιογραφικές πληροφορίες και άλλα στοιχεία από τη Μ. Ασία και τη Μεγάλη Ελλάδα. Κι εδώ διαπιστώνουμε την ανατροπή της τύχης του Κροτωνιάτη γιατρού από τη φυλακή στη βασιλική εύνοια, στα πλούτη και στη δύναμη της διασημότητας.⁴⁵⁰ Πιο συγκεκριμένα:⁴⁵¹

Ο βασιλιάς Δαρείος, στο κυνήγι, πηδώντας από το άλογο, στραμπούλιξε σοβαρά το πόδι του και απευθύνθηκε στους Αιγυπτίους γιατρούς του που θεωρούντο πρώτοι στην ιατρική. Αυτοί όμως, έκαναν μεγαλύτερο κακό. Επτά ημέρες και επτά νύχτες

---

⁴⁴⁶ Το leitmotif όλου του 3^{ου} βιβλίου είναι η ουσιαστικά μεταφυσική και ηθική σύγκρουση μεταξύ ψεύδους και αλήθειας. Βλ. Asheri- Corcella (2010) 132-133

⁴⁴⁷ Ο.π. 124

⁴⁴⁸ Asheri (2007)511

⁴⁴⁹ Harrison στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 504

⁴⁵⁰ Asheri (2007)511

⁴⁵¹ Μτφρ. Ζενάκος(1992) στο http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=30&page=92

ξαγρύπνησε ο Δαρειός από τον πόνο και την όγδοη ημέρα, ενώ είχε τα μαύρα του τα χάλια, κάποιος που είχε ακούσει για την ιατρική τέχνη του Κροτωνιάτη Δημοκίδη, το είπε στον Δαρειό· κι αυτός πρόσταξε να του τον φέρουν όσο το δυνατόν συντομότερα. Τον ανακάλυψαν παραπεταμένον κάπου ανάμεσα στους δούλους του Οροίτη και τον έφεραν στον βασιλιά, κουρελή και σέρνοντας τα δεσμά του.

Όταν στάθηκε ο Δημοκίδης μπροστά στον Δαρειό, αυτός τον ρώτησε αν γνωρίζει την ιατρική· εκείνος όμως αρνήθηκε από φόβο μήπως, αν φανερωθεί, στερηθεί για πάντα την Ελλάδα. Ο Δαρειός κατάλαβε ότι προσπαθούσε να ξεφύγει και πρόσταξε να φέρουν εκεί μαστίγια και σουβλιά. Τότε εκείνος παραδέχθηκε ότι δεν κατείχε καλά την ιατρική, αλλά ότι είχε αποκτήσει κάποιες μικρές γνώσεις κοντά σε κάποιον γιατρό. Ο Δαρειός ωστόσο τον εμπιστεύθηκε και ο Δημοκίδης, χρησιμοποιώντας ελληνικά φάρμακα και εφαρμόζοντας ήπια μέσα, έκανε τον Δαρειό να μπορεί να κοιμάται και σε λίγον καιρό τον γιάτρεψε εντελώς, ενώ εκείνος είχε απελπιστεί πια ότι το πόδι του θα γινόταν ποτέ καλά. Τότε ο Δαρειός του χάρισε δυο ζευγάρια χρυσές πέδες κι εκείνος τον ρώτησε αν επίτηδες του ανταποδίδει διπλό το κακό επειδή τον γιάτρεψε. Ο Δαρειός ευχαριστήθηκε με αυτά τα λόγια και τον στέλνει στο χαρέμι του. Οι ευνούχοι, καθώς τον περιέφεραν, έλεγαν στις γυναίκες ότι αυτός είχε ξαναδώσει στον βασιλιά την υγεία του. Τότε εκείνες, βουτώντας η καθεμιά ένα τάσι μέσα στην κασέλα με το χρυσάφι, χάρισαν στον Δημοκίδη τόσο πλούσια δώρα, ώστε ο υπηρέτης που τον ακολουθούσε σηκώνοντας από κάτω τα νομίσματα που έπεφταν από τα τάσια, μάζεψε άφθονα χρυσά νομίσματα.

Ο Δημοκίδη αυτός λοιπόν σχετίστηκε με τον Πολυκράτη ως εξής: Επειδή δεν μπορούσε να υποφέρει τον πατέρα του που ήταν οξύθυμος, έφυγε από τον Κρότωνα και πήγε στην Αίγινα. Εγκαταστάθηκε εκεί και, μολονότι δεν ήταν εξοπλισμένος και δεν είχε κανένα από τα εργαλεία της ιατρικής, τον πρώτο κιάλας χρόνο ξεπέρασε τους άλλους γιατρούς. Και τον δεύτερο χρόνο το δημόσιο στην Αίγινα του έδωσε μισθό ένα τάλαντο, τον τρίτο χρόνο οι Αθηναίοι του έδωσαν εκατό μνες και τον τέταρτο ο Πολυκράτης δύο τάλαντα. Έτσι έφτασε ο Δημοκίδης και η σπουδαία φήμη του περί ιατρικής στη Σάμο.

Στα Σούσα, λοιπόν, ο Δημοκίδης, αφού γιάτρεψε τον Δαρειό, απέκτησε μεγάλο σπίτι και έγινε ομοτράπεζος του βασιλιά και είχε στη διάθεσή του όλα τα αγαθά εκτός από ένα, ότι δεν μπορούσε να γυρίσει στην Ελλάδα. Είχε τόσο μεγάλη δύναμη στον βασιλιά, ώστε έσωσε και τους Αιγυπτίους γιατρούς που ήταν να τους παλουκώσουν επειδή είχαν αποδειχθεί κατώτεροι από Έλληνα γιατρό και ύστερα έσωσε και τον Ηλείο μάντη του

Πολυκράτη που ήταν παραπεταμένος ανάμεσα στους δούλους.

Λίγον καιρό αργότερα η Άτοσσα, κόρη του Κύρου και γυναίκα του Δαρείου, έβγαλε στον μαστό ένα απόστημα που ύστερα έσπασε και άρχισε να απλώνεται. Όσον καιρό ήταν μικρό, η Άτοσσα το έκρυβε, και από την ντροπή της δεν έλεγε τίποτε σε κανέναν, όταν όμως κακοφόρμισε, έστειλε και κάλεσε τον Δημοκίδη και του το έδειξε. Αυτός της είπε ότι θα την κάνει καλά και της ζήτησε για αντάλλαγμα μια χάρη και της υποσχέθηκε ότι δε θα ήταν τίποτε από όσα φέρνουν ντροπή. Της έκανε λοιπόν θεραπεία και η Άτοσσα έγινε καλά. Οπότε εκείνη δασκαλεμένη από το γιατρό και σωτήρα της μίλησε με πειστικά λόγια στο Δαρείο στο κρεβάτι για να τον επηρεάσει να εκστρατεύσει κατά της Ελλάδας και όχι των Σκυθών, όπως είχε κατά νου, ώστε να βρει τρόπο ο Δημοκίδης να ξαναδεί την πατρίδα του. Του τον πρότεινε μάλιστα ως τον πιο κατάλληλο απ' όλους τους ανθρώπους για να τον κατατοπίσει για τα καθέκαστα της Ελλάδας και να τον καθοδηγήσει. Έτσι, με τα πειστικά γυναικεία θέλγητρα και τις κουβέντες της Άτοσσας, ο Δαρείος συμφώνησε να στείλει πρώτα στην Ελλάδα Πέρσες κατασκόπους μαζί με το Δημοκίδη και ύστερα έχοντας τις πληροφορίες του να κινήσει εναντίον τους.

Μόλις ξημέρωσε, ο Δαρείος κάλεσε δεκαπέντε διακεκριμένους Πέρσες και τους πρόσταξε να συνοδεύσουν τον Δημοκίδη και να περιοδεύσουν τα παραθαλάσσια μέρη της Ελλάδας, μόνο να μην τους το σκάσει ο Δημοκίδης, αλλά να τον φέρουν οπωσδήποτε πίσω. Ύστερα κάλεσε τον ίδιο τον Δημοκίδη και του ζήτησε να καθοδηγήσει τους Πέρσες και να τους δείξει όλη την Ελλάδα και ύστερα να γυρίσει πίσω· του υπέδειξε μάλιστα να πάρει μαζί του δώρα για τον πατέρα του και τους αδελφούς του και όλα του τα έπιπλα, λέγοντάς του ότι μετά θα του έδινε άλλα, πολύ περισσότερα· και εκτός από τα δώρα τού είπε ότι θα του προσθέσει και ένα φορτηγό πλοίο που θα το γέμιζε με κάθε λογής αγαθά και που θα σαλπάριζε μαζί του. Ο Δημοκίδης, όμως, φοβήθηκε μήπως ο Δαρείος ήθελε να τον δοκιμάσει και είπε ότι τα δικά του πράγματα θα τ' άφηνε στη θέση τους για να τα έχει όταν γυρίσει ενώ το φορτηγό πλοίο, που του υποσχόταν ο Δαρείος για να μεταφέρει τα δώρα για τ' αδέρφια του, είπε ότι το δεχόταν.

Αφού έγιναν όλα όπως τα ήθελε ο βασιλιάς, έφτασαν στον Τάραντα της Ιταλίας, όπου ο βασιλιάς των Ταραντίνων, από καλοσύνη προς τον Δημοκίδη, από τη μια έβγαλε τα πηδάλια των μηδικών πλοίων και από την άλλη έπιασε τους Πέρσες και τους έβαλε στη φυλακή, δήθεν ότι ήταν κατάσκοποι. Έτσι ο Δημοκίδης έφτασε στον Κρότωνα και

μόνο τότε άφησαν ελεύθερους τους Πέρσες και τους έδωσαν πίσω ό,τι είχαν πάρει από τα πλοία τους. Σαλπάρισαν τότε οι Πέρσες από εκεί κυνηγώντας τον Δημοκήδη, έφτασαν στον Κρότωνα, όπου τον βρήκαν στην αγορά και τον άρπαξαν. Από τους Κροτωνιάτες τώρα άλλοι φοβόνταν τη δύναμη των Περσών και ήταν έτοιμοι να μην αντιδράσουν, άλλοι όμως άρπαξαν κι αυτοί τον Δημοκήδη και χτυπούσαν με τα μπαστούνια τους Πέρσες, οι οποίοι απειλούσαν με επίθεση από το βασιλιά Δαρείο. Τελικά γύρισαν στην Ασία χωρίς να επιχειρήσουν να προχωρήσουν άλλο στην Ελλάδα για να πάρουν πληροφορίες και χωρίς τον οδηγό τους Δημοκήδη.

Καθώς έφευγαν, ωστόσο, ο Δημοκήδης τους ζήτησε να παραγγείλουν στον Δαρείο ότι αρραβωνιάστηκε την κόρη του Μίλωνα και θα την πάρει γυναίκα του- γιατί το όνομα του παλαιστή το είχε περί πολλού ο βασιλιάς. Ο Ηρόδοτος πιστεύει ότι γι' αυτόν τον λόγο ο Δημοκήδης επέσπευσε αυτόν τον γάμο, δίνοντας πολλά χρήματα, για να φανεί στον Δαρείο ότι και στην πατρίδα του ήταν σπουδαίος. Έτσι λοιπόν έγιναν τα πράγματα, αφηγείται ο Ηρόδοτος, και αυτοί ήταν οι πρώτοι Πέρσες που έφτασαν από την Ασία στην Ελλάδα και γι' αυτόν τον λόγο έγιναν κατάσκοποι (*οὔτοι δὲ πρῶτοι ἐκ τῆς Ἀσίας ἐς τὴν Ἑλλάδα ἀπίκοντο Πέρσαι*).⁴⁵²

Η ΣΚΗΝΗ ΤΟΥ ΥΠΝΟΔΩΜΑΤΙΟΥ⁴⁵³

Η Άτοσσα, κόρη του Κύρου, σύζυγος του Δαρείου και μητέρα του Ξέρξη, πρωταγωνιστεί ως γυναικείος χαρακτήρας ισότιμα δίπλα στον ισχυρό μονάρχη σε μια εντυπωσιακή σκηνή πανουργίας και δολοπλοκιών: Στην πλαστή σκηνή του διαλόγου της με το Δαρείο στη συζυγική κρεβατοκάμαρα, θα τον πείσει⁴⁵⁴ ν' αλλάξει τον επεκτατικό σχεδιασμό του και να οργανώσει εκστρατεία εναντίον των Ελλήνων, διεισδύοντας έτσι στην περιοχή της ανδρικής εξουσίας και δράσης, και εμφανιζόμενη υποθετικά ως η αιτία των Ελληνοπερσικών πολέμων!⁴⁵⁵ Στη συζήτηση αυτή ο βασιλιάς αναθεωρεί την εκστρατεία κατά των Σκυθών και αποφασίζει την εκστρατεία

⁴⁵² Έμμεση υπενθύμιση από τον ιστορικό του προγραμματικού του θέματος. Βλ. Asheri (2007)511

⁴⁵³ Δεληγιώργης στο https://www.academia.edu/3557248/download_16-7-2019

⁴⁵⁴ Έμμεσα στα λόγια της υπάρχει μια σύγκριση με τον Κύρο και τον Καμβύση. Βλ. Asheri (2007)512

⁴⁵⁵ Ο διάλογος μπορεί να θεωρηθεί και «αιτιολογικός», αφού σκοπεύει να εξηγήσει την «αιτία» του περσικού επεκτατισμού. Ό.π. 513.

κατά των Ελλήνων! Πλέον η ιστορική πραγματικότητα εν μέρει παραμερίζεται και δίνει τη θέση της στην αμιγώς μυθιστορηματική αφήγηση.⁴⁵⁶

Στην κρεβατοκάμαρα του Δαρείου, τα χείλη της Άτοσσας ανακοινώνουν ουσιαστικά τη βούληση του Δημοκίδη⁴⁵⁷, αλλά της δίνεται και η δυνατότητα να αναδείξει και να εξασκήσει την επιρροή της στον άντρα της.⁴⁵⁸ Ήταν πλέον η ώρα της ανταμοιβής του γιατρού για τις υπηρεσίες του: η βασίλισσα θα αναζωπυρώσει τη φιλοδοξία του Δαρείου για περαιτέρω κατακτήσεις με πρώτο στόχο την Ελλάδα. Ικανότερος οδηγός δεν θα μπορούσε να βρεθεί άλλος από τον αιχμάλωτο Δημοκίδη. Η επιχειρηματολογία της επικεντρώνεται σε μια προσπάθεια να κολακεύσει τον Δαρείο και να τον πείσει ταυτόχρονα. Η μνεία της νεαρής ηλικίας του Δαρείου⁴⁵⁹ ταυτίζεται με προτροπή για δράση: η νιότη είναι η κατάλληλη περίοδος για κατορθώματα και επιτυχίες, καθώς, με το πέρασμα των ετών, μαζί με το σώμα γερνούν και *αί φρένες*.⁴⁶⁰ Από την άλλη τον καλεί να αποδείξει την ανδρεία του και να αποφύγει- με αυτόν τον τρόπο- εσωτερικές επιβουλές και συνομοσίες⁴⁶¹.

Ο ανδρισμός ενός βασιλιά φανερώνεται στις επεκτατικές πολεμικές επιχειρήσεις εν αντιθέσει με την αδράνεια, που θέτει σε κίνδυνο τον ίδιο τον ηγέτη. Πίσω από τα λόγια και τις παροτρύνσεις της Άτοσσας θα μπορούσαμε να αναγνωρίσουμε τις ίδιες τις σκέψεις και προθέσεις του Δαρείου, υπέρμαχου του περσικού επεκτατισμού. Όσο επιτυχής κρίνεται η απόπειρα της βασίλισσας να πείσει, άλλο τόσο έτοιμος εμφανίζεται και ο βασιλιάς για να πειστεί. Ωστόσο αυτή η ενδόμυχη προθυμία του Δαρείου, δεν αναιρεί το γεγονός της μεταχείρισης δόλου, πανουργίας εκ μέρους της.⁴⁶²

---

⁴⁵⁶ Η ιστορία της αποκαλύπτει –κατά μία έννοια- και μία άλλη χρησιμότητα των γυναικείων χαρακτήρων στην Ιστοριογραφία: η Άτοσσα έχει απεικονιστεί έτσι, για να δείξει ότι και οι γυναίκες μπορούν να προκαλούν πολιτικές συγκρούσεις. Ανάλογη είναι επίσης και η εκτίμηση του Asheri ότι η Άτοσσα καθίσταται στον Ηρόδοτο η «αιτία» του πολέμου ανάμεσα στους Πέρσες και τους Έλληνες, κατά το μοντέλο της Ελένης : όπως ο μεγάλος Τρωικός πόλεμος διεξήχθη εξαιτίας μιας γυναίκας, έτσι και η σύγκρουση Ελλήνων-Περσών εμφανίζεται να έχει παρόμοιες αιτίες. Βλ. Asheri (2007)513 και Δεληγιώργης στο https://www.academia.edu/3557248/download_16-7-2019

⁴⁵⁷ Ηρ. 3.134.1 *διδαχθεῖσα ὑπὸ τοῦ Δημοκίδεος*.

⁴⁵⁸ Βλ. Waters (1985) 64.

⁴⁵⁹ Ηρ. 3.134.2-3 *Οἶκός δέ ἐστι ἄνδρα καὶ νέον...../ Νῦν γὰρ ἂν τι καὶ ἀποδέξαιο ἔργον, ἕως νέος εἶς ἡλικίην*.

⁴⁶⁰ Η σύγκριση ανάμεσα στο σφρίγος της νεότητας και την αδυναμία του γήρατος είναι κοινή στον Όμηρο, στον Μίμνερμο και τον Σόλωνα. Βλ. Asheri (2007)513 και Δεληγιώργης στο https://www.academia.edu/3557248/download_16-7-2019

⁴⁶¹ Πρβλ. Ηρ. 3.134.2 *ἵνα σφέων Πέρσαι ἐπίστωνται ἄνδρα εἶναι τὸν προεστεῶτα καὶ ἵνα τριβῶνται πολέμῳ μηδὲ σχολὴν ἄγοντες ἐπιβουλεύσῃ τοι*.

⁴⁶² Δεληγιώργης ό.π.

Ο αρχικός σκοπός επιτυγχάνεται και ο Δαρείος ομολογεί ότι τα λόγια της γυναίκας του απηχούν τις σκέψεις του. Στην προσωρινή αμφιβολία του -δείχνει να επιθυμεί περισσότερο την εκστρατεία στη Σκυθία- η Άτοσσα αντιπαραθέτει τη δική της επιθυμία για απόκτηση υπηρετιών από τη Λακωνία, το Άργος, την Αττική και την Κόρινθο. Φυσικά πρόκειται περί προσχηματικής απαίτησης, αφού αποκρύπτει το γεγονός ότι μιλά και ενεργεί λόγω της δέσμευσής της προς τον Δημοκίδη⁴⁶³.

Ο Δαρείος συμφωνεί χωρίς περιστροφές και η μεταβολή των σχεδίων του οφείλεται στη σύζυγό του, που με την παρέμβασή της τον ενθαρρύνει να εισβάλει στην Ελλάδα ή έστω, σε πρώτο στάδιο, να εγκρίνει μία αναγνωριστική αποστολή με τη συμμετοχή και του Δημοκίδη. Η απόπειρα και η επιτυχής έκβαση του τολμήματός της-πέρα από τον δόλο ή τη γοητεία των τρυφερών στιγμών στη συζυγική κλίνη-αποτελούν και μία ένδειξη της δύναμης που επιζητεί και τελικά διαθέτει η Άτοσσα και τούτο την τοποθετεί σε ένα διαφορετικό, ανώτερο επίπεδο, καθώς διεκδικεί μια πολιτική ισχύ που θα αναμέναμε από έναν άνδρα. Ενεπλάκη σε μια διαδικασία «αντιπαραθέσης» προς ανωτέρο, έπεισε, πέτυχε το επιδιωκόμενο. Ό,τι όμως αποτελεί επιτυχία για την Άτοσσα, θα προξενήσει σε ένα βαθμό τη μετέπειτα τραγική περσική συντριβή στην Ελλάδα. Φυσικά η ίδια δεν παύει να αποτελεί ξεκάθαρα μια λογοτεχνική φιγούρα, της οποίας οι πράξεις και τα λόγια δεν μπορούν να θεωρηθούν ως ιστορική πραγματικότητα.⁴⁶⁴

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΝΟΥΒΕΛΑΣ

Η ιστορία του Δημοκίδη, με τη γνωστή σκηνή του υπνοδωματίου μεταξύ Άτοσσας και Δαρείου (3. 134 κ.ε.), με έντονα τα χαρακτηριστικά της νουβέλας λειτουργεί, στο πλαίσιο του συνολικού έργου, ως προάγγελος των δύο σημαντικότερων στρατιωτικών επιχειρήσεων των Περσών, δηλ. των εκστρατειών εναντίον της Σκυθίας και της Ελλάδας.⁴⁶⁵ Επομένως, ο ιστορικός ίσως χρησιμοποιεί την ιστοριούλα αυτή για να εξυπηρετήσει αποδεικτικά τη σύλληψή του για την Ιστορία, αφού δε λείπουν εκτιμήσεις του αιτιολογικής και ιστορικής φύσεως για το ρόλο της Άτοσσας στην

---

⁴⁶³ Ηρ. 3.134.5 *ἐπιθυμέω γὰρ λόγῳ πονθανομένη Λακαίνας τέ μοι γενέσθαι θεραπαίνας καὶ Ἀργείας καὶ Ἀττικὰς καὶ Κορινθίαις. Ἔχεις δὲ ἄνδρα ἐπιτηδεότατον ἀνδρῶν πάντων δέξαι τε ἕκαστα τῆς Ἑλλάδος καὶ κατηγήσασθαι, τοῦτον ὃς σεο τὸν πόδα ἐζήσατο*

⁴⁶⁴ Δεληγιώργης ό.π.

⁴⁶⁵ Ρεγκάκος (2009) 91

επεκτατική πολιτική του Δαρείου(134) και για τις πρώτες διερευνητικές επισκέψεις Περσών στην Ελλάδα και την ελληνική Δύση (138.4)⁴⁶⁶

Ο περσικός ιμπεριαλισμός δείχνει να μην αποτελεί για τον ιστορικό επαρκή εξήγηση των Περσικών πολέμων. Ο Ηρόδοτος αποδίδει μεγάλο μέρος της ευθύνης στους ίδιους τους Έλληνες.⁴⁶⁷ Σύμφωνα με τον ιστορικό, ο Δαρείος παρασύρθηκε στις ελληνικές υποθέσεις από Έλληνες, όπως ο Δημοκίδης, που επεδίωκαν τα δικά τους προσωπικά συμφέροντα.

Η ιστορία στις παραγράφους 3.132-8 παρατίθεται συχνά από μελετητές ως παράδειγμα των επιπόλαιων εξηγήσεων του Ηροδότου, αλλά υπάρχει και η άποψη πως ο ιστορικός δε μιλάει εδώ για μια άμεση αιτία του πολέμου.⁴⁶⁸

---

⁴⁶⁶ Asheri- Corcella (2010)129

⁴⁶⁷ Wees στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 325

⁴⁶⁸ Ο.π. 326, υποσημ. 53

Η. ΒΙΒΛΙΟ V (ΤΕΡΨΙΧΟΡΗ): Η ΚΑΤΑΔΙΚΗ ΤΗΣ ΤΥΡΑΝΝΙΑΣ (V 91-93)

ΣΠΑΡΤΙΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Ο Ηρόδοτος περιγράφοντας τη σπαρτιατική πολιτική στο V βιβλίο με μικρές ιστορίες, είναι σα να σκέφτεται κιόλας με ιστορίες. Δε λείπουν οι ευκαιρίες για λοξοδρόμηση της αφήγησης σε παραπληρωματικές πληροφορίες: η ιστορία της Κορίνθου, δοσμένη από τον Σωκλή⁴⁶⁹, πολέμιος της τυραννίδας, και εμπλουτισμένη με μια νουβέλα που ο Μαρωνίτης την κατατάσσει σε αυτές που έχουν ρόλο αποτρεπτικό.⁴⁷⁰ Ο Romm τη θεωρεί ως αξιοσημείωτο παράδειγμα της πρωταρχικής σημασίας της χρήσης μικρών ιστοριών ως μέσο για την αφήγηση της *Ιστορίας*.⁴⁷¹ Η παρέκβαση για τους Κυψελίδες χαρακτηρίζεται για το ανεκδοτολογικό της στοιχείο, ενώ η σύνδεσή της με την εξέλιξη των γεγονότων της *Ιστορίας* είναι τεχνητή.⁴⁷²

Είναι ο μακροσκελέστερος μονόλογος που συναντούμε στο έργο του Ηροδότου και έχει προφανώς κάποια ειδική σημασία: ο τόνος του τον κατατάσσει στους υπαινικτικούς εκείνους λόγους που στοχεύουν να κατευθύνουν την προσοχή μας σε ιδέες ιδιαίτερα προσφιλείς στον ίδιο τον συγγραφέα.⁴⁷³

Εξάλλου, μια οριστική διατύπωση του Ηροδότου για την πόλη της Αθήνας εντοπίζεται στα συμφραζόμενα του λόγου του Κορίνθιου Σωσικλή (5. 92). Ο λόγος αυτός με θέμα τα δεινά της τυραννίας αναλύει κάποιες σκέψεις που ήδη έχουν εκφραστεί επιγραμματικά στο κεφ. 3,80 στη συζήτηση για τα πολιτεύματα.⁴⁷⁴

ΥΠΟΘΕΣΗ

Στα κεφ. 90-93 παρακολουθούμε την προσπάθεια των Σπαρτιατών να καταλύσουν τη δημοκρατία στην Αθήνα και να παλινρθώσουν τον τύραννο Ιππία, με βασικό λόγο που τους παρακινεί, το φόβο της πιθανής συμμαχίας των Αθηναίων με το Δαρείο αλλά και της αλματώδους ανόδου της Αθηναϊκής κυριαρχίας στη

---

⁴⁶⁹ Σωσικλής ή Σωκλής, ανάλογα με τη χειρόγραφη παράδοση του έργου που ακολουθεί ο κάθε μελετητής. Εμφανίζεται ως θεωρητικός της πολιτικής. Η εκτενής ομιλία του, μαζί με τις παρεκβάσεις για την τυραννίδα του Κύψελου και του Περίανδρου στην Κόρινθο, εκφράζει μάλλον τις απόψεις του Ηροδότου. Ο Σπυρόπουλος θεωρεί ότι είναι ιστορικό πρόσωπο. Βλ. Σπυρόπουλος (1992) 372, σχόλιο 304

⁴⁷⁰ Ο.π. 373 σχόλ. 310

⁴⁷¹ Romm (2004)150

⁴⁷² Σπυρόπουλος (1992) 373 σχόλ. 310

⁴⁷³ Strasburger στο *ΗΡΟΔΟΤΟΣ* (2004) 246

⁴⁷⁴ Ο.π. 245

θάλασσα.⁴⁷⁵ Τα περιγραφόμενα γεγονότα πρέπει να συνέβησαν πριν από την άφιξη του Αρισταγόρα, λίγο πριν το 500 π.Χ.⁴⁷⁶

Στη συνέχεια κάλεσαν τον γιο του Πεισίστρατου, Ιππία, καθώς και τους άλλους συμμάχους, προκειμένου να τους γνωστοποιήσουν την απόφασή τους και να τους καταστήσουν σαφή τον κίνδυνο που θα διέτρεχαν όλοι τους, εάν συνέχιζε να διοικεί τη Αθήνα ο «αχάριστος», όπως τον χαρακτήρισαν, δήμος. Οι σύμμαχοι, όμως, παρότι δεν μιλούσαν φάνηκαν ενάντιοι στην πρόταση των Σπαρτιατών. Μεταξύ αυτών, μόνο ένας με το όνομα Σωκλής πήρε τον λόγο να μιλήσει εξ ονόματος των Κορινθίων, προκειμένου να δηλώσει την αντίθεσή του και να αποτρέψει τους υπόλοιπους συμμάχους να συμφωνήσουν σχετικά με την επιβολή της τυραννίας στους Αθηναίους. Ο Κορίνθιος αντιπρόσωπος Σωκλής (ή σε άλλα χειρόγραφα Σωσικλής) αντιτίθεται υποστηρίζοντας ότι η τυραννίδα οδηγεί σε κατάχρηση της εξουσίας και σε εγκληματικότητα. Κι αφού οι ίδιοι οι Σπαρτιάτες δεν είχαν άμεση εμπειρία τυραννικής διακυβέρνησης, ο ομιλητής προσφέρεται να τους διηγηθεί τις παράνομες υπερβάσεις εξουσίας που έκαναν στη δική του πόλη δύο παντοδύναμοι τύραννοι, ο Κύψελος κι ο γιος του ο Περίανδρος.

ΡΗΤΟΡΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ ΣΩΚΛΗ-ΟΙ ΚΥΨΕΛΙΔΕΣ

Αρχικά ο Σωκλής δήλωσε στους Λακεδαιμονίους πως, αν είχαν γνωρίσει την τυραννίδα, δεν θα επιχειρούσαν τώρα να καταλύσουν την ισοκρατία, επιβάλλοντας ένα τόσο άδικο και φονικό καθεστώς. Αποφάσισε λοιπόν να αναφερθεί σε ένα **παράδειγμα** τυραννικού καθεστώτος που βίωσε ο ίδιος και οι υπόλοιποι Κορίνθιοι. Το κύριο θέμα του Σωκλή είναι τα εγκλήματα που διέπραξαν ο Κύψελος και ο γιος του ο Περίανδρος. Εδώ ακριβώς ο λόγος του, που είναι προφανώς τοποθετημένος σε στρατηγικό σημείο,⁴⁷⁷ μετασχηματίζεται σε **νουβέλα**:

«Την εποχή κατά την οποία στην Κόρινθο κυριαρχούσαν οι Βακχιάδες⁴⁷⁸, οι γάμοι γίνονταν μεταξύ της οικογένειας. Τα πράγματα άλλαξαν όταν μια Βακχιάδα, ονόματι

⁴⁷⁵ Ξυδάς (1991) 218 σχόλ. 322: «Η Σπάρτη ανησυχούσε από την αυξανόμενη δύναμη της Αθήνας, αλλά και φυσικό ήταν να προτιμά ολιγαρχικά-συντηρητικά καθεστώτα, συγγενικά προς το δικό της. Αλλά η άποψη ότι ήθελε να κτυπήσει τις δημοκρατικές ελευθερίες της Αθήνας πρέπει να απηχεί αθηναϊκή παράδοση»

⁴⁷⁶ Σπυρόπουλος (1992) 371, σχόλ. 297

⁴⁷⁷ Molles στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 57

⁴⁷⁸ Αρχικώς υπήρχε βασιλεία. Πέμπτος βασιλιάς ήταν ο Βάκχης, από τον οποίο ονομάστηκαν οι ολιγαρχικοί. Βλ. Ξυδάς (1991) 219 σχόλ. 331

Λάβδα,⁴⁷⁹ γεννήθηκε κουτσή και επειδή κανένας από την οικογένεια δεν την παντρευόταν, την έδωσαν στον Ηετίωνα. Επειδή ο Ηετίωνας όμως δεν μπορούσε να κάνει παιδιά, επισκέφτηκε το μαντείο των Δελφών και από εκεί πήρε έναν χρησμό που είχε δοθεί και παλαιότερα στους Κορίνθιους και δεν τον είχαν καταλάβει. Σύμφωνα με αυτόν, η Λάβδα θα γεννούσε έναν γιο ο οποίος θα τιμωρούσε τους Κορίνθιους. Όταν άκουσε τον χρησμό που δόθηκε στον Ηετίωνα, η κορινθιακή ηγεσία προσπάθησε να σκοτώσει τον Κύψελο όταν ήταν μωρό. Επιχείρησαν δυο φορές να διαπράξουν το φονικό, όμως απέβησαν άκαρπες. Την πρώτη σώθηκε, επειδή γέλασε στους επίδοξους φονιάδες του. Ο πρώτος που παίρνει το παιδί θαμπώνεται από το χαμόγελό του και το παραδίδει στον δεύτερο δίπλα του, ο οποίος με τη σειρά του πράττει ακριβώς το ίδιο. Το παιδί περνά από όλη την ομάδα και τελικά ξαναβρίσκεται στα χέρια του πρώτου άντρα, ο οποίος ανήσυχος το επιστρέφει στη μητέρα του. Οι συνωμότες φεύγουν αλλά στην αυλή αλληλοκατηγορούνται και αποφασίζουν να επιστρέψουν για να εκτελέσουν το σχέδιό τους. Η Λάβδα όμως έκρυψε το παιδί σε ένα μπαούλο, μια «*κυψέλην*», όπου έκρινε ότι θα περνούσε απαρατήρητη. Οι συνωμότες δε βρήκαν το παιδί και στο τέλος επέστρεψαν στους εντολείς τους και τους εξαπάτησαν με μια ψεύτικη ιστορία.⁴⁸⁰

Ο Κύψελος, όταν μεγάλωσε, αποδείχτηκε ένας πολύ σκληρός και αδιάλλακτος τύραννος, όμως τα πράγματα έγιναν ακόμα χειρότερα, όταν τον διαδέχθηκε στο θρόνο ο γιος του ο Περίανδρος. Ο Περίανδρος ακολούθησε τυραννικότερη πολιτική από εκείνη του πατέρα του. Αυτό φάνηκε, όταν έστειλε κήρυκα στον τύρανο της Μιλήτου, Θρασύβουλο, προκειμένου να μάθει τι μέθοδο πολιτικής να ακολουθήσει. Ο Θρασύβουλος δεν έδωσε μια σαφή απάντηση στον κήρυκα, παρά τον πήρε στα χωράφια αρχές του καλοκαιριού. Τότε μπήκε σε ένα χωράφι και καθώς το διέσχιζε ρωτούσε και ξαναρωτούσε τον ξένο για ποιο λόγο είχε έρθει από την Κόρινθο και ταυτοχρόνως όπου έβρισκε στάχυ να υψώνεται πάνω από τα άλλα γύρω του τού έδινε μια με το ραβδί, το έκοβε και το πετούσε πέρα. Σε λίγο το χωράφι είχε χάσει όλη του την ομορφιά. Μετά έστειλε τον Κορίνθιο μαντατοφόρο στον αφέντη του λέγοντάς του πως, ό,τι είχε να πει για τον Περίανδρο, το είπε. Ο Περίανδρος κατάλαβε το μήνυμα ολοκάθαρα: για να κρατήσει την τυραννίδα, να κόβει, όπως κι ο

⁴⁷⁹ Η κοπέλα ονομάστηκε έτσι από το γράμμα λ=λάβδα, χωρίς μ, που έχει ένα σκέλος μακρύτερο και ένα κοντύτερο, όπως ο κουτσός. Βλ. Ξυδάς (1991) 219 σχόλ. 332

⁴⁸⁰ Rosenmeyer στο *ΗΡΟΔΟΤΟΣ* (2004) 485

Θρασύβουλος, το κεφάλι κάθε πολίτη που ξεχωρίζει ανάμεσα στους πολλούς.⁴⁸¹ Τα υπερέχοντα στάχνα που κόβει ο Θρασύβουλος αντιστοιχούν προς τους *άγαθούς*, οι οποίοι αντιτίθενται στην τυραννίδα, καθώς αυτή τους περιορίζει την πολιτική δύναμη.⁴⁸² Όπως βεβαίωσε τους συνέδρους της Σπάρτης ο Σωκλής, ο Περίανδρος έπειτα δεν άφησε καμιά συμφορά που να μην τη ρίξει πάνω στους Κορινθίους.⁴⁸³

Εδώ ο Σωκλής προσπερνά τα γεγονότα τα σχετικά με την τυραννίδα και επικεντρώνεται σε ένα μόνο μακάβριο επεισόδιο, εκεί που ο φαύλος Περίανδρος συνευρίσκεται ερωτικά με το πτώμα της νεκρής γυναίκας του Μέλισσας και μετά βασανίζεται από το φάντασμά της. Μάλιστα δεν δίστασε κάποια στιγμή, να γυμνώσει όλες τις γυναίκες της Κορίνθου και να κάψει τα ρούχα τους για χάρη της νεκρής συζύγου του Μέλισσας, η οποία του φανερώθηκε σε όνειρο και του είπε πως στον Κάτω Κόσμο ήταν γυμνή και κρύωνε. Με αυτήν την κλιμάκωση ολοκληρώνει ο Σωκλής την ιστορική του αφήγηση, επαναλαμβάνοντας στο τέλος του λόγου την αρχική του προειδοποίηση ως συμπέρασμα.⁴⁸⁴

Αυτή λοιπόν ήταν η ιστορία του Σωκλή, ο οποίος στόχευε να αποτρέψει τους συμμάχους να συμφωνήσουν με τους Σπαρτιάτες αλλά και να καταδείξει στους Λακεδαιμονίους πόσο βρώμικο και άδικο θα ήταν ένα τέτοιο καθεστώς. Θέμα του λόγου είναι να προειδοποιήσει τους Σπαρτιάτες ότι η πρότασή τους αυτή να επαναφέρουν την τυραννίδα στην Αθήνα αντιτίθεται στις σπαρτιατικές αρχές της ελευθερίας και αντιστρατεύεται τα μεγαλύτερα συμφέροντα των Ελλήνων⁴⁸⁵. Σαν να τους έλεγε: μην ενθαρρύνετε την τυραννία! Ήταν ένας λόγος με γοητεία και ζωντάνια, χωρίς ωστόσο να αφιερώνεται μεγάλο μέρος στις υπερβολές των Κυψελίδων, παρά στη θαυμαστή παιδική ηλικία του ιδρυτή της γενιάς τους⁴⁸⁶.

Με το τέλος του λόγου, το ακροατήριο, η συνέλευση των αντιπροσώπων της σπαρτιατικής συμμαχίας, συμφωνεί μαζί του κάνοντας συγχρόνως έκκληση στους Λακεδαιμονίους να μην συνεχίσουν σε αυτή τους τη θέση και να μην επιβάλουν σε

---

⁴⁸¹ Το ανέκδοτο αυτό το αναφέρει κι ο Αριστοτέλης στα *Πολιτικά*, 1248 α 26 κ.ε., 1311 α 20 κ. ε. , με τη διαφορά ότι τη συμβουλή τη δίνει ο Περίανδρος στον Θρασύβουλο. Το επιμύθιο δηλώνει ότι, όπως και στο I 20 κ.ε., η τυραννίδα εχθρεύεται πιο πολύ τους αριστοκρατικούς παρά τους δημοκρατικούς. Βλ. Σπυρόπουλος (1992) 374-375, σχόλ. 321

⁴⁸² Περυσινάκης (1998) 173

⁴⁸³ Κακριδής (1981) 26-27

⁴⁸⁴ Rosenmeyer στο *ΗΡΩΔΟΤΟΣ* (2004) 485

⁴⁸⁵ Ο.π. 484

⁴⁸⁶ Rosenmeyer στο *ΗΡΩΔΟΤΟΣ* (2004) 486

ελληνική πόλη ένα τέτοιο καθεστώς και το σχέδιο των Σπαρτιατών για παλινόρθωση του Ιππία ως τυράννου της Αθήνας εγκαταλείπεται.⁴⁸⁷

ΣΧΟΛΙΑ⁴⁸⁸

ἰσοκρατίας= αποφεύγει να πει «δημοκρατίες», για να μην προκαλέσει τους Σπαρτιάτες.

Λαπίθης τε καὶ Καινείδης=Η καταγωγή του Κυψέλου από τους Λαπίθης, οι οποίοι κατά το μύθο συγκρούστηκαν με τους Κενταύρους, σημαίνει ότι ανήκε σε προδωρικό, αιολικό πληθυσμό.⁴⁸⁹

Μέλισσαν= Δεν πρόκειται για το πραγματικό της όνομα που ήταν Λυσίκλη ή Λυσίκλεια. Το Μέλισσα σημαίνει μάλλον «έρεια»(κάποιος θεάς). Της το έδωσε ο Κυψελίδης Περίανδρος και αυτή σκοτώθηκε από το σύζυγό της.⁴⁹⁰Φρικαλέες λεπτομέρειες⁴⁹¹ για την Μέλισσα δίνονται στο Ε 92. Ο Περίανδρος μάλλον είχε σκοτώσει τη γυναίκα του (Ε 92), σε κρίση ζήλειας.⁴⁹²

κατέκαιε =Υπάρχει μαρτυρία ότι ο πραγματικός σκοπός του Περίανδρου ήταν να πάρει τα χρυσά κοσμήματα των γυναικών για να τα χρησιμοποιήσει στο κολοσσιαίο χρυσελεφάντινο άγαλμα του Δία στην Ολυμπία.

τοιούτο μὲν ὁμῖν ἐστὶ ἡ τυραννίς,= Μερικοί επικρίνουν τον Ηρόδοτο γιατί θεωρούν ότι η διήγηση δε δείχνει τα κακά της τυραννίας. Αλλά προηγουμένως ακούσαμε ότι: «ὅσα γὰρ Κύψελος ἀπέλιπε κτείνων τε καὶ διώκων, Περίανδρος σφέα ἀπετέλεσε» Εξάλλου ακολουθεί η ιστορία για τη γύμνωση των γυναικών, πράγμα χειρότερο από την εξορία και τους φόνους, αφού έγινε δημοσίως και με εξευτελιστικό τρόπο.

ΣΥΝΤΟΜΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΡΗΤΟΡΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ

Αυτός δίνεται σε ευθύ λόγο: εξανίσταται ο Κορίνθιος Σωκλής επικαλούμενος θεούς και δαίμονες, όχι εν ονόματι της Αθήνας, αλλά της ελευθερίας των Ελλήνων (92): «ἢ δὴ ὃ τε οὐρανὸς ἔνερθε ... .. τοῦ οὔτε ἀδικώτερον ἐστὶ οὐδὲν κατ' ἀνθρώπους οὔτε μαιφονώτερον.» (Ο ουρανός θα βρεθεί κάτω από τη γη και η γη μετέωρη πάνω από τον ουρανό και οι άνθρωποι θα ζουν με το θαλασσινό νερό και τα ψάρια στην

⁴⁸⁷ Romm (2004) 150, Μαρωνίτης (2009) 120-141

⁴⁸⁸ Ευδάς (1991) 218-220, Σπυρόπουλος (1992) 375

⁴⁸⁹ Ευδάς (1991) 219 σχόλ. 333

⁴⁹⁰ Σπυρόπουλος (1992) 375, σχόλ. 322

⁴⁹¹ Ζενάκος (1992) 377

⁴⁹² Βλ. Φιλολογική ομάδα Κάκτου (1994) 241, σχόλ. 38

στεριά, όταν σεις Λακεδαιμόνιοι ετοιμάζεστε να καταργήστε στις διάφορες πολιτείες την ισοπολιτεία [ἰσοκρατία] και να επιβάλλετε τυραννίες, που από αυτές δεν υπάρχει πιο άδικο και πιο σκληρό καθεστώς).⁴⁹³ Ο Σωκλής, τον οποίο δεν γνωρίζουμε από άλλες πηγές, «σώζει» την «καλή φήμη»[μετάφραση του ονόματός του] και του εαυτού του και της Σπάρτης, υποστηρίζοντας την «ασότητα του λόγου» και τις «ίσες κυβερνήσεις» έναντι της τυραννίας. Τότε ο Ιππίας κατανοώντας καλύτερα τις προφητείες, ορκίζεται πως κάποτε οι Κορίνθιοι θα αισθανθούν την ανάγκη των Πεισιστρατιδών περισσότερο από κάθε άλλον (*Ἰππίης δὲ αὐτὸν ἀμείβετο τοὺς αὐτοὺς ἐπικαλέσας θεοὺς ἐκείνῳ, ἧ̃ μὲν Κορινθίους μάλιστα πάντων ἐπιποθήσειν Πεισιστρατίδας, ὅταν σφι ἤκωσι ἡμέραι αἱ κύριαι ἀνιᾶσθαι ὑπ' Ἀθηναίων*). Μα οι σύμμαχοι πείθονται από τον Σωκλή και αποτρέπουν την περαιτέρω επέμβαση της Σπάρτης(5.92-93).⁴⁹⁴

Ο Σωκλής λοιπόν ξεκίνησε τον ρητορικό του λόγο με ένα *ἀδύνατον*, γνωστό επικό ρητορικό σχήμα, δηλ. παρουσίαση περιπτώσεων ἀπίθανων να συμβούν- ο ουρανός να βρεθεί κάτω από τη γη κι η γη να έρθει πάνω από τον ουρανό,⁴⁹⁵ με την έννοια ότι, όταν κάτι που γίνεται το βλέπεις σαν κάτι το αναπάντεχο και το ἀπίστευτο, καταλήγεις να θεωρήσεις πως αντιστράφηκε η φυσική τάξη των πραγμάτων και ἀπό κει και πέρα όλα τα περιμένεις ἀκόμα και τα ξαφνικά θαύματα.⁴⁹⁶ Ἀυτά τα ἀπίθανα πράγματα θα συνέβαιναν αν οι Σπαρτιάτες καταπατούσαν την ελευθερία και επανέφεραν τους τυράννους. Μετά ἀπό αὐτή την ἔντονη και ἰσχυρή ἀποδοκιμασία, ο Σωκλής προχωρά στην ἀφήγηση των περιστατικῶν που ἔφεραν στην ἐξουσία τους Κυρσελίδες.⁴⁹⁷

Αὐτό εἶναι ἀπό τα μεγαλύτερα κεφάλαια σε ὅλο το ἔργο του Ἡρόδοτου, με τέτοιο μέγεθος, ὥστε να δίνει την αἴσθηση δράματος με δομική συνοχή, ὅπως παρατήρησε ο Ἄλδος Μανούτιος. Ο Κακριδῆς θεωρεῖ πως το ἱστορικό της πλαίσιο εἶναι ψευδο-ἱστορικό, ὅτι η ἱστορία κυκλοφοροῦσε στην Κόρινθο σαν μια αυθυπόστατη ἱστορία. Ὅποτε ο Ἡρόδοτος στην ἐπιθυμία του να μην την ἀγνοήσει σκέφτηκε να την «παραχώσει» στον ἀποτρεπτικό λόγο του Σωκλή και ας μην ταίριαζε και τόσο.⁴⁹⁸ Ο Κακριδῆς πιστεύει πως τον λόγο τον ἐπινόησε ο Ἡρόδοτος. Θεωρεῖ πως θα ἤξερε

⁴⁹³ Strasburger στο *ΗΡΟΔΟΤΟΣ* (2004) 253

⁴⁹⁴ Molles στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 57

⁴⁹⁵ Rosenmeyer στο *ΗΡΟΔΟΤΟΣ* (2004) 484

⁴⁹⁶ Κακριδῆς (1981) 19

⁴⁹⁷ Rosenmeyer στο *ΗΡΟΔΟΤΟΣ* (2004) 485

⁴⁹⁸ Κακριδῆς (1981) 24

απλώς την πληροφορία πως οι Κορίνθιοι είχαν ματαιώσει την πρόταση των Λακεδαιμονίων, ίσως για κάποιο ουσιαστικό λόγο και όχι γιατί ήταν αντίθετοι στην τυραννίδα.⁴⁹⁹

ΜΟΤΙΒΑ ΚΑΙ ΤΡΑΓΙΚΟΙ ΠΑΡΑΛΛΗΛΙΣΜΟΙ

Συναντάμε το μοτίβο της **αντιστροφής της φυσικής τάξης** των πραγμάτων στην αρχή του ρητορικού λόγου, όταν αυτό που βλέπουμε ή ακούμε μας φαίνεται όχι μονάχα αναπάντεχο αλλά και απίστευτο.⁵⁰⁰

Και η απροσδόκητη **σωτηρία του μωρού** μας θυμίζει τα παραμύθια. Από την αρχαία κίβλας μυθολογία γνωρίζουμε το μοτίβο: Μόλις γεννιέται ένα παιδί, ένας ισχυρός άρχοντας ή και στενός συγγενής αποφασίζει να το σκοτώσει. Γι' αυτό το δίνει σε ένα δούλο να το εκθέσει στην ερημιά και να το σφάξει ή να το αφήσει στα αγρίμια. Το παιδί όμως σώζεται και κάνει ό,τι του έγραφε η μοίρα. Θυμίζουμε την ιστορία του Οιδίποδα και του Πάρη, την παράδοση του Περσέα, όπου ο παππούς ρίχνει στη θάλασσα το νεογέννητο, χωρίς όμως αυτό να πνιγεί.⁵⁰¹ Υπάρχουν και ανάλογες λαϊκές ιστορίες με τη θαυμαστή σωτηρία του Κύψελου μόλις γεννήθηκε, όπως του Ηρακλή, του Περσέα ή του Μελέαγρου, ηρώων που πέρασαν ένα μεγάλο κίνδυνο. Έχουμε λοιπόν να κάνουμε με ένα ελεύθερο θέμα, που όποιος θέλει μπορεί να το αποδώσει σε όποιον τύραννο θέλει. Πιθανόν η ιστορία, στην αρχή τουλάχιστον, να πλάστηκε για να δείξει πιο πολύ την πολιτική διορατικότητα των τυράννων παρά την αιμοβορία τους.⁵⁰² Ο Κακριδής αναφέρει⁵⁰³ ότι για πολλούς από τους μεγάλους τους ήρωες οι λαοί διηγούνται πως, όταν ήταν βρέφη, κινδύνευσαν να χαθούν. Ο Σπυρόπουλος προσθέτει και το Μωϋσή.⁵⁰⁴

Και το **χαμόγελο** του παιδιού -που γλιτώνει την τελευταία στιγμή- είναι κι αυτό θέμα λαϊκό. Ο παράξενος τρόπος της ονομασίας του Κύψελου από την **κυψέλη** που τον προστάτεψε ανήκει κι αυτό ως μοτίβο στις λαϊκές ιστορίες. Μάλλον στην περίπτωση του Κύψελου ήταν το ιδιότυπο όνομα του τυράννου που οδήγησε αργότερα τη λαϊκή φαντασία να πλάσει την ιστορία της σωτηρίας του μέσα στην κυψέλη. Στην αφήγηση του Ηροδότου το μπαούλο είναι ένας μηχανισμός που θα

⁴⁹⁹ Ο.π. 18-19

⁵⁰⁰ Ο.π. 18-29

⁵⁰¹ Ο.π. 24

⁵⁰² Ο.π. 29

⁵⁰³ Ο.π. 29

⁵⁰⁴ Σπυρόπουλος (1992) 374 σχόλ.316

κρύψει το παιδί εν ώρα κινδύνου.⁵⁰⁵ Το παιδί κατορθώνει να διαφύγει τον θάνατο χαμογελώντας στους δολοφόνους. Ίσως όμως το χαμόγελο αποτελεί το προσωπίο που υποκρύπτει το μελλοντικό πρόσωπο των τυράννων.⁵⁰⁶ Όμως ο Rosenmeyer υποστηρίζει πως η πρόσχαρη όψη του παιδιού είναι ένα ανθρώπινο γεγονός, όπως και η σιωπή του στο μπαούλο. Ακούμε την ιστορία ως ιστορική αφήγηση και ξεχνάμε το λόγο που ο Σωκλής επικαλέστηκε αυτά τα γεγονότα του παρελθόντος. Η ιστορία του πρόσχαρου βρέφους είναι απολαυστική, υπάρχει οικονομία στο σύνολο, χαλαρός, ανάλαφρος τόνος και μια τάση να ξεγλιστρά ο λόγος σε άσχετες λεπτομέρειες.⁵⁰⁷

Εξάλλου η χωλότητα της Λάβδας, στην αρχή της ιστορίας των Κυψελιδών, πιθανόν να ήταν **συμβολική** (πρβ. IV 161). Συνειρμικά συνδυάζεται η χωλότητα της *Λάβδας* με τον *Λαβδακίδη* Οιδίποδα, με τη γνωστή κάκωση στα πόδια του.⁵⁰⁸ Το όνομα Λάβδα μας φέρνει στο νου τον οίκο των Λαβδακιδών, τον κουτσό Λάβδακο, τον πατέρα του Οιδίποδα, και μάλλον της δόθηκε για να αποδώσει τη χωλότητά της. Από την ανάπηρη που κανείς δε θέλει για γάμο, θα βγει αργότερα ο δυνατός –όπως συνήθως γίνεται στις λαϊκές ιστορίες: πρόσωπα περιφρονημένα λόγω εμφάνισης συχνά αναδεικνύονται αργότερα ήρωες ή γεννούν ήρωες.⁵⁰⁹

Άλλη λεπτομέρεια χαρακτηριστική: ο **κύκλος** του μωρού από χέρι σε χέρι των δέκα αντρών μέσα από την αγκαλιά της μητέρας και που τελικά ξαναγυρίζει στη μητρική αγκαλιά μας φέρνει στο νου μια άλλη όμορφη ιστορία με τους πιο σοφούς άντρες της Ελλάδας: την ιστορία με τον μαλαματένιο τρίποδα που έβγαλαν κάτι ψαράδες κάποτε από τη θάλασσα και το μαντείο των Δελφών όρισε να δοθεί στον καλύτερο από τους επτά σοφούς. Στην πρότασή τους να δοθεί στο Θαλή εκείνος αντιπρότεινε τον Βία κι εκείνος στον Περίανδρο, κι εκείνος στο Σόλωνα, κι εκείνος στο Χίλωνα, κι εκείνος στον Πιττακό, κι εκείνος στον Κλεόβουλο, κι εκείνος στο Θαλή πάλι. Έτσι ξαναγύρισε στον πρώτο σοφό που τελικά έκρινε καλύτερο να τον αφιερώσει στο ιερό του Διδυμαίου Απόλλωνα, του μόνου αληθινά σοφού.⁵¹⁰

Ως «τραγωδίες» έχουν ερμηνευθεί και οι ιστορίες των Κορίνθιων τυράννων, του Κύψελου και του γιου του, του Περίανδρου. Ο Vernant⁵¹¹ έχει παραλληλίσει το θρύλο

---

⁵⁰⁵ Rosenmeyer στο *ΗΡΟΔΟΤΟΣ* (2004) 488

⁵⁰⁶ Ο.π. 486

⁵⁰⁷ Ο.π. 487

⁵⁰⁸ Σπυρόπουλος (1992) 373: σχόλ. 311

⁵⁰⁹ Κακριδής (1981) 24

⁵¹⁰ Ο.π. 25-26

⁵¹¹ Vernant(1982) 19-38

του Οιδίποδα με την ιστορία της γέννησης του Κύψελου, η οποία αρχίζει με έναν σκοτεινό χρησμό, ο οποίος θα διασαφηνιστεί στο 5.92β όταν θα συσχετιστεί με έναν δεύτερο χρησμό: όπως και στην ιστορία του Οιδίποδα, ένας άτεκνος άνθρωπος έρχεται στους Δελφούς για να ρωτήσει ποιες είναι οι πιθανότητες να αποκτήσει κληρονόμο. Παίρνει μια απειλητική απάντηση, ακολουθεί μια αποτυχημένη προσπάθεια να αποτραπεί η καταστροφή που προανήγγειλε ο χρησμός με τη δολοφονία του παιδιού. Όταν το παιδί μεγαλώνει, πηγαίνει στους Δελφούς και μετά αναλαμβάνει την εξουσία στην πατρίδα του. Εξίσου εμφανείς **διαφορές**: το παιδί θα είναι απειλή για τους συμπολίτες του και άρχοντες της πόλης του, τους Βακχιάδες και ο χρησμός προλέγοντας την ευημερία του κάθε άλλο παρά απειλητικός είναι. Ο Κύψελος σε σαφή αντίθεση προς τον Οιδίποδα κυβέρνησε την Κόρινθο περισσότερο από τριάντα χρόνια και πέθανε στο απόγειο της δύναμης του(5.92ζ).⁵¹²

Διαβάζοντας την ιστορία διακρίνουμε ορισμένα τραγικά μοτίβα, όπως της διπλής προφητείας του μαντείου σχετικά με τη γέννηση του Κύψελου από τη Λάβδα και τον Ηετίωνα, πως θα κάνουν παιδί «που θα καταστρέψει την Κόρινθο». Επίσης, της αναπόδραστης μοίρας την οποία δε μπορούν να αλλάξουν οι άνθρωποι. Όσο κι αν προσπάθησαν να σκοτώσουν τον νεογέννητο Κύψελο, δεν τα κατάφεραν και το παιδί σώθηκε, με αποτέλεσμα να επιβεβαιωθεί ο χρησμός και ο Κύψελος να γίνει τύραννος της Κορίνθου. Επιπλέον, ο χρησμός που πήρε, πως θα κυβερνήσουν τα παιδιά του, αλλά όχι τα εγγόνια του, βγήκε επίσης αληθινός, όπως είδαμε στην προηγούμενη νουβέλα, με την δολοφονία του Λυκόφρονα.⁵¹³

ΑΤΥΧΗΣ ΡΗΤΟΡΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Ωστόσο οι How και Wells⁵¹⁴ χαρακτηρίζουν τον λόγο «απίστευτα ατυχή», δεδομένης της περίπτωσης για την οποία προορίστηκε.⁵¹⁵ Η ουσία της επιχειρηματολογίας του Σωκλή είναι ότι ο τύραννος Κύψελος και ο γιος του ο Περίανδρος κατέφυγαν σε μια σειρά από άδικες πράξεις σε βάρος αθώων Κορινθίων, δολοφονίες, διωγμούς και κατασχέσεις περιουσιών και έτσι εξασφάλισαν την εξουσία τους στην Κόρινθο.⁵¹⁶ Μόνο επιγραμματικά δίνει ο Σωκλής στους Σπαρτιάτες το πώς

⁵¹² Saïd στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 135

⁵¹³ Σπυρόπουλος (1992) 373

⁵¹⁴ How - Wells (1912) 51

⁵¹⁵ Rosenmeyer στο *ΗΡΟΔΟΤΟΣ* (2004) 484

⁵¹⁶ Forsdyke στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 494

φέρθηκε ως τύραννος. Ωστόσο ο Σωκλής αρχίζει με μια αναφορά στη γέννηση του Κύψελου,⁵¹⁷ με πολλές λεπτομέρειες άσχετες με το παραπάνω επιχείρημα. Χαριτωμένη αυτή η ιστορία, μόνο που ακούγεται κάπως παράξενα από το στόμα του Σωκλή. Ο Κακριδής πιστεύει πως, αν ο Κορίνθιος απεσταλμένος ήθελε στ' αλήθεια να εμποδίσει τους Σπαρτιάτες να επιβάλουν τον Ιππία στους Αθηναίους, λογικά θα περιέγραφε από την αρχή ένα ένα τα κακουργήματα του Κορίνθιου τυράννου και δε θα πλατειάζε για το πώς γλίτωσε όταν ήταν μωρό ούτε θα ανέφερε μόνο στο τέλος σε μια φράση τις ωμότητές του. Τελικά, σα να κατάφερε πιο πολύ να συμπαθήσουμε τον Κύψελο παρά να τον αντιπαθήσουμε, όπως θα του άξιζε («το καημένο το μωρό που παρά τρίχα γλίτωσε από τον άδικο θάνατο!»).⁵¹⁸

Επίσης ο Ηρόδοτος έβαλε τη συμβουλή του Θρασύβουλου στο στόμα του Σωκλή, ενώ το ανέκδοτο θα πρέπει να κυκλοφορούσε από πριν, ως παράδειγμα τυραννικής συμπεριφοράς. Ο Κακριδής παραξενεύεται που ο ιστορικός δεν βάζει τον Κορίνθιο απεσταλμένο να μιλήσει πιο έντονα, να το εκμεταλλευτεί εξαντλητικά για το σκοπό του: θα μπορούσε να πει στους Λακεδαιμόνιους πως η ιστορία του καταδεικνύει πως ο τύραννος δε φοβάται το ανώνυμο πλήθος, αλλά τους λίγους, τους *άριστους*, οπότε αυτοί που λένε πως υποστηρίζουν τα ολιγαρχικά πολιτεύματα (Λακεδαιμόνιοι), θέλουν τώρα να βάλουν τον τύραννο, τον εχθρό κάθε *άριστου* να κυβερνήσει την Αθήνα; Αντί όμως για τέτοια επιχειρηματολογία ο Σωκλής αναφέρεται πάλι στο τέλος γενικά στις θηριωδίες του νέου τυράννου.⁵¹⁹

Με τον ρητορικό αυτό λόγο επιχειρεί βέβαια να ερεθίσει το ηθικό και την λογική του ακροατηρίου του και συγκεκριμένα των Σπαρτιατών (επιχειρήματα *ήθους* και *λόγου*), λέγοντάς τους πως είναι αντιφατικό εκ μέρους τους να επιβάλλουν σε άλλες πόλεις καθεστώς που γι' αυτούς θα ήταν απαράδεκτο. Όμως, στην πράξη και στο πλαίσιο μιας ρεαλιστικής πολιτικής, μια τέτοια κίνηση δεν θα ήταν και τόσο αντιφατική εκ μέρους των Σπαρτιατών.⁵²⁰

Το μάκρος και το ανεκδοτολογικό περιεχόμενο του λόγου προβληματίζει λοιπόν τους μελετητές. Μήπως ο Σωκλής κωλυσιεργεί για να κερδίσει η άποψή του ή για να αποσπάσει την προσοχή των ακροατών από την ουσία του θέματος; Γιατί ο Ηρόδοτος

---

⁵¹⁷ Ο.π. 494, υποσημ. 52

⁵¹⁸ Κακριδής (1981) 23

⁵¹⁹ Ο.π. 28

⁵²⁰ Johnson (2001), σσ. 1-26 στο <http://www.jstor.org/stable/3298431> Accessed: 05/09/2012 14:25, Σπυρόπουλος (1992) 373

δεν τον βάζει να αναπτύσσει τη λογική και τη θεωρητική επιχειρηματολογία εναντίον της τυραννίας, όπως ο Οτάνης στο III Βιβλίο στη συζήτηση των Περσών ευγενών για τα πολιτεύματα;(III 80) Ο Romm υποστηρίζει ότι τέτοια φιλολογικά ερωτήματα δε λαμβάνουν υπόψη ότι σε έναν προφορικό πολιτισμό η ζωντάνια της αφήγησης αδιαφορεί για τη λογική, ακόμα και σε αντιπαραθέσεις για θέματα όπως η εξωτερική πολιτική. Στον λόγο αυτό η τυραννία παύει να είναι μια αφηρημένη έννοια και ενσαρκώνεται στην οικογένεια των Κυψελιδών, όπου παρουσιάζεται ως κάτι αποτρόπαιο κι εφιαλτικό, συνοδευόμενο από υπερφυσικούς οϊωνούς, όνειρα, μακάβριες ορέξεις και ιδιόρρυθμα πάθη. Το κοινό προσέχει την ιστορία, αιχμαλωτίζεται και του γεννώνται αισθήματα ελέου και φόβου, ώστε να ρυμουλκηθεί σαφώς προς τη θέση του Σωκλή. Πρόκειται ασφαλώς για δικανική τακτική. Είναι μια «αφηγηματική νομική τέχνη», ένα είδος επιχειρηματολογίας που βασίζεται περισσότερο στη δύναμη της αφήγησης και λιγότερο σε ένα νομοκρατικό λογικοκρατούμενο λόγο. Βέβαια, ο Ηρόδοτος δεν προσπαθεί να πείσει σαν δικηγόρος αφηγούμενος τις *Ιστορίες* του, αλλά επιδιώκει να αποκαλύψει την αληθινή φύση των γεγονότων και τον αληθινό χαρακτήρα του λαού ή αιώνιες αλήθειες για τον άνθρωπο. Διαισθάνεσαι πάντως μια λογική και μια σύνθετη διάνοια πίσω από αυτές.⁵²¹

Η ΚΑΤΑΔΙΚΗ ΤΗΣ ΤΥΡΑΝΝΙΑΣ

Ο Σωκλής επικαλείται για αποτρεπτικούς λόγους το παράδειγμα της Κορίνθου, που στο παρελθόν υπέφερε από το τυραννικό πολίτευμα: τεκμηριώνει μάλιστα τη θέση του μνημονεύοντας πράγματα φρικτά και τερατώδη από τη θεωρία και πρακτική των τυράννων: *ἐπιμαρτυρόμεθά τε ἐπικαλέομενοι ὑμῖν θεοὺς τοὺς Ἑλληνίους μὴ κατιστάναι τυραννίδας ἐς τὰς πόλεις. οὐκὼν παύσεσθε ἀλλὰ πειρήσεσθε παρὰ τὸ δίκαιον κατάγοντες Ἰπίην.*⁵²²

Το ήθος του τυράννου είναι δομικό στοιχείο της ιστορίας του Περίανδρου. Πάνω από όλα για τον τύραννο βρίσκεται η εξουσία και οι τρόποι της ασφαλούς διατήρησής της. Η συμβουλή του Θρασύβουλου στον Περίανδρο εισηγείται έναν αμοραλιστικό, κυνικό τρόπο διακυβέρνησης. Από την άλλη, ο τρόπος που περιγράφει ο Σωκλής τον Κύψελο και τον Περίανδρο αντιστοιχεί στη θεωρητική αποδοκιμασία της

---

⁵²¹ Romm (2004) 151

⁵²² Strasburger στο *ΗΡΟΔΟΤΟΣ* (2004) 253

τυραννίας⁵²³ που εντοπίζουμε ήδη στον διάλογο για τα πολιτεύματα (3.80.3-5). Αυτά τα χαρακτηριστικά της τυραννίας τα συναντάμε και στην αττική τραγωδία.⁵²⁴

Αλλά και σε γλωσσικό επίπεδο πρόκειται για έναν λόγο με προσεγμένο λεξιλόγιο, καθώς το κοινό του ρήτορα είναι ολιγαρχικοί.⁵²⁵ Ο Σωκλής ομιλώντας ενώπιον των ολιγαρχικών πρέπει σαφώς να αποφύγει όρους που θα τον καταστήσουν προκλητικό, όπως *δημοκρατία*, γι' αυτό, αντί του θεωρητικότερου *ίσηγορίη* και του κοινότερου *ίσονομίη*, χρησιμοποιεί τον συγκεκριμένο *ίσοκρατίη* που δηλώνει, σε αντίθεση με την *τυραννίδα*, ίσα δικαιώματα σε ένα σημαντικό μέρος των πολιτών μιας πόλης, όχι όμως σε όλους ούτε καν στην πλειοψηφία τους.⁵²⁶

Η αφήγηση της ιστορίας των Κορίνθιων τυράννων περιέχει ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά της τυραννικής τυπολογίας, ακριβώς για να λειτουργήσει αποτρεπτικά: η πολιτική καταπίεση, η ανατροπή της φύσης, το «κατασπάραγμα» του πολιτικού σώματος προκειμένου να επιβληθεί το ρίζωμα της τυραννίας, το σεξουαλικό παράπτωμα και στο τέλος μια προφητική σύγκριση του Κύψελου με ένα μαινόμενο λιοντάρι.⁵²⁷

Στην ιστορία αυτή είναι έκδηλα τα σημάδια της εξαχρείωσης μια τυραννίδας, τα οποία διαφαίνονται ήδη από την αρχή της δυναστείας τους, με την χωλότητα της Λάβδας και στη συνέχεια με την ιδιόμορφη ή ακόμα καλύτερα ανισόρροπη σχέση μεταξύ του Περίανδρου και του γιου του Λυκόφρονα.

ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΥΠΑΙΝΙΓΜΟΙ ΗΡΟΔΟΤΟΥ

Ο λόγος του Σωκλή είναι τοποθετημένος από τον ιστοριογράφο σε στρατηγική θέση. Μέσω της ιστορίας αυτής επιδιώκει να επισημάνει τα κακώς κείμενα μιας τυραννίδας και τις καταστροφικές συνέπειες που μπορεί να έχει για μια πόλη. Συμπεραίνουμε λοιπόν πως εδώ το ιστορικό πλαίσιο έχει ρόλο αποτρεπτικό.⁵²⁸ Από το τραγικό πάθος της σκηνής του Σωκλή συνάγεται ότι ο Ηρόδοτος επιδιώκει να παρουσιάσει ένα γεγονός ιστορικής σημασίας για όλους τους Έλληνες. Ο λόγος του

⁵²³ Οι Κυψελίδες στην Κόρινθο κυβέρνησαν από το 657 π.Χ. ως το 586/5 (θάνατος του Περίανδρου)

⁵²⁴ Forsdyke στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 494

⁵²⁵ Σπυρόπουλος (1992) 372

⁵²⁶ Ό.π 372: σχόλιο 306

⁵²⁷ Molles στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 57

⁵²⁸ Σπυρόπουλος (1992) 371-373

Σωκλή είναι κατά της *τυραννίδος* και υπέρ του πανελλήνιου ιδεώδους της ελευθερίας και της αυτοδιάθεσης.⁵²⁹

Πάντως, ο Strasburger πιστεύει πως ο Ηρόδοτος έχει μια συγκροτημένη και μελετημένη θέση απέναντι στον πολιτικό ρόλο της Αθήνας μετά τους Περσικούς πολέμους, η οποία εμμέσως πλην σαφώς εκφράζεται στη σκηνή του Σωκλή. Η κεντρική ιδέα είναι: η απαλλαγή από τους τυράννους υπήρξε για την πόλη της Αθήνας ένα ευτύχημα και δικαίως ο Σωκλής τάχθηκε υπέρ της προστασίας της αθηναϊκής δημοκρατίας, καθώς έτσι η Ελλάδα απέκτησε χωρίς να το γνωρίζει εκ των προτέρων, τον μελλοντικό της σωτήρα, πλην όμως, μακροπρόθεσμα, οι Έλληνες σφράγισαν τότε επίσης την μεταγενέστερη κοινή τους δυστυχία (μεγάλος εμφύλιος Αθηναίων με τη Σπάρτη).⁵³⁰

Δυσάρεστες ειρωνείες συσσωρεύονται: αν είχε επιτραπεί στους Σπαρτιάτες να επαναφέρουν την αθηναϊκή τυραννία, οι Κορίνθιοι θα είχαν αποφύγει τις αδικίες που υπέστησαν από την ελεύθερη Αθήνα. Με τη δίκαιη συμπεριφορά τους οι Κορίνθιοι προκαλούν μακροπρόθεσμα την αθηναϊκή αδικία. Φυσικά ο Ηρόδοτος υπονοεί μια παράδοξη κατάσταση: η ελεύθερη Αθήνα επέβαλε η ίδια - μέσω του ιμπεριαλισμού της- την τυραννική καταπίεση στις υπόλοιπες πόλεις-κράτη.⁵³¹

Άρα, σκοπός της κορινθιακής αντίθεσης είναι η αθηναϊκή δημοκρατία, η οποία όμως δείχνει να βγαίνει ευεργετημένη από αυτή την ανάλυση της τυραννίας. Πιθανόν οι αθηναϊκές παραδόσεις είχαν ενσωματώσει κορινθιακές ίσως και πανελλήνιες αντι-τυραννικές παραδόσεις για χάρη των δικών τους δημοκρατικών σκοπών. Η Forsdyke πιστεύει πως και τα επιχειρήματα του Σωκλή εξυπηρετούν τα συμφέροντα της αθηναϊκής δημοκρατίας και είναι πιθανό πως προέρχονται από παρόμοιες πηγές.⁵³²

---

⁵²⁹ Strasburger στο *ΗΡΟΔΟΤΟΣ* (2004) 254

⁵³⁰ Ο.π. 265

⁵³¹ Molles στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 57 -58

⁵³² Forsdyke στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 495

Θ. ΒΙΒΛΙΟ VI (ΕΡΑΤΩ)

Στο 6^ο και 7^ο βιβλίο οι νουβέλες περιορίζονται σημαντικά.⁵³³ Συγκεκριμένα στο VI Βιβλίο το θέμα της νουβέλας με το άσχημο κορίτσι που στο ιερό της Ελένης μεταβάλλεται, με θαύμα της θεάς, στην πιο όμορφη κοπέλα (VI, 61) είναι βασικά παραμυθικό.⁵³⁴

1. Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΜΕ ΤΟ ΑΣΧΗΜΟ ΠΑΙΔΙ (VI, 61) και 2. Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΩΝΑ [6.62-6.63]

Στα κεφάλαια VI 61.1-70.3 εντάσσεται και η ιστορία του Αρίστωνα (VI 62-63) που θα παρουσιαστεί πιο κάτω.

Τα συμφραζόμενα είναι τα εξής: Ο Δαρειός στέλνει κήρυκες για να ζητήσουν γῆν καὶ ὕδωρ της Ελλάδας (6.48) και η συνθηκολόγηση της Αίγινας (που μηδίζει ανάμεσα και σε άλλα νησιά) πυροδοτεί την έκρηξη της Αθήνας όσο και της Σπάρτης (6.49-50). Με αφορμή την αποτυχημένη παρέμβαση του τότε βασιλιά της Σπάρτης Κλεομένη στην Αίγινα, γίνεται λόγος για την έχθρα του με τον δεύτερο βασιλιά (από άλλον οικογενειακό κλάδο), τον Δημάρατο, ο οποίος κρυφά επιδιδόταν σε συκοφαντίες για τον Κλεομένη και είχε υποσκάψει από φθόνο την προσπάθειά του να τιμωρήσει τους Αιγινήτες (6.61.1: *τότε δὲ τὸν Κλεομένεα ... ὁ Δημάρητος διέβαλε, οὐκ Αἰγινήτεων οὕτω κηδόμενος ὡς φθόνῳ καὶ ἄγῃ χρεώμενος*).

Ο Κλεομένης, για να τον εκδικηθεί με τη σειρά του, χρησιμοποιεί τις μαρτυρίες για τον πατέρα του, τον Αρίστωνα, ώστε να αποδείξει ότι ο αντίπαλός του ήταν νόθος και να τον εκδιώξει από την βασιλική εξουσία.⁵³⁵

1. Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΜΕ ΤΟ ΑΣΧΗΜΟ ΠΑΙΔΙ (VI, 61)⁵³⁶

Η ιστορία της τρίτης γυναίκας του Αρίστονος και μητέρας του Δημάρατου, που την πήρε με τέχνασμα από τον άντρα της και στενό του φίλο, τον Άγητο, είναι η εξής: η γυναίκα αυτή ήταν η ωραιότερη γυναίκα της Σπάρτης και μάλιστα έγινε η ωραιότερη

⁵³³ Μαρωνίτης (1964) 58-59

⁵³⁴ Ό.π. 82

⁵³⁵ Παπαθανασίου (2014) 18

⁵³⁶ Σπυρόπουλος (1993) στο <http://www.greek-language.gr/digitalResources/index.html>

ενώ πριν ήταν η ασχημότερη. Όταν ήταν μικρή, η παραμάνα της, βλέποντάς την θυγατέρα ευκατάστατης οικογένειας αλλά άσχημη και βλέποντας τους γονείς της πικραμένους για το γεγονός αυτό, είχε την εξής έμπνευση: την κουβαλούσε κάθε μέρα στο ναό της Ελένης στην τοποθεσία που λέγεται Θεράπνη και την έβαζε όρθια δίπλα στο άγαλμα και θερμοπαρακαλούσε τη θεά ν' απαλλάξει την παιδούλα από την ασχήμια. Μια φορά λένε πως, καθώς η παραμάνα γυρνούσε από το ναό, της παρουσιάστηκε μια γυναίκα και τη ρώτησε τι κρατά στην αγκαλιά της. Στην απόκριση της παραμάνας ότι κουβαλά μια παιδούλα, η άλλη την πρόσταξε να της τη δείξει, εκείνη όμως αρνήθηκε γιατί οι γονείς της είχαν απαγορεύσει να τη δείχνει σε οποιονδήποτε. Στην αμετακίνητη επιμονή της γυναίκας, τελικά η παραμάνα της έδειξε την παιδούλα: κι η άλλη χαϊδεύοντας το κεφάλι της μικρής είπε πως θα βγει πρώτη στην ομορφιά μέσα σ' όλες τις γυναίκες της Σπάρτης. Και λένε πως από κείνη τη μέρα άλλαξε η όψη της: κι όταν έφτασε σε ηλικία γάμου, την παντρεύτηκε ο Άγητος, ο φίλος του Αρίστωνα.

2. Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΩΝΑ (6.62-6.63)

Μετά την ιωνική καταστροφή και πριν από τη μάχη του Μαραθώνα, ο Ηρόδοτος παρεμβάλλει την ιστορία για τον Σπαρτιάτη βασιλιά Αρίστωνα, που κυριεύεται από έναν παράνομο έρωτα.⁵³⁷

Η ΝΟΥΒΕΛΑ⁵³⁸

Σε αυτό το πλαίσιο λοιπόν ο Ηρόδοτος αφηγείται το ερωτικό τρίγωνο στο οποίο εμπλέκεται η βασιλική εξουσία της Σπάρτης, σε μια δολοπλοκία αντίστοιχη του «βαρβαρικού κόσμου», που ως έναν βαθμό καταρρίπτει τον μύθο περί ηροδότειας προκατάληψης σε σχέση με την Ανατολή:⁵³⁹ ο Αρίστων, έχοντας ήδη παντρευτεί δύο φορές και μην μπορώντας να τεκνοποιήσει, πόθησε και παντρεύτηκε με απάτη τη γυναίκα του πιο καλού του φίλου (6.61.2: *τῷ προσέκειτο τῶν ἀστῶν μάλιστα ὁ Ἀρίστων*). Η ιστορία έχει ως εξής:

Τον Αρίστωνα τον σιγότρωγε ο έρωτας αυτής της γυναίκας και με το ακόλουθο

⁵³⁷ Παπαθανασίου (2014)18

⁵³⁸ Σπυρόπουλος (1993) στο <http://www.greek-language.gr/digitalResources/index.html>

⁵³⁹ Ο Σπαρτιάτης βασιλιάς διακατέχεται από τα ίδια πάθη με τους «βάρβαρους» μονάρχες. Βλ. Munson (1993) 48.

τέχνασμα προσπάθησε να του την πάρει: υποσχέθηκε να δώσει χάρισμα ο ίδιος στον άντρα της και φίλο του κάτι από όλα του τα υπάρχοντα, όποιο εκείνος διαλέξει, και πρότεινε στο φίλο του με τους ίδιους όρους να του ανταποδώσει τα ίσα. Κι ο άλλος, μην έχοντας κανένα φόβο για τη γυναίκα του-γιατί έβλεπε πως κι ο Αρίστων είχε γυναίκα-συμφώνησε· και, για επικύρωση, δεσμεύτηκαν με αμοιβαίους όρκους. Κατόπιν ο Αρίστων απ' τη μεριά του έδωσε εκείνο που ο Άγητος διάλεξε από τους θησαυρούς του Αρίστωνος κι ύστερα ο ίδιος, απαιτώντας να του αποδοθούν από τον άλλο τα ίσα, απαίτησε να πάρει τη γυναίκα από το φίλο του. Ο Άγητος απάντησε πως δέχεται να δώσει οτιδήποτε άλλο εκτός απ' αυτήν· όμως, δεσμευμένος από τον όρκο και τη δολερή απάτη, τον άφησε τελικά να του πάρει τη γυναίκα του και να την πάει στο σπίτι του.

Αυτή λοιπόν ήταν η τρίτη του γυναίκα, αφού έδωξε τη δεύτερη. Και πριν συμπληρωθούν οι δέκα μήνες, η γυναίκα αυτή τού γέννησε το Δημάρατο. Την ώρα μάλιστα που ο Αρίστων ήταν σε συνεδρίαση με τους εφόρους, ένας από τους υπηρέτες του τού έφερε το νέο ότι απέχτησε αγόρι. Κι αυτός, λογαριάζοντας τους μήνες με τα δάχτυλά του, πήρε όρκο ότι δεν ήταν δικό του. Το αγόρι μεγάλωνε κι ο Αρίστων μετάνιωσε γι' αυτό που είπε, γιατί τελικά πίστεψε απόλυτα ότι ο Δημάρατος ήταν γιος του. Και το όνομα Δημάρατος του το έδωσε για τον εξής λόγο: πριν γίνουν αυτά, οι δημότες της Σπάρτης στο σύνολό τους παρακάλεσαν τους θεούς, επειδή ο Αρίστων αποδείχτηκε άριστος ανάμεσα σ' όλους τους βασιλιάδες που είδε η Σπάρτη, να αποκτήσει αγόρι. Γι' αυτό λοιπόν του δόθηκε το όνομα Δημάρατος.

ΑΝΑΚΛΑΣΗ ΝΟΥΒΕΛΑΣ ΚΑΝΔΑΥΛΗ

Ήδη στον πρόλογο της ιστορίας αυτής ανακλάται η νουβέλα του Κανδαύλη και του πιο έμπιστού του αιχμοφόρου Γύγη, καθώς συνήθως η προδοσία έρχεται από τα πιο κοντινά πρόσωπα,⁵⁴⁰ χάριν μιας γυναίκας εξαιρετικής ομορφιάς. Όπως η γυναίκα του Κανδαύλη χαρακτηρίζεται *γυναῖκα πολλὸν πασέων καλλίστη* (1.8.1), έτσι και η γυναίκα που προκάλεσε τον πόθο που *ἔκνιζε* τον Αρίστωνά έγινε με θαύμα στο ιερό της Θεράπνης από άσχημη *καλλίστη μακροῦ τῶν ἐν Σπάρτῃ γυναικῶν* (6.61.2). Όταν έφτασε σε ηλικία γάμου, παντρεύτηκε τον Άγητο, τον κοντινό φίλο του Αρίστωνά. Το απαγορευμένο ασκεί ακαταμάχητη έλξη για μια ακόμα φορά και ο

⁵⁴⁰ Πρβ. 1.8.1: *τούτω τῷ Γύγῃ καὶ τὰ σπουδαιότερα τῶν πρηγμάτων ὑπερετίθετο ὁ Κανδαύλης.*

Αρίστων δεν μπορεί να δραπετεύσει από αυτό το σχήμα. Καταπατά τον νόμον επιθυμώντας μια ήδη παντρεμένη γυναίκα και μηχανάται⁵⁴¹ για να την αποκτήσει, εκμεταλλευόμενος τον δεσμό φιλίας και εμπιστοσύνης με τον Άγητο. Του προτείνει δηλαδή μια ανταλλαγή που στηρίζεται στην καλή πίστη, να του προσφέρει όποιο από τα υπάρχοντά του θελήσει και αυτός με τη σειρά του να ανταποδώσει τη χάριν. Το τέχνασμα αυτό έχει επιτυχία, αφού ο Άγητος δεν μπορεί να υποπτευθεί τον στόχο του επίσης ήδη παντρεμένου Αρίστωνα (6.62.1: *ὁ δὲ οὐδὲν φοβηθεὶς ἀμφὶ τῆ γυναικί, ὀρέων ἐοῦσαν καὶ Ἀρίστωνι γυναῖκα, καταινέει ταῦτα*) και η ανταλλαγή επισφραγίζεται με ὅρκους. Έτσι, όταν ο Αρίστων απαιτεί τη γυναίκα του φίλου του, ο Άγητος, αν και προσπαθεί μάταια να τον μεταπείσει, δέχεται τη συναλλαγή ἀναγκαζόμενος μέντοι τῶ τε ὄρκῳ καὶ τῆς ἀπάτης τῆ παραγωγῆ (6.62.2)⁵⁴². Η ἀνάγκη, λέξη με βαρύνουσα σημασία ὅπως και στην πρώτη νουβέλα, δεσμεύει τον Άγητο να υπακούσει στον νόμον που επιτάσσει την τήρηση των ὀρκων.⁵⁴³

ΜΟΤΙΒΑ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΝΟΥΒΕΛΑΣ

Η σχηματοποιημένη πράξη (μοτίβο) της δυσάρεστης υποχρέωσης(ἀνάγκης), η οποία προκαλείται από τη λαγνεία και επιφέρει ρήξη μεταξύ δύο στενά συνδεδεμένων ανθρώπων και που οδηγεί στην ανατροπή, συναντάται και στην ιστορία της λαγνείας του Αρίστωνα για τη γυναίκα του φίλου του. Η λαγνεία, ο έρωτας, αποτελούσε σύνηθες κίνητρο στην αφηγηματική δομή της δυσάρεστης υποχρέωσης που επιφέρει ανατροπή.⁵⁴⁴ Άλλο ένα παραδοσιακό παραμυθικό μοτίβο είναι αυτό της «μοιραίας χάρης» ή αλλιώς της «τυφλής υπόσχησης», ὅπως το διατύπωσε ο Flory,⁵⁴⁵ το οποίο εισάγεται εδώ στις *Ιστορίες* για να επανέλθει δύο φορές στη νουβέλα του Ξέρξη (9.109.2, 9.110.2).⁵⁴⁶ Επίσης το *τριπρόσωπον*- μοτίβο από την Τραγωδία- είναι κι εδώ εμφανές(Αρίστων-ανώνυμη πανέμορφη γυναίκα-Άγητος).

Εξάλλου διαπιστώνουμε ότι στη νουβέλα αυτή ο Ηρόδοτος χρησιμοποιεί τους ὄρους των ηθικῶν αξιῶν με την παραδοσιακή σημασία, γεγονός που δείχνει από ἄλλη

⁵⁴¹ Πρβ. τη μηχανορραφία της γυναίκας του Κανδαύλη για τη δολοφονία του άντρα της στο 1.8.4:

μηχανήσομαι.

⁵⁴² Πρβ. τις μάταιες προσπάθειες του Γύγη να μεταπείσει τον Κανδαύλη αρχικά (1.9.1) και τη γυναίκα του έπειτα (1.11.3), ὅπως και την έντονη προβολή της ἀνάγκης στα χωρία.

⁵⁴³ Παπαθανασίου (2014) 20

⁵⁴⁴ Gray στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 296

⁵⁴⁵ Flory (1987) 44

⁵⁴⁶ Παπαθανασίου (2014) 20

μια άποψη ότι ανήκει στην πρόιμη, την αρχαϊκή ελληνική σκέψη. Το *κάλλος* συμβαδίζει με την *ἀρετήν* στον Ηρόδοτο όπως και στον Όμηρο. Γι' αυτό και θεωρείται αταίριαστο και αδικαιολόγητο πράγμα η ασχήμια της γυναίκας όταν ήταν μικρή, αν και θυγατέρα *ἀνθρώπων ὀλβίων*, μέχρι που η *επιφάνεια* της θεάς στο ιερό της Ελένης τής άλλαξε τη μορφή.⁵⁴⁷

Θα μπορούσε να υποστηρίξει κάποιος ότι η ιστορία για τον Αρίστωνα λειτουργεί ως ενδιάμεσος σταθμός ανάμεσα στην πρώτη και στην τελευταία νουβέλα του Ξέρξη που στη συνέχεια θα εξεταστεί, υπενθυμίζοντας τους έντονους μεταξύ τους παραλληλισμούς⁵⁴⁸. Εδώ βέβαια η κατάληξη δεν είναι τόσο τραγική ούτε αιματηρή: ο Αρίστων χάρη στη γυναίκα αυτή εντέλει γίνεται πατέρας του Δημάρατου, ο οποίος με τη σειρά του έμελλε να παίζει καταλυτικό ρόλο ως σύμβουλος του Ξέρξη. Οι διασυνδέσεις και οι απόηχοι είναι σοφά τοποθετημένοι στην ιστορία αυτή, σε μian ακόμα παραλλαγή του διαχρονικού *νόμου* που απαγόρευε τη μοιχεία.⁵⁴⁹

3. Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΓΛΑΥΚΟΥ (VI, 86 α-86δ.1)

Ως προς την οργανική σύνδεσή της με τα ιστορούμενα ανήκει στις *παραινετικές νουβέλες* και μάλιστα ως παράδειγμα προς αποφυγή.⁵⁵⁰

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΥΠΟΘΕΣΗ⁵⁵¹

Στο κεφ.85 του VI βιβλίου του ο Ηρόδοτος επανέρχεται στην εξιστόρηση των προστριβών ανάμεσα στην Αίγινα και την Αθήνα, και μάλιστα διεξοδικά, διότι πιστεύει ότι αυτές εξυπηρέτησαν την κοινή υπόθεση των Ελλήνων, αφού εξαιτίας τους οι Αθηναίοι αλλά και οι Αιγινήτες παρασκεύασαν σημαντικό στόλο, οπότε στην

⁵⁴⁷ Περυσινάκης (1998) 102, 103

⁵⁴⁸ Η Gray (1995) 192 επισημαίνει την παρόμοια με άλλες τυπολογία της ιστορίας: «Η επιθυμία του βασιλιά για τη σύζυγο ενός άλλου, το ζήτημα της δυσάρεστης εντολής σε έναν κατώτερο άντρα να του δώσει το αντικείμενο της λαγνείας του, η έντονη αλλά μάταιη αντίσταση του προσώπου αυτού και το μοτίβο της μοιραίας αλλά δεσμευτικής απαίτησης όλα αναδεικνύουν την ιστορία ως τον ίδιο τύπο με άλλες» στο <https://www.jstor.org/stable/295440>

⁵⁴⁹ Παπαθανασίου (2014) 20-21

⁵⁵⁰ Μαρωνίτης (1964)108

⁵⁵¹ Σπυρόπουλος (1993) στο <http://www.greek-language.gr/digitalResources/index.html>

κρίσιμη ώρα αντιπαρατάχθηκε στο μεγάλο στόλο των Περσών μια αξιόλογη ναυτική δύναμη.⁵⁵²

Όταν οι Αιγινήτες έμαθαν το θάνατο του Κλεομένη, έστειλαν απεσταλμένους στη Σπάρτη ν' απαγγείλουν βαριές κατηγορίες εναντίον του Λεωτυχίδα για τους ανθρώπους τους που τους κρατούσαν ομήρους οι Αθηναίοι. Και οι Λακεδαιμόνιοι στο δικαστήριο που συγκρότησαν έβγαλαν ετυμηγορία πως ο Λεωτυχίδας κατεξουτέλισε τους Αιγινήτες και αποφάσισαν να οδηγηθεί στην Αίγινα όμηρος, στη θέση των πολιτών της που ήταν κρατούμενοι στην Αθήνα. Όμως παραιτήθηκαν τελικά από τη μεταφορά του στην πόλη τους φοβούμενοι πιθανή επίθεση των Σπαρτιατών στο μέλλον και συνομολόγησαν να τους συνοδεύσει ο Λεωτυχίδας στην Αθήνα, για να σταλούν οι Αιγινήτες όμηροι πίσω στην Αίγινα. Φτάνοντας ο Λεωτυχίδας στην Αθήνα ζητούσε πίσω τους ομήρους που τους είχε αφήσει στη φύλαξή τους, οι Αθηναίοι όμως, μη θέλοντας να τους δώσουν πίσω, κωλυσιεργούσαν με προφάσεις, επιμένοντας πως, όταν τους παρέλαβαν για φύλαξη, ήταν και οι δυο βασιλιάδες παρόντες, άρα δεν έβρισκαν σωστό να τους επιστρέψουν στον ένα από τους δυο τους, αφού απουσίαζε ο άλλος· τότε ο Λεωτυχίδας, στην άρνηση των Αθηναίων να τους δώσουν πίσω, τους διηγήθηκε μια ιστορία με παρακαταθήκη που έλεγαν στη Σπάρτη ότι είχε γίνει δυο γενιές πριν από τη δική του⁵⁵³, για τον Γλαύκο, το γιο του Επικύδη, ο οποίος είχε την καλύτερη φήμη στη Λακωνία για τη δικαιοσύνη του. Η ιστορία που διηγήθηκε ο Λεωτυχίδας είχε ως εξής:

Έφτασε στη Σπάρτη κάποτε ένας Μιλήσιος που αποφάσισε να ρευστοποιήσει τη μισή του περιουσία και να την εμπιστευτεί στον Λακεδαιμόνιο Γλαύκο, που θεωρούνταν ο τιμιότερος άνθρωπος στη Σπάρτη. Κι αυτό επειδή η Ιωνία ήταν πάντα εκτεθειμένη σε κινδύνους ενώ η Πελοπόννησος ασφαλής. Του έδωσε μάλιστα σύμβολα αναγνώρισης και του είπε να δώσει τα χρήματα σε όποιον έρθει με τα σύμβολα και του τα ζητήσει. Όταν όμως έπειτα από πολύ καιρό ήλθαν τα παιδιά του κρατώντας τα σύμβολα⁵⁵⁴ και ζητούσαν κατά τη συμφωνία να τους επιστρέψει τα χρήματα, ο Γλαύκος προσποιήθηκε άγνοια, και μόνον όταν συμβουλευτήκε το μαντείο των Δελφών *εί ὄρκω τὰ χρήματα ληίσηται*, και μετά την απάντηση της Πυθίας

⁵⁵² Σπυρόπουλος (2002²)153-154 σχόλιο 212

⁵⁵³ Περ. 540 π.Χ. την περίοδο της Περσικής κατάκτησης της Ιωνίας.

⁵⁵⁴ Αντιστοιχούν προς τη σύγχρονη «προσυπογραμμένη» επιταγή ή τον αριθμό λογαριασμού σε μια σύγχρονη τράπεζα

ότι δεν μπορεί να διαφύγει τις συνέπειες του ψεύτικου όρκου αυτός ή το γένος του,⁵⁵⁵ άρχισε να παρακαλεί το θεό να τον συγχωρέσει για όσα είπε. Και η Πυθία αποκρίθηκε πως είτε παει κανείς να μπλέξει το θεό στο κρίμα είτε το πράξει είναι το ίδιο. Έτσι, ο Γλαύκος κάλεσε τους Μιλήσιους ξένους και τους έδωσε πίσω τα χρήματα. Ο Λεωτυχίδας πρόσθεσε μάλιστα πως η γενιά του Γλαύκου είχε εξαφανιστεί απ' το πρόσωπο της γης και το σπιτικό του ξεθεμελιώθηκε με τον χειρότερο τρόπο από τη Σπάρτη. Ο Λεωτυχίδας τελείωσε την ομιλία του με το δίδαγμα της ιστορίας «όποιος θέλει το καλό του, ούτε να περνά από το νου του άλλη σκέψη για τα ξένα πράγματα που έχει στη φύλαξή του- το μόνο που έχει να κάνει είναι να δίνει πίσω σ' αυτόν που ζητά το δίκιο του» και, καθώς ούτε ύστερ' απ' αυτά τον άκουσαν οι Αθηναίοι, σηκώθηκε κι έφυγε.

ΣΧΟΛΙΑ⁵⁵⁶

έν χρόνω ίκνευμένω = Ο χρόνος που έχει οριστεί από τη μοίρα, αφού η πτώση ενός οίκου είναι έργο της μοίρας

καί ὅτι ἐπικίνδυνος ἐστὶ αἰεὶ κοτε ἢ Ἰωνίη = Γύρω στο 550 π.Χ. η Μίλητος γνώρισε περίοδο εσωτερικών ταραχών

σύμβολα = στα δημοτικά τραγούδια παρόμοια σύμβολα αναγνώρισης είναι τα δύο μισά ενός δακτυλιδιού

νόμοισι τοῖσι Ἑλλήνων χρήσομαι ἐς ὑμέας. = δηλ. να αρνηθεί με όρκο μπροστά σε μάρτυρες πως πήρε τα χρήματα

Ο χρησμός σε πολλά σημεία θυμίζει έντονα ησιόδεια ηθική. Ο τελευταίος στίχος *άνδρὸς δ' εὐόρκου γενεῇ μετόπισθεν ἀμείνων* είναι αυτούσιος στο στ. 285 από τα *Έργα και Ἡμέραι*.⁵⁵⁷

Η ΠΑΡΑΙΝΕΤΙΚΗ ΠΑΡΕΚΒΑΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΓΛΑΥΚΟ

Η ιστορία του Γλαύκου καταδεικνύει τη χρήση από τον Ηρόδοτο των παρεκβάσεων. Η κύρια γραμμή της αφήγησής του είναι για τον Σπαρτιάτη βασιλιά Λεωτυχίδα, ο οποίος απαιτεί πίσω από τους Αθηναίους αρκετούς αιχμαλώτους, αλλά ο Ηρόδοτος βάζει τον βασιλιά να πει μια ιστορία για να δηλώσει τη θέση του. Με

⁵⁵⁵ Περυσινάκης (1998) 98

⁵⁵⁶ Σπυρόπουλος (2002²) 153-155

⁵⁵⁷ Ο.π. 155 σχόλ. 220 και 221

αυτόν τον τρόπο, ο Ηρόδοτος μπορεί και εισάγει άλλη μια καλή διήγηση στις *Ιστορίες* του.⁵⁵⁸

Η νουβέλα με τον Λακεδαιμόνιο Γλαύκο(6.86) χρησιμοποιείται αλληγορικά ως παράδειγμα από τον Λεωτυχίδα προκειμένου να πείσει τους Αθηναίους να αποδώσουν τους ομήρους των Αιγινήτων που κρατούνταν στην Αθήνα, με το επιχείρημα-επιμύθιο ότι *οὔτω ἀγαθὸν μηδὲ διανοέεσθαι περὶ παρακαταθήκης ἄλλο γε ἢ ἀπαιτεόντων ἀποδιδόναι*".

Ωστόσο, ο παραλληλισμός μεταξύ Γλαύκου και Αθηναίων δεν είναι ακριβής, φαίνεται όμως πως το ηθικό δίδαγμα της νουβέλας σχετικά με τον όρκο, τη δικαιοσύνη και τη συμπεριφορά προς τον πλούτο είναι σημαντικό ώστε να μην το αφήσει ανεκμετάλλευτο ο Ηρόδοτος⁵⁵⁹.

Έχει υπάρξει συζήτηση για τη δυνατότητα να μην είναι πλαστή αυτή η ομιλία. Ο Περυσινάκης⁵⁶⁰ θεωρεί ανέκδοτο την ιστορία του Γλαύκου και υποστηρίζει ότι προϋποθέτει τη γνώση κάποιων άλλων λογοτεχνικών κειμένων: π.χ. Το όνομα του Γλαύκου πρέπει να υπενθυμίζει τη σκηνή μεταξύ Γλαύκου και Διομήδη στην *Ιλιάδα*. Κυρίως όμως στο χρησμό (86γ2), όπου ο τελευταίος στίχος είναι από τα *Έργα και Ημέραι* (285) του Ησιόδου.⁵⁶¹

Βλέπουμε λοιπόν πως κάποιες από τις ιστορικές ερμηνείες του Ηροδότου διατυπώνονται πρωταρχικά με ηθικούς όρους: Η αυτοκτονία του Κλεομένη και ο θάνατος στην εξορία και η ατίμωση του Λεωτυχίδα για τον ιστορικό ήταν η τιμωρία των θεών για ό,τι έκαναν αυτοί οι δύο Σπαρτιάτες στον αντίπαλό τους, το Δημάρατο.⁵⁶²

Η ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΤΟΥ ΓΛΑΥΚΟΥ

Ο Γλαύκος κοσμεύεται από όλες τις παραδοσιακές αρετές: *φαμὲν τὰ τε ἄλλα πάντα περιήκειν τὰ πρῶτα, καὶ δὴ καὶ ἀκούειν ἄριστα δικαιοσύνης πέρι*. Δίδεται έμφαση στη δικαιοσύνη, με την έννοια της εμμοής στην παραδοσιακή έννοια της *Δίκης*. Ότι όμως θέλησε να σφετεριστεί τα χρήματα του Μιλήσιου θέτει σε άρνηση την κατ' εξοχήν αρετή του, την *δίκην* που αναγνωρίζει και αποδίδει ό,τι ανήκει σε κάποιον. Ο

⁵⁵⁸ <https://www.livius.org/>

⁵⁵⁹ Περυσινάκης (1998) 98 και Σπυρόπουλος (2002²)154 σχόλ.214

⁵⁶⁰ Περυσινάκης (1998)98-100

⁵⁶¹ Ο.π. 99

⁵⁶² Wees στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 328

Γλαύκος έγινε κακός. Φάνηκε κατώτερος της δικαιοσύνης.⁵⁶³ Η δοκιμασία που διέρχεται η δικαιοσύνη του Γλαύκου και η δύναμη του πλούτου που τον δελεάζει έρχονται να επιβεβαιώσουν την περιώνυμη φιλοχρηματία των Σπαρτιατών.⁵⁶⁴ Η απάντηση της Πυθίας στην αίτηση συγγνώμης του Γλαύκου *τὸ πειρηθῆναι τοῦ θεοῦ καὶ τὸ ποιῆσαι ἴσον δύνασθαι* συνιστά μια βαθύτερη θεώρηση της δικαιοσύνης.

Η ιστορία του Γλαύκου αποδεικνύει ότι κάποια αδικήματα δεν επιτρέπουν αποκατάσταση ή αποζημίωση. Ο Γλαύκος εξαπατά τους πιστωτές του και τιμωρείται από το θεό στον οποίο ορκίστηκε, παρά την αποκατάσταση(6.86). Ο Ξέρξης βεβήλωσε τους ναούς της Αθήνας και στη συνέχεια πρόσφερε αποκατάσταση και αποζημίωση. Οι θεοί οδηγούν όσους διαπράττουν αδικήματα στα χέρια των εχθρών τους, έτσι ώστε να τιμωρηθεί η αδικία.⁵⁶⁵

ΕΠΙΤΥΧΗΣ Ο ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΛΕΩΤΥΧΙΔΑ;

Ο Immerwahr⁵⁶⁶ υποστηρίζει ότι η υψηλής ηθικής στάθμης ομιλία του Λεωτυχίδα αντηχεί ειρωνικά στ' αυτιά μας και φαντάζει αναξιόπιστη τόσο ως προς τον ίδιο το Λεωτυχίδα όσο και ως προς την Αθήνα. Ο λόγος που υποστηρίζει την ακεραιότητα στα οικονομικά θέματα-με την αναφορά των λέξεων της Πυθίας- ακούγεται περίεργα από έναν άνθρωπο που είχε πάρει το θρόνο του Δημάρατου με εξαγορά της Πυθίας (6.66) και που θα εκδιωχθεί από τη Σπάρτη λόγω δωροδοκίας (6.72).⁵⁶⁷

Πάντως ο Λεωτυχίδας απευθύνεται όχι μόνο στους Αθηναίους αλλά και στους Αιγινήτες με απειλές και για τους δυο, οι οποίες εκπληρώνονται μόνο χρόνια μετά την ομιλία του. Στο τέλος διατυπώνει ένα ισχυρό επιχείρημα: *«οὔτω ἀγαθὸν μηδὲ διανοέεσθαι περὶ παρακαταθήκης ἄλλο γε ἢ ἀπαιτεόντων ἀποδιδόναι»*. Αλλά η μοίρα του Γλαύκου ήταν πιο σοβαρή: ολόκληρη η γενιά του χάθηκε. Και ο θεός είπε ότι *είτε προτίθεται κάποιος να κάνει το λάθος είτε το κάνει πραγματικά είναι*

---

⁵⁶³ Περυσινάκης (1998) 99

⁵⁶⁴ Περυσινάκης (1998) 100

⁵⁶⁵ Gray στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 298 βλ. και Mikalson ό.π.(2007) 193

⁵⁶⁶ Immerwahr (1966) 214

⁵⁶⁷ Johnson (2001), σσ. 1-26 στο <http://www.jstor.org/stable/3298431> και Σπυρόπουλος (2002²) 155, σχόλ. 223

ακριβώς το ίδιο. Τι χειρότερο μπορούν οι Αθηναίοι να ελπίζουν εάν ακολουθήσουν το σχέδιό τους και δεν επιστρέψουν τους ομήρους;

Ο λόγος αυτός είναι συντομότερος από εκείνον του Σωκλή και αρκετά αγνοημένος από το ερευνητικό ενδιαφέρον. Η ομιλία αυτή σαφώς αποτυγχάνει στο σκοπό της: οι Αθηναίοι δεν επιστρέφουν τους ομήρους και, όπως μας λέει ο Ηρόδοτος, δεν τιμωρούνται για κάτι τέτοιο.⁵⁶⁸ Εξάλλου ήταν και ο Λεωτυχίδας μαζί με τον Κλεομένη που έδωσαν στους Αθηναίους τους ομήρους, γι' αυτό δεν θα περίμενε κανείς να είναι θερμός υποστηρικτής της επιστροφής τους. Ο Λεωτυχίδας⁵⁶⁹ είναι μάλλον ακατάλληλο πρόσωπο να δώσει ηθική λύση σε οικονομικά ή θρησκευτικά ζητήματα. Τότε γιατί συμπεριλαμβάνει ο Ηρόδοτος την ομιλία του;

Αυτή η ομιλία μπορεί αρχικά να μας φαίνεται απλή και αφελής, ιδιαίτερα σε σύγκριση με τις δημηγορίες του Θουκυδίδη, αλλά είναι ιδανικά σχεδιασμένη για να λειτουργήσει στο κοινό της. Και ο λόγος του Σωκλή και ο συγκεκριμένος είναι ιστορίες πλούσιες σε παραλληλισμούς με τις καταστάσεις που αντιμετωπίζει και το κοινό τους. Το μήνυμά του θα ήταν ακόμη πιο σαφές για τους συγχρόνους του Ηρόδοτου απ' ό,τι για το πρωτότυπο ακροατήριο του Λεωτυχίδα.

Φαίνεται πως ο Ηρόδοτος εννοούσε την κριτική του περσικού ιμπεριαλισμού να εφαρμόζεται και στον αθηναϊκό ιμπεριαλισμό: με αυτήν την κριτική είναι σα να προειδοποιεί ότι η Αθήνα μπορεί κάποια μέρα να συναντήσει την ίδια μοίρα. Η απειλή του Λεωτυχίδα θα πρέπει να συγκριθεί με τις αντίστοιχες απειλές τιμωρίας εναντίον της Αθήνας στα 5.89.2 και 7.133.2: όλοι κρέμονται από μια αποδυναμωμένη, αν και όχι χρεωμένη, Αθήνα από τα πρώτα χρόνια του Πελοποννησιακού πολέμου. Ο Ηρόδοτος, λοιπόν, δεν αποδίδει τυχαία έναν αναποτελεσματικό ηθικό λόγο στον ανήθικο Λεωτυχίδα. Μάλλον αποδίδει στον Λεωτυχίδα μια ομιλία που προειδοποιεί τόσο τους Αιγινήτες όσο και τους Αθηναίους, με όρους που μόνο οι σύγχρονοι του Ηροδότου θα μπορούσαν να εκτιμήσουν πλήρως.⁵⁷⁰

---

⁵⁶⁸ Johnson (2001), σσ. 1-26 στο <http://www.jstor.org/stable/3298431>

⁵⁶⁹ Ο Munson (1993) σημειώνει ότι του Λεωτυχίδα η προσωπική μοίρα (6.72) θα είναι παρόμοια.

⁵⁷⁰ Johnson (2001), σσ. 1-26 στο <http://www.jstor.org/stable/3298431>

I. ΒΙΒΛΙΟ VII (ΠΟΛΥΜΝΙΑ)

ΣΠΕΡΘΙΑΣ ΚΑΙ ΒΟΥΛΙΣ (VII 134-137) ⁵⁷¹

Ο Κήρυκας των Αχαιών στην Τροία Ταλθύβιος τιμήθηκε στη Σπάρτη ως ήρωας και ως πρόγονος των επίσημων κηρύκων της πόλης. Ο Ηρόδοτος αφηγείται πως, όταν ο Δαρείος είχε στείλει κήρυκες για να ζητήσουν «γη και ύδωρ» από τις ελληνικές πόλεις, οι μεν Αθηναίοι τους έριξαν σε βάραθρο, οι δε Σπαρτιάτες σε πηγάδι. Καθώς οι Σπαρτιάτες έβλεπαν ότι οι θυσίες στους θεούς δεν έδιναν καλά προμηνύματα, θεώρησαν ότι ξέσπασε η μάνητα του Ταλθύβιου, του κήρυκα του Αγαμέμνονος. Γιατί στη Σπάρτη υπάρχει ναός του Ταλθύβιου, ζουν και οι απόγονοί του, οι ονομαζόμενοι Ταλθυβιάδες, που τους έχουν δοθεί ως τιμητικό προνόμιο όλες οι αποστολές κηρύκων που στέλνει η Σπάρτη. Αποφάσισαν λοιπόν οι Σπαρτιάτες, με συμβουλή των μάντεων, να στείλουν δύο νέους στα Σούσα, για να θανατωθούν εθελοντικά στη θέση των κηρύκων του Πέρση βασιλιά. Ο Σπερθίας, ο γιος του Ανηρίστου, κι ο Βούλις, ο γιος του Νικολάου, νέοι με χαρίσματα και από την πλουσιότερη τάξη, δέχτηκαν να τιμωρηθούν από τον Ξέρξη, ώστε να εξευμενιστούν οι θεοί για την ανόσια συμπεριφορά των συμπατριωτών τους προς τους κήρυκες του Δαρείου (7.133.1). Ζήτησαν να πάνε εκείνοι στον Ξέρξη, για να θανατωθούν. Όταν έφτασαν στη Μικρά Ασία, ο Υδάρνης,⁵⁷² Πέρσης στρατιωτικός διοικητής της περιοχής, τους φιλοξένησε και, βλέποντας τα χαρίσματα και την αρετή τους, τους πρότεινε να υπηρετήσουν το βασιλιά, για να τους χαρίσει τη ζωή και να τους δώσει να εξουσιάζουν από μια περιοχή της Ελλάδας που θα του παραχωρούσε ο βασιλιάς.

Η απόκρισή τους ήταν πως γι' αυτούς θα ήταν αδύνατο να ζήσουν σε δεσποτικό καθεστώς, έστω και με προνόμια. Είπαν χαρακτηριστικά: «Υδάρνη, η συμβουλή που μας απευθύνεις στηρίζεται σε μονόπλευρη εμπειρία· γιατί μας συμβουλεύεις για δύο πράγματα, που το ένα το δοκίμασες, το άλλο όμως όχι· δηλαδή, γνωρίζεις πολύ καλά πώς ζουν οι δούλοι, όμως δε δοκίμασες ως σήμερα την ελευθερία, τι άραγε να 'ναι,

⁵⁷¹ Σπυρόπουλος (1993) στο http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=30&page=177#m1

Σπυρόπουλος (2002), Boedeker στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 124-125

⁵⁷² Πρόκειται για τον γιο του Οτάνη, ενός από τους εφτά που ανέτρεψαν τον Μάγο(III 70) και που του δόθηκαν ανώτατα αξιώματα: ιδιαίτερα στην εκστρατεία του Ξέρξη ήταν ο στρατηγός του επίλεκτου σώματος των Αθανάτων. Βλ. Σπυρόπουλος (2002²) 400 σχόλιο 301

γλυκό ή όχι. Γιατί, αν κάποτε τη δοκίμαζες, θα μας συμβούλευες ν' αγωνιζόμαστε γι' αυτήν όχι μονάχα με δόρατα, αλλά και με τσεκούρια» [τὸ μὲν γὰρ δοῦλος εἶναι ἐξεπίστεαι, ἐλευθερίας δὲ οὐκ ἔπειρήθης, οὐτ' εἰ ἔστι γλυκὸ οὐτ' εἰ μὴ. εἰ γὰρ αὐτῆς πειρήσαιο, οὐκ ἂν δόρασι συμβουλεύοις ἡμῖν περὶ αὐτῆς μάχεσθαι, ἀλλὰ καὶ πελέκεσι] (7.135.3). Κι από κει ανέβηκαν στα Σούσα· κι όταν παρουσιάστηκαν στο βασιλιά, πρώτα πρώτα, ενώ οι σωματοφύλακές του τους πρόσταζαν ασκώντας βία να πέσουν και να τον προσκυνήσουν, δε δέχτηκαν με κανένα τρόπο να το κάνουν, όσο κι αν εκείνοι τους έσπρωχναν το κεφάλι προς τα κάτω· γιατί, επέμεναν, ούτε στο νόμο τους είναι γραμμένο να προσκυνούν άνθρωπο ούτε γι' αυτό ήρθαν (οὔτε γὰρ σφι ἐν νόμῳ εἶναι ἄνθρωπον προσκυνέειν οὔτε κατὰ ταῦτα ἤκειν). Μετά από σύντομη συνομιλία, ο Ξέρξης δείχνοντας μεγαλοψυχία τούς χάρισε τη ζωή, λέγοντας πως δε θα μοιάσει στους Λακεδαιμονίους ούτε θ' απαλλάξει τους Λακεδαιμονίους από το κρίμα τους.

Έτσι, κι ύστερ' απ' αυτή την πράξη των Σπαρτιατών, σταμάτησε προς το παρόν η μάχη του Ταλθυβίου, αν και ο Σπερθίας κι ο Βούλις γύρισαν στη Σπάρτη. Ωστόσο, η οργή του Ταλθύβιου υπήρξε τελικά αποτελεσματική, γιατί οι γιοι αυτών των εθελοντών προδόθηκαν τελικά και εκτελέστηκαν από τους Αθηναίους και μαζί τους και ο Κορίνθιος Αριστέας πολλά χρόνια μετά την εκστρατεία του βασιλιά και την προσπάθεια εξιλέωσης. Λέει ο Ηρόδοτος ότι ύστερ' από μεγάλο χρονικό διάστημα αναζωπυρώθηκε η οργή, τον καιρό του πολέμου των Πελοποννησίων και των Αθηναίων. Βλέπει μάλιστα μέσα σ' όλη αυτή την υπόθεση, την εντυπωσιακότερη παρέμβαση των θεών: να χτυπήσει η οργή του Ταλθύβιου τα παιδιά εκείνων,⁵⁷³ τον Νικόλαο, το γιο του Βούλη, και τον Ανήριστο, το γιο του Σπερθία.⁵⁷⁴

Σπερθίας= Αν στο στίχο 98 του XV ειδυλλίου του Θεόκριτου δεχτούμε τη γραφή *Σπέρχιν*, τότε μπορούμε να συναγάγουμε πως η περιπέτεια του Σπερθία έγινε

⁵⁷³ Βλ. Σπυρόπουλος (2002) 401 σχόλιο 305: Η περίπτωση του Νικολάου και του Ανήριστου εντάσσεται στη γενικότερη αντίληψη ότι τα παιδιά πληρώνουν τις αμαρτίες των γονέων. Ο Σπυρόπουλος όμως υποθέτει ότι η *μήνις* του Ταλθύβιου ξεσπά στους δυο απογόνους του όχι μόνο γι' αυτό, αλλά και για τον εξής πρόσθετο λόγο: αντί οι Λακεδαιμόνιοι να στείλουν κήρυκες τους δικούς του απογόνους, όπως προνομιακά το αξίωναν (πρβλ. V I 60), απέστειλαν άλλους, προφανώς για να τιμήσουν τους ηρωικούς γονείς τους, καθιστώντας *ατίμους* τους απογόνους του Ταλθύβιου.

⁵⁷⁴ Σπυρόπουλος (1993) στο

http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=30&page=177#m1

τραγουδι που επέζησε και στις επόμενες γενιές, αφού η έμμεση παράδοση δίνει τις γραφές: *Σπερχίης* και *Σπέρχης* για τον ίδιο ήρωα.⁵⁷⁵

ΟΥΚ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΤΟ ΠΡΟΣΚΥΝΕΙΝ ⁵⁷⁶

Στην παρέκβαση των κεφαλαίων 134-137, που είναι αφιερωμένη στους Λακεδαιμόνιους Σπερθία και Βούλη, αποτυπώνεται με ανάγλυφο τρόπο το Σπαρτιατικό ήθος⁵⁷⁷ και μοιάζει με πρόλογο, κατά κάποιον τρόπο, των όσων θα συναντήσει ο Ξέρξης στις Θερμοπύλες.⁵⁷⁸ Εξάλλου, ο διάλογος μεταξύ των απεσταλμένων της Σπάρτης και του Υδάρνη (7.135-6) εκφράζει το ανελεύθερο των Περσών.⁵⁷⁹

ΤΡΑΓΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ ΣΤΗ ΝΟΥΒΕΛΑ

Όπως ο Αισχύλος έτσι και ο Ηρόδοτος παρουσιάζει κάποτε ανθρώπους, οι οποίοι πρέπει να πληρώσουν (*τίσις*) για τα αδικήματα των προγόνων τους: χαρακτηριστικό παράδειγμα η βάνουση δολοφονία των απεσταλμένων του Δαρείου. Εξαιτίας της εγκληματικής αυτής πράξης, η οργή του κήρυκα του Αγαμέμνονα Ταλθύβιου έπεσε στους Σπαρτιάτες που δεν «μπορούσαν να λάβουν ευνοϊκούς οιωνούς για τις θυσίες τους» (7.134.2). Όταν οι δυο Σπαρτιάτες, Σπερθίας και Βούλις, προθυμοποιήθηκαν να δώσουν τη ζωή τους για να εξιλεωθούν για τους απεσταλμένους του Δαρείου και δέχτηκαν τη χάρη του Ξέρξη, η κατάρα καταλάγιασε για ένα διάστημα. Ούτε το πνεύμα αυτοθυσίας του Σπερθία και του Βούλιδος ήταν ικανό όμως να εξιλεώσει τους Σπαρτιάτες για τον φόνο των απεσταλμένων του Ξέρξη. Ναι μεν ο Πέρσης βασιλιάς έδειξε ανωτερότητα αποφεύγοντας να ανταποδώσει τα ίσα (7, 136), την εκδίκηση όμως για λογαριασμό του πήρε το *θειον* ύστερα από πενήντα ολόκληρα χρόνια στο πρόσωπο των παιδιών του Σπερθία και του Βούλιδος (137),⁵⁸⁰ οι οποίοι θανατώθηκαν από τους Αθηναίους κατά τον Πελοποννησιακό πόλεμο-σαφής απόδειξη της θείας επέμβασης, σύμφωνα με τον Ηρόδοτο(7.137.1). Την ίδια όμως στιγμή τονίζει ότι οι Αθηναίοι, εξίσου ένοχοι με τους Σπαρτιάτες, προφανώς δεν

⁵⁷⁵ Σπυρόπουλος (2002²): 401, σχόλιο 308

⁵⁷⁶ http://users.sch.gr/ipap/herodotos/Herodotos_12.htm και Αντωνάκος στο <http://mythiki-anazitisi.blogspot.gr/>

⁵⁷⁷ έξαρση Σπαρτιατικού ήθους βλ. Σπυρόπουλος (2002²) 401 σχόλ. 308

⁵⁷⁸ Ο.π. 400 σχόλ. 296

⁵⁷⁹ Περυσινάκης (1998)172

⁵⁸⁰ Strasburger στο *ΗΡΟΔΟΤΟΣ* (2004) 255

υπέφεραν καμιά συμφορά(7.133.2), άρα κι ο ίδιος μόνο εν μέρει συμμερίζεται την αισχύλεια άποψη.⁵⁸¹

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ⁵⁸²

Για τον Ηρόδοτο η δράση του ανθρώπου καταξιώνεται ανάλογα με το βαθμό πραγμάτωσης της ελευθερίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της σχέσης των διαφόρων μορφών ελευθερίας που η μια προϋποθέτει ή εμπεριέχει τις άλλες (προσωπική, πολιτειακή, εθνική) βρίσκει ο Μαρκιανός στην απάντηση που έδωσαν οι δυο ευγενείς Σπαρτιάτες προς τον Υδάρνη: *τὸ μὲν γὰρ δοῦλος εἶναι ἐξεπίστεται, ἐλευθερίας δὲ οὐκ ἔπειρήθης, οὔτ' εἰ ἔστι γλυκὸ οὔτ' εἰ μὴ. εἰ γὰρ αὐτῆς πειρήσαιο, οὐκ ἂν δόρασι συμβουλεύοις ἡμῖν περὶ αὐτῆς μάχεσθαι, ἀλλὰ καὶ πελέκεσι* (7.135.3).⁵⁸³ Από την απάντηση αυτή φαίνεται ότι η ελευθερία δεν είναι νοητή μέσα σε ένα ανελεύθερο δεσποτικό καθεστώς· η προσωπική ελευθερία προϋποθέτει την πολιτειακή ελευθερία. Η πολιτειακή εξάλλου ελευθερία δε συμβιβάζεται για τον Ηρόδοτο ούτε με την υποταγή ενός συνόλου σε έναν ντόπιο δεσπότη ή τύραννο ούτε με την οποιαδήποτε εξάρτηση του συνόλου αυτού από μια εξωτερική δύναμη. Με την έννοια αυτή η πολιτειακή ελευθερία ταυτίζεται με την αυτονομία, κατά την οποία ένα σύνολο ανθρώπων, είτε αυτό είναι κράτος είτε έθνος, έχει το δικαίωμα και την ικανότητα να οργανώνει τη ζωή του σύμφωνα με νόμους και κανόνες που δεν επιβάλλονται από έναν ντόπιο δεσπότη ή τύραννο και δεν υπαγορεύονται από μια εξωτερική δύναμη.⁵⁸⁴

---

⁵⁸¹ Saïd στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 131

⁵⁸² Μαρκιανός (1994) 59 κ.ε.

⁵⁸³ Ο.π. 59

⁵⁸⁴ Ο.π. 59- 61

ΙΑ: ΒΙΒΛΙΟ VIII (ΟΥΡΑΝΙΑ)

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΡΜΟΤΙΜΟΥ ΑΠΟ ΤΑ ΠΗΔΑΣΑ(VIII 104--106)

Αυτή η σύντομη ιστορία ενσωματώθηκε στο ηροδότειο έργο, όπως πολλές άλλες, σαν ένα είδος υποσημείωσης στην κύρια αφήγηση.⁵⁸⁵

ΥΠΟΘΕΣΗ

Μετά τη ναυμαχία στη Σαλαμίνα, όταν ο Ξέρξης έχει αποφασίσει να επιστρέψει στην Περσία, ανέθεσε στην Αρτεμισία να πάρει μαζί της τα παιδιά του και να τα πάει στην Έφεσο. Μαζί με τα παιδιά του στέλνει για κηδεμόνα τους τον Ερμότιμο από τα Πήδασα. Αυτός, όπως ισχυρίζεται ο Ηρόδοτος, έλαβε τη μεγαλύτερη ικανοποίηση (τίσιν) «που γνωρίζουμε ότι έλαβε ποτέ άνθρωπος που αδικήθηκε» για παθήματα που είχε υποστεί στο παρελθόν. Είχε ευνουχιστεί και πουληθεί για σκλάβος από τον Χιώτη Πανιώνιο, έναν δουλέμπορο, που ευνούχιζε όμορφα αγόρια και τα πουλούσε μετά ως ευνούχους, αλλά είχε την καλή τύχη να καταλήξει στην αυλή του Πέρση βασιλιά, ως προστατευόμενος του Ξέρξη και ο πιο έμπιστος ευνούχος του. Κάποτε, όμως, σε μian αποστολή για λογαριασμό του Ξέρξη στα μέρη γύρω από τη Χίο, ο Ερμότιμος συνάντησε αυτόν που τον ευνούχισε, τον Πανιώνιο.⁵⁸⁶ Αφού τον αναγνώρισε, του μίλησε δήθεν φιλικά και του είπε πόσα καλά του είχαν συμβεί εξαιτίας του και του υποσχέθηκε ανταπόδοση, αν πήγαινε κοντά του με την οικογένεια του. Ο Πανιώνιος δέχτηκε πρόθυμα και πήγε με τα παιδιά του και τη γυναίκα του. Όταν ο Ερμότιμος τους πήρε κοντά του, τον έβρισε και του θύμισε τι κακό του είχε προκαλέσει, που από άντρας που ήταν τώρα ήταν πια ένα μηδενικό. Μετά έφερε τα παιδιά του Πανιωνίου και τον ανάγκασε να τα ευνουχίσει ο ίδιος και τα τέσσερα. Όταν τελείωσε ο ευνουχισμός, ο Ερμότιμος ανάγκασε μετά τα παιδιά να ευνουχίσουν τον πατέρα.⁵⁸⁷ Έτσι λοιπόν εκδικήθηκε τον Πανιώνιο ο Ερμότιμος («πιάστηκε στο δόκανο της Τίσης και του Ερμοτίμου»).⁵⁸⁸

---

⁵⁸⁵ Romm (2004) 144

⁵⁸⁶ Ο.π. 144-145

⁵⁸⁷ Ο.π. 145, Fisher στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 213

⁵⁸⁸ http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=30&page=208

ΣΧΟΛΙΑ

περιήλθε: μεταφορική σημασία που ξεκινά από το κυνήγι. Θήραμα της προσωποποιημένης *Τίσεως* ήταν ο Πανιώνιος, ενώ ο ανθρώπινος παράγοντας, ο Ερμότιμος, ήταν το εκτελεστικό όργανο⁵⁸⁹ [*Πανιώνιον μὲν νυν οὕτω περιήλθε ἢ τε τίσις καὶ Ἐρμότιμος*].

τὴν Ἀρτεμισίην, ταύτην μὲν ἀποστέλλει ἄγουσαν αὐτοῦ παῖδας ἐς Ἔφεσον: Με αυτή τη φράση η αφήγηση θα περάσει στον Ερμότιμο και επαναλαμβάνεται στο τέλος της παρέκβασης που αφορά σε αυτόν (Θ 107), οπότε για άλλη μια φορά έχουμε τη μέθοδο της κυκλικής σύνθεσης.⁵⁹⁰

τῶν ἐννούχων παρὰ βασιλεί: χαρακτηριστική ιδιοτυπία του βαρβαρικού κόσμου, εκτελούσαν τις πιο εμπιστευτικές αποστολές από την εποχή του Κύρου.⁵⁹¹

ΡΟΛΟΣ ΝΟΥΒΕΛΑΣ

Αυτή η μακάβρια σύντομη ιστορία εκδίκησης δεν έχει σχεδόν καμιά άμεση σύνδεση με τα συμφραζόμενα, δηλ. αυτά που ακολούθησαν μετά τη ναυμαχία της Σαλαμίνας και ο Ερμότιμος δεν επιτελεί κάποιο κρίσιμο ρόλο στην κύρια αφήγηση ούτε και εμφανίζεται άλλη φορά στις *Ιστορίες*. Ωστόσο ο Ηρόδοτος τη θεώρησε ενδιαφέρουσα, ίσως γιατί επιθυμεί να μας θυμίσει ότι οι εγκληματίες τιμωρούνται για τις άτιμες πράξεις τους.⁵⁹²

Αφού διευθετήσει τα πάντα ο Ερμότιμος, λίγο πριν την πράξη της εκδίκησης, ο ιστορικός διακόπτει τη δράση και του αφήνει περιθώριο να απευθύνει το κατηγορητήριό του, το οποίο είναι ταυτόχρονα δίκαιο ως προς τα επιχειρήματα, αλλά σαδιστικό, φαρμακερό και ειρωνικό ως προς τον τόνο («τίποτα δεν μπορείς να πεις για την τιμωρία που θα σου επιβάλω»), γεγονός που προσέδωσε ποικιλία στο ύφος του λόγου, αλλά και επέτρεψε στον Ηρόδοτο να τονίσει τη σημασία της ακροτελεύτιας παρατήρησης «*Πανιώνιον μὲν νυν οὕτω περιήλθε ἢ τε τίσις καὶ Ἐρμότιμος*». Εδώ ο Ηρόδοτος προσωποποιεί την «τίσιν», τον νόμο του «αντιπεπονθότος» και έτσι επιδοκιμάζει το δίδαγμα, που ο ίδιος ο Ερμότιμος συνάγει

⁵⁸⁹ Σπυρόπουλος (2004) 171, σχ.305

⁵⁹⁰ Ο.π. 170, σχ. 299

⁵⁹¹ Ο.π. 171, σχ. 302

⁵⁹² Romm (2004) 145

από αυτήν την αποτρόπαιη εκδίκηση, δηλαδή ότι «η δικαιοσύνη τους έριξε στα χέρια μου». Έτσι μια ιστορία, την οποία ο Ηρόδοτος εισάγει στο έργο του δήθεν σαν ένα ψυχαγωγικό διάλειμμα στη δική του συλλογή σπουδαιότερων γεγονότων, αποδεικνύεται ότι διαθέτει ένα βαθύτερο ηθικό και θεολογικό νόημα μέσα στο συνολικό έργο. Ανήκει στις λίγες ιστορίες που ο Ηρόδοτος ενσωματώνει μέσα στην κύρια αφήγηση και που τελειώνουν με ένα τόσο σαφές δίδαγμα, ενώ για άλλες έχουν προκύψει έντονες αντιπαραθέσεις για το αν οι ελάχιστον αυτές διηγήσεις συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με τον βασικό κορμό.⁵⁹³

Η ιστορία παρουσιάζεται με τρόπο που μας προκαλεί να συμφωνήσουμε με τον Ερμότιμο ότι οι θεοί φρόντισαν να βρεθεί ο Πανιώνιος στα χέρια του και ότι, όπως συμβαίνει και με το αποτέλεσμα του Τρωικού πολέμου, πρόκειται για μια περίπτωση στην οποία (όπως τονίζει ο ίδιος ο Ερμότιμος) οι θεοί φρόντισαν «οι μεγάλες αδικίες να βρουν μεγάλες τιμωρίες» [*οἷ σε ποιήσαντα ἀνόσια, νόμῳ δικαίῳ χρεώμενοι, ὑπήγαγον ἐς χεῖρας τὰς ἐμάς, ὥστε σε μὴ μέμψασθαι τὴν ἀπ' ἐμέο τοι ἔσομένην δίκην*].

Η ίδια η τιμωρία, παρόλα αυτά, περιγράφεται μόνο με τον μάλλον αμφίσημο όρο *μέγιστος*⁵⁹⁴ και για τον Ερμότιμο δεν αναφέρονται άλλα αντίποινα. Ίσως ο αναγνώστης είναι ελεύθερος να ερμηνεύσει την ιστορία είτε ως μια πρόπουσα, αν και τρομακτική, μορφή εκδίκησης με την υποστήριξη των θεών, είτε ως άλλη μια περίπτωση τιμωρίας ακρωτηριασμού που είναι η ίδια «ύβρις», οπότε παραμένει ανοιχτό το θέμα της επακόλουθης τίσεως.⁵⁹⁵

---

⁵⁹³ Ο.π. 146

⁵⁹⁴ 8.105.1: *τῶ μεγίστη τίσις ἤδη ἀδικηθέντι ἐγένετο πάντων τῶν ἡμεῖς ἴδμεν*

⁵⁹⁵ Fisher στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 213

ΙΒ. ΒΙΒΛΙΟ ΙΧ (ΚΑΛΛΙΟΠΗ)

1. Ο ΕΡΩΤΑΣ ΤΟΥ ΞΕΡΞΗ (ΙΧ 108-113) και 2. ΑΡΤΑΪΚΤΗΣ ΚΑΙ ΠΡΩΤΕΣΙΛΑΟΣ (ΙΧ 116-120)

Στο ΙΧ βιβλίο (ΚΑΛΛΙΟΠΗ) θα εξετάσουμε δύο νουβέλες: στο ΙΧ 108-113 με θέμα την ερωτική λαγνεία του Ξέρξη και στο ΙΧ 116-120 την ιστορία των Αρταύκτη και Πρωτεσίλαου.

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΝΟΥΒΕΛΩΝ

Στο τέλος των *Ιστοριών* οι δυο ιστορίες, Ξέρξη και Μασίστη και Αρταύκτη και Πρωτεσίλαου, αλλά και το ανέκδοτο του Κύρου (ΙΧ 122) παραπέμπουν σε ιστορίες της αρχής, είναι σαν την ηχώ της έναρξης των *Ιστοριών*.⁵⁹⁶

Το τελευταίο αυτό τμήμα του έργου, το οποίο έχει συχνά θεωρηθεί αδέξιο και άτεχνο (9.108-122)⁵⁹⁷ είναι ενδεικτικό για τον τρόπο με τον οποίο ο Ηρόδοτος χρησιμοποιεί τους συνειρμούς και την επανάληψη βασικών μοτίβων για τη νοηματοδότηση και την ενίσχυση της ενότητας των *Ιστοριών*. Ωστόσο σηματοδοτεί την έναρξη και τη λήξη του κυρίως θέματός του-της σύγκρουσης της Ελλάδας και της Εγγύς Ανατολής-με παράλληλες ιστορίες: με τη νουβέλα του Κανδαύλη(1.8-1.13) και το επεισόδιο της ερωτικής εμμονής του Ξέρξη (9. 108-113) αντίστοιχα.⁵⁹⁸

Η αρχική νουβέλα των *Ιστοριών* αφορά στους Λυδούς, που υποτάσσουν ως φόρου υποτελείς τους Έλληνες της Μικρασίας, ενώ η τελική στους ηττημένους Πέρσες, ύστερα από τους Μηδικούς πολέμους. Αυτές οι δυο νουβέλες ανοίγουν και κλείνουν μια ιστορική σύνθεση, με κύριο θέμα την επαφή και τη σύγκρουση του ασιατικού με τον ελληνικό κόσμο.⁵⁹⁹ Εξάλλου σε σχέση με την ηροδότεια σύνθεση θεωρεί ο μελετητής πως «η ιστορική αυτή και συμμετρική ανταπόκριση της τελευταίας προς την πρώτη νουβέλα του έργου λύνει οριστικά το πολυσυζητημένο πρόβλημα αν το τέλος του ηροδότειου έργου, όπως μας παραδόθηκε και το ξέρουμε, είναι συμπτωματικό και ελαττωματικό ή σκόπιμο και εύστοχο».⁶⁰⁰

⁵⁹⁶ Βλ. Harrison (2005)1, υποσημ. 6

⁵⁹⁷ Βλ. Ρεγκάκος (2009) 111, υποσημ. 100

⁵⁹⁸ Μαρωνίτης (1981)179-180

⁵⁹⁹ Μαρωνίτης (2009) 221

⁶⁰⁰ Μαρωνίτης (1981) 183-186

Τα κεφ. 90-113 του 9^{ου} βιβλίου αφηγούνται τη μάχη της Μυκάλης: 90-101=τα προ της μάχης, 102-105=διεξαγωγή της μάχης, 106-113=συνέπειές της. Άρα η συγκεκριμένη νουβέλα [IX, 108-113] εντάσσεται στο τμήμα των συνεπειών: η υποχώρηση των ηττημένων Περσών προς τις Σάρδεις και η συνεχόμενη ερωτική περιπέτεια του Ξέρξη.⁶⁰¹ Ο μύθος της έχει πλούσια και αυξανόμενη πλοκή που θυμίζει το μοντέλο ανατολικής περιπέτειας στον κλειστό και επιβαρυσμένο κόσμο της Ασίας.⁶⁰²

Μετά τη Μυκάλη ο Ηρόδοτος ακολουθεί τους Πέρσες που υποχωρούν προς τις Σάρδεις. Ο ιστορικός απομονώνει και υπογραμμίζει ένα γεγονός: Ο Μασίστης, αδερφός του βασιλιά, δέχεται επίθεση, όταν κατηγορεί τον επικεφαλής της Μυκάλης ότι κατέστρεψε τον «οίκο του βασιλιά». Σώζεται από κάποιον Έλληνα (9.107), τον οποίο ο Ξέρξης ανταμείβει με την επαρχία της Κιλικίας. Η αναφορά στην ευγνωμοσύνη του Ξέρξη για τη σωτηρία του αδερφού του που ανησυχεί τόσο για τον βασιλικό οίκο και η αναφορά για την άφιξη του στρατού στις Σάρδεις, δίνουν αφορμή για την πρώτη ιστορία, που τοποθετείται στις Σάρδεις: ο ίδιος ο Ξέρξης καταστρέφει τον αδελφό του Μασίστη και τον οίκο του (9.108-113) λόγω της λαγνείας του, (9.108.1).

Στη συνέχεια ο Ηρόδοτος επιστρέφει στους Έλληνες, οι οποίοι βρίσκουν τη γέφυρα του Ελλησπόντου κατεστραμμένη. Στην πολιορκία της Σηστού από τους Έλληνες εμπλέκεται ο ύπαρχος της περιοχής, ο Αρταύκτης, ο οποίος δίνει την αφορμή για τη δεύτερη ιστορία, που ξεκινά με το έγκλημά του: έκλεψε και βεβήλωσε τον «οίκο»του Πρωτεσίλαου. Η ιστορία της τιμωρίας του οδηγεί την πολιορκία στο τέλος της (9.120).Υπάρχει θεματική σύνδεση ανάμεσα στις καταληκτικές αυτές ιστορίες και στην αρχή των *Ιστοριών* και δημιουργούν ένα δομικό πλαίσιο στο οποίο εγγράφεται το σύνολο του έργου ή ουσιαστικά μέρη του.⁶⁰³

---

⁶⁰¹ Μαρωνίτης (2009) 224

⁶⁰² Μαρωνίτης (1981)179 κ.ε και Μαρωνίτης (2009) 231

⁶⁰³ Gray στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 295-296

1. Ο ΕΡΩΤΑΣ ΤΟΥ ΞΕΡΞΗ ΙΧ 108-113

Είναι χαρακτηριστικά καθαρά περσική νουβέλα με κεντρικό και συμβολικό πρόσωπο τον Ξέρξη. Ο ασιατικός δεσποτισμός και η ερωτική παθολογία του επαναπροβάλλονται.⁶⁰⁴

Η νουβέλα εκκινεί από τις λυδικές Σάρδεις, όπου ο Ξέρξης, ο τελευταίος κεντρικός και συμβολικός κρίκος στην αλυσίδα των Περσών βασιλέων που εμφανίζονται στο ηροδότειο έργο, καθυστερεί μετά την ήττα του στη Σαλαμίνα και την πρόωρη επιστροφή του στην Ασία. Έπειτα η δράση μεταφέρεται στα Σούσα, την πρωτεύουσα του περσικού κράτους.⁶⁰⁵ Περιγράφει τις ερωτικές επιδόσεις του Ξέρξη με γυναίκες από το στενό οικογενειακό του περιβάλλον, με τραγικά αποτελέσματα⁶⁰⁶: το επεισόδιο Μασίστη- Αρταύνη συνάπτεται άμεσα στη νουβέλα που δραματοποιεί τον έρωτα του Ξέρξη για τη γυναίκα του αδελφού του πρώτα και για την κόρη του ύστερα-μια ιστορία που καταλήγει στον αφανισμό του οίκου του Μασίστη (108-113).⁶⁰⁷

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ⁶⁰⁸

Όταν ο Ξέρξης βρισκόταν στις Σάρδεις, ερωτεύτηκε τη γυναίκα του αδελφού του Μασίστη⁶⁰⁹ και βρήκε τον εξής τρόπο να την προσεγγίσει, για να μην το κάνει με τη βία λόγω του αδελφού του: Πάντρεψε τον γιο του Δαρείο με την Αρταύνη, την κόρη αυτής της γυναίκας. Τα πράγματα όμως άλλαξαν όταν, πηγαίνοντας στα Σούσα, φέρνοντας την κοπέλα στο παλάτι του, την ερωτεύτηκε. Η Αρταύνη δεν ήταν σαν τη μητέρα της και ενέδωσε στη λαγνεία του πεθερού και θείου της. Ύστερα από καιρό, η νόμιμη γυναίκα του Ξέρξη, Άμηστρις, χάρισε στον άντρα της ένα ένδυμα που είχε υφάνει η ίδια. Η ερωμένη του όμως, η Αρταύνη, όταν το είδε του το ζήτησε ως χάρη για τις ερωτικές υπηρεσίες που του προσέφερε. Παρόλη την προσπάθειά του να της το αρνηθεί, τελικά δεν τα κατάφερε και της το χάρισε, αποκρύπτοντάς της όμως την αλήθεια για την προέλευσή του. Όταν η Άμηστρις είδε το πανωφόρι που είχε χάρισει

⁶⁰⁴ Μαρωνίτης (2009) 240

⁶⁰⁵ Ο.π. 225, 228

⁶⁰⁶ Σπυρόπουλος (2004) 331, σχόλ. 265

⁶⁰⁷ Μαρωνίτης (1964) 63, Συντομόρος (2003) 454 σχόλ. 222, Romm (2004) 192

⁶⁰⁸ Μτφρ. Σπυρόπουλος (1995) στο http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=30&page=234

⁶⁰⁹ Ο εν λόγω Μασίστης ήταν γιος του Δαρείου και της Ατοσσας, (Ζ', 82). Βλ. Συντομόρος (2003) 454, σχόλ. 220

στον άντρα της, δεν θύμωσε με την Αρταύνη, αλλά έπεσε στο τραγικό σφάλμα να νομίσει πως η ερωμένη του είναι η γυναίκα του Μασίστη. Η Άμηστρις δεν μίλησε, παρά περίμενε το βασιλικό γεύμα για τα γενέθλια του Ξέρξη και τότε του ζήτησε να της κάνει δώρο την γυναίκα του αδελφού του, για να την σκοτώσει. Ο βασιλιάς, σύμφωνα με το νόμο, δεν μπορούσε να αρνηθεί τη χάρη που θα του ζητούσαν την ημέρα εκείνη και χωρίς να αποκαλύψει την πραγματική ερωμένη του, της την παραδίδει, προτείνοντας συγχρόνως στον αδελφό του να την ξεχάσει και πως θα του δώσει για γυναίκα την κόρη του.⁶¹⁰

Ο Μασίστης, έκπληκτος και απορημένος για την πρόταση του βασιλιά, δεν δέχτηκε να αφήσει τη γυναίκα του, που την αγαπούσε μ' όλη του την καρδιά, γεγονός που εξόργισε τον Ξέρξη και τον αποκάλυψε ξοφλημένο. Και στο μεταξύ την ώρα που ο Ξέρξης συνομιλούσε με τον αδελφό του, η Άμηστρις έστειλε και κάλεσε τους σωματοφύλακες του Ξέρξη και κατακρεούργησε τη γυναίκα του Μασίστη· έκοψε τα στήθη της και τα πέταξε στα σκυλιά, έκοψε και τη μύτη και τ' αυτιά και τα χείλη και τη γλώσσα της κι ύστερα την έστειλε στο σπίτι της κατακρεουργημένη. Κι ο Μασίστης, μην έχοντας ακούσει ακόμη τίποτε απ' αυτά, αλλά με το προαίσθημα ότι κάτι κακό τού συμβαίνει, τρέχοντας μπαίνει με ορμή στο σπίτι του. Αντικρίζοντας τη γυναίκα του κατακρεουργημένη αποφάσισε να καταστρέψει τον αδελφό του. Χωρίς να χάσει στιγμή κάνει συμβούλιο με τα παιδιά του και κατόπιν μαζί με τους γιους του και κάμποσους άλλους αναχώρησαν για τα Βάκτρα, για να σηκώσει μαζί με στρατό σ' επανάσταση τη σατραπεία των Βάκτρων εναντίον του Ξέρξη. Ο βασιλιάς όμως, μαθαίνοντας αυτές του τις κινήσεις, έστειλε στρατό εναντίον του όσο ακόμα εκείνος βρισκόταν στο δρόμο και σκότωσε και τον ίδιο και τους γιους του και τον στρατό του. Αυτή λοιπόν την εξέλιξη είχε ο έρωτας του Ξέρξη κι έτσι πέθανε ο Μασίστης.

ΣΧΟΛΙΑ ⁶¹¹

108. τῆς Μασίστεω γυναικός= καθόλη την αφήγηση ο Ηρόδοτος πολύ προσεκτικά αποφεύγει να της αποδώσει όνομα, ακόμα κι αν μερικές φορές αναγκάζεται να χρησιμοποιήσει περίφραση. Ακολούθως, αντιθετικά αμέσως ονομάζει τη θυγατέρα του Μασίστη, την Αρταύνη. Ενδίδοντας αυτή στου Ξέρξη και στο δικό της πάθος,

⁶¹⁰ Χαρακτηριστικό της αμηχανίας του Ξέρξη είναι η αντίφαση στην οποία πέφτει, επικαλούμενος την *ἀρετήν* του Μασίστη, για να τον πείσει να γίνει συνεργός σε μια ανέντιμη πράξη. Βλ. Σπυρόπουλος (2004) 332 σχόλ. 270

⁶¹¹ Flower & Marincola (eds.) (2002) 293-300

ξεπερνά τα όρια της σεμνότητας και της ηθικής και άρα και την «προστασία» της ανωνυμίας, που ταιριάζει σε έντιμες/αξιότιμες γυναίκες. Στη σύζυγο, από την άλλη, που κράτησε την τιμή της και τιμωρήθηκε με φρικώδη τρόπο, χαρίζεται από τον αφηγητή ανωνυμία.

τὰ νομιζόμενα =είναι ειρωνικό, αφού ο Ξέρξης δε συμπεριφέρεται κατά κανένα τρόπο σύμφωνα με το έθιμο, αλλά πιο πολύ *παρά νόμον*, πρβλ. τα λόγια του Γύγη στο I.8.4: *και σέο δέομαι μη δέεσθαι άνόμων*.

109.φᾶρος= όπως συχνά στην Ελληνική τραγωδία, στοιχεία του ρουχισμού υπηρετούν το σκοπό της ένδειξης μιας ιδιότητας

τῆ δὲ κακῶς γὰρ ἔδεε πανοικίη γενέσθαι= για μια παρόμοια έκφραση «μοιραίου» κακού τέλους, βλ. I.8.2 *χρῆν ...Κανδαύλη γενέσθαι κακῶς*. Κατά ένα περίεργο τρόπο δεν μας λέγεται ποτέ η μοίρα της κόρης.

αἰτέει τὸ φᾶρος= ίσως η Αρταύνη στην πραγματικότητα ζητά τη βασιλεία για λογαριασμό του πατέρα της, αφού η πρώτη κίνηση καθενός που αξιώνει το θρόνο είναι να φορέσει το βασιλικό ένδυμα.

110. τὸν ἄνδρα τὸν ἑωυτῆς=Η Ἄμηστρις ενεργεί αφ'εαυτῆς για να επανορθώσει την ανισορροπία που επήλθε στη συζυγική σχέση και άρα να προστατέψει τη δική της θέση και εξουσία μέσα στην οικογένεια.

111. ὑπὸ τοῦ νόμου ἐξερρόμενος=για το μοτίβο του εξαναγκασμού, βλ. τα λόγια του Γύγη στη βασίλισσα του Κανδαύλη(I. 11.3) *ίκέτευε μὴ μιν ἀναγκαιή ἐνδέειν διακρῖναι τοιαύτην αἴρεσιν*.

Το ουσιαστικό *γυναῖκα* ανακλά τις σχέσεις της γυναίκας με το Μασίστη και τον Ξέρξη: είναι η μάνα των παιδιών του Μασίστη, η πεθερά του γιου του Ξέρξη και η σύζυγος και σύντροφος του ίδιου του Μασίστη. Η δομή και η σύνταξη του λόγου δίνει έμφαση στον περίπλοκο σύνδεσμο των βασιλικών σχέσεων στον οποίο η γυναίκα του είχε εμπλακεί, τον οποίο ο Ξέρξης κατέστρεψε με τον άμετρο έρωτα.

φοβεόμενος δὲ Ἄμηστριν=Η προηγούμενη αναφορά του Ηροδότου σε αυτήν την έβαζε να θάβει ζωντανά δεκατέσσερα αγόρια ευγενών Περσών(7.114.2), μια πράξη που μας προετοιμάζει για την εδώ αγριότητα της. Η μόνη νόμιμη γυναίκα του Ξέρξη

ήταν η Άμμηστρη, θυγατέρα του Πέρση Οτάνη, ο οποίος διοικούσε το πιο αξιόμαχο σώμα του στρατού του Ξέρξη, με την οποία απέκτησε γνήσια παιδιά, ενώ τα νόθα του τα χάρισαν οι παλλακίδες του. Ήδη γνωστή από προηγούμενη αφήγηση του Ηροδότου(VII 114) για την παροιμιώδη σκληρότητά της.⁶¹² Η Άμμηστρις στη νουβέλα παίζει ανάλογο ρόλο προς εκείνον της γυναίκας του Κανδαύλη, ενώ παρενθετικά αναφέρεται [7 .114] ότι αυτή η φανατική παροιμιώδους σκληρότητας γυναίκα στα βαθιά γεράματά της δέχεται να ταφούν για λογαριασμό της ζωντανά 14 παιδιά επιφανών Περσών, ώστε να τιμηθεί κατά το έθιμο η χθόνια περσική θεότητα.⁶¹³

«οὔτω τοι, Μασίστα, πέπρηκται»= είναι χαρακτηριστικό του Ξέρξη σε αυτή την ιστορία ότι επιρρίπτει ευθύνη σε άλλους παρά στον εαυτό του.

οὔτε ἐκείνη πλεῖνα χρόνον συνοικήσεις=οι λέξεις είναι ασφαλώς μια απειλή, αλλά και μια πρόρρηση που επαληθεύεται βλ. 113.1

τὰ διδόμενα =οι λέξεις ειρωνικά: αρχικά δίνει ένα δώρο, ενώ δεν επιθυμεί να το κάνει, έπειτα δεν μπορεί να κάνει έναν άλλο να δεχτεί ένα δώρο που αυτός θέλει να δώσει.

113. διεφθαρμένην =υποθέτουμε ότι του Μασίστη η γυναίκα δεν επέζησε από τη μεταχείριση της Άμμηστρης.

ποιήσων τὰ μέγιστα κακῶν βασιλέα=έντονα ειρωνικό, δεδομένου ότι ο ίδιος ο Μασίστης είχε γδάρει τον Αρταύνη στο προηγούμενο επεισόδιο, επειδή έβλαψε το σπίτι του Βασιλιά (107.1).⁶¹⁴

Ο *νόμος* που δέσμευε τους Ανατολίτες δεσπότες να δίνουν με οποιεσδήποτε συνέπειες το δώρο που, συνήθως ανυποψίαστοι, είχαν υποσχεθεί με επίσημο τρόπο μας θυμίζει το αίτημα της Σαλώμης για τον αποκεφαλισμό του Ιωάννη του Προδρόμου. Καθώς το έθιμο για την παροχή δώρων συνδέεται με την ημέρα των γενεθλίων, η ομοιότητα της περίπτωσης του Ξέρξη με εκείνη του Ηρώδη γίνεται στενότερη (*Κατά Ματθαῖον* 14,6-9, *Κατά Μᾶρκον* 6,21-36).⁶¹⁵

⁶¹² Σπυρόπουλος (2004) 170 σχόλ.299, 332 σχόλ. 267

⁶¹³ Μαρωνίτης (2009) 225

⁶¹⁴ Flower & Marincola (eds.) (2002) 293-300

⁶¹⁵ Σπυρόπουλος (2004) 332 σχόλια 268 και 269

ΠΡΟΣΩΠΑ

Ο Ηρόδοτος δεν δίνει την ευκαιρία στον Ξέρξη, όπως έκανε με τον Κροίσο, να εξετάσει σοβαρά τη σημασία της στρατιωτικής του αποτυχίας, αλλά τον αφήνει να αποσυρθεί από τη δημόσια ζωή στις ηδονές της ερωτικής ίντριγκας. Οι μελετητές διαφωνούν για το κατά πόσο ο Ξέρξης είναι τραγικός ήρωας, αλλά έχει γραφεί ότι «δεν αισθανόμαστε ούτε έλεο ούτε φόβο για τον βασιλιά, νιώθουμε απλώς ότι είναι άρρωστος».⁶¹⁶

Ο Μασίστης, αδελφός του Ξέρξη, που παίζει κύριο ρόλο στη νουβέλα, έχει συμμετάσχει ενεργά και επέδειξε μεγάλη γενναιότητα στη μάχη της Μυκάλης προτού παγιδευτεί μέσα στο φονικό νοβελιστικό πεδίο. Μάλιστα ονειδίζει το στρατηγό Αρταύνη μετά την ήττα του περσικού στρατού, κατηγορώντας τον ότι στη μάχη επέδειξε δειλία γυναίκας.⁶¹⁷ Ο Μασίστης είναι πιστός στη γυναίκα του, καλός πατέρας, επιτυχημένος στρατιώτης και αρχηγός, τον οποίο αγαπούν οι Βάκτριοι και οι Σάκες (9.113.2). Ο Ξέρξης μάλιστα αναγνωρίζει τις αρετές του (9.111.2: *καὶ εἷς ἀνὴρ ἀγαθός*).⁶¹⁸ Η ιστορία μπορεί βέβαια να κρύβει μια αυθεντική περσική παράδοση ότι ο Μασίστης προσπάθησε να επαναστατήσει από τον Ξέρξη και ότι επεδίωκε τη βασιλική εξουσία για τον εαυτό του. Εντούτοις, την περίοδο που ο Ηρόδοτος συνέθεσε αυτό το επεισόδιο, τόσο αυτός όσο και το ακροατήριό του θα ήξεραν ότι το 465 π.Χ. ο Ξέρξης ο ίδιος δολοφονήθηκε σε παλατιανό πραξικόπημα και ο γιος του Δαρείος με τη σειρά του εκτελέστηκε για δήθεν συμμετοχή. (Διοδ. 11. 69 και 11. 71.1, Αριστ. Πολ. 11311b38).⁶¹⁹

Η ανώνυμη γυναίκα του Μασίστη και η επώνυμη κόρη του, Αρταύνη, αλλά και ο γιος του Ξέρξη, Δαρείος, εμφανίζονται για πρώτη και μοναδική φορά στο πλαίσιο αυτής της νουβέλας.⁶²⁰ Η μάνα-γυναίκα του Μασίστη είναι σταθερά ενάρετη και επιμένει να ασκεί και να εκπροσωπεί την παραδοσιακή περσική αρετή και αυστηρότητα. Αντίθετα, η κόρη της δεν έχει αναστολές στην ερωτική της

---

⁶¹⁶ Romm (2004) 193

⁶¹⁷ Μαρωνίτης (2009) 224

⁶¹⁸ Gray στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 298

⁶¹⁹ Flower & Marincola (eds.) (2002) 293

⁶²⁰ Μαρωνίτης (2009) 225

συμπεριφορά και συμπεριφέρεται μάλλον με ηθική ουδετερότητα και ερωτικό ωφελιμισμό= διαφορά νοοτροπίας μεταξύ των δύο γενεών.⁶²¹

ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΕΣ ΔΟΜΕΣ ΚΑΙ ΜΟΤΙΒΑ

1. Η ανατροπή

Στο 9.109.2 η κόρη του Μασίστη ήταν καταδικασμένη να φέρει την καταστροφή στην ίδια και σε όλο της το σπίτι. Ο Ξέρξης δολοφονεί τον αδερφό για τη σωτηρία του οποίου προσέφερε νωρίτερα ανταμοιβή, κι έτσι έχουμε εδώ την αφηγηματική δομή της ανατροπής, όπως συμβαίνει με τον Κροίσο και τον Άδραστο. Αυτή προκαλείται από άλλες ανατροπές: ο Ξέρξης δε χρησιμοποιεί βία ενάντια στη γυναίκα του Μασίστη, διότι τον σέβεται, και για τον ίδιο ακριβώς λόγο γνωρίζει κι εκείνη ότι μπορεί να αντισταθεί στον Ξέρξη χωρίς να φοβάται τη βία του (9.108.1): ωστόσο υφίσταται την πλέον βάνουση μορφή βίας από τη γυναίκα του Ξέρξη (9.112). Στην ανατροπή οδηγεί το μοτίβο της δυσάρεστης υποχρέωσης, η οποία προκαλείται από τη λαγνεία και προκαλεί ρήξη ανάμεσα σε δυο στενά συνδεδεμένους ανθρώπους.⁶²² Πρόκειται για την ανθρώπινη κατάσταση κατά την οποία οι άνθρωποι επιτυγχάνουν το αντίθετο αυτού που επιθυμούν. Ταυτόχρονα αυτή η ανατροπή σκιαγραφεί τον Ξέρξη με τον πλέον κατάλληλο τρόπο για το τέλος των *Ιστοριών*, καθώς η ενδο-οικογενειακή ανατροπή παραλληλίζεται προς την ανατροπή των στρατιωτικών επιχειρήσεων, την οποία μας υπενθυμίζει ο ιστορικός στην αρχή της νουβέλας (9.107.3).⁶²³

Αυτή η ανατροπή δημιουργεί μια αυξητική τριπλή κρίση στη συγκεκριμένη νουβέλα: Στις δυο πρώτες κρίσεις ο Ξέρξης υποχρεώνεται να προσφέρει σε δυο γυναίκες ό,τι κι αν του ζητήσουν ως δώρο. Πρέπει να προσφέρει το χιτώνα στην ερωμένη του την Αρταΰνη, γιατί έχει ορκιστεί να της δώσει ό,τι του ζητήσει ως αντάλλαγμα για τις υπηρεσίες της (9.109.2). Αυτό επιτρέπει στην Άμηστρη να διαπιστώσει την απιστία του. Έπειτα ο Ξέρξης πρέπει να δώσει τη γυναίκα του Μασίστη στην Άμηστρη, λόγω του εθίμου στο βασιλικό δείπνο(ισοδυναμεί με το συνηθέστερο μοτίβο του όρκου). Εκδικούμενη τον Ξέρξη, η Άμηστρη θα ακρωτηριάσει τη γυναίκα του Μασίστη και αυτό θα οδηγήσει στην εξέγερση του

⁶²¹ Ο.π. 234

⁶²² Gray στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 296

⁶²³ Ο.π. 297

Μασίστη. Στην τρίτη και τελική κρίση, ο Ξέρξης προσπαθεί να αναγκάσει τον αδερφό του να δεχτεί το δώρο μιας άλλης γυναίκας (της κόρης του), η οποία θα σώσει τον οίκο του, αλλά αποτυγχάνει: αναγκάζεται να δηλώσει ότι θα διδάξει στον Μασίστη «πώς να δέχεται δώρα» και το αποτέλεσμα είναι η καταστροφή του Μασίστη, των γιων του και του στρατού του ύστερα από έναν εμφύλιο πόλεμο. Η μεγάλη κρίση της αντιπαράθεσης του Ξέρξη με τον αδερφό του τονίζεται με ευθύ λόγο.⁶²⁴

2. Η καταστρατήγηση του νόμου

Μια άλλη αφηγηματική δομή αφορά στην καταστρατήγηση του νόμου λόγω πάθους-δομή που τη βλέπουμε και στην ιστορία του Κανδαύλη στην αρχή του έργου. Ο Ξέρξης καταπατά τους νόμους του γάμου: πρώτα είναι άπιστος, έπειτα σχεδιάζει το γάμο του γιου του έτσι ώστε να έχει πρόσβαση ο ίδιος σε γυναίκες και έπειτα υποχρεώνεται να απαιτήσει την καταστρατήγηση του νόμου, όταν ζητά από το Μασίστη να χωρίσει από μια ενάρετη σύζυγο και μητέρα (9. 108, 111.2-4). Παλεύει ενάντια στις συνέπειες αυτών των παραβιάσεων, όπως και ο Μασίστης, ο οποίος εδώ μας θυμίζει το Γύγη, αλλά η καταστροφή είναι αναπόφευκτη.⁶²⁵ Η αναλογία προς την ιστορία του Κανδαύλη, όπου ο νόμος καταστρατηγείται και πάλι λόγω πάθους, θα μπορούσε να συνδέσει το τέλος όλου του έργου με τα προηγούμενα μέρη του.⁶²⁶

3. Το δώρο

Προσφέροντας δώρα ο βασιλιάς πιστοποιεί την ευμάρεια και την παράδοση των προγόνων του και αποδεικνύει ότι δεν είναι κατώτερος από αυτούς και ότι και ο ίδιος κατέχει πολύ πλούτο. Ενώ σε άλλες περιπτώσεις τα δώρα προσφοράς του Πέρση βασιλιά ήταν δώρα ευεργεσίας, εδώ τώρα τα βασιλικά δώρα εκφράζουν την υποχρέωση ανταπόδοσης εκ μέρους του Ξέρξη υπηρεσιών που είχε ο ίδιος δεχθεί.⁶²⁷ Στο θέμα του δώρου εδώ διακρίνουμε επίσης πρωτόγονες αντιλήψεις σχετικές με τον κίνδυνο που ενέχει ένα πράγμα που προσφέρεται ή μεταβιβάζεται, ότι το δώρο μπορεί να αποβεί μοιραίο. Το δώρο που έχει αποβεί μοιραίο είναι το ιμάτιο (*φᾶρος*) που είχε δωρίσει η Ἀμμηστρη στον Ξέρξη και αυτός με τη σειρά του στην

⁶²⁴ Ο.π. 297

⁶²⁵ Ο.π. 297

⁶²⁶ Ο.π. 296-298

⁶²⁷ Συντομόρος (2003) 458-459 σχόλ. 226

Αρταΰντη. Παρά την προσπάθειά του να την μεταπείσει δωρίζοντάς της *ἐδίδου και χρυσὸν ἄπλετον ... ἀλλ' ἢ ἐκείνη*, ο Ξέρξης δεν κατάφερε να αποτρέψει το μοιραίο.⁶²⁸

Κι αυτό γιατί λησμόνησε όχι μόνο τους ηθικούς περιορισμούς σχετικά με το δώρο της συζύγου του, αλλά και στερήθηκε το χαρακτηριστικό της ιδιοκτησίας, αφού αδυνατούσε να είναι πλέον κύριος του ενδύματός του-που ως δώρο όφειλε να ανήκει μόνο σε αυτόν και σε κανέναν άλλο- ή να μπορεί ο ίδιος να το χρησιμοποιεί όπως εκείνος θα ήθελε.⁶²⁹ Το δικαίωμα της ιδιοκτησίας το αποστερήθηκε ο βασιλιάς και για έναν άλλον επίσης λόγο: γιατί ένα πολύτιμο αντικείμενο, το οποίο επικεντρώνει πάνω του τον θαυμασμό των άλλων, φαίνεται να μην έχει έναν ορισμένο αδιαφιλονίκητο ιδιοκτήτη, γιατί ως κάτι το άξιο θαυμασμού από όλους δίνει και την εσφαλμένη ίσως εντύπωση ότι ανήκει αδιακρίτως σε όλους και όχι ειδικά σε έναν, αφού όλοι θα ήθελαν να το αποκτήσουν και να το απολαύσουν ως κάτι δικό τους. Δηλαδή η υπόθεση του ενδύματος του Ξέρξη μοιάζει περίπου με εκείνη της γυναίκας του Κανδαύλη, την οποία ως όμορφη γυναίκα όλοι δικαιούνται βέβαια να τη βλέπουν, αλλά ως σύζυγο του Κανδαύλη ήταν ανεπίτρεπτο να τη δει ο Γύγης (I, 8,2).⁶³⁰

ΑΝΑΛΥΣΗ

Η αφήγηση αυτή μοιάζει να οδηγεί σε ένα ηθικό δίδαγμα με ευρύτερη σημασία: οι βασιλείς που καταστρέφουν τον εαυτό τους και το βασίλειό τους έχουν ήδη αρχίσει καταστρέφοντας το σπίτι τους.⁶³¹ Η Blok συμπεραίνει πως, κατά τη διαμόρφωση της Ιστορίας του, ο Ηρόδοτος υιοθέτησε την προσέγγιση του *οίκου* ως πρότυπο για την *πόλιν*. Έγραψε για το ευρύτερο θέμα των Περσικών Πολέμων, το οποίο εμπνευσμένο καθώς ήταν από τον επικό μύθο της Τροίας, συμπεριελάμβανε και οικογενειακές σχέσεις. Χρησιμοποίησε ευρέως, λοιπόν, το μοντέλο αυτό στην ιστορία του.⁶³²

Ένα άλλο θέμα που απασχολεί τον ιστορικό σε αυτή τη νουβέλα είναι ο έρωτας. Φαίνεται εδώ πως ο Ηρόδοτος συνέλαβε τον έρωτα στη φυσική και απαλλαγμένη από θεωρητικές κατασκευές μορφή του. Είναι ο έρωτας, η βασανιστική επιθυμία σαρκικής συνεύρεσης. Ο εραστής νιώθει την επιθυμία για το σωματικό κάλλος ή για

---

⁶²⁸ Περυσινάκης (1998) 89

⁶²⁹ Συντομόρος (2003) 456-457

⁶³⁰ Ο.π. 458

⁶³¹ Blok στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 227

⁶³² Ο.π. 236

βιολογική ευρωστία.⁶³³ Ο Ηρόδοτος δεν διακατέχεται από αρρωστημένο αισθησιασμό ούτε τον απασχολεί η λεπτομερής περιγραφή της ερωτικής πράξης. Περιορίζεται στη λιτή αναφορά της συνεύρεσης αρσενικού και θηλυκού, αφού δεν θεωρεί *θῶμα*, *θαυμαστόν*, τη σεξουαλική πράξη, αλλά τις ιδιαίτερες συνθήκες που οδήγησαν τα δυο πρόσωπα να συνευρεθούν.⁶³⁴

Αλλά και οι αιμοσταγείς αφηγήσεις και περιγραφές ανήκουν στην περιοχή των *θαυμάτων*, των *θωμαστών*, αφού κάτι προκαλεί φρίκη και αποτροπιασμό ως μη συνηθισμένο.⁶³⁵ Η κορύφωση της αιμοβόρας συμπεριφοράς συνήθως σημειώνεται, όταν στον «βαρβαρικό» κόσμο πρωταγωνιστούν γυναίκες με σαδιστικά εκδικητική μανία, όπως η γυναίκα του Ξέρξη, η Άμησηρη.⁶³⁶ Ο Ηρόδοτος θεωρεί τις γυναίκες ικανότερες από τους άντρες για τα πιο ειδικά εγκλήματα.⁶³⁷

Στην παγκόσμια λογοτεχνία είναι συχνό φαινόμενο η συνύπαρξη των ερωτικών και των αιμοσταγών αφηγήσεων, καθώς ο έρωτας προς το αγαπημένο πρόσωπο οδηγεί συχνά σε μίσος θανατηφόρο για κάθε άλλο πρόσωπο που μπαίνει ανάμεσά τους και αποτελεί εμπόδιο, αλλά και σε μίσος για το ίδιο το αγαπημένο πρόσωπο, όταν αυτό αρνιέται ή προδίνει την αγάπη.⁶³⁸ Στη νουβέλα των ερώτων του Ξέρξη η αφήγηση είναι μεικτή με την έννοια ότι ξεκινά με το ερωτικό, αλλά καταλήγει στο αιμοσταγές.⁶³⁹

Επιπλέον με το περιστατικό αυτό επαναλαμβάνεται ένα τραγικό στοιχείο μέσα στην Ηροδότεια αφήγηση, με το οποίο αναδεικνύεται το θέμα της ελευθερίας της βούλησης του ατόμου: χαρακτηριστική και καθοριστική στην υπόθεση είναι η παρεμβολή του ανεξέλεγκτου παράγοντα της Μοίρας. Από εδώ και στο εξής, τόσο το πάθος κάτω από το οποίο ενεργεί ο Ξέρξης όσο και η ζήλια της Αρταύντης προς τη σύζυγο του βασιλιά δεν είναι παρά χρήσιμα και αποτελεσματικά όπλα στα χέρια του Πεπρωμένου.⁶⁴⁰ Το πιο σημαντικό όμως μέσο για να πετύχει η Μοίρα το στόχο της ήταν η ανικανότητα του βασιλιά να διακρίνει τις επιπτώσεις από την πολυσημία μιας επιπόλαια δοσμένης υπόσχεσης. Εξάλλου, ο σκοπός της Μοίρας εξυπηρετείται και από τη συνήθη χαρακτηριστική ανυποψία του βασιλιά, ο οποίος πίστευε αφελώς και

---

⁶³³ Σπυρόπουλος (1998) 11

⁶³⁴ Ο.π. 12

⁶³⁵ Οπ. 12

⁶³⁶ Ο.π. 13

⁶³⁷ Σπυρόπουλος (2004) 332 σχόλ.271

⁶³⁸ Σπυρόπουλος (1998) 13

⁶³⁹ Ο.π.14

⁶⁴⁰ Συντομόρος (2003) 456 σχόλ. 223

με βεβαιότητα ότι η Αρταύνη θα μπορούσε να του ζητήσει οτιδήποτε άλλο, αλλά πάντως όχι αυτό που ήταν επικίνδυνο για τον ίδιο. Όμως ήδη η ελευθερία της βούλησης του Ξέρξη έχει χαθεί από την επέλευση της Μοίρας, αφού τώρα είναι ηθικά δεσμευμένος και από την φευγαλέα και επιπόλαιη υπόσχεση προς την Αρταύνη, αλλά και έναντι ενός άκρως δεσμευτικού όρκου. Εκπληρώνοντας ο Ξέρξης την υποχρέωσή του προς την Αρταύνη-πράγμα που τον εξέθεσε στην κοινωνία και στη σύζυγό του-δεν μπορεί πλέον να ελέγξει την εξέλιξη των πραγμάτων. Πάντως από την αρχή της υπόθεσης αυτής ο βασιλιάς ενήργησε με βάση την προσωπική του βούληση και άρα παρά τα όσα ελαφρυντικά θα μπορούσε να επικαλεσθεί, ο ίδιος θεωρείται απολύτως υπεύθυνος για ό,τι καταστροφικό έμελλε να συμβεί.⁶⁴¹

Στη νουβέλα αυτή είναι πολύ έντονο το μοτίβο του αδύναμου λόγου, π. χ. η λογική αμηχανία μοιράζεται σε δύο πρόσωπα και αδυνατεί να αποτρέψει το σχεδιασμένο φονικό: ο διπλωματικός λόγος του Ξέρξη δεν κατορθώνει να μεταπείσει ούτε την ερωμένη ούτε τη νόμιμη σύζυγο και η στέρεη λογική του Μασίστη δεν καταφέρνει να πείσει το βασιλιά. Έτσι στον κλειστό κόσμο αυτής της νουβέλας ο λόγος και η πειθώ αποκρούονται και αποκλείονται (διαφορά με τον επίλογο της πρώτης νουβέλας του Γύγη).⁶⁴²

Αλλά και το μοτίβο του φόνου είναι πολύ έντονο εδώ. Εξελίσσεται σε φρικτή τελετουργία: η γυναίκα του Μασίστη κατακρεουργείται από τη βασίλισσα και το πτώμα της επιστρέφει στον άνδρα της. Η φρίκη επίσης κατακυριεύει τον αναγνώστη-ακροατή στον επίλογο της νουβέλας με την καταστολή της ανταρσίας του Μασίστη, την εξόντωσή του και των γιων του και την σφαγή των υποστηρικτών στρατιωτών του, οπότε ο αρχικός φόνος τρέπεται σε τυπικό αιματηρό πόλεμο.⁶⁴³

ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΜΕ ΝΟΥΒΕΛΑ ΓΥΓΗ

Και στις δυο ιστορίες η αντίδραση μιας βασίλισσας στην ανεύθυνη συμπεριφορά του συζύγου της πυροδοτεί αλληπάλληλα καταστροφικά γεγονότα. Στο περσικό επεισόδιο, ο Ξέρξης παραβιάζει τη συζυγική πίστη και κατά συνέπεια η βασίλισσα εκδικείται το πρόσωπο που νιώθει ότι απειλεί τη θέση της-την αθώα γυναίκα του Μασίστη: και τα δυο αυτά γεγονότα θα οδηγήσουν στην καταστροφή του Ξέρξη (465

⁶⁴¹ Συντομόρος (2003) 456 και Περυσινάκης (1998) 89- 90

⁶⁴² Μαρωνίτης (2009) 236-237

⁶⁴³ Ο.π.236

π.Χ), μια κατάληξη που δεν περιλαμβάνεται στις *Ιστορίες*, την οποία όμως προδιαγράφει ο Ηρόδοτος και γνωρίζει όλος ο κόσμος την εποχή κατά τη οποία συγγράφεται το έργο. Η Blok λέει ότι αυτή η αλληλουχία των γεγονότων στη βασιλική περσική αυλή καθόρισε την ηροδότεια επιλογή της συγκεκριμένης παραλλαγής για την ιστορία του Γύγη. Ότι δηλ. ο ιστορικός επέλεξε μια ιστορία που θα του επέτρεπε να παρουσιάσει μια παρόμοια κατάσταση: ο Λυδός βασιλιάς προδίδει την εμπιστοσύνη της γυναίκας του τοποθετώντας την σε μια θέση βεβιασμένης σχεδόν απιστίας. Κατά συνέπεια, η βασίλισσα επιμένει ότι πρέπει να εκδικηθεί τον πραγματικό ένοχο. Μετά την απόφαση του Γύγη ότι ένοχος ήταν ο Κανδαύλης, ο βασιλιάς ανατρέπεται και τον διαδέχεται ο Γύγης. Εφόσον, σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, ο απόγονος του Γύγη ο Κροίσος ήταν ο πρώτος «βάρβαρος» που επιτέθηκε στους Έλληνες, το λυδικό επεισόδιο είναι η πρώτη σε μια σειρά συγκρούσεων που θα λήξουν μόνο με την ήττα του Ξέρξη.⁶⁴⁴

Δεν υπάρχει μόνο, κατά πάσα πιθανότητα, μια κοινή δομή στις σκηνές με τις οποίες αρχίζει και τελειώνει το έργο, αλλά και μια σειρά παρόμοια δομημένων γεγονότων που εμφανίζονται περιοδικά σε όλη την έκταση των *Ιστοριών*, γεγονός που αποδεικνύει την ισχυρή συνθετική συνοχή του έργου. Μάλιστα καθώς αυτή η επανάληψη του σχήματος εντοπίζεται και στις ελληνικές και στις ανατολικές κοινωνίες αυτό υπογραμμίζει την ηροδότεια άποψη ότι πίσω από τις πολιτισμικές διαφορές διακρίνονται ιστορικές συνθήκες που είναι κοινές σε όλους τους ανθρώπους.⁶⁴⁵

Αναλογίες με τη νουβέλα του Γύγη⁶⁴⁶

Ο Μαρωνίτης διαπιστώνει στενή θεματική, μορφική και λειτουργική σχέση ανάμεσα στην πρώτη και στην τελευταία νουβέλα του ηροδότειου έργου.⁶⁴⁷ Υπάρχουν για παράδειγμα κοινά θεματικά μοτίβα που παράγουν τη δράση και προκαλούν τη σύγκρουση των προσώπων: ο δύσκαμπτος εθιμικός κώδικας, ο αμήχανος λόγος και ο αποτελεσματικός φόνος.

---

⁶⁴⁴ Blok στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 227

⁶⁴⁵ Ο.π. 228

⁶⁴⁶ Μαρωνίτης (2009) 225

⁶⁴⁷ Ο.π. 221

Αναλογίες: 1. Η ερωτική υπερβολή του ασιάτη βασιλιά ανοίγει τη νοβελιστική δράση και εξελίσσεται σε πολιτικό φόνο, σε αναίτια σφαγή, με τη μεσολάβηση ενός αυστηρού και δύσκαμπτου εθιμικού κώδικα.

2. Απόλυτη δεσποτική εξουσία: στη νουβέλα αυτή το βασιλικό ζεύγος καθορίζει τη μοίρα και τη ζωή του ίδιου του βασιλικού αδελφού και της οικογένειάς του. Κάθε προσπάθεια αμφισβήτησής της και ανταρσίας καταπνίγεται στο αίμα.

3. Η πειθώ και λόγος δεν έχουν κανένα αποτέλεσμα και υποχωρούν στις επιταγές της *ανάγκης* (μεταφυσικής, πολιτικής και πολιτιστικής), που εδώ παρουσιάζεται ως βασική ρυθμιστική αρχή.⁶⁴⁸

Ομοιότητες υφολογικές⁶⁴⁹ συνδεόμενες πάντα με τη γενικότερη εκφραστική τυπολογία του Ηροδότου. Είναι μάλλον σκόπιμα επιλεγμένες, για να συσχετίσει ο αναγνώστης τη νοβελιστική αρχή με το νοβελιστικό τέλος της συγγραφής. Αυτές είναι: 1. Ανωνυμία της γυναίκας του Μασίστη όπως και της γυναίκας του Κανδαύλη.

2. Ο παθογόνος έρωτας: *ήρα*

3. Η *ανάγκη* ως ρυθμιστική και ερμηνευτική αρχή του κακού: *τή δε...γενέσθαι*

4. Ο *χρόνος* γεφυρώνει την αμέριμνη με τη δραματική φάση της νουβέλας και τελικά ξεσκεπάζει το κακό [*χρόνου δὲ προϊόντος*]

5. Ρητορική δεξιότητα στην επιχειρηματολογία των κατάπληκτων Γύγη και Μασίστη: *ὁ δε Μασίστης ἀποθωμάσας τὰ λεγόμενα... κελεύων με γυναῖκα.*

6. Οι γυναίκες (Μασίστη και Κανδαύλη) παρεμβαίνουν στη δράση με το ίδιο γλωσσικό σήμα: *μαθοῦσα δὲ τὸ ποιούμενον.*

7. Και οι δυο νουβέλες έχουν ίση περίπου έκταση και κατέχουν συμμετρική θέση στο σύνολο της ιστορικής σύνθεσης του Ηροδότου, γεγονός που είναι σκόπιμο και εύστοχο, κατά τον Μαρωνίτη.⁶⁵⁰

Όμως ο μελετητής επισημαίνει **ιδιομορφίες** ως προς την **πλοκή** και το **μύθο**:

---

⁶⁴⁸ Ο.π. 225-226

⁶⁴⁹ Ο.π. 226-227

⁶⁵⁰ Ο.π. 227

1. Η **πλοκή** στη νουβέλα του Ξέρξη είναι πολυεπεισοδιακή και περιπετειώδης (πολυπλοκότητα στο ξετύλιγμα του μύθου) 2. Το **σκηνικό** πληθωρικό. Συγκεκριμένα: ολόκληρη η περσική επικράτεια (περιφέρεια και κέντρο) πλήττεται από την ερωτική συμπεριφορά του Ξέρξη (πρόλογος στις Σάρδεις, κύρια δράση στα Σούσα, επίλογος στα επαρχιακά Βάκτρα και τους Σάκες) 3. Αλλά και ο **ερωτικός στόχος** του βασιλιά εναλλάσσεται: η ενάρετη γυναίκα του αδελφού και η ανενδοίαστη κόρη της.⁶⁵¹

4. Η τεχνική του **απρόοπτου** και του αιφνιδιασμού εδώ είναι σταθερό δραματικό στοιχείο πλοκής, εντείνοντας ως τα άκρα τα επεισόδια και παραλλάσσεται ως εξής: Ο Ξέρξης καθυστερεί τυχαία στις Σάρδεις ενώ η γυναίκα του Μασίστη απρόοπτα παραμένει τον ίδιο χρόνο στην ίδια πόλη. Απροσδόκητο είναι το ότι ο σφοδρός έρωτας του βασιλιά στρέφεται προς την κόρη της γυναίκας του αδελφού του, όταν η δράση μεταφέρεται στα Σούσα. Έπειτα ο Πέρσης μονάρχης αιφνιδιάζεται από την απαίτηση της Αρταύντης να της χαρίσει το πανωφόρι που του δώρισε η νόμιμη σύζυγος, σε αντάλλαγμα των ερωτικών υπηρεσιών της. Ο Ξέρξης όλο κατάπληξη ακούει την Αμμηστρη στο γενέθλιο επίσημο δείπνο να του ζητάει την εξόντωση της αναιτίας γυναίκας του αδελφού του. Ο Μασίστης κι αυτός μένει εμβρόντητος από την παράλογη πρόταση του βασιλιά, αλλά και ο Ξέρξης οργίζεται με την αδιανόητη αντίσταση του αδελφού του. Μπροστά στη θεά της κατακρεουργημένης γυναίκας του ο Μασίστης συγκλονίζεται και προγραμματίζει επανάσταση για να αιφνιδιάσει το βασιλιά. Τέλος ο αιματηρός επίλογος της νουβέλας καθορίζεται από την αιφνιδιαστική έσχατη κίνηση του Ξέρξη που εκβιαστικά καθιστά το βασιλικό κύρος απόλυτο και αδιαπραγμάτευτο.⁶⁵²

5. Το **μοιραίο λάθος** και η διπλωματική υποκρισία των προσώπων στη νουβέλα αυτή: η Αμμηστρη κάνει το λάθος να αποδώσει ερωτικές ευθύνες στη γυναίκα κι όχι στην κόρη του Μασίστη. Ο Ξέρξης κάνει συνεχώς διπλωματικούς ελιγμούς για να καλύψει τους πραγματικούς στόχους του, π.χ. ο γάμος του Δαρείου ή το ότι δεν αποκαλύπτει στην ερωμένη του ότι το ρούχο που του ζητά είναι δώρο της γυναίκας του ή το ότι δεν ομολογεί στη γυναίκα του ποια είναι η πραγματική του ερωμένη ή τέλος όταν αρνείται να αποκαλύψει στον αδελφό του ποια είναι η πραγματική αιτία της παράλογης πρότασης με την οποία τον εκβιάζει να αφήσει τη νόμιμη γυναίκα του και

---

⁶⁵¹ Ο.π. 229

⁶⁵² Ο.π. 230

να κάνει ένα δεύτερο και ακατανόητο γάμο. Από όλα τα παραπάνω εξάπτεται διαρκώς το ενδιαφέρον του ακροατή-αναγνώστη και διεγείρεται ασταμάτητα.⁶⁵³

6. **Πρόσωπα και σχέσεις:** Διαπιστώνουμε κι εδώ το **αρχετυπικό τρίγωνο προσώπων**, αλλά οι σχέσεις είναι συνθετότερες: το ενδιάμεσο πρόσωπο είναι ο ίδιος ο αδελφός του βασιλιά, ο οποίος εξοντώνεται και ακολούθως ενδυναμώνεται η βασιλεία του Ξέρξη με την κατάπνιξη μιας ανταρσίας, που ίσως υποσχόταν την επανόρθωση της αρχαϊκής περσικής αρετής. 7. Τώρα, οι Πέρσες επανέρχονται στην παραδοσιακή ανθρωπογεωγραφική τους κοιτίδα. Μέσα από την ερωτική εμπλοκή της δεσποτικής εξουσίας, εδώ, το **ανατολικό σύστημα κλείνει οριστικά** και επίσημα το άνοιγμά του προς τον ευρωπαϊκό κόσμο.⁶⁵⁴

8. Το τυπικό τριπρόσωπο έχει διευρυνθεί σε **πενταπρόσωπο**: η βασίλισσα, η γυναίκα του Μασίστη με την κόρη της, οι οποίες στην πορεία αφηγηματικά εξαφανίζονται, ο αδελφός του βασιλιά, Μασίστης, ο πολεμικά γενναίος και βέβαια ο αχαλίνωτος ερωτικά, ο απόλυτος άρχων, ο Ξέρξης.⁶⁵⁵

9. Τα **δευτερεύοντα** πρόσωπα πολλαπλασιάζονται σε σύγκριση με την πρώτη νουβέλα: ο άβουλος Δαρείος, πρόσωπο στο περιθώριο του προλόγου της νουβέλας, σε αντίθεση με τους αποφασιστικούς γιους του Μασίστη, που συμμετέχουν στην ανταρσία του επιλόγου και έχουν τη φονική τύχη του πατέρα τους.

10. Οι Βάκτριοι και οι Σάκες μοιάζουν με **χορό αρχαίου δράματος** που όμως δεν προλαβαίνουν να δραστηριοποιηθούν στην πολιτική αναταραχή του επιλόγου. Στη νουβέλα αυτή η στάση καταστέλλεται και η βασιλική εξουσία σταθεροποιείται.

11. Τα πρόσωπα στην τελευταία αυτή νουβέλα έχουν μια εσωτερική ένταση στις σχέσεις τους και μπορούμε να πούμε-υποστηρίζει ο Μαρωνίτης-ότι διαμορφώνονται **δύο αντιπροσωπευτικά αντιθετικά ζεύγη κύριων προσώπων**, γεγονός που αποτελεί την ιδιαιτερότητα της νουβέλας αυτής: α. Το ζεύγος μάνας –κόρης και β. το ζεύγος Ξέρξη-Μασίστη. Ο Ξέρξης ούτε γενναίος είναι ούτε εμπνέει σεβασμό στην οικογένεια, λόγω της ερωτικής του ελαστικότητας, σε αντίθεση με τον αδελφό του, Μασίστη. Ο βασιλιάς και η Αρταύνη είναι σα να συμβολίζουν την έκπτωση της

---

⁶⁵³ Ο.π..231

⁶⁵⁴ Ο.π. 232-233

⁶⁵⁵ Ο.π. 233

αρχαϊκής περσικής αρετής, ενώ ο Μασίστης και η γυναίκα του έμπρακτα υπερασπίζονται μέσα στη νουβέλα τα αρχαία ήθη.

Επομένως, φαίνεται και οι δυο νουβέλες να λειτουργούν αντίστοιχα ως όρια μιας μεγάλης πολιτιστικής και πολεμικής περιπέτειας που οδήγησε σε σύγκρουση τον ελληνικό με το βαρβαρικό κόσμο. Η πρώτη λειτουργεί ως πρόλογος αυτής της περιπέτειας εισάγοντας το μικρασιατικό σύστημα πάθους κι εξουσίας, ενώ η τελευταία ως απολογιστικός επίλογος της ασιατικής ιστορίας και ζωής στην περσική εκδοχή της.⁶⁵⁶

Τα ερωτήματα και οι απαντήσεις που θέτει η έσχατη νουβέλα στο τέλος της ηροδότειας σύνθεσης (που είναι και η πρώτη ευρωπαϊκή Ιστορία) είναι καθαρά ασιατικού τύπου: ο κόσμος της Ασίας, μετά την ήττα του, συσπειρώνεται και δείχνει τη διαφορετική φυσιογνωμία του έναντι της ευρωπαϊκής σκέψης και λογικής.⁶⁵⁷

Εξάλλου, στο πλαίσιο της αντίθεσης Άνδρες-Γυναίκες ο ιστορικός σχεδόν αρχίζει και τελειώνει το έργο του με παραδειγματικές ιστορίες της αντίθεσης Μη Έλληνας-Μη Ελληνίδα. Έτσι ίσως μπορούμε να ερμηνεύσουμε και τη γενικότερη συγγραφική πρόθεση του Ηροδότου. Υπονοεί πως αυτό μπορούν και- κατά κανόνα κάνουν- οι βάρβαροι μεταξύ τους: όπως κάποιος Κανδαύλης της Λυδίας μπορεί να παραβιάσει την εθιμοτυπία της συζυγικής ιδιωτικής ζωής και της γυναικείας αιδούς εκθέτοντας τη γυμνή βασίλισσά του στο βοηθό του και διοικητή της φρουράς του (1.8-12), έτσι και κάποιος Ξέρξης της Περσίας υποκύπτει στα πάθη του μέσα στον κλειστό χώρο του χαρεμιού σε τέτοιο βαθμό, ώστε να προσπαθήσει να ασκήσει βία και στη σύζυγο ενός αδερφού και στη νύφη του γιου του και να μπορεί άρα να οδηγήσει τη γυναίκα του σε ακραίες πράξεις «ανατολίτικου» ακρωτηριασμού (9.108-13). Έτσι, υπονοείται από τον Ηρόδοτο ότι αυτές είναι οι απεχθείς πράξεις που πρέπει να αποφύγουν οι Έλληνες πάση θυσία.⁶⁵⁸

---

⁶⁵⁶ Ο.π. 235

⁶⁵⁷ Ο.π. 240-241

⁶⁵⁸ Cartledge-Greenwood στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 345

Η ΑΝΑΤΟΛΙΤΙΚΗ ΤΥΡΑΝΝΙΑ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗ ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΞΕΡΞΗ

Βέβαια, διαφωνώντας η Sancisi- Weerdenburg, θεωρεί πως οι σχέσεις του Ξέρξη με τις γυναίκες, έτσι όπως παρουσιάζονται από τον Ηρόδοτο, παρουσιάζουν την τραγική ιστορία ενός βασιλιά που παγιδεύεται ανάμεσα στο καθήκον και στη μοίρα μάλλον, παρά στην ιστορία του ακόλαστου μονάρχη που εντοπίζουν οι σύγχρονοι σχολιαστές στην ιστορία της Αρταύνης. Πιστεύει πως ο Ξέρξης βρίσκεται σε δύσκολη θέση όχι λόγω των δυνάμεων που ασκούν σε αυτόν οι γυναίκες, αλλά λόγω της υποχρέωσής του να παραμείνει πιστός στο βασιλικό του καθήκον και να μην παραβιάσει τις υποσχέσεις του.⁶⁵⁹

Η τελευταία ενότητα της βασιλείας του Ξέρξη χαρακτηρίζεται από τραγική διάθεση και παραστατική διάσταση, στοιχεία που υπάρχουν πάντως σε όλο το έργο: Ο Ξέρξης και ο Καμβύσης συγκεντρώνουν στο πρόσωπό τους τις περισσότερες παραβιάσεις του νόμου, φέροντας δικαιολογημένα τον τίτλο των πιο τυραννικών μορφών στις *Ιστορίες*, με ένα αναπόφευκτα τραγικό τέλος.⁶⁶⁰ Πριν από όλα η ιστορία του Κροίσου και άλλες προαναγγέλλουν ή πραγματώνουν αυτή την τραγική διάθεση. Εξάλλου η τραγικότητα της μορφής του Κροίσου είναι νοβελιστική, ενώ της μοίρας του Ξέρξη είναι ιστορική και μάλιστα είναι συνεχής και δεσπόζουσα σε τρία βιβλία με υλικό καθαρά ιστορικό που είναι ζωντανό ακόμα στη μνήμη των Ελλήνων αναγνωστών. Μάλιστα ο Μαρωνίτης πιστεύει πως αυτή η δραματοποίηση της τελευταίας περσικής εκστρατείας είναι το μέγιστο κατόρθωμα του Ηροδότου. Η τραγική διάθεση εντοπίζεται τόσο στον εξώψυχο όσο και στον εσώψυχο χώρο των πρωταγωνιστών, Ξέρξη, Αρτάβανου και Δημάρατου, Μαρδόνιου, ενώ λιγότερο αισθητή είναι στην ελληνική προσωπογραφία. Έτσι ο μελετητής καταλήγει ότι το μέτρο της ανθρωπογνωσίας του Ηροδότου αναδεικνύεται μέσω της ευριπίδειας σχεδόν ψυχολογίας του Ξέρξη.⁶⁶¹

Ο μελετητής H. Bischoff βλέπει στην ερωτική νουβέλα του Ξέρξη- που είναι το τελευταίο δείγμα της περσικής αδυναμίας και εκθηλύνσεως- μια ιστορία χαρεμιού που αποδεικνύει τη θλιβερή κατάπτωση των άλλοτε γενναίων και αρρενωπών

⁶⁵⁹ Sancisi- Weerdenburg ό.π. 528

⁶⁶⁰ Παπαθανασίου (2014). Για την τραγικότητα που εμπεριέχεται στους βασιλείς αυτούς (αλλά και στον Κροίσο, στον Πολυκράτη, στον Κύρο κ.ά.) βλ. Hartog (2001) 492 και Saïd στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 134-152

⁶⁶¹ Μαρωνίτης (1964) 65

Περσών, γεγονός που ο Μαρωνίτης θεωρεί υπερβολική άποψη. Κατά τη γνώμη του Μαρωνίτη αυτή η ερωτική ιστορία έχει σκοπό να προωθήσει τον αναγνώστη στα βάθη της Ασίας, ως μια κατεξοχήν ασιατική και ανατολική ιστορία σε όλο το Ηροδότειο έργο. Η επιστροφή από τη Μυκάλη στις Σάρδεις συντελείται και τοπικά και δραματικά με τη νουβέλα για τον έρωτα του Ξέρξη.⁶⁶² Αν και αυτή η ιστορία του εκφυλισμού της περσικής αυλής, λόγω της θέσης της στο τέλος του ένατου βιβλίου των *Ιστοριών* θεωρήθηκε πως δηλώνει ότι η ήττα στην Ελλάδα σηματοδότησε την αρχή του τέλους της περσικής αυτοκρατορίας.⁶⁶³

Η αφήγηση αυτή μαζί με την ακόλουθη νουβέλα του **Αρταΰκτη (116-120)** δείχνει τους Πέρσες να δικαιώνουν το χαρακτηρισμό τους ως «άνθρωποι που δε σέβονται ούτε θεούς ούτε ιερά» (76.2). Είναι επίσης η καταληκτική κριτική του Ηροδότου για τον Ξέρξη. Η συμπεριφορά του Ξέρξη παραπέμπει σε εκείνη του Καμβύση⁶⁶⁴ και ισχυρά αντιτίθεται σε εκείνη του Πausανία που στη νίκη επιδεικνύει κόσμια και μετρημένη συμπεριφορά προς τις γυναίκες (76). Αυτές οι δυο νουβέλες, ερχόμενες τόσο κοντά μετά τα γεγονότα της Πλάταιας και της Μυκάλης, τονίζουν τη μεγάλη διαφορά μεταξύ του ελληνικού και του περσικού τρόπου ζωής, μεταξύ της ελευθερίας της ελληνικής πόλης-κράτους, όπου οι πολίτες παίρνουν τις αποφάσεις τους ως ανεξάρτητα σύνολα, και του δεσποτισμού, που εξαναγκάζει σε υποταγή στη θέληση ενός άλλου και επιφέρει τυφλή καταστροφή χωρίς λύτρωση.⁶⁶⁵

2) ΑΡΤΑΨΚΤΗΣ ΚΑΙ ΠΡΩΤΕΣΙΛΑΟΣ (IX 116-120)

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Στα κεφ. 114-121 ο Ηρόδοτος αναφέρεται στην εξέλιξη του επιθετικού πολέμου των Ελλήνων και στην κατάληψη της Σηστού. Είναι το τελευταίο γεγονός της *Ιστορίας* και ο πρώτος σταθμός της κυριαρχίας των Αθηναίων, ηγετών των κοινών ελληνικών δυνάμεων, στις θάλασσες. Ο πόλεμος των Πανελλήνων κατά των Περσών

---

⁶⁶² Ο.π. 69

⁶⁶³ Harrison στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 521

⁶⁶⁴ Βλ. Immerwahr (1966) 167-187

⁶⁶⁵ Flower & Marincola (eds.) (2002) 292

έχει ολοκληρωθεί και μόνο οι Αθηναίοι με τις μετέπειτα συμμαχικές τους πόλεις συνεχίζουν τις επιχειρήσεις, ανοίγοντας νέα φάση αντιπαράθεσης.⁶⁶⁶

Το κεφ.116 αναφέρεται στο επεισόδιο του Αρταύκτη , για τον οποίο έχει κάνει λόγο και προηγουμένως ο Ηρόδοτος (7.78), όπου τον αναφέρει ως διοικητή του σώματος των Μακρώνων και των Μοσσυνοίκων, αφού στο κεφ. 7.33 ανέφερε προκαταβολικά τις *ατασθαλίες* του. Ο λόγος, για τον οποίο τον κακομεταχειρίστηκαν όπως κανέναν άλλο οι Έλληνες με μάλλον βαρβαρικό τρόπο, ήταν η υβριστική συμπεριφορά του προς τους Έλληνες, τους ήρωες και τα ιερά τους που ξεπερνούσε σε αλαζονεία κάθε άλλον «βάρβαρο».⁶⁶⁷ Στην περίπτωση του διαπιστώνουμε τη νομοτελειακή λειτουργία της γνωστής αλληλουχίας: *κόρος* = η δεσποτική εξουσία στην περιοχή του, ελέω βασιλέως, *ὕβρις* = με αποκορύφωμα τις αισχρές πράξεις μέσα στα ιερά, *ἄτη* = δεν έλαβε κανένα μέτρο για να αμυνθεί ενάντια στους Έλληνες, *τίσις* = η φοβερότερη τιμωρία που του επέβαλαν οι Έλληνες.

ΥΠΟΘΕΣΗ

Μια νουβέλα μας δίνει την προϊστορία του και το τραγικό του τέλος. Στην Χερσόνησο Πέρσης ύπαρχος είναι ο Αρταύκτης, υβριστής έναντι του Πρωτεσίλαου. Ο αθηναϊκός στόλος έχει ξεκινήσει από τη Μυκάλη για τον Ελλήσποντο-το μοιραίο όριο Ασίας και Ευρώπης-και πολιορκεί τη Σηστό.⁶⁶⁸ Ο Αρταύκτης εξαπατά⁶⁶⁹ τον Ξέρξη και τον πείθει να του δώσει το τέμενος του ήρωα Πρωτεσίλαου, του πρώτου Έλληνα που έπεσε στην Τροία, λέγοντας ότι είναι απλώς το τέμενος ενός απλού ανθρώπου που θανατώθηκε δίκαια, επειδή εξεστράτευσε εναντίον της Ασίας. Ισχυρίζεται μάλιστα ότι από αυτή την κατάληψη θα φοβηθούν και οι υπόλοιποι. Στη συνέχεια όμως καταλαμβάνει το τέμενος, λεηλατεί τους θησαυρούς του και το κάνει σπίτι του, καλλιεργεί τη γη του και σμίγει εκεί με γυναίκες. Μετά την ήττα των Περσών στην ηπειρωτική Ελλάδα, οι Αθηναίοι ήρθαν να απαιτήσουν την Χερσόνησο. Καθώς ο Αρταύκτης προσπάθησε να αποδράσει, οι Αθηναίοι τον

⁶⁶⁶ Σπυρόπουλος (2004) 332 σχόλ. 273

⁶⁶⁷ Ο.π. 333 σχόλ. 277

⁶⁶⁸ Μαρωνίτης (1964) 70

⁶⁶⁹ Η εξαπάτηση έγκειται στο ότι ο Αρταύκτης αντί για τέμενος μίλησε για *οἶκον* και αντί ήρωος ανέφερε *άνδρός*. Παρακάτω όμως (κεφ. 120) ο Αρταύκτης, που υποβίβασε τον Πρωτεσίλαο από ήρωα σε άνδρα, τον αποκαλεί *θεόν*.

συνέλαβαν και τον οδήγησαν στην Σηστό για εκτέλεση.⁶⁷⁰ Ο Αρταύκτης νικιέται στρατιωτικά και αλυσοδεμένος αντιλαμβάνεται ότι ο ήρωας Πρωτεσίλαος, αν και νεκρός, έχει τη δύναμη να τιμωρήσει την παραβίαση του ιερού του. Παρά τις επικλήσεις του, δεν κατορθώνει να πείσει τους Έλληνες να δεχτούν αποκατάσταση ή αποζημίωση. Τον σταυρώνουν σε περίοπτη θέση σε κάποιο ακρωτήριο κοντά στο ναό, έπειτα από διαταγή του αθηναίου στρατηγού Ξάνθιππου, του πατέρα του Περικλή, για να ικανοποιηθεί η επιθυμία του λαού του Ελαιούνα για εκδίκηση,⁶⁷¹ και σκοτώνουν το γιο του. Η ιστορία αποδεικνύει και πάλι ότι οι θεοί τιμωρούν την αδικία και παραδίδουν τους αδίκους στους εχθρούς τους.⁶⁷²

ΑΝΑΛΥΣΗ

Η ιστορία ακολουθεί την αφηγηματική δομή της εκδίκησης λόγω καταστρατήγησης του νόμου, σε δύο μέρη: έγκλημα(9,116) και τιμωρία (9.120). Αυτά σηματοδοτούνται από χωρία ευθέως λόγου τα οποία τα ακολουθεί μια ορμητική και σύντομη λύση.⁶⁷³

Το ύστατο αυτό επεισόδιο που αναφέρει ο Ηρόδοτος προσδίδει στο έργο το τέλος που του αρμόζει, επειδή επιλύει το κυρίαρχο σε πάνω από το μισό της αφήγησης ζήτημα: αυτό είναι η προσπάθεια των Περσών να θεσπίσουν σύνορα στην αυτοκρατορία τους τα οποία όμως να υπερβαίνουν τα όρια της φύσης.⁶⁷⁴

Ο Ηρόδοτος προσπαθεί χαρακτηριστικά να παρουσιάσει τη σύλληψη του ιερού ως έργο του Αρταύκτη που ήταν δεινός και άτάσθαλος.⁶⁷⁵ Σε αυτές τις προσβολές του Αρταύκτη εμπεριέχονται πολλά από τα θέματα της υπερβολής που χαρακτηρίζουν την εκστρατεία του Ξέρξη, όπως το γεφύρωμα του Ελλησπόντου, η βεβήλωση ναών και ιερών, ο ανασκολοπισμός των ηττημένων εχθρών και η σχέση της εκστρατείας με τον Τρωικό Πόλεμο⁶⁷⁶. Από την άλλη, η σταύρωση του Αρταύκτη από τους Έλληνες, αν και δεν καταδικάζεται ρητά, επισημαίνει την πιθανότητα οι Έλληνες και ιδίως η

---

⁶⁷⁰ Boedeker στο Bakker-de Jong- Wees (2007)125

⁶⁷¹ Fisher στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 213

⁶⁷² Gray στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 298

⁶⁷³ Ο.π. 298-299

⁶⁷⁴ Romm (2004) 121

⁶⁷⁵ Περυσινάκης (1998) 62

⁶⁷⁶ Fisher στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 214

νέα συμμαχία με επικεφαλής την Αθήνα να είχαν αρχίσει και οι ίδιοι να φέρονται με «υπερβολή». ⁶⁷⁷

Μέσω του Πρωτεσίλαου, του πρώτου Έλληνα που πέθανε στον Τρωικό πόλεμο και του Ξανθίππου, του πατέρα του Περικλή, το επεισόδιο αυτό εξισώνει τη δραστικά εξουθενωμένη πλέον περσική αυτοκρατορία με την ελληνική εκστρατεία στην Τροία αφενός και με τον αθηναϊκό επεκτατισμό του 5^{ου} αι. αφετέρου. ⁶⁷⁸

Ο ΗΡΩΑΣ ΠΡΩΤΕΣΙΛΑΟΣ ΓΕΦΥΡΩΝΕΙ ΤΟ ΜΥΘΟ ΜΕ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ

Στη νουβέλα αυτή οι χαρακτήρες μετατοπίζονται από το έπος για να συσχετιστούν με χαρακτήρες του ιστορικού 5^{ου} αι., ενώ οι μυθικές και οι ιστορικές αφηγήσεις αλληλοεπικαλύπτονται. ⁶⁷⁹ Η Boedeker ισχυρίζεται ότι ο Ηρόδοτος παραπέμπει στην ιστορία του Πρωτεσίλαου ⁶⁸⁰ προϋποθέτοντας ότι το κοινό του, εξοικειωμένο με την επική ταυτότητα του ήρωα (*Ιλ.* Β 695-709), θα κατανοήσει κάτι ευρύτερο απ' ό,τι ρητά δίνεται στο κείμενο. ⁶⁸¹ Μάλιστα καταλήγει ⁶⁸²: «Η σύνδεση των ιστοριών του Πρωτεσίλαου και του Αρταύκτη έχει ιδιαίτερη σημασία για τον Ηρόδοτο: ο τελευταίος Πέρσης που σκοτώθηκε στην επιδρομή του Ξέρξη τιμωρήθηκε για τη βιαιοπραγία του εναντίον του πρώτου Έλληνα που σκοτώθηκε στον Τρωικό πόλεμο.... Η αφήγηση για τον Πρωτεσίλαο γεφυρώνει τα χρονικά όρια ανάμεσα στις δύο μεγάλες επιδρομές της μιας ηπείρου εναντίον της άλλης». ⁶⁸³

Το παράδειγμα αυτό «μυθικού ήρωα» μέσα στην αφήγηση, υπενθυμίζει ακόμα μια φορά τη σχέση του Τρωικού πολέμου και των Περσικών πολέμων. Ο Αρταύκτης ονόμασε τον Πρωτεσίλαο «τον πρώτο Έλληνα που εισέβαλε στην Περσική γη» (9.116), επαναλαμβάνοντας την ιδέα της συνέχειας ανάμεσα στις ελληνικές εισβολές στην Τροία και τις Περσικές στην Ελλάδα. Μοιάζει ο Ηρόδοτος να ενσωματώνει το θεματικό υλικό του έπους στη δική του αφήγηση: ο Τρωικός πόλεμος είναι σα να γίνεται απλώς ένα πρώιμο κεφάλαιο στην παγκόσμια ιστορία της αντίθεσης μεταξύ Ευρώπης και Ασίας. Ίσως αυτό περιγράφει την ηροδότεια προοπτική για την

⁶⁷⁷ Ο.π. 214

⁶⁷⁸ Harrison στο Boedeker στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 501

⁶⁷⁹ Boedeker στο Bakker-de Jong- Wees (2007)126

⁶⁸⁰ Για τον ήρωα του τρωικού πολέμου Πρωτεσίλαο, στον οποίο οι Έλληνες απέδωσαν τιμές θεού, βλ. *Ιλιάς* Β 701

⁶⁸¹ Boedeker στο Bakker-de Jong- Wees (2007)125

⁶⁸² Boedeker (1988) 31-42

⁶⁸³ Σπυρόπουλος (2004) 333 σχόλ. 281

«παγκόσμια ιστορία», ίσως να είναι μια πολιτική στάση. Πιστεύει η Boedecker ότι στο κείμενο του Ηροδότου το όριο ανάμεσα στο μύθο και στην ιστορία γεφυρώνεται.⁶⁸⁴

Η Gray βλέπει ότι ίσως να υπάρχει μια αναλογία σε σχέση με την αρχή του έργου: Οι Αθηναίοι και οι σύμμαχοί τους εκδικούνται για τη βεβήλωση του τεμένου του Πρωτεσίλαου, που πρώτος εκστράτευσε κατά της Ασίας στην αρχή της σύγκρουσης (Τρωικός πόλεμος). Η α' σύγκρουση σηματοδοτήθηκε από την αρπαγή γυναικών και την άρνηση για αποζημίωση ή αποκατάσταση. Η ιστορία του Αρταύκτη αντικαθιστά την κλοπή γυναικών με κλοπή θησαυρών του τεμένου ενός ήρωα της πρώιμης αυτής εποχής. Αν και ο Αρταύκτης προσπαθεί να αποκαταστήσει τα αρπαγμένα και να αποζημιώσει, οι Έλληνες αρνούνται, όπως έκαναν στο προοίμιο και οι ίδιοι και οι εχθροί τους. Ίσως να προβάλλεται ακόμα πιο έντονη η παρακμή της περσικής ηθικής, σε αντίθεση με το ιδανικό που πρόκειται να παρουσιάσει ο Κύρος στο ανέκδοτο που ακολουθεί (με τον Αρτεμβάρη στο 9.122). Ο Αρταύκτης εγκληματεί τη στιγμή που ο Ξέρξης προελαύνει προς την Αθήνα και σταυρώνεται στο ίδιο σημείο από όπου είχε εκείνος περάσει τον Ελλήσποντο. Αν υποθέσουμε ότι υπολανθάνει μια **αναλογία**, η **εκδίκηση** στο εδαφος των συμμάχων για τους θεούς των συμμάχων προεικονίζει την εκδικητική εκστρατεία της Δηλιακής Συμμαχίας εναντίον της Περσίας.⁶⁸⁵ Ίσως υπονοείται πως ακόμη κι αν το έργο πλησιάζει στο τέλος του, η σύγκρουση που ήταν το θέμα του έργου δεν θα έχει τέλος, γιατί τα διαπραχθέντα εγκλήματα δεν μπορούν ποτέ να αποκατασταθούν.

Τέλος, το περιστατικό αυτό εμπλέκεται στην πλοκή της *Ιστορίας* γιατί υπηρετεί την αντίθεση Ευρώπης και Ασίας, καθώς ο Αρταύκτης για να πείσει τον Ξέρξη να του επιτρέψει να συλλήσει το ιερό χρησιμοποίησε το επιχείρημα ότι ο Πρωτεσίλαος εξεστράτευσε εναντίον της Ασίας που ήταν γη και ιδιοκτησία του μεγάλου βασιλιά. Στο [9. 120.2.] ο Πρωτεσίλαος είχε και *τεθνεὼς* τη δύναμη *τὸν ἀδικέοντα τίνεσθαι*. Αλλά η τιμωρία του Αρταύκτη υπηρετεί και την τελική τιμωρία των Περσών, γιατί αυτό το περιστατικό κλείνει σχεδόν την *Ιστορίην* σαν μια αποκατάσταση του διαταραχθέντος ρυθμού της Ιστορίας, γεγονός που εξηγείται και από τη διήγηση του

---

⁶⁸⁴ Boedecker στο Bakker-de Jong- Wees (2007)125 . Βλ.και Boedecker (1988) 30

⁶⁸⁵ Gray στο Bakker-de Jong- Wees (2007) 299

περιστατικού στο τέλος της *Ιστορίας*⁶⁸⁶ όπου η οργή ενός Αχαιού πολεμιστή σχετίζεται με τη σύλληψη και εκτέλεση ενός Πέρση.⁶⁸⁷

ΕΠΟΜΕΝΩΣ

Τα τρία επεισόδια εδώ, δηλ. η ιστορία του χαρεμιού (108-113), η τιμωρία του Αρταύκτη (116-120) και το ανέκδοτο με τον Κύρο (122) παραπέμπουν σε προηγούμενα χωρία, αλλά ταυτόχρονα προοικονομούν μελλοντικά γεγονότα, τα οποία βρίσκονται έξω από το χρονικό πλαίσιο του ηροδότειου έργου: η ιστορία του Αρταύκτη και του Πρωτεσίλαου παραπέμπει στο θέμα της διένεξης μεταξύ Ασίας και Ευρώπης, όπως αναπτύσσεται στο *προοίμιο* και πιο συγκεκριμένα στον Τρωικό πόλεμο. Πρόκειται για μια κυκλική σύνθεση με την οποία συνδέονται η αρχή και το τέλος του έργου και που ενισχύεται με έναν δεύτερο, στενότερο κύκλο που ενώνει την αρχή με το τέλος της εκστρατείας του Ξέρξη, δηλ. τα βιβλία 7 ως 9⁶⁸⁸: το επεισόδιο του Αρταύκτη εξιστορείται αδρά και προκαταβολικά στο 7.33 κ.ε., ο αδύναμος και άβουλος Ξέρξης στα τελευταία κεφ. του 9^{ου} βιβλίου έρχεται σε αντίθεση με τον Μεγάλο Βασιλιά της αρχής του 7^{ου} που καταστρώνει σχέδια για την παγκόσμια κυριαρχία των Περσών.⁶⁸⁹

Με τη φράση *ταῦτα δὲ ποιήσαντες ἀπέπλεον ἐς τὴν Ἑλλάδα, ...καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο οὐδὲν ἐπὶ πλέον τούτων ἐγένετο* κλείνει ουσιαστικά η *Ιστορία* του Ηροδότου και έγινε η αφορμή κάποιοι Ηροδότειοι μελετητές να υποθέσουν ότι η συγγραφή δεν ολοκληρώθηκε, αλλά διακόπηκε απότομα.⁶⁹⁰

---

⁶⁸⁶ Περυσινάκης (1998) 62

⁶⁸⁷ Boedeker στο Bakker-de Jong- Wees (2007)125

⁶⁸⁸ Ρεγκάκος (2009) 112

⁶⁸⁹ Lesky (1971) 360

⁶⁹⁰ Σπυρόπουλος (2004) 334 σχόλ. 287

ΙΓ. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η ΚΥΚΛΙΚΗ ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΜΟΙΡΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Η αντίληψη του Ηροδότου για την κυκλική πορεία της Ιστορίας και της ανθρώπινης μοίρας αποτελεί μια βασική ερμηνευτική μήτρα, που επιβεβαιώνεται στα μέρη και στο σύνολο του έργου. Έτσι, καθένας από τους βασιλιάδες της Ανατολής διαγράφει, με τα έργα και τη μοίρα του, έναν δικό του κύκλο ζωής, που περιέχει αρχή, ακμή και πτώση, ενώ ταυτόχρονα οι μικρότεροι αυτοί κύκλοι των Περσών βασιλιάδων συναποτελούν τη μεγάλη περιφέρεια της ανοδικής και καθοδικής πορείας του περσικού έθνους, που με αφετηρία τον Κύρο προχωρεί στον Καμβύση, φτάνει στη μεγάλη ακμή του με το Δαρείο, για να καταλήξει στην καταστροφή με τον Ξέρξη. Την ίδια κυκλική πορεία διαγράφουν και πολλοί άλλοι Έλληνες και Πέρσες επιφανείς, όπως π.χ. οι Κυψελίδες, οι Πεισιστρατίδες, ο Πολυκράτης, ο Μιλτιάδης, ο Μαρδόνιος κ.α.⁶⁹¹

Η ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΣΤΟ ΝΟΒΕΛΙΣΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

Η σύντομη ανθρώπινη ζωή είναι τραγική, γιατί καθώς συνταράσσεται από συμφορές και αρρώστιες, μοιάζει ατελείωτη και μακριά, κάποτε και δυσβάστακτη, οπότε ο θάνατος προβάλλει ως *αίρετωτάτη καταφυγή*⁶⁹². Γι' αυτό ο Σόλων προτείνει στον Κροίσο (1,30-33) ως αποφασιστικό κριτήριο της ανθρώπινης ευδαιμονίας το *τέλος τής ζωής*. Ως άποψη βέβαια είναι απαισιόδοξη, αλλά δεν παραπέμπει σε μια μοιρολατρική και πεισιθάνατη απραξία. Το αντίθετο: ο άνθρωπος μπορεί και πρέπει να δράσει και να κερδίσει το κλέος, πάντα να επαγρυπνεί, με σοφία και σύνεση: να μην παγιδεύεται μέσα στην πρόσκαιρή του δόξα και δύναμη (Κροίσος) και να είναι ευσεβής (Κλέοβις και Βίτων). Γενικά πρέπει ο άνθρωπος να παραδεχτεί τα όριά του και να μην προκαλεί με την πλεονεξία του το *θείο φθόνο*. Ο ένδοξος θάνατος και η υστεροφημία είναι ο υψηλότερος στόχος για τον άνθρωπο και η μόνη εγγύηση της ηθικής του ελευθερίας. Όταν στο 1.11 τίθεται στο Γύγη από τη γυναίκα του

⁶⁹¹ Μαρκιανός(1994) 37- 38

⁶⁹² Δες 1,45 την τρομερή σκέψη του Αδράστου: *συγγινωσκόμενος ανθρώπων είναι τῶν αὐτὸς ἦδεε βαρυσυμφορώτατος, ἐπικατασφάζει τῷ τύμβῳ ἐωυτόν*.

Κανδαύλη το δίλημμα να σκοτώσει τον άνδρα της ή να διαλέξει για τον εαυτό του το θάνατο, *αίρέεται αύτος περιεΐναι*. Από αυτή τη δειλία κρεμιέται και η κλωστή της μοίρας του Κροΐσου.⁶⁹³ Βέβαια, πλάι στους μεγαλοπρεπείς Ασιάτες μονάρχες και στους Έλληνες τυράννους, που η τραγικότητα της μοίρας τους προκαλεί δέος αποτρεπτικό, ο Ηρόδοτος στήνει και κάποιες σεμνές γενναίες μορφές (Μασίστης, Λεωνίδας), με ήθος και αρετή.⁶⁹⁴

Πίσω από το κύριο θέμα του ηροδότειου έργου που είναι οι ελληνοβαρβαρικοί πόλεμοι και οι αιτίες τους υπάρχει ένας κοινός παρονομαστής, ο άνθρωπος και η μοίρα του: όλοι οι άνθρωποι (Πέρσες, Έλληνες, Σκύθες, Αιγύπτιοι κτλ.) είναι δεμένοι στον κύκλο των *άνθρωπιών πρηγμάτων*. Μέσα σ' αυτόν τον κύκλο μπορούν οι αντίπαλοι να συζητούν (ο Σόλων με τον Κροΐσο, ο Ξέρξης με το Δημάρατο): εδώ ο Πολυκράτης, ο Περίανδρος, ο Κύρος, ο Ξέρξης, ο Απρίης, ο Άμασις μοιάζει να έχουν μεταξύ τους μια συγγένεια πιο βαθιά από την έχθρα που τους χωρίζει. Η θρησκευτική λοιπόν και ηθική υποδομή του ηροδότειου έργου καθιστούν δυνατή την αντικειμενική θεώρηση των γεγονότων. Ο Θουκυδίδης αυτό το βρήκε στον ορθό λόγο, ο Ηρόδοτος στην κοινή ανθρώπινη μοίρα. Στο έργο του Θουκυδίδη, ο νόμος της συγγραφής του είναι ο ανταγωνισμός. Στο έργο του Ηροδότου υπάρχει η διαχωριστική γραμμή όσο βρισκόμαστε στα πολεμικά γεγονότα: στο χώρο της σκέψης όμως, το χάσμα ανάμεσα στα δύο αντίπαλα στρατόπεδα αρχίζει να γεφυρώνεται (και μόνον ο διάλογος του Σόλωνα με τον Κροΐσο ή του Ξέρξη με το Δημάρατο αποτελεί απόδειξη γι' αυτό). Όταν τέλος δούμε την ανθρώπινη μοίρα, εκεί πια δε χωρίζει τίποτε τους Έλληνες από τους βαρβάρους: ο νόμος της συγγραφής του Ηρόδοτου είναι η κοινότητα της ανθρώπινης μοίρας.⁶⁹⁵

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ

Παρόλο που στο προοίμιο ο Ηρόδοτος δεν κάνει καμιά αναφορά στους θεούς παρά μόνο στους ανθρώπους,⁶⁹⁶ η αντίληψη πως η υπερβολική επιτυχία επισύρει κίνδυνο υπερφυσικό, το *θείο φθόνο*, είναι ορατή στις νουβέλες. Αυτό ακούμε από το Σόλωνα, τον Αισχύλο και πάνω απ' όλους από τον Ηρόδοτο. Για τον ιστορικό η Ιστορία είναι

⁶⁹³ Μαρωνίτης (1964) 109, υποσημ. 3

⁶⁹⁴ Ο.π. 110

⁶⁹⁵ Ο.π. 114-15

⁶⁹⁶ Harrison (2005) 31

διπλά καθορισμένη, και στο φυσικό και στο υπερφυσικό επίπεδο. Η επιτυχία παράγει τον *κόρον* - την αυταρέσκεια του ανθρώπου που έχει πετύχει υπερβολικά - και ο κόρος με τη σειρά του γεννά την *ύβριν*, δηλαδή αλαζονεία στα λόγια, στις πράξεις ή ακόμη και στη σκέψη, γεγονός που επισύρει θεία *νέμεσιν*, δηλαδή «ευθύδικη αγανάκτηση».⁶⁹⁷

Στην περίπτωση του Καμβύση και του Ξέρξη π.χ. ο θείος φθόνος στον Ηρόδοτο μοιάζει να συγγενεύει με τη θεοδικία στον Αισχύλο.⁶⁹⁸ Και του Κροίσου η μοίρα μάλλον προδιαγράφεται. Η τύχη του Αδράστου αποδεικνύεται υποταγμένη στην πιο αδυσώπητη ανάγκη. Η ένδικη τιμωρία των θεών επέρχεται αργά ή γρήγορα για κάθε αδίκημα, πολιτικό ή καθαρά ηθικό: Η παραδειγματική τιμωρία του Γλαύκου (6,86), που παρεμβάλλει ο Λεωτυχίδας στο λόγο του προς τους Αθηναίους, για να τους πείσει να αποδώσουν τους Αιγινήτες ομήρους που κρατούν, δίνει το μέτρο της αυστηρότητας με την οποία οι θεοί τιμωρούν κάθε προκλητική ασέβεια. Ο Οροίτης, ο ανθρώπινος αυτουργός της καταστροφής του Πολυκράτη, βρίσκει το τέλος που του αξίζει στο 3,128 (*οὕτω...μετῆλθον*). Ο Λεωτυχίδας πεθαίνει άδοξα στην εξορία (6,72).⁶⁹⁹

Τέλος, η ιστορία του Σπερθία και του Βούλη (7,137) δείχνει πως ακόμα κι όταν οι άνθρωποι μεγαλόψυχα συγχωρούν, οι θεοί επιμένουν στην τιμωρία του εγκλήματος και δεν ησυχάζουν, παρά μόνο όταν αποκατασταθεί η ηθική τάξη μέσω της τιμωρίας. Στην προκειμένη περίπτωση η οργή των θεών πέφτει κατά *θειότατον* τρόπο στα παιδιά εκείνων που δέχτηκαν να γίνουν τα εξιλαστήρια θύματα μιας πολιτικής απρέπειας των Σπαρτιατών. Με τον τρόπο αυτό ο θείος φθόνος μεταφράζεται σε επίγεια εξισορρόπηση: όταν κυριαρχεί ένα ηθικό μέτρο ηρεμεί την ανθρώπινη συνείδηση και την κάνει σοφότερη. Αυτή η νομοτέλεια της ισορροπίας καθορίζει και τη μοίρα των προσώπων και των λαών.⁷⁰⁰

Αυτό το έντονο θρησκευτικό στοιχείο-που είναι πολύ περιορισμένο στο Θουκυδίδη- και οι ηθικές αξίες που αναδεικνύονται σε αρκετές νουβέλες υπενθυμίζουν κοινούς τόπους της αρχαϊκής ελληνικής ποίησης. Ο Ηρόδοτος ασχολήθηκε με την άνοδο και

---

⁶⁹⁷ Dodds, σσ. 39, 53 στο http://users.sch.gr/ipap/herodotos/Herodotos_11.htm

⁶⁹⁸ Μαρωνίτης (1964) 107

⁶⁹⁹ Ο.π. 108

⁷⁰⁰ Ο.π. 108

την πτώση των κρατών, αλλά αυτή αναμειγνύεται και στην ίδια την ύπαρξη του ανθρώπου.⁷⁰¹ τίποτε ανθρώπινο δε διαρκεί, είτε προσωπική ευημερία είτε αυτοκρατορίες, όπως ακριβώς και η ύπαρξή μας δε μπορεί να διατηρηθεί παντοτινά αλλά πρέπει να εκλείψει⁷⁰² [(I, 5) «*ὁμοίως σμικρὰ καὶ μεγάλα ἄστυα ἀνθρώπων ἐπεξιών. τὰ γὰρ τὸ πάλαι μεγάλα ἦν, τὰ πολλὰ σμικρὰ αὐτῶν γέγονε· τὰ δὲ ἐπ' ἐμεῦ ἦν μεγάλα, πρότερον ἦν σμικρὰ. τὴν ἀνθρωπίνην ὧν ἐπιστάμενος εὐδαιμονίην οὐδαμὰ ἐν τούτῳ μένουσαν, ἐπιμνήσομαι ἀμφοτέρων ὁμοίως...*»].

ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΤΡΑΓΙΚΟΥ ΜΟΤΕΛΟΥ ΣΤΙΣ ΝΟΥΒΕΛΕΣ

Στις νουβέλες διαπιστώνουμε επικές καταβολές της αφηγηματικής τεχνικής του Ηροδότου, αλλά και η τραγωδία έχει συμβάλει σημαντικά στη δραματική διάρθρωση και διαμόρφωση αυτών των νοβελιστικών ιστοριών, όπως έχει αποδειχθεί στην ιστορία του Γύγη και του Κανδαύλη(1.8-12), καθώς και σε αυτήν του Κροίσου, του Άτη και του Άδραστου (1.34-45)⁷⁰³.

Η Said δέχεται την ύπαρξη τραγικών μοτίβων στο ηροδότειο έργο, όμως αρνείται κάθε έννοια τραγικού χαρακτήρα στις *Ιστορίες*.⁷⁰⁴ Την αμφιλεγόμενη αυτή άποψη ανασκευάζει ο Μαρκαντωνάτος.⁷⁰⁵ Πάντως, έγιναν αλληπάλληλες απόπειρες εντοπισμού τραγικών σχημάτων και αντανακλάσεων στο έργο αυτό.⁷⁰⁶ Οι μελετητές- με πολλές βέβαια επιφυλάξεις- έχουν εντοπίσει τραγικά θέματα στις *Ιστορίες*: η αναπόδραστη μοίρα και οι αμείλικτες θεϊκές δυνάμεις που επιδρούν στους ανθρώπους· ο τραγικός κύκλος της ανόδου και της πτώσης: η μεγάλη ευμάρεια και ο *ὄλβος* οδηγούν στον *κόρον*, στην *ὑβριν*, η οποία με τη σειρά της τυφλώνει τον άνθρωπο και τον οδηγεί στην *ἄτην*· ο άνθρωπος είναι παντού και πάντοτε έρμαιο του χρόνου και της τύχης. Επειδή η ζωή των κρατών διαρκεί περισσότερο από ό,τι των ανθρώπων, είναι φυσικό η αλλαγή από την ευτυχία στη δυστυχία και το αντίστροφο να σημειώνεται σε διαστήματα μεγαλύτερα από τον ανθρώπινο βιολογικό κύκλο. Γενικά, η τύχη ενός ατόμου με ηγετική θέση, όπως ο Κροίσος, ή ενός μεγάλου κράτους, όπως η Περσία, διαγράφει μια καμπύλη, της οποίας η κορυφή ταυτίζεται

---

⁷⁰¹ Romilly (2007)11

⁷⁰² Ο.π. 17

⁷⁰³ Βλ. Ρεγκάκος (2009)118 υποσημ. 110

⁷⁰⁴ Βλ. Said στο Bakker -de Jong -Wees (επιμ.) (2007)117-147

⁷⁰⁵ Βλ. Romm (2004) 31 υποσημ.28

⁷⁰⁶ Ο.π. 31

με το σημείο έναρξης της καθοδικής πορείας. Μόνο η σύνεση και η τήρηση του μέτρου μπορούν κάπως να προφυλάξουν τα άτομα και τα κράτη από συμφορές.⁷⁰⁷ Αλλά ενυπάρχουν και τραγικά κίνητρα/μοτίβα: αρχαίες κατάρες, αμφίσημα όνειρα και παραπλανητικοί χρησμοί, η θεμελιώδης ασυμβατότητα μεταξύ πρόθεσης και αποτελέσματος, η τραγική ανατροπή μετά από την τραγική αναγνώριση, ο τραγικός «συμβουλάτορας» και η τραγική ειρωνεία.⁷⁰⁸

Όπως ο Αισχύλος, έτσι και ο Ηρόδοτος παρουσιάζει ανθρώπους που έπρεπε να πληρώσουν για τα αδικήματα των προγόνων τους (προγονική ενοχή). Οι νουβέλες/ιστοριούλες του μπορούμε να θεωρήσουμε ότι εξαρτώνται τυπικά και φιλοσοφικά από το μοντέλο της αττικής τραγωδίας στο εξής κυρίως: στην ισορροπία των συγκρουόμενων δυνάμεων.⁷⁰⁹

Ο ΗΡΟΔΟΤΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΕΙ ΝΑ ΚΑΤΑΝΟΗΣΕΙ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΓΡΑΦΟΝΤΑΣ ΓΙ' ΑΥΤΟΝ

Η Ηροδότεια έμφαση στον άνθρωπο υπηρετεί το βασικό θέμα της *Ιστορίας*, την αύξηση της δύναμης ενός ηγέτη και έπειτα την πτώση του. Τον τύπο της ανόδου και της πτώσης του ηγεμόνα ίσως δανείστηκε ο Ηρόδοτος από τους Προσωκρατικούς και την τραγωδία ή αποτελεί εμπειρία των Ελλήνων από τις κοινωνικές και πολιτικές μεταβολές ιδιαίτερα του 6^{ου} αι, πιθανά εμπλουτισμένη από την εντύπωση που δέχτηκαν από τους πλουσίους μονάρχες της Ασίας.⁷¹⁰ Το έργο του ανήκει σε μεταβατική εποχή, σ' εκείνη που βρίσκεται ανάμεσα στη δύση της αρχαϊκής εποχής και στον «διαφωτισμό» του δεύτερου μισού του 5^{ου} αι. που μόλις ανατέλλει.⁷¹¹ Σε μεμονωμένα χωρία των *Ιστοριών* ή και σε ευρύτερα τμήματά τους έχουν εντοπιστεί υπαινιγμοί κατά των Αθηναίων και αντιδράσεις σε γεγονότα της εποχής. Παράδειγμα το επεισόδιο του Κροίσου και του Σόλωνα ερμηνεύεται ως παραδειγματική προειδοποίηση ενός σοφού (Σόλων=Ηρόδοτος) προς τους ισχυρούς (Κροίσος=Αθηναίοι).⁷¹²

⁷⁰⁷ Βλ. προλ. επιμ. στο Bichler -Rollinger (2006) 20

⁷⁰⁸ Saïd στο Bakker-de Jong -van Wees (επιμ.) (2007)129

⁷⁰⁹ Rosenmeyer στο *ΗΡΟΔΟΤΟΣ*(2004) 473, 493-494 σημ.17 -18

⁷¹⁰ Περυσινάκης (1998) 212-213

⁷¹¹ Ρεγκάκος (2009) 133

⁷¹² Βλ. Ρεγκάκος (2009) 142 υποσημ. 163

Ο Flory θεωρεί πως το μεγάλο μέγεθος του έργου αποδεικνύει τη σοβαρότητα του συγγραφέα και προσδίδει σε αυτό μεγαλοπρέπεια και πολυπλοκότητα, αλλά το ίδιο το μέγεθος αποτέλεσε την ίδια στιγμή πρόβλημα για τους αναγνώστες του καιρού μας. Πάντως, αυτό το μεγάλο μέγεθος του έργου, όπως και του Ομήρου, υποδηλώνει τη δύναμη μιας παραγωγικής θέλησης που μπόρεσε να υπερβεί τα καθιερωμένα σχήματα, αφού έπρεπε να αντιπαλέψει με τις απαιτήσεις του γραπτού αλλά και του προφορικού τρόπου σκέψης. Ο Ηρόδοτος επιχειρεί να κατανοήσει τον κόσμο γράφοντας γι' αυτόν και δε φαίνεται να ήθελε να προσφέρει περιστασιακή διασκέδαση σε ένα ευρύτερο ακροατήριο. Θεωρεί ο μελετητής ότι το ίδιο το μέγεθος του άκομψου βιβλίου του περιέχει το σπέρμα-και όχι μόνο-της ακαταμάχητης έλξης που θα ασκήσει ο Θουκυδίδης στους μεταγενέστερούς του.⁷¹³

Εξάλλου, η προσέγγισή του στη μελέτη της Ιστορίας είναι κάθε άλλο παρά παραδοσιακή. Έζησε σε μια εποχή που οι διανοούμενοι αμφισβητούσαν την εγκυρότητα κάθε μορφής γνώσης και εφάρμοσε την κριτική στάση των συγχρόνων του στο πεδίο που επέλεξε να μελετήσει, το παρελθόν. Άρα το έργο του δείχνει «σύγχρονο» κατά κάποιες απόψεις. Η μετατροπή του παρελθόντος σε συστηματική έρευνα υπήρξε επίτευγμα του Ηροδότου.⁷¹⁴

Το έργο του τέλος εντυπωσιάζει τον σύγχρονο αναγνώστη ως έργο ολιστικό, με έντονη αλληλεξάρτηση του θεματικού υλικού, των πηγών, της επιλογής, της σύνθεσης, της ερμηνείας και της παρουσίασης.⁷¹⁵ Άλλωστε, η Ιστορία δεν μπορεί να αποχωρισθεί (ίσως μόνο συνειδητά για μεθοδικούς σκοπούς) από το ολικό σύμπλεγμα της ανθρώπινης γνώσης και η ανθρώπινη γνώση δεν έχει καμιά αξία έξω από τη σχέση της με την ανθρώπινη ζωή.⁷¹⁶

---

⁷¹³ Flory στο *ΗΡΟΔΟΤΟΣ* (2004) 165-166

⁷¹⁴ Van Wees στο Bakker-de Jong -van Wees (2007) 328-329

⁷¹⁵ Blok στο Bakker-de Jong -van Wees (2007) 222

⁷¹⁶ Bury (1999) 206

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Αναμφίβολα, το έργο του -πιστεύουμε κι εμείς- είναι τεράστιο και σε έκταση και σε σημασία, παρόλη την αδυναμία του, λόγω πρωιμότητας, να θέσει μια διαχωριστική γραμμή μεταξύ όσων απλώς αναμετέδιδε και όσων αποδεχόταν ως αληθινά.⁷¹⁷

Η σημασία του μάλιστα είναι διπλή: ως ιστορικό έργο, διότι δηλώνει το σημείο στροφής από τα χρονικά στην επιστημονική ιστορία και επειδή επηρέασε τους μεταγενέστερους πολίτες και ιστορικούς συγγραφείς, όπως το μεγαλοφυή Θουκυδίδη. Αλλά και ως λογοτέχνημα έχει αξία, γοητεία και ομορφιά (ανεξαρτήτως των προσφερόμενων πληροφοριών) και ως τέτοιο επηρέασε.⁷¹⁸

Παρουσιάζει μιαν εικόνα του πολιτισμού του 6^{ου} αι.π.Χ. που είναι ταυτόχρονα μια παγκόσμια Ιστορία, αφού συγκεντρώνει το μεγαλύτερο μέρος του γνωστού κόσμου σε μιαν αφήγηση, η οποία στρέφεται γύρω από ένα μοναδικό θέμα. Σαφώς και ήταν ευτύχημα για τη φιλολογία ότι ο Ηρόδοτος δεν ήταν και πολύ κριτικό πνεύμα, γιατί αλλιώς δε θα ήταν ένας δεύτερος Όμηρος.⁷¹⁹

Αφιερώθηκε όπως κανένας άλλος συγγραφέας της αρχαιότητας στο να δώσει στο μελλοντικό αναγνωστικό κοινό μια εικόνα ολόκληρου του κόσμου σε όλη του την ποικιλία, μια εικόνα του ζωτικού χώρου των λαών, των διαφορετικών εθίμων και πολιτισμικών τους επιτευγμάτων, των πράξεων και της μοίρας τους, προκειμένου να αποκτήσει ένα μέτρο για τη γνώση της ιστορίας των αρχαίων Ελλήνων και ταυτόχρονα να αναγνωρίσει τους συσχετισμούς της με το παγκόσμιο γίνεσθαι.⁷²⁰

Όταν διαβάζουμε τον Ηρόδοτο μας γοητεύουν η χάρη της διήγησης και η ομορφιά του ύφους, μας συναρπάζουν οι δραματικές μεταπτώσεις, παρόλο που αντιλαμβανόμαστε την έλλειψη του βάθους, ότι το έργο μοιάζει περισσότερο χρονογραφικό. Πιστεύουμε όμως ότι δεν μπορούμε να του το καταλογίσουμε, γιατί όπως κάθε εποχή έχει την ηθική της, την τέχνη της, τους θεσμούς της, έτσι έχει και τον δικό της τρόπο να αντικρίζει και να εξετάζει την Ιστορία. Ο Ηρόδοτος είναι πραγματικά «πατέρας» της, παρά τις πολλές ανεπάρκειές του, παρά την αφηγηματική του ποικιλοχρωμία, επειδή δεν περιορίζεται μόνο στην παράθεση γεγονότων, σαν απλός χρονογράφος, αλλά τα αντικρίζει με κάποια ιστορική αίσθηση, με την έννοια ότι αναζητεί-επιφανειακά ίσως-την αιτιότητά τους και επιχειρεί σποραδικά να

---

⁷¹⁷ Momigliano (2006) 71

⁷¹⁸ Ευδάς (1991) 21

⁷¹⁹ Bury (1999) 64

⁷²⁰ Bichler -Rollinger (2006) 13

εξαγάγει συμπεράσματα⁷²¹.

Άλλωστε αρκετά από τα δημιουργήματά του -νουβέλες και ανέκδοτα-έχουν αιώνια αξία, γιατί έχουν ενσωματώσει τη σοφία του κόσμου και γιατί κρύβουν μια κριτική στάση ζωής συνυφασμένη με το ελληνικό μέτρο. Ο Momigliano θεωρεί επίτευγμα το μέγεθος και μόνο του εγχειρήματος του Ηροδότου, αυτού του «καλόβολου κοσμοπολίτη», ο οποίος δαμάζει ένα ετερόκλητο υλικό σε ένα ενιαίο σύνολο. Επιπλέον, πιστεύει πως, εάν υπάρχει υπερβατικό δίδαγμα στην *Ιστορίη* του, αυτό είναι η χρήση του μέτρου σε όλα τα πράγματα⁷²². Κάποιοι ισχυρίζονται, εξάλλου, ότι ο Ηρόδοτος εκπροσωπεί την πιο φωτεινή και χαρούμενη πλευρά της ελληνικής ιδιοσυγκρασίας σε αντίθεση με την καταθλιπτική απαισιοδοξία του Θουκυδίδη.⁷²³ Ορθότατα, πιστεύω, ο Erbse⁷²⁴ χαρακτήρισε το έργο του Ηροδότου ως «κάτι εντελώς ιδιαίτερο, όπως βέβαια αρμόζει στο έργο μιας ιδιοφυΐας».

---

⁷²¹ Βλάχος (1970) 16

⁷²² Momigliano (2006) 70,72

⁷²³ Romm (2004) 111

⁷²⁴ Erbse (1992) 122, βλ. Βλ. Bichler -Rollinger (2006)248

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Godley, A. D. (ed.) (1920): *Ηροδότου Μοῦσα*, Cambridge.

— (1969) : *Herodotus Books VIII and IX* ,The Loeb classical library ,αγγλική μτρρ., London. [από internet archive 2007]

Hude, C. (1927³): *Herodoti Historiae*, τόμ.1 & 2, Oxford.

ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΕΣ

Easterling, P. E.- Knox, B. M. W(2000): *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας*, μετάφρ. Ν. Κονομή, Χρ. Γρίμπα, Μ. Κονομή, επιμέλ. Α. Στεφανή, Αθήνα.

Lesky, A. (1985) :*Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας*, μετάφρ. Α. Τσοπανάκη, Θεσσαλονίκη.

Montanari, F. (2010 ανατ.): *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής Λογοτεχνίας*, μεταφρ. Σ. Κουτράκης-Δ.Κουκουζίκα-Κ.Σιββά , επιμ. Δ.Ιακώβ-Α.Ρεγκάκος, Θεσσαλονίκη.

Muller, K. O. (1996): *Ιστορία της Ελληνικής Φιλολογίας*,μεταφρ.Α.Κυπριανός-Ε.Γαλάνης, Αθήνα.

Nesselrath ,H. G. (2005):*Εισαγωγή στην Αρχαιογνωσία. Αρχαία Ελλάδα*,τόμ.Α, μετάφρ. Ι.Αναστασίου- Ι.Βάσση κ.ά, επιμέλ. Δ. Ιακώβ- Αντ.Ρεγκάκος, Αθήνα.

Romilly, J. de (1988): *Αρχαία Ελληνική Γραμματολογία*, μετάφρ.Θ.Χριστοπούλου-Μικρογιαννάκη, Αθήνα.

Sandys, J. E. (1967):*A history of classical scholarship* ,Τόμ. I, New York.

Saïd, S.- Trede, M.- Boulluec, A. (2001) :*Ιστορία της Ελληνικής Λογοτεχνίας*, τ. Α΄, μετάφρ. Γ. Ξανθάκη-Καραμάνου, Δ. Τσιλιβέρδης, Β. Πόθου, επιμέλ. Γ. Ξανθάκη-Καραμάνου, Αθήνα.

Γεωργοπαπαδάκος, Α. (1965): *Ελληνική Γραμματολογία*, Θεσσαλονίκη.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ-ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΑ

Asheri, D.-Lloyd, Al. (2010): *Ηροδότου Ιστορία. Κείμενο και ερμηνευτικό υπόμνημα*, Τόμ. 1, Βιβλία Α-Β , μεταφρ. Δ. Σκουρέλλος, επιμέλ. Α.Ρεγκάκος, Θεσσαλονίκη.

----- (2010): *Ηροδότου Ιστορία. Κείμενο και ερμηνευτικό υπόμνημα*, Τόμ. 2, Βιβλία Γ-Δ, μεταφρ. Δ. Μουρατίδης, επιμέλ. Α.Ρεγκάκος & Κ. Δημοπούλου, Θεσσαλονίκη.

Asheri, D.-Lloyd, Al.-Corcella, Al. (2007): *A Commentary on Herodotus Books I- IV*, edited by Osw. Murray & Alf. Moreno, Oxford. [e- book]

Flower, M.A. & Marincola, J. (eds.) (2002): *Herodotus Histories Book IX Commentary*, Cambridge.

How, W.W- Wells, J. (1912): *A Commentary on Herodotus*, Oxford. [e- book στο Project Gutenberg's].

----- (1967): *A Commentary on Herodotus Books V- IX*, Τόμ. II, Oxford.

----- (2000): *A Commentary on Herodotus Books I-IV*, Τόμ. I, Oxford.

Βλάχου, Αγγ. (1989): *Ηροδότου Ιστορία, Βιβλία Α'-Β'*, Εισαγωγή-Μετάφραση-Σημειώσεις, Τόμ. Α', Αθήναι.

----- (1990, επανέκδ. 2000²): *Ηροδότου Ιστορία*, Αθήνα.

Ζενάκος, Λ. (1992): *Βιβλιοθήκη Αρχαίων Κλασικών Ηροδότος, Βιβλ. Δεύτερο & Τρίτο (Ευτέρπη-Θάλεια)*, Τόμ. II, μεταφρ. & επιμ. Λ. Ζενάκος, Αθήνα.

Ηρόδοτος (1994): *Βιβλίο Τρίτο (Θάλεια)*, μεταφρ. Φιλολογική Ομάδα Κάκτου, Αθήνα.

Μαρωνίτη, Δ.Ν. (1964): *Ηροδότου Ιστορία, Κλειώ, Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια, Αρχαίο κείμενο, Πρόλογος Ι.Θ. Κακριδής*, τόμ. 1, Αθήνα.

Ευδάς, Χρ. (1991): *Ηρόδοτος, Εισαγωγή-Κείμενο-Σχόλια στο Πέμπτο Βιβλίο*. Αθήνα.

Σπυρόπουλος, Η. (1992):*Ηροδότου Ιστορία:Μελομένη-Τερψιχόρη, Αρχαίο Κείμενο-Μτφρ. –Σχόλια, Αθήνα.*

----- (2002²): *Ηροδότου Ιστορία: Ερατώ-Πολύμνια, Αρχαίο Κείμενο-Μετάφραση-Σχόλια, Αθήνα.*

----- (2004²): *Ηροδότου Ιστορία (Ουρανία-Καλλιόπη), Αρχαίο Κείμενο, Μετάφραση, Αθήνα.*

Συντομόρος , Γ.(2001): "*Πολύμνια*"*Μετάφρ.-εισαγωγή -σχόλια. Θεσσαλονίκη.*

----- (2003): *Ηρόδοτος,Βιβλίο Θ' (Καλλιόπη), Θεσσαλονίκη.*

Ψηφίδες για την ελληνική γλώσσα. Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία.
<http://www.greek-language.gr/digitalResources/index.html>

ΜΕΛΕΤΕΣ

Bakker, E.J.-de Jong I.-van Wees H.(επιμέλ.) (2007): *Εγχειρίδιο Ηροδότειων Σουδών (Brill's Companion to Herodotus)*,μεταφρ. Κ. Δημοπούλου, Αθήνα.

Benardete, Seth.(1969): *Herodotean Inquiries*, The Hague.

Bichler, R.-Rollinger, R. (2006): *Ηρόδοτος, Εισαγωγή στο έργο του*, μεταφρ. Μ.Καίσαρ, επιμέλ. Δ.Ιακώβ, Αθήνα.

Boedeker, D. (1988) : “Protesilaus and the End of Herodotos' Histories”, *Classical Antiquity* 7:31-42. [Periodicals Archive Online].

Bury, J. (1999 δ): *Οι Αρχαίοι Έλληνες Ιστορικοί*, μτφρ. Φ.Κ. Βώρου,Αθήνα.

Derow, P.-Parker, R. (2003): *Herodotus and his World- Essays from a Conference in Memory of George Forrest.* , επιμ. D. P. Robert, Oxford.

Erbse, H. (1992):*Studien zum Verstandnis Herodots*, Berlin and New York.

- Evans , J.A.S.(1991): *Herodotus, Explorer of the Past: Three Essays*. Princeton.
- Flory, S. (1987b): “ Laughter, Tears, and Wisdom in Herodotus”, *AJPh* 99:145-53.
- Forrest, W. G. (1979): “Motivation in Herodotos : The Case of the Ionian Revolt”,
International History Review 1: 311-322.
- Gould, J.(2000): *Herodotus*, London-Bristol .
- Gray, Viv. (1995): “Herodotus and the Rhetoric of Otherness” *The American Journal of Philology* Vol. 116, No. 2, pp. 185-211 στο <https://www.jstor.org/stable/295440>
- Grene, D. (1961) : “ Herodotus The Historian as Dramatist” *JPh* 58: 477-88
- Griffin, J.(2006): "Herodotus and Tragedy," *The Cambridge Companion of Herodotus*, edited by Carolyn Dewald and John Marincola, Cambridge.
- Harrison, Th. (2005): *Divinity and History - The Religion of Herodotus*. Oxford στο <http://www.jstor.org/stable/295380> Accessed: 23-01-2017 21:18 UTC .
- Immerwhar, H. R.(1966) : *Form and Thought in Herodotus*, Cleveland.
- Johnson, D. (2001): “Herodotus' Storytelling Speeches: Socles (5.92) and Leotychides (6.86)” , *The Classical Journal*, Vol. 97, No. 1 , pp. 1-26 στο <http://www.jstor.org/stable/3298431> Accessed: 05/09/2012 14:25.
- Lang, M. (1984): *Herodotean Narrative and Discourse*. Cambridge.
- Lateiner, D. (1977): “No Laughing Matter: A Literary Tactic in Herodotus”
Transactions of the American Philological Association, 107 : 173-182.
- (1989): *The Historical Method of Herodotus*. Toronto.
- Lattimore, R. (1939): "The Wise Adviser in Herodotus," *Classical Philology* 34, no. 1: 24-35.

Lloyd, M. (1987). " Κλέοβις και Βίτων" (Ηρόδοτος 1,31), επιμ. Γ. Ζωγράφου, *Hermes* 115: 22-28.

Marincola, J. (2001): *Greek Historians*, New York.

Momigliano, Ar. (2006): *Τα κλασικά θεμέλια της σύγχρονης Ιστοριογραφίας*, μεταφρ. Στ. Κατσουλάκος- Μ.Κοκολάκης, επιμέλ. Μ.Κοκολάκης, Αθήνα.

Munson, R. V. (1993): " Herodotus' Use of Prospective Sentences and the Story of Rhampsinitus and the Thief in the Histories". *AJPh* 114: 27-44 στο <http://www.jstor.org/stable/295380> Accessed: 23-01-2017 21:18 UTC

Myres, J. L. (1953). *Herodotus, The Father of History*, Oxford.

Orr, R.(χ.χ): "Herodotus and Solon Fortune, Fate, and a Theory of History" στο https://scholar.google.com/scholar_url?url=http://www.academia.edu/download/35172534/Herdotean_Solon_CAMWS-SS_2.docx&hl=en&sa=T&oi=gsb-gga&ct=res&cd=0&d=9697975495741746426&ei=IuhFXZ2tCK2Cy9YP_fOroAw&scisig=AAGBfm1rxT8jd1mi4zOOgWeNVevzis4ZSg

Pelling, Ch. (2006): "Speech and Narrative" *The Cambridge Companion to Herodotus*, edited by Carolyn Dewald and John Marincola, Cambridge.

Romilly, J. de (2007): *Άνοδος και πτώση των κρατών κατά τους Αρχαίους Έλληνες συγγραφείς*, μεταφρ. Μ. Καρδαμίτσα-Ψυχογιού, Αθήνα.

Romm, J. (2004): *Ηρόδοτος.Ο Ιστορικός και το έργο του*, μεταφρ. Π. Πολυκάρπου, επιμελ., Α.Μαρκαντωνάτος, Αθήνα.

Shapiro, S. (1996): "Herodotus and Solon," *Classical Antiquity* Vol. 15. No. 2.:348-364.

Snell, Br.(1989): *Η ανακάλυψη του πνεύματος*, μετάφρ. Δ. Ιακώβ, Αθήνα.

Sourvinou- Inwood, C. (1988): "Myth and History: On Herodotus III.48 and 50-53" *Oath* 17:167-82.

Stahl, M. (1975): “Learning through Suffering? Croesus’ Conversations in the History of Herodotus” *YCIS* 24: 1-36.

Stubbs, H. W (1959) :“ The speech of Leotychidas in Herodotus VI 86” *PCA* 56: 27-28.

Szlezák, Th. Al.: «Η απαρχή τού ευρωπαϊκού ιστορικού στοχασμού. Ηρόδοτος και Θουκυδίδης» στο *Τι όφείλει η Εύρώπη στους Έλληνες-Η θεμελίωση τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Εύρώπης στην ἑλληνική ἀρχαιότητα*, μετάφρ. Γιώργου Ηλιόπουλου στο <https://ekivolosblog.wordpress.com/2016/04/03/> Posted on Απρίλιος 3, 2016 .

Trenkner, S. (1958): *The greek novella in the classical period*. Cambridge.

Vernant, J.-P. (1982): “From Oedipus to Periander: Lameness, Tyranny, Incest in Legend and History” . *Arethusa* 15: 19-38.

Waters, K. H.(1985): *Herodotus the Historian : His Problems, Methods and Originality*, London.

Yancy, H. D. (2007): “Acting Other: Atossa and instability in Herodotus” *Classical Quarterly* 57.2: 432-444.

Αργυροπούλου-Παπαδοπούλου, Γ. (2011): «Έρωτας και εξουσία: μια νουβέλα του Ηροδότου και ο απόηχός της στο ελληνικό θέατρο (Δ. Κορομηλάς και Μ. Λυμπεράκη) και τον ξένο κινηματογράφο (Ο Άγγλος ασθενής)», στο www.palmografos.com

Άτσαλος, Β.(1972): «Ηρόδοτος» στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμ. Γ2, Αθήνα.

Βλάχος, Άγγ. (1970): *Ηρόδοτος ο αδικημένος (δοκίμιο)*, Αθήνα.

Βολονάκη, Ελ. *Ιστοριογραφική επισκόπηση, Σημειώσεις* στο <https://eclass.uop.gr/>

Δεληγιώργης, Κ. (2015): *Γυναικείες μορφές στον Ηρόδοτο: λογοτεχνική διάπλαση και επιδράσεις* (δ.δ.) στο <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/37834>

----- (χ.χ.): «Ηροδότεια Άτοσσα και Δαρείος: Όταν μια γυναίκα πείθει...» στο <https://www.academia.edu/download/16-7-2019>

Κακριδής, Ι. Θ. (1981): *Από τον κόσμο των Αρχαίων, Ελλήνων λόγοι*, τόμ. 2^{ος}, Θεσσαλονίκη.

Κωνσταντινόπουλος, Β. Λ. (2013): *Αρχαία Ελληνική Ιστοριογραφία, Συγκριτική προσέγγιση των τριών ιστορικών της Κλασικής περιόδου*, τόμ. Α', επιμέλ. Α. Μανωλάκης, Αθήνα.

Κωνσταντινόπουλος, Β. Λ.- Πανομήτρος, Δ. Κ. (2010) *Το Ύφος του Αρχαίου Ελληνικού Πεζού Λόγου*, τόμ. 1^{ος}, επιμέλ. Γ. Ξανθάκη-Καραμάνου, Αθήνα.

Κωνσταντινόπουλος, Β.Λ. (2014): *Το ύφος του αρχαίου Ελληνικού πεζού λόγου*, Τόμ. 2ος, επιμ. Γ. Ξανθάκη-Καραμάνου, Αθήνα.

Μαρκιανός, Σοφ. (1994): “ Ο Ηροδότειος άνθρωπος ως αυτόβουλη ηθική οντότητα” *Διαβάζω* 344 : 69-72 στο https://issuu.com/diavazo.gr/docs/aa306_issue_344/74

----- (1994): *Η διδασκαλία των Ιστοριών του Ηροδότου*, Αθήνα.

Μαρωνίτης, Δ.Ν. (1994): «Θεοδικία και Ανθρωποδικία στον Ηρόδοτο», [Mètis. Anthropologie des mondes grecs anciens](http://www.persee.fr/) pp. 69-78 ανάκτηση από <http://www.persee.fr/>

----- (1962): *Έρευνες στο Ύφος του Ηροδότου- Μια μορφή υπερβατού* (δ.δ.), Θεσσαλονίκη.

----- (1981): *Ηρόδοτος.Επτά νουβέλες και τρία ανέκδοτα*, Αθήνα.

----- (2009): *Ηρόδοτος.Οκτώ Νουβέλες και τέσσερα ανέκδοτα*, Αθήνα.

Μελίστα, Α.- Σωτηροπούλου, Γ. (επιμ.) (2004): *Ιστορίη, Δεκατέσσερα Μελετήματα για τον Ηρόδοτο*, Αθήνα (στο εξής *ΗΡΟΔΟΤΟΣ*).

Παπαθανασίου Ν. (2014) : *Έρωτας και Εξουσία στις Ιστορίες του Ηροδότου* ,ΜΔΕ, Θεσσαλονίκη.

Παπαρίζου, Ι. (1980²): *Η Ηροδότου Ιστορία στην Πρώτη Γυμνασίον*, Θεσσαλονίκη.

Περυσινάκης, Ι. (1998): *Η Έννοια του Πλούτου στην Ιστορίην του Ηροδότου*, Επιστημονική Επετηρίδα Φιλολογίας, αρ. 31, Ιωάννινα.

Ρεγκάκος, Α. (2009): *Επινοώντας το παρελθόν, Γέννηση και ακμή της ιστοριογραφικής αφήγησης στην κλασική αρχαιότητα*. Αθήνα.

Σπυρόπουλος, Ηλ. (1998): *Τα Ερωτικά και τα Αιμοσταγή του Ηροδότου*. Αθήνα.

ΙΣΤΟΤΟΠΟΙ

<https://diavazo.gr/periodiko/%CF%84%CE%B5%CF%8D%CF%87%CE%BF%CF%82-344/>

<https://www.livius.org/>

http://users.sch.gr//ipap/herodotos/Herodotos_06.htm

<http://www.greek-language.gr/digitalResources/index.html>

<http://mythiki-anazitisi.blogspot.gr/>